

АНТОЛОГИЈА САВРЕМЕНЕ МОНОДРАМЕ

Приредио Радомир Путник

Издавач: Фестивал монодраме и пантомиме, Земун

За издавача: Борислав Балаћ

Рецензент: др Миленко Мисаиловић

Техничка и ликовна опрема: Зоран Михајловић

Слог: Ненад Путник

Штампа: Макри Комерц Земун

Тираж: 500 примерака

ПРЕДГОВОР

1.

Мера за театар је успешна представа, мера у уметности је човек; срећан спој ових двеју мера јесте монодрама која је начињена по моделу човека у позоришту. Глумац на сцени настоји да нама, гледаоцима, саопшти изузетно важну мисао која се тиче свих нас, и понаособ и заједно. Управо су у томе двојству адресата потенцијал, величина и значај уметничког дела, јер оно чини релевантним интимну, тескобну и онеспокојавајућу причу, а истовремено је приказују као општу, свеважећу, универзалну и обавезујућу. У двојству, боље рећи у противречју истога, лежи основа монодрамске уметности. Ваља изрећи и протумачити микрокосмос личног, ваља се отворити пред другима и допустити им да хладним оком, можда равнодушним а несумњиво скептичним, погледају и провере дељивост мисли и осећања која им нуде глумац и писац, односно суштину битка - рекли би филозофи. Глумачки је задатак свакојако тежак и деликатан: то резервисано и скептично око и његов изоштрени поглед треба придобити за савезника, треба га приволети да прихвати списатељеву и актерову мисао, навести га да подели емоционални набој с извођачем.

А како се осећа глумац док је окренут гледаоцу? Без подршке другог глумца, без ослонца на позоришне параферналије, без спектакуларних сцена које стварају сценски патос и смишљено подижу тонус представе? Без узданице у шапат суфлера, без могућности прибирања концентрације док партнер води сцену? Глумац је тада без заштите коју пружају сценски артефакти, сам и упућен на себе сама, на сопствено тело и глас, на своје гласовне регистре и ограничене моћи личне глумачке технике. Уз то, упућен на причу другог самотника - писца; али на сцени је глумац ипак усамљен, а изложен ишчекивању магловите групе позоришних гледалаца. Слути ли глумац да ће његов уметнички чин моћи да обогати људе извесним сазнањем које они нису поседовали? Глумац не слути већ верује у то; да не верује, не би се бавио тим послом у коме се увек полази од почетка, од нуле.

Извесност усамљеничког чина инспирише глумце да се увек изнова окрећу монодрами, театру једнога глумца. А глумац ће магијом покрета и речи,

појединачним, индивидуалним радом дејствовати као читави театар. Један глумац - позориште! Монодрама - театар!

У пантомими и монодрами, глума заузима превасходну меру и превагу над свим другим - записао је Бора Глишић 1973. године. Том Глишићевом формулацијом дефинисана је суштина стваралаштва театра једнога глумца.

2.

Теоретичари позоришта веле да је представа колективно дело, заједнички чин глумца, писца, редитеља, сценографа, костимографа и других уметничких сарадника. Позориште је, дакле, колективна уметност, колико у процесу стварања, толико и у процесу рецепције представе.

У монодрами се уочава парадокс који каже да је овај театарски облик дело појединца: један човек на сцени - а најчешће је сам себи редитељ, веома често писац, сценограф, композитор, творац сценског покрета - замењује цело позориште. Театар у једном човеку, другим речима, свет у једноме глумцу; да ли је то доиста позоришни чин?

Историја драме и позоришта учи нас да је на самом почетку дефинисања театра као самосвојног уметничког исказа, постојао један глумац наспрам хора; Есхил уводи другог глумца, Софокле трећег. Хор се постепено уклања из сценског простора, а глумац се обраћа гледаоцима непосредно. Први глумац, протагонист, бира другога, деутерагоноста, а затим и трећег, тритагониста. Краја или граница у увођењу нових глумаца, затим, нема. Тежиште се постепено преноси с песниковог дела на уметност приказивања. Глумци преузимају пажњу гледалаца. Аристотел и Плутарх спомињу поименце значајне глумце: Тетала, Атенодора, Нептолема, Никострата, Миниска, Калипида и друге. Глума је, како сазнајемо, стекла статус уважаване уметности.

Суочен с текстом улоге коју треба тумачити, рачунајући само на свој психофизички хабитус, глумац и данас, двадесет пет векова од настанка театра, налази се пред истим задатком као и пре два ипо миленија. Обавеза му је сада сложенија и тежа, јер је позоришна уметност током минулих векова стекла низ нових особина, другачији језик, поље знакова, дејственост и примењеност. Једино се човеково тело није променило - остало је сасвим

исто. Бројни покрети и правци санкционисани позоришним теоријама и естетикама, као и технички изуми који су стављени у службу стварања сценских чаролија, ипак нису успели да превазиђу ограничења човековог тела. Када се сва помагала са сцене склоне у страну, када се занемаре теоријске спекулације којима су склони учени критичари и театролози, јасно је да суштина глумчевог задатка остаје иста као и некада: глумац остаје наспрам гледалишта с једином обавезом - да представи истину о човеку, да се приближи суштини живота, и да у том предузећу користи задани сценски простор и у њему своје тело као оруђе,

Може ли један глумац сам на сцени да замени цело позориште, поставља се питање. Може ли на себе да преузме одговорност мишљења и чињења коју обично међу собом деле чланови ансамбла? Може ли, најзад, да сам собом оствари уметничко дело које ће, осим пажње гледалаца, освојити и њихов емоционални свет, поставити питања и отворити етичке дилеме?

Одговор је најчешће потврдан. Један глумац постаје цело позориште онда када се мера његовог дара срећно споји с идејом представе. Тада настаје права театарска свечаност, узбудљива и уметнички релевантна, транспарентна или потресна. Појединац на сцени има драгоцену прилику да се најнепосредније обрати гледаоцима, али та могућност увек је и ризична, јер садржи у себи и ону другу опцију - да гледаоци одбију да саучествују. Хребре, међутим, и срећа прати. Глумци склони ризику одбранили су своју професију. И доказали да један глумац може да чини позориште.

Потреба за само исказивањем стална је у глумаца. Монодрама удовољава овом изазову и тежином задатка и могућношћу афирмације; монодрама, напokon, представља и онај испит глумачке зрелости на коме се утврђују и нормативизују могућности, дoмети и потенцијали извођача. Код оних одабраних монодрамско исказивање превазилази оквире позоришта појединца и претвара се у богату и сложену сценску оркестрацију.

3.

Ако се драмска радња развила из хорских деоница, онда је извесно да је монолог претходио дијалогу. Хор је, како је познато, све време био присутан на сцени, учествовао у развоју драмске приче и коментарисао догађаје. А хор се, у ствари, служио монолошком фактуром. Монолог хора није идентичан с

монологом драмских јунака доцнијих времена, јер хорске инвокације не поседују исповедни тон.

Монолог је, дакле, прожет исповедањем, саопштавањем оних најинтимнијих, најскривенијих и најемоционалнијих истина или дилема које има драмски јунак. Тај јунак обраћа се себи самоме, односно своме двојнику - публици.

Драмски јунак открива у својој свести постојање опречних начела, погледа или интереса. У монологу су супротстављени један другоме два принципа и драмски јунак, доведен до кризне ситуације или усијања, немоћан је да разреши дилему, барем не одмах. Да би сагледао обе опције, да би испитао путеве који воде разрешењу, лик се препушта аналитичком и, разуме се, песнички узаврелом промишљању дилеме.

Монолог наликује оном тамном вилајету из наше народне приче. Ко узме кајаће се, ко не узме кајаће се. Било шта да учини - а и нечињење је облик чињења - погрешитиће! Отуда драмски јунак, будући да зна да му предстоји кобна одлука, у узвитланом солилоквијуму испитује узроке и последице, могућности и ограничења, доводећи у сумњу постојећи поредак свих вредности па и саму судбину.

Да ли је и колико ли је монолог у суштини дијалог с изостављеним репликама, да ли је и колико је монолог саздан на доскочицама и списатељевој вештини коришћења упитника и ускличника, да ли је и колико је монолог начињен од реторичких фигура и питања? Да ли уопште ове формалне одлике могу да утичу на доношење кобне одлуке од које зависи живот драмског јунака?

У трагедији, разуме се, питање трагичке кривице или огрешења (хамартиа) одређује даљи ток страдања јунака. Било да је огрешење начињено свесно или несвесно, било да је реч о наслеђеној кривици предака или да је последица божанске обести и зловоље. Трагичка димензија страдања драмског јунака остварује се његовим самоосвешћењем, патњом и очишћењем. Монолошки искази омогућавају драмском јунаку да у синтетичком облику изложи поводе страдања и разлоге који га наводе да то прихвати.

Комички монолози нису натопљени опасношћу угрожавања живота, у њима богови не одређују човекову судбину. Комички монолози усмерени су остваривању атмосфере забаве и релаксације, па отуда у њима нема разматрања супротности у једној личности.

4.

У теоријама књижевности монодрами се посвећује мало простора. Најчешће се спомиње глумац Брандес који је између 1775. и 1780. популаризовао кратки комад с једним лицем уз пратњу музике или хора. У то доба монодраме су приказиване у склопу представа са три драмска програма, а често су адаптирани делови дужих драма. У реалистичком позоришту монодрама постаје популарна као средство психолошке анализе (Стриндберг, Чехов, О Нил), а у модерном као израз човекове усамљености (Кокто, Бекет).¹ По Н. Еврејинову, монодрама је драмски приказ једног лица у коме су сви ликови само пројекција различитих стања душе главног јунака.

Извесно је, дакле, да и теорија књижевности инсистира управо на драмским својствима монодраме, што ће рећи на сукобу супротстављених воља смештених у свест једне личности. Монолошка форма је само неизбежна последица или пак техничко средство којим се служе писац и глумац да би изразили суштину спора или дилеме.

Средства књижевне наратије, према томе, нису основно оруђе монодраме. Наративност се у монодрами подразумева као везивно ткиво драмских елемената и отуда је наратија само функционални механизам који је у служби драмског.

Да ли су, онда, рапсоди који су тумачили "Илијаду" или "Одисеју" пред бројним слушаоцима, или гуслари у нас који су уз звуке струне испевавали јунаштва предака, први извођачи монодрама, како вели Бора Глишић? Сетимо се само дубоко проживљеног описа гуслара који окупљенима поји о слави, свађама и страдању српске властеле и српског народа у роману "На Дрини ћуприја" Иве Андрића; Андрићев гуслар јесте и певач и глумац и историчар и хроничар истовремено, али и иницијатор буђења запретане националне свести, поноса и отпора. Гуслар није глумац у данашњем поимању појма, али обављао је део глумачких задатака вишег реда. Епска народна песма није монодрамско штиво, њена структура је наративне природе а историја коју тумачи апокрифне је нарави - па ипак, по Андрићу, гусларево певање обављало је задатак позоришног чина. Због чега? Због непатворене емоције

¹ Речник књижевних термина, Београд, 1992. стр. 485.

коју је будило у слушалаца, због чистоте доживљаја и племенитог патоса који је његов неизоставни пратилац, као и због колективне катарзе коју је песма производила.

Поседује ли монодрама катарзу, и ако је има где можемо открити њено поље дејства? Подсетимо се Аристотела, који вели да катарза изазивањем сажаљења и страха врши прочишћавање таквих афеката.² Било које тумачење катарзе да прихватимо - Шопенхауерово да је катарза универзална људска емоција саосећања без обзира на моралне заслуге, Ничеово да она обједињује дионизијско и аполонијско начело или Водсворта да катарза изазива осећање скрушености и људскости - или пак неко другачије - суочићемо се с монодрамским дискурсом као основним носиоцем јединства супротности. Другачије речено, страх и сажаљење и њихово прочишћење догађају се унутар свести јунака монодраме; тај расцеп лика узрокован је сукобом два опречна настојања од којих ни једно нема ни потребну убедљивост ни оправданост да би му се јунак безрезервно приклонио. Како уз сажаљење и страх као неразлучиви пратиоци иду стрепња, неизвесност и осећај безнађа па и поражености, извесно је да њихово садејство појачава и подстиче основу дилему којом је јунак обузет. Ако се подсетимо да на статус јунака утичу и други чиниоци (порекло, васпитање, образовање, социјални миље, итд.) чији се утицај не може занемарити нити умањити, те да драмски лик живи у одређеном времену које поседује своје моралне норме и правила понашања, постаће нам јасније с колико се препрека - унутрашњих и спољашњих - лик мора суочити.

Ова позиција лика монодраме проистиче из његовог двоструког статуса, будући да је он истовремено и субјекат и објекат драмског дела. У монодрами јунак је и протагониста и деутерагониста, наратор и демонстратор, носилац активитета и његова жртва. Драмски сукоб непрекидно се одвија на релацији субјекат - објекат, где се наизменично смењују опречна становишта, да би се, потом, јунак вољно и свесно - вођен принципом за који се залаже - припремио да преузме судбоносну одлуку која ће га, кроз патњу, довести до крајњег исходишта - самоспознаје с катарзом.

Извесно је, дакле, да јунак монодраме прелази истоветан пут којим ваља да прође и јунак сложене драме, с том разликом што лик у монодрами том

² Аристотел: О песничкој уметности VI

вијугавом и закучастом стазом мора да прође брже, интензивније, ослоњен сам на себе, лишен садејства и помоћи других драмских јунака, упућен на непрекидно промишљање и анализу себе сама и околности у којима се налази. Јунак монодраме своје мишљење и делање усмерава ка савлађивању препрека, од којих је највећа она која се налази у њему самом. Монодрама, према томе, истовремено дефинише и афирмише сопство као животну супстанцу.

5.

Прву монодраму у Срба написао је Коста Трифковић; реч је о делу "Мила" из 1884. године. Трифковић приказује стрепњу глумице која тражи ангажман и чека да је прими директор позоришта. И док се припрема да уђе у његову канцеларију, Мила се присећа своје дотадашње каријере желећи да се ослободи загрљаја треме и да учврсти пољуљано самопоуздање.

После Трифковићевог слова које открива типичност глумачке судбине, монодрама код наших позоришних писаца није имала подршку. Ако је и било солистичких глумачких продукција, оне су већма биле везане за представљање великих глумачких персоналности у другим срединама (ван матичне сцене) и програм оваквих наступа бивао је компонован од монолога из остварених улога и рецитованја поезије.

Монодрама као драмска подврста којој писци посвећују пажњу, али и као самосталан глумачки рад, у нашој средини постала је присутнија током шесте деценије прошлог века. Можда се као почетак пуног развоја овога драмског и позоришног рода може сматрати појава дела Драгана Алексића "Балада о Љуби Мољцу или највећи фудбалер на свету"; ова хуморна прича о митоману била је приказивана у Дому омладине у Београду почев од априла 1968. Појава алтернативних сцена, освајање нових позоришних простора, пружало је нове могућности колико писцима толико и глумцима да се окушају у монодрамском наступу.

Монодрама је пуни замах добила 1973. године када је на земунској Сцени Народног позоришта одржан, први пут, Фестивал монодраме и пантомиме. Од тада па до ове 2003. Фестивал монодраме и пантомиме има домицил у Земуну, с почетка на Сцени Народног позоришта, а потом у Позоришту лутака

Пиноккио, па опет на пређашњем месту које је, у међувремену, постало Камерна опера Мадленијанум.

Последњих година, овај Фестивал ушао је у европску породицу сродних манифестација које негују уметност једнога глумца (Стокхолм, Кијев, Кил). Током три деценије дуге историје Фестивала монодраме и пантомиме, приказано је више од три стотине монодрамских представа, што је ваљан доказ о развојном луку ове драмске врсте. Разуме се, аутори су стварали текстове за позорницу, радио и телевизију, не сматрајући да њихово дело треба обавезно да буде изведено у Земуну. Од краја шездесетих велики је број писаца који су се позабавили овим драмским родом, међу инима и Миодраг Ђурђевић, Александар Поповић, Зоран Божовић, Раде Павелкић, Милан Митић, Стеван Пешић, Видосав Стевановић, Давид Албахари, Славко Лебедински, Ђоко Стојичић, Јован Јанићијевић Јанаћко... Још је већи број текстова настао адаптацијом књижевног изворника (прича, новела, романа, историјске грађе, мемоара, говори политичара, преписка, итд). Драматизована су дела Андрића, Црњанског, Драгослава Михаиловића, Младена Маркова, Његоша, Ђопића, Бећковића, Живојина Павловића, Десанке Максимовић, Пекића, али и Теодосија, Проте Матеје, Пере Тодоровића, Јосипа Броза, Јована Букелића - дакле, припремани су текстови од разнолике, и књижевне и нелитерарне грађе.

У тако великој продукцији могу се уочити неки доминантни правци или токови којима корача савремена монодрама. Када је реч о жанровима, извесно је да доминирају комедија и мелодрама; појава великог броја комедија показује да је могућно остварити комички дијалог са самим собом, са својим другим ја, и тиме указати на апсурд као темељну претпоставку егзистенције. Мелодрама, као омиљена позоришна форма, стекла је одређена преимућства у односу на друге жанрове, јер њена суштина допушта мешавину сентименталности и животне опорости у којој смеши, најчешће, гледаоци препознају сопствено искуство. Сусрећемо се и са специфичним обликом спајања комичког и мелодрамског сужеа а потом и проседеа који монодраму одводи у трагикомедију или, додуше ретко, у гротеску. Савремена монодрама, затим, показује склоност ка биографском представљању значајних личности, при чему се користе документарни извори које писац транспонује у драматуршки образац, настојећи да функционално повеже све релевантне елементе професионалне или уметничке биографије са интимним животом

одабраног јунака. Значајано место у савременој монодрами, такође заузима ток који се надовезује на естетику "стварносне прозе" која је била у пуној експанзији крајем шездестих и почетком седамдесетих година. Писац је, у овом случају, дискретно склоњен у страну, а његов монодрамски јунак избија у први план говорећи о себи и мукама које су га сколиле. Писац, разуме се, интервенише у складу са начелима драматургије, али ауторова литераризација је непримерена овоме монодрамском моделу.

6.

На почетку овога избора налази се монокомедија Драгана Алексића "Балада о Љуби Мољцу или највећи фудбалер на свету". Алексићев јунак је митоман који је изградио читав систем неговања сопствене умишљене фудбалске величине. Приповедања Љубе Мољца сликају маштања убогог бескућника који свој реални животни статус надомешћује пројекцијом личне остварености на фудбалском терену; Алексићев Љуба, разуме се, живи у виртуелном свету успеха, али је за њега тај свет, у ствари, онај реални, док су муке свакодневице тек епизоде којима се појачава контраст између жељеног и стварног.

У делу "Живео живот Тола Манојловић" Мома Димић синтетизовао је приповедања тзв. обичног човека, каменоресца из подкосмајског села. Али, Димић, примењујући документаристички поступак бележења значајних тренутака из Толиног живота, постепено извлачи у први план витализам као основно својство српског сељака полутана, који се довија да од живота узме што је могућно више и да кроз тегобе прође са што мање личних жртава. Тола је истовремено и шерет и мудрац, домишљат и приглуп, добар и зао, већ како захтева прилика, па га је Димић умесно довео од парадигматичног до архетипског јунака овога поднебља.

Истом принципу - бележењу живота - припада и дело Јосипа Пејаковића "Ој животеeee!". Пејаковићев Безимени исповеда судбину која му је запала, не жалећи се на усуд, подносећи патњу као заслужену награду за узалудно жртвовање. Премда је Пејаковићев текст наизглед прича о људској незахвалности, у суштини то је повест о менталитету и моралности, онако како је схвата честит и неук човек.

Миленко Вучетић у монодрами "Љубица, прво лице множине" нуди литераризовану историју социјалних раслојавања и стварања статусних разлика у друштву које је прокламовало једнакост међу људима и бригу о раднику. Писац оком Љубице уочава колико су удаљене звучне паролe од непосредне праксе, односно морална начела од прагматичних принципа. Љубица је лик који се налази у процепу између идеала којима је посветила младост и суморне стварности у коју су је довели управо они који су промовисали високе циљеве. Вучетићева парабола о узалуд потрошеном животу једне жене представља, у ствари, слику времена у коме је читав народ улагао снагу, енергију и вољу у остварење никад остваривих наума.

"Чеговић" Драгана Ускоковића нуди дубински увид у црногорски менталитет, обичаје и начин мишљења. На нивоу антрополошког сагледавања карактеристика горштачког живља, Ускоковић прецизно уочава својства којима се овај етнос одликује. Комичке одблеске писац ефектно остварује када јунака Сава доводи у урбану средину у којој се патријархалност сукобљава са уобичајеним слободним понашањем. Иза те површинске приче коју Ускоковић води лаком руком, стоји она пригушена али не мање значајна, о борби јунака за самоостварење, за лични идентитет. Та битка у заједници заснованој на поштовању етничких обичаја и неписаних традиција, отвара низ питања на која ни јунак жестоких реакција а меког срца нема одговора.

Исто то, али - како би Вук рекао - сасвим другачије, приказује Радош Бајић у монодрами "Лед". Овога пута реч је о младоме сељаку дубоко везаном за родно поднебље, плодно Поморавље. Бајић говори о мукама сакодневице, о сеоским згодама и незгодама, комшијским ујдурмама и подвалама, младалачким жељама које су, иако скромне, ипак неоствариве. Али, иза тог сочног приповедања у дијалекту, Бајић нам открива исконску везу сељака и земље, труда уложеног у обделавање њиве и стрепње да ће елементарна непогода обезвредити сав људски напор. У овој повести о ратару и његовој повезаности са родним тлом, препознајемо и вековну жељу човека да сачува и одбрани плод својих мука, па се отуда Бајићев "Лед" може прихватити и као својеврсна похвала људској упорности и истрајности.

Штиво Зијаха Соколовића "Глумац... је глумац... је глумац" делује као расправа о глумачкој уметности која мора да се прилагођава ускогрудим бирократским прописима; Соколовић, међутим, говори о двојству на коме почива позоришна уметност. Ту амбигуалност чине стварање и разградња

илузије, или ако хоћете, спој поезије и тривијалности. Не може се успоставити танана граница која раздваја ове две категорије сценске појавности, а положај глумца такође се састоји од алхемијског једињења чији су елементи многоструки а и нестабилни, па писац - који је истовремено и глумац и тумач свога текста као што су то били и Пејаковић и Бајић и, видећемо, Жутић - настоји да, обједињујући све узусе театарске уметности, створи уметничко дело својим бићем, надвладавајући бројна ограничења. У Соколовића има и ироније и подсмеха, али и неке сетности и запитаности над суштином глумачког позива.

Документарно-биографска штива о две истакнуте уметнице, Надежди Петровић и Исидори Секулић, на најбољи начин представљају овај ток монодраме. Катарина Амброзић и Мирослав Беловић баве се важним тренуцима живота Надежде Петровић, истичући њену оданост отаџбини која је заузела место младалачком промишљању естетике ликовног израза. И Надеждина судбина проистекла је из, нажалост, у нас одомаћене крилатице, да музе заћуте када топови проговоре. Личну судбину ваља у одређеним временима подредити заједничкој, националној, поручује нам Надежда из минулих времена. Остаје да нас трајно заокупља питање о сврсисходности сликаркине жртве коју је она носила као мисију, као што остаје горак укус у устима због њене непотпуне остварености.

О мудрој Исидори Секулић Јелица Зупанц проговара у двогласју; и афирмација и негација Исидориних књижевних и моралних погледа јесу два неизбежна становишта чији је зачетник сама Исидора. Пратећи Исидорин животопис, Зупанчева издваја оне његове упоришне тачке у којима се истиче Исидорина аутентичност промишљања и тумачења књижевности, али и других уметности и животних садржаја. Њена појединачна судбина и њено књижевно дело неумитно се преплићу на неколико нивоа, те Јелица Зупанц открива у коме су односу била ова два чиниоца. Комбиновањем пасажа из Исидориних списа и монолошким деоницама које изговара списатељичино друго ја, Зупанчева остварује запис који осветљава танкоћутност Исидориног бића. Разуме се, као једна од неизбежних тема за Исидорине расправе са самом собом, стоји сећање на Скерлићев олако изречен критички суд о Исидориној књизи "Сапутници".

Милош Жутић је од народног песничког блага начинио аутентичну партитуру за виртуозно освајање српскога језика. Можда је - када је реч о

тексту монодраме "Вукова азбука - Рјечник" - најтеже разлучити списатељски од глумачког посла. Јер, Жутић је оригиналним груписањем и повезивањем одломака епске књижевности и народних умотворина створио ново штиво које открива колико лепоту језика, толико и његову музичку говорну фразу коју је, чини се, једино сам Милош Жутић могао и умео да обликује на сцени. Јединствен случај у нашем театру.

Текстови Мирјане Ојданић "На рубу свега", Радивоја Бојичића "Ало, ође мобилни" и Мирјане Бобић Мојсиловић "Верица међу шљивама" носе печат доба у коме су настале.

Тај заједнички именитељ за три комичке приче јесте последња деценија двадесетого века. У овим монодрамама огледа се, као у кривом огледалу, свеколико искуство које смо стекли у задњој декади минулог столећа. Реч је о приступима који осветљавају бар три становишта с којих се могу испитивати наши животи и наше понашање у том временском периоду.

Мирјана Ојданић одабрала је једну врсту социолошког приступа. Њена јунакиња непрекидно је у јаловој акцији сакупљања крхотина сопственог живота. Она сумануто телефонира, бестидно обмањујући све с којима разговара, и њени покушаји да организује преживљавање породице колидирају с истим таквим батргањем у коме се обрело цело друштво покушавајући да учини то исто. Дакако, Ојданићева подвлачи и интимни слом своје јунакиње, и на тај начин саопштава да у апсурдном свету у коме живимо некакву замену за живот, и љубав мора да постане својеврстан сурогат. Ако за тренутак текст Мирјане Ојданић прочитамо занемарујући хуморне реплике, остаће нам суморно театарско ткиво; додатни замах овоме штиву даје традиционални српски инацијски витализам, који ипак наговештава да ће се, кад-тад, изићи из тунела.

Технички изум, појава мобилног телефонског апарата, послужила је Радивоју Бојичићу да начини естрадно-сатирични осврт на спој племенске припадности и криминализације. Бојичићев јунак опседнут је овом справом као статусним симболом, будући да се у кругу у коме се креће, мобилни телефон посматра као симбол вишег друштвеног ранга. "Жестоки момак", што је еуфемизам за криминалца створеног у симбиози политике, естраде и сваковрсног друштвеног мутљага, изриче похвалу мобилном телефону и узгред нам открива да је промењен читав систем вредности на коме је почивало друштво. Бојичићев рески, а покадшто горак хумор, у најбољој

традицији српских комедиографа, делује опомињуће и упозоравајуће. Због тога, може се закључити, Бојичићева монодрама припада реду савремене сатире која се обрачунава са криминализацијом друштва и њеном легализацијом.

Најзад, дело Мирјане Бобић Мојсиловић "Верица међу шљивама" посвећено је анализи манипулације којој су били подвргнути грађани ове земље током протеклих десетак година. Мирјана Бобић Мојсиловић у лику Верице персонификује све оне грађане који су, без способности критичког мишљења, подредили личне судбине тзв. "вишим циљевима", односно политичкој идеји једне странке. Испоставило се, приповеда Верица, да су наивни грађани следили налог странке, попут оних у Домановићевом "Вођи", који су поверовали да ће их слепац одвести у бољи живот. Верица користи стереотипове у изражавању, што речито представља колико је прихватила језик медија, али што још упечатљивије показује да политичка врхушка силогизмима и језичким матрицама врши манипулисање људима зарад задржавања власти. Није проблем у томе што постоје Верице, већ у злоупотреби могућности да се Верице промовишу у агитаторе и промотере политичких ставова, а по потреби и егзекуторе, порука је Мирјане Бобић Мојсиловић. Писана колоквијалним језиком, монодрама Мирјане Бобић Мојсиловић, живописно нас подсећа на невоље кроз које смо прошли и као да подноси завршни рачун за читав двадесети век.

7.

Приређивач ове Антологије желео је да понуђени избор испоштује неколико основних начела.

Прво, у избор су увршћене оригиналне монодраме, а не драматизације, адаптације, колажни облици или друга литерарна дела приређена за сценско извођење.

Друго, објављени су текстови писани на српском, односно српскохрватском језику, што ће рећи на језику којим смо - у свим његовим варијантама - говорили у пређашњој Југославији.

Треће, отуда се у овом избору налазе и монодраме Јосипа Пејаковића и Зијаха Соколовића, аутора који су сада држављани неких других земаља. Њихова дела, међутим, припадају збиру литерарних и позоришних остварења

која су верификацију стакла на широким просторима некадашње државе, па је зато сасвим логично што припадају и заједничком позоришном и књижевном и животном искуству. Театарска уметност по својој природи повезује народе, па и монодраме ових аутора то, верујем, чине на најбољи начин.

Приређивач је у целости поштовао ортографију писаца, како то већ налажу добри обичаји. Дакако, неколики текстови писани су у дијалекту или локалном наречју (Пејаковићев, Ускоковићев, Бајићев, па донекле и Бојичићев), што пред читаоца невичног таквом говору поставља извесне проблеме укључујући ту и питање разумевања делова текста.

Редослед објављивања монодрама у овој књизи начињен је по редоследу њиховог приказивања на Фестивалу монодраме и пантомиме. Изузетак чини, разуме се, дело Драгана Алексића, које је премијерно приказано, како је већ наведено, 1968. године.

Радомир Путник

Драган Алексић

БАЛАДА О ЉУБИ МОЉЦУ
ИЛИ
НАЈВЕЋИ ФУДБАЛЕР НА СВЕТУ

Драган Алексић (Београд, 1941) дипломирао Филолошки факултет и Факултет драмских уметности (драматургија) у Београду 1963. и 1965. године. Књижевним радом бави се од 1964. године.

Објавио књиге за децу и младе: *Свеска од песка* (1974), *Пето годишње доба* (1975), *Краљевина липовог хлада* (1979), *Сазвежђе белог дуда* (1983), *Колико је толико* (књига са касетом 1987), *Славуј у фебруару* (1995), *Дворац у башти* (2000) и *Љуба Мољац - највећи фудбалер на свету* (роман за одрасле 1984).

Написао преко тридесет радио драма за децу и одрасле.

Приповетке и песме за децу објављивао и објављује у Политици за децу, Змају, Невену, Полетарцу и листовима и часописима бивше Југославије.

Поред литературе за децу бави се хумором и сатиром. У овом жанру поред три награде "Радоје Домановић" добитник је и награда на фестивалима у Шапцу, Крушевцу, Подгорици, Лесковцу, Сарајеву, Новом Саду...

Аутор је више телевизијских серија за децу и одрасле - *Живот тече булеваром*, *Сазвежђе белог дуда*, *Стари Београд*, *Снохватице...*

Монодраму *Балада о Љуби Мољцу* написао је 1967. године; Љуба Мољац као највећи фудбалер на свету поред позоришне представе био је извођен на телевизији, радију, на филму а као текст објављен је у ЈЕЖ-у и часопису Венац.

Драган Алексић живи и ради у Београду као уредник у Програму за децу и младе Телевизије Београд.

Премијера монодраме *Балада о Љуби Мољцу* одржана је 1968. године у Дому омладине у Београду у режији Благоте Ераковића. Играо је Миодраг Андрић.

(Уводна балада)

Љуба је био још балавандер
када је Шницла везиво лијандер,
Када је Шницла везиво лијандер
Љуба је био још балавандер.....

Све је почело у једном дану
ал, то није почетак, то није почетак
у болну сада дирнимо рану
у живот један ко на екрану
у дану једном по имену петак.

Све је почело у једној шупи
ал то није почетак, то није почетак
ту Љуба своју судбину скупи
и само једанпут главом лупи
па оде у празно ко залуто метак.

Све је почело ко сан на јави
ал то није почетак, то није почетак
он отпоче игру на мекој трави
трен је био у његовој глави
и ту сад прича дође свршетак.

Љуба је био још балавандер
када је Шницла везиво лијандер
када је Шницла везиво лијандер
Љуба је био још балавандер....

Било је то једног петка после подне беше, мој отац везује канапи за лијандере да се пужу око куће, а ја реко да викнем Рајка Цигу да играмо лопте: - Хајде, бре, хајде бре Рајко да ти сркнем мало памет, јест да си шупендара и везарош, ал хоћу нешто да се бавим с тренинг, па бар спаринг-партнер да ми будеш, разумеш...

- Ана Мољац, обрати се мени Рајко, много се правиш, а знаш да сам играо за репрезентацију мој крој против твој и да сам био капитент на тим, и да сам те окрећо на таксену марку, и да сам намеравао лопту кроз ноге да ти турим и да сам за тебе флит ко дидити за мољци!

Ја станем - не верујем да човек може толико покварен да буде! Кога ти вртео, менингитису један, ниси знао где се налазиш, а где те нема! Ајд, излази на терен, па ћу послен да те бијем, зато што си лажов и што си мућак!

Изађе Рајко Калаштура, прси се, чучне па устане, бајаги загрева се, а ја га гледам па ми дође смешан! Викнем му ајде Калаштуро, сад ме видиш, сад ме не видиш - има лопте, нема лопте - где је лопта - ево је лопта! И још му кажем, реко: није ту лопта, него опет на друго место! А Рајко, као да му бог одузео моћ оријентације, само лети у празно, два пута пао код Трајка, молера у број 10 у подруму, па Трајчета жена дочекала га ватраљем по глави, направила му два Хималаја на глави, разумеш, онда ти он дибидус забрљави

па насрно на Данила, ћурчију, па га и овај лупи, само му није направио чворугу, јер га лупио с празан цегер, пошто човек пошо на пијац, разумеш...

Некако пред крај утакмицу, с ногу пред ногу, пролази улицом један чувени тренер с велики шешир на главу. Кад је видео човек како се игра - стао, раскорачио се да не падне и забезекнуо се од узбуђења! Почео на све стране да се распитује, разумеш ти мене, чини ми се да је баш Владу, Каранфилчета, пито, каже: Је ли, који је овај мали?! А Влада, шушумига, одговори му на то ко деклемацију:

- То је Љуба Мољац, најбољи голубар у наш крај!

- Море какав црни голубар, тај дечко има да буде најбољи фудбалер на свих пет континената са океани и острва између, разумеш!

Ти тренери, у прсте земљопис познајеш, мајкуму...

Онда он, с необичну учтивост и са опхођење какав већ један такав човек може да има, разумеш, приђе мом покојном оцу, Ристи "Шницли" брљивку, да га наговори да ме пусти да тренирам! А јок! Мој Риста ударен, ко да му зунзара у главу, ни да чује! Каже: Попо ми се на врх главу и са ови голубови, само ми још то треба. Тада њему госн тренер, пошто видо човек да Риста заударе на шљивку, понуди доживотно бесплатно пиће у бифе код Зрику и Риста пристане!

И тако ти се ја нађем на прави стадиони од армиран бетон с праве стативе, са дрес, копачке и штуцне које ми постале једина гардероба у животу. Отпочнем тренинг, један, два тренинга заиграм за репрезентацију, а онда почнем, разумеш ти мене... Јужна Америка! Грчка! Немачка! Стадион "Маракана"! СС стадион у Берлину! Овације, аплаузи, жене колко сам хтео, паре сам држо у магацину, авиони, хеликоптери! С кадилак сам се возио само кад сам ишо писма на пошту да бацим, приједи, банкети, теревенке, краљеви ми нудили принцезе за кућне помоћнице да их узем, Перл Бак, чувена писац, уживала да ми цеди митесери на плажи, Рузвелат ми пунио пенкало с мастило, чувени хумориста Шарли Шаплин забављао ме за време турнеје, па онда овако... Грета Гарбо ми сапуњала леђа у њено купатило с плочице од порцелан и с млеко у каду, познати журналиста Хемингвеј имао је обичај да ми попуњава формулари кад сам вадио пасош за гостовање, грчки краљ Коча носио ми кофере с аеродром до јахту, генерали ми доваћали лопту иза гола, Мусолини свакодневно долазио да залева саксије са цвеће на мој балкон у центру Рима, турски султан Сулејман с двоцифрени број у његову династију није хтео ручак да почиње док ја први кашику не узем, арапски емири, шеици и остали руководиоци уступали ми хареме на личну употребу и то на неограничено време, енглески краљ Ђорђе масиро ми тетиве око чланак на десну ногу, јапански цар, име сам му заборавио, добио сунчаницу човек док ме чекао на његов аеродром у Јапан, а за остало и да не причам!

Цео свет ме чито у штампу, ђаци ме учили у школски уџбеници, писци ме писали у књиге, а музичари ме компоновали у песме. Навијачи у скоро све земље света основали клубове љубитеља Љубе Мољца и по ти клубови љубили моје слике или пак делове гардеробе, разумеш, море образовала се верска секта с мене као с религију, и уопште, разумеш ти мене...

(Опроштајна песма са тренером)

Кад Мољац стави лоров венац
и кад се од карата сазида кула
и Југославија била је баш трула
када је тренер Раша Шеснаестерац

када је тренер Раша Шеснаестерац

Играти руком зове се енац
А Љуба је руком одмахно
Цео је свет дубоко уздахно
Кривац је био Раша Шеснаестерац
Кривац је био Раша Шеснаестерац

Пресуду је потписа са гушчијим перцем
Земљу је завио у црно
И пре него што је посрно
Заувек се опростио са Шеснаестерцем
Заувек се опростио са Шеснаестерцем

У претпоследњој утакмици коју сам одиграо за репрезентацију старе Југославије, мој тренер Раша шеснаестерац усуди се да ми каже следеће речи:

- Ви госн Љубо имате вечерас да попијете килограм млека и да у пола девет кренете на спавање! Код мене не може да се шика до јутро нити пак да се јури женскиње! Толико сам хтео да примите к знању, разумеш!

Ја - позеленим! Не могу да схватим да неко толико дрзак може да буде. Једва сам се уздржо да га не накаутирам на лицу места, разумеш ти мене. Повратим се ја некако, па ћу тек да му кажем, реко:

-Слушај фрајеру, ја краљу Александру из милоште ударам чвргу кад год га видим, разумеш, са Рузвелата се дописујем са исто речи ко ти са твоји Цигани у Пожаревац, ако те ко пита, а ти да ме учиш шта ћу да радим и да ми продајеш бон-тон! Немој тако нешто да ти падне напамет, јер ћу убудуће тако да те жвајзнем, разумеш ти мене, да ће да мислиш да си у зоолошки врт усред кавез са птице! Ја сам за тебе и за сви остали био и остајем један Љуба Мољац, разумеш. Толико сам ја хтео да ти примиш к знању док си читав!

Онда се он надува ко жаба, узме један аероплан и оде! Ту утакмицу изгубе. Е сад требало је да се иде на светско првенство у Бразилију. Руководство и играчи мислили да ћу ја да се одљутим од Рашу Шеснаестерац, али ја ни да чујем, разумеш. По цео дан лежим на мој кауч, једем ананас и љуштим ракичину, с времена на време само подигнем слушалицу од телефон да видим ко зове. Долазили сви код мене да ме молу. Био и краљ Александар са неког његовог буразера:

- Ајде, бре, побогу бата-Љубо, смилуј се кумим те богом!

- Знаш шта, Ацо, тек ћу ја њему, ти баш не стојиш најбоље у моје очи, као што ти је познато, па немој сад још више да ми се замераваш! Нећу да идем и квит, разумеш ти мене!

И кад су видели да нећу, седну у лађу и оду. Кад је почело првенство, ја сам мислио да ће да испадну у квалификације, али чудом дођу у финале - ко сад се сећам играло се Југославија - Бразилија - Рио де Женериро - стадион Маракана који се тако зове пошто ту може да игра само ко је марка у фудбал, гледалаца 300 000, напољу још око три милиона чекају пред благајну надају се биће карте.

Почне прво полувреме, наши без мене, је ли, везе немају, док си реко Б, Бразилија води с три према нулу. Ти бре, али људи играју ситно калуђерски, а наши ти дувају у све трубе, тромбони и фаготи, разумеш ти мене. У полувреме дође до циганчење између руководство и играчи. Дошло им валда из дупе у

главу, сви криве Рашу Шеснаестерац због онај испад према мени. И онда се неко сети мене, чини ми се баш Тирке беше, каже:

- Чујте људи, да позовемо оног човека Љубу Мољца да среди ствар док је време.

Позову ме преко телефона, ја баш код мене истериво муве из трпезарију. Дугнем слушалицу:

- Ало! Љубо, буразеру, дођи овамо под хитно, ови људи воде с 3 : 0, има да нас прегазе ко плитак поток!

Реко: Не таласај! Разумеш ти мене! Знаш да сам љут и да држим до своје достојанство! И опет се наљути.

- Ало! Љубо, буразеру, ти знаш да се твој отац борио на Солунски фронт, те не немој да остављаш отаџбину на цедило, те трте - мрте, немој да си неки...ухвате они мене на патриотски и још тако неки разлози. Добро! Ја седнем у државни хеликоптер и атерирам на стадион Маракана пред почетак друго полувреме. Окренем се, реко да видим где сам: Рефлектори, попокатепетли, лампиони, Грета Гарбо лешкари у ложу, Черчил се чешка с марамицу, гледалаца 300 000, терен фантастичан трава до овде, дан сунчан ко за плажу.

Почне друго полувреме. Моша - Тирке - ја, Моша - Тирке - ја, рке-коке, разумеш ти мене - 4 : 3 за нас! Постигнемо победу, је ли, постанемо прваци света! Публика - прво нема, не знају људи о чему се ради, јер то је, да извините, био удар за њих, то је била национална жалост, разумеш. Кажем, публика занемела, а ја - стојим на сред центра, висок и блед, онакав какав ме Бог дао онда. Још ми се игра! Стојим и разгледам их ко музеј, а они мутави ко смуђ и остале рибе. Кад су схватили о чему је реч почну сви: Љуба - Мољца, Љуба - Мољца! Скандирање! Ко у Скандинавију!

Ја им, је ли, махнем руком пар пута, скокнем у свлачионицу, окупам се у млеко. Патуфна ме намаже с помаду и одем код Грете Гарбо на жур у моју част.

После онај инцидент с Рашу Шеснаестерац чврсто одлучим да напустим стару Југославију, и вратим се о свом трошку кући. У новине - џумбус! На све стране по 70 моје слике у штампу! Дат је и предлог да се моја слика метне на долар, разумеш. Била толика гужва да сам поче да губим живце. Ту сам пошо озбиљно да се бавим с мишљу где да пређем ко професионалац. Мого сам да одем где ођу, је ли, ал сам ипак отишо у Грчку која ми била симпатична из историје и земљопис. Сви се нашли у чудо, ал ја што решим - то има тако да буде, разумеш ти мене!

Ономад ме замолила госпођа Дара да јој донесем кисео купус од њену јетрву, разумеш, ону Милицу што је пошла за мајстор Миту из Лазаревац. Дала ми неки шупаљ лонац, мајку јој њену, муку сам имо док сам тај купус пребацио. Дала ми да мезнем - море тај купус није ништа - да сам знао, не бих га носио... А знаш шта ми каже онај њен, ко да му зунзара у главу, каже: Слушај ти Љубо, ти ако овако моју жену почнеш да слушаш и да потрчкаваш, разумеш, ти мени има малер да навучеш, па послен ја морам да се петљам с те глупости! Него ти то да се манеш, иначе ћу ја на други начин да ти узмем меру! И ухвати па ме истера из кућу, купус ми на нос изашо... Тако мени и треба кад ођу да учиним којекومه!

(Песма о Грчкој)

У родној груди
сарма се крчка
а Љубу слави
читава Грчка.
Верујте, стварно
то нису лажи
Љуба се брчка
на грчкој плажи.
Верујте, стварно
то није теза
Љуба се зеза
крај Пелопонеза.
Грчка је земља
фауне и флоре
на три стране света
излази на море.
Верујте, стварно
то нису лажи
Мољац се брчка
на грчкој плажи.
Верујте, стварно
то није теза
Мољац се зеза
крај Пелопонеза.
А кад грчки народ
мало мућне главу,
он у Мољцу види
стару грчку славу.
Верујте, стварно
то нису лажи
Мољац се брчка
на грчкој плажи.
Верујте, стварно
то није теза
Љуба се зеза
крај Пелопонеза.

Тај дан када сам прешао грчку границу мислим да је и данас њихов национални празник. Искитили су чак и ливаде, и шуме, а о улицама, трговима и градовима да не говорим. Погађо сам се са грчког краља Константина, са неки његови министри и тренери, погодимо се да преузmem њихово држављанство и да играм само за репрезентацију. Име сам променио - зовем се Љубос Мољцос! Реко сам им да им се случајно неким случајем не деси случај ко са Рашу Шеснаестерац, који је чим сам прешао границу осуђен на доживотну робију зато што ми се замерио.

Грци су ми рекли да сам ја једина индивидуа која може да им поврати стару славу и да нико од њих нема других намера сем да ми се улизују.

Ту смо изјаву потписали ја и краљ Константин у његов двор, ја с параф он с потпис.

Иначе, у Грчку није било лоше. Живео сам на двору у гостинске собе и по цео дан се зевзечио по дворски парк. Заљубио сам се у неку турску глумицу која је играла у познатом турском филму "Мишмор и четена алва!" с

њу сам се показиво у јавност, ишо на плажама, и уопште... Оставио сам је кад сам видо да намерава да ступимо у брак. Цела Турска спремила јој ауштафирунг, све као да је не знам. Ја кад сам чуо, кажем њој: Реко: Туркињо, ја јесте да играм за Грчку, ал да постанем турски зет, то ми не пада на памет. Теби је ваљда познато да смо ми пет векова били под вама, а ти сад ако си тела да будеш подамном била си и молим! Нећу ја да узмем у мираз све што су Турци нама узели под ропство, разумеш! Него ти снимај филмови, и не да сањаш о Мољцу, разумеш!

Тако је отерам на фини начин, реко сам само кад сам се курталисао беде...

У Грчку сам држо и голубови и то претежно текири. Кад су краљ Константин и Оназис видели да волим животиње, купили су ми цео зоолошки врт са жирафе, тигрови и бели мишеви у кавез.

Могу да кажем да мали Грци само мени имају да захвале што и данас имају зоолошки врт добро сортиран с разне животиње. Утакмице сам играо кад сам тео, реко да прекратим досаду. А у Југославију нисам хтео да идем докле год је Шеснаестерац тамо, па макар и у затвор разумеш. Такав сам ја...

(Балада о ратном хероју)

Рат је доживео на чудан начин
није се јавио ко добровољац
и овој причи лопта је зачин
битку је водио ко Љуба Мољац.

Слику је наслико ко Алберент Дирер
тачно у длаку ко прави рат
у Ватру је пао и страшни фирер
а Љуба мирно гледа на сат.

Судбина света како се кроји
то ипак није његова ствар
ал како се ето рађају хероји
за то му машта удели дар.

Рат је доживео на чудан начин
није се јавио ко добровољац
и овој причи лопта је зачин
битку је водио ко Љуба Мољац...

Дакле, пре него што сам постао грчки народни херој, било је то овако, разумеш ти мене...

1944 година, позна јесен, лежао сам нешто од назеба, кад четворомеч Немачка, Италија, Јапан и Грчка на чувеном СС стадиону у Берлину. Играло се за куп Адолфа Хитлера, а Грчку звали пошто сам ја играо за њену репрезентацију.

Пакујем ја своји дресови тако око подне у Грчку, Драги Патуфна баш ми фикса три пара шири копачке, кад бану краљ Коча онако непријављен на врата, па ће тек мени, каже: Слушај Љубо, побратиме, ти као што знаш, сваки час треба да идеш да браниш боје старе Грчке, ал испред моју владу и парламенат имам да те замолим за једну ствар. Италију и Јапан газе колко хоћеш, ал Немачку немој ни за живу главу, разумеш, знаш како је, Хитлер је

много уображен, а и они његови Немци на високо пуцају, није наше да им стајемо на жуљ у ову ситуацију...

Реко: У реду је Кочо, моје је фузбал, а твоје политика, ал кад је таква ствар има да их пустим и ствар ће да легне! Шта сам друго мого кад не волим с краљевима да дискутујем пошто размажени су, брате, и на крај срца, разумеш ти мене. И пођем тако у Берлин испред репрезентацију Грчку с намером да ствар решим на лицу места, разумеш.

Уочи велико финале победисмо ти ми Италију и Јапан, разумеш, прегазисмо их док си реко: кеџ! и дођемо у финале! Немачка - Грчка, СС стадион у Берлину, гледалаца двеста педест иљада, према продатим улазницама, а војна лица имала пропуснице, разумеш, време сунчано, трава ко у Афричке саване, а на атлетску стазу разапете бодљикаве жице ко у логор. На стадиону - џумбус! Немци у карауле код корнери, елитне трупе маршују под шлемови и под пуну ратну опрему дуж аут-линију, иза грчки гол три тенка с откочени топови на готовс, авијација с времена на време надлеће ваздушни простор изнад стадион, Фон Браун пушта ракете како би узбудио публику и играчи. У том чујем да се чека само знак немачког судије, па да утакмица почне! Погледам у ложе: Хитлер арлауче колико га грло носи, Ева Браун, она његова профукњача, цичи и пудерише образи, Рибентроф мањи од маково зрнце, а Геринг он опет се дере на свог сина што у овако важан тренутак жваће жвакаћу гуму. Ја - на терену, у мој дрес од грчку свилу с цветићи, у копачке с платински крампони, разумеш, и с увозне штуцне од чисту аустралијску ангора вуну. Остали играчи у бели дресови и плаве гаћице и у црвени дресови и беле гаћице с обичне домаће копачке и штуцне, разумеш ти мене!

У тај моменат судија да знак! Стадион заурла! Топови пуцају баражну ватру, тенкови почну да миле ко жмарци, а авијација полива сузавац на публику да изазове национално одушевљење! Направи се тарапана какву нисам видео у мој живот, разумеш!

А ја - ја једем поховани пилећи батаци, ждерем ракичину, пусту клековачу, крцкам феферони и понекад бацим поглед да видим шта се догађа на терен.

Немци поведу, па дају још три гола! Како који гол, падне, стадион на ноге, топови и тенкови распауче плутони, Хитлер цичи и штипа Еву Браун. Гебелс брише сузе из очне дупље, а Геринг са синови пева масовне песме о фашизму. На другој страни немачке широке народне масе љубе грчки голман и дају му лимунаду с лед! Тада ја, онако сит од јело, узмем убрус из руке Драги Патуфна, обришем браду, зачешљам залисци, пошто био ветар, олабавим мало учкур на гаћице и елегантно како ме бог дао ступим на терен, разумеш. Дупли пас, дроп-кик, дупли пас, дроп-кик - до краја прво полувреме - 6 : 4 за Грчку! Немци - занеме! У паузи узму оружје и стрељају судијску тројку на лицу места! Онда похапсе пола грчки играчи, пошто их прво прогласе за Јевреје, и спроведу их у концентрационе логоре широм земље. Онда појачају стражу и довуку топови већег калибра, а на улази у стадион поставе моторизовану пешадију с бацачи на готовс. Хитлер помодрео у лице, тражи лекари, шлепи Рибентоф по њушку, а остали генерали бије с мотку. Ови се уплаше и повуку се у ћошак од ложу, а Хитлер почне да скичи, каже: Не остављајте ме самог! И тако они се опет приближе да их бије, разумеш. На другој страни публика урла, немачко руководство добило инфаркт и друге срчане мане, море направила се трагедија на стадион, разумеш ти мене...

Ја - разапнем лигештул у трави, гледам и чачкам зуби од они пилећи батаци, имо сам нешто слабе зубе у то време, разумеш...

У полувреме примим осамнест стране делегације, амбасадоре и аташе с молбу да пустим Немце у интересу светски мир и међународну ситуацију. Ја - ћутим, разумеш ти мене, само седим у лигештул с ногу преко ногу, а леп, тек орoшен с коју капљицу зноја, достојанствен и неумољив. Тако тада страни амбасадори чупају косе па ћелаве, онда почупају главе па обезглаве и оду. У том дође специјално обучена екипа судија есесоваца и почне друго полувреме.

Ја - таман савијем лигештул и спремам се да ступим на терен, кад приђе ми један немачки генерал у пратњи два пуковника и четири мајора с машингевери преко раме и каже: Хер Мољц! Хитлер ти нуди Пиринејско полуострво, две трговачке и једну ратну флоту с тим да пређете у његову ложу како би заједно проматрали даљи ток утакмице! Хај! Ја га погледам - не могу да верујем да човек толико покварен може да буде! Реко: Господине тај и тај, ја се шутирам с лопту, а не с полуострва и с флоте као неки, разумеш, а што се пак тиче твој предлог могу да кажем да је гуланферски. А сад на лево круг! Напред марш! Он се окрене на лево круг, пребледи ко креч, а мајори притисну пушкомитраљези и стрељају га на лицу места. Такво су ваљда добили наређење од генералштаб уколико овај не успе да ме убеди, шта ли...

Ја онда изађем на терен, погледам на сат - петнаести минут другог полувремена, шачица Грци у шеснестерац, бекови обешени на стативе, већ почеле муве да се скупљају на њих, голман седи у ћошак од гол и дрхће, остали играчи пола у апсу, пола се ваља по терену. Ја погледам на семафор - 8 : 6 за Немци, разумеш ти мене. Онда ја онако љут због онај предлог за лажирање, примим лопту и пођем ка немачком голу. Дам гол, пођем са центра шут. дам гол, пођем са центра - шут! Дам гол, опет пођем са центра - шут! 9 : 8 за Грци, то јест за нас, разумеш! На стадиону тишина - Немци не дишу ко у подморницу! Онда ја узмем лопту, предриблам цео тим, пребацам лопту с леве на десну, лопта фијукне крајњи резултат 10 : 8 на нас. Судија да знак - фајронт. На стадион гробље с надгробни споменици. Кола хитне помоћи чекају пред стадионом да развезу навијачи у болнице, разумеш ти мене. Хитлер устао, брада му се тресе, очи му се исколачиле, уста му срасла, коса оседела. Он држи куп, ја прилазим, узимам куп, додајем га Драгом Патуфни, овај не сме да га прими, ја спустим куп на атлетској стази, извадим марамицу из џепа на дрес а испод марамице концепт говора што сам га спремио да рецитијем Немцима. Узмем реч:

- Господо Немци, домаћи издајници и остале силе осовине, разумеш! Имали сте прилике да присуствујете лекцији коју сам вам одржо с посебно задовољство, разумеш! Мислим да се из овог примера јасно може видети, разумеш, како ваш план да освојите целокупан свет није ми много симпатичан и како оружје не може много да вам помаже у борби против срце, знање и уметност, разумеш ти мене! Данас на ово место и овај свој дрес који представља цвеће господин Љуба звани Мољац, што значи ја, показао вам је како се путем силе и помоћу ратно стање не могу задобити победе, ако се пред вас постави човек као што сам ја, разумеш! С овим неколико напомена, као и с молбу да пустите моји играчи из тамницу, ја би да завршим моје излагање. С уздржано поштовање, господин Љуба Мољац! Смрт фашизму - слобода народу, разумеш ти мене!

Хитлер - побеснео! Почо да цепа гардеробу, да гази ордени, онда дограби један кукасти крст од махагонију и почне да га черечи, разумеш! Кад га први бес прође, он наручи хитно бомбардовање Лондон, Париз и Москву, па оде. Остали Немци оду на фронт са знатно умањене борбене способности, разумеш ти мене...

Иначе, о тај Адолф Хитлер много сам слушо, ал није он ништа. Испао је муфљуз и уопште без везе. Ни честито ми није, а камоли уобичајени банкети и закуске. Ту сам ја видео да је он један шибација без друштвеног шлифа и без икакво државничко васпитање. Већ тад сам могао да закључим да је он обрао бостан у тај рат ко Марко на Косово, разумеш. А она Ева Браун - добра! Да сам имао мало времена, позабавио се око ње, имала је колена ко шне-нокле, мајкуму...

Ту издам налог руководству да изнајме авион, разумеш, па кренем у грчку земљу. А у Грчку - сјати се силан народ, стари Грци и остале генерације, разумеш, на Маратонску ливаду, очекују ме ко да сам бог Зевс! А ја - пролазим кроз шпалир преко цвеће и лоровови венци, заставице ме голицају под мишку, краљ Коча ми носи кофери да и он навуче симпатије народа, а министри ангажовали оркестре, па певају оду Љуби Мољцу, то јест, мени, разумеш. Ту затражим од краља јахту с еркондинешн, и повучем се на једномесечно крстарење дуж обале Пелопонез, Епир и Тесалије с доста пића и с одабране женскиње у кајуте...

Иначе, кад нисам играо фудбал, живео сам ко обичан човек, разумеш. Цепо сам дрва, играо фоте у друштво, пецо рибу на пурак, свиро у клавир, теро муве из трпезарију, писо песме, а састављо сам и приче, крчио шуму, набављо угаљ преко везе за фамилију, јео гибаницу с јогурт, даво паре на зајам, ложио ватру, слушо вести на радио, монтиро гарнишле на завесу у спаваћу собу, оправљо решо и уопште...

Ма, ко други људи, разумеш ти мене, умиво се с млаку воду до појас, женио се, разводио се, ноћу спавао, дању бдио, отварао врата на звонце и тако...

Ма где да нађем паре да платим прозор што ми га разбио онај Тозин шушумига, онај Рајко, да ме убијеш не знам! Кад се сетим тај прозор док је читав био, мајкуму, па топло и кад не ложиш, а кад мало наложим - не питај! Сад се смрзо - да се прозор није разбио не бих ни видео да су ми ћебад пропала! Увијо, сам се разумеш, ал не вреди! Зима - пропадо од зиме... Слаба ћебад испузила су своје! То сам још од УНРЕ на брзину смотао три комада - све ти се то сад олињало, крпе ништа више! Кад видим оног Рајка ноге ћу да му пребијем због прозор!

А Тоza, дрипац, место прозор да плати - прави се тоша! "Ја прозор да ти плаћам, каже, то ти Мољац немој да сањаш, разумеш! Мој Рајко и да воли прозоре да разбија, не би баш твој ухватио да ломи! Него ти гледај своја посла!"

И шта сад човек да му ради? Треба да се бијем с њега, па послем још и у затвор због барабу да заглавим! А зима, пропадо од зиму...

(Песма о слави)

У причи сад нову он упали лампу
и славу ће стећи широм света
ући ће у књиге, оперу и штампу
човечанства целог постаће он мета
у причи сад нову упалиће лампу...

Репортер један питаће га скромно:
Како је у песме то опеван славно?

Како га је вајар исклесало помно?
И како се славе дочепало јавно?
да, репортер један питаће га скромно.

Мољац ће се тада замислити дубоко
и причаће причу која је на реду
само ће му лево заиграти око
док се конци полагају преду
Мољац ће се тада замислити дубоко...

Пита мене један репортер из неки булеварски лист у боји, каже, Госн Љубо, да ми кажете како сте ушли у књижевност, школски уџбеници и остале пет уметности?

Реко: После победе над репрезентацију јужноамериких земаља приђе мени група прослављени књижевници каже:

- Госн Љубо, захваљујући огромном успеху који жањете на спортско поље, ми смо закључили да сте постали наша национална знаменитост, на пример ко фреска, ил ко манастир, разумеш. Зато смо дошли да вас замолимо како би ступили у књижевност, народне песме и остале уметности.

Реко: Како ви то тек тако! Није књижевност краљев двор, па да ја улазим без посебно објашњење/

- Одмах ћемо вам ми објаснимо. Ми смо спремили збирке с песме које имају следеће наслове: "Љуба Мољац и Арапи", "Женидба Љубу Мољац", "Орање Мољца Љубе", и тако те песме.

Ау, реко, па то му ја дођем ко неки Марко Краљевић, богати!

- Госн Љубо, покојни Марко има ту част.

Опасни књижевници, имали су начин да ми се увуку. Ја реко: Чек да видим један примерак књиге, дал да дозволим у штампу или пак да сторнирам ту ствар. Кад шта пише! У песми "Орање Мољца Љубе" стоји како ја истеро плуг на стадион па орем по противнички шеснаестерац, а противнички играчи шпацирају по орање. Онда ја као кажем: Море, противнички играчи, не гасте орање, разумеш! А играчи тркну у аут, па ми одговоре: Нећемо више госн Љубо ни за живу главу! И тако још неке песме пише у ту збирку... Хе, хе, хе...

У остале пет уметности и у школски уџбеници ушао сам на следећи начин. У сликарство уђем преко фреске с мотиви из мој голгетерски живот. У позориште играли се комади који су описивали мој живот под наслов: "Трагедија Љубиних противника у три чина и с два полувремена", разумеш ти мене... У вајарство ме израђивали од мрамор, од слонову коску и од злато. Остали материјали строго сам бранио да се употребљавају. Молили ме да им позирам:

Реко: Вајари, маните позирање, разумеш, сликање иде много брже, па једва стижем ови грдни фоторепортери да удовољим, а да ме клешете може и напамет ко је прави уметник с машту, па зар није? Е сад у школски уџбеници како сам ушо, то не знам! Кажем ја том репортеру, разумеш. Нити је мене ко пито, нити се пак сећам да сам дао неко одобрење, тек ђаци ме учили напамет, професори ме цитирали, задаван сам био и за домаћи задаци, пропитивали ме и тако те ствари, разумеш.

А за штампу, часописи, радио и тако то могу да кажем следеће: У штампу сам излазио свакодневно и по неколико пута. Спочетка сам излазио у рекламе, касније са чланци и са слике, излазио сам и у ребуси, укрштене речи, чак и један са стрипови направи каријеру на мени, разумеш... Сваког месеца у

последњу среду пре подне говорио сам преко радио-апарат и то на француски, грчки, југословенски и енглески народни језик. Говорио сам колико сам хтео, претежно о неки проблем из спорт, или пак из теориски фузбал, разумеш ти мене. Кад се уморим од говор, наредим да се пусти забавна музика и народне песме преко радио.

А са вас новинари имо сам незаборавни тренуци, звали ме господин Љуба Мољац, Франкештајн за бекови, бич божији за противнички халфови, квазимодо за голмани и страшни суд за одбрану уопште.

Тако ме звала претежно наша штампа!

Енглези ме звали: Сер Љуба Мољац, звани "Златни дрикер", Талијани ме звали "Православна срна", Немци - "Хер Бизмарк с напраситу нарав". Најлепше ме звао Њујорк Хералд Трибјун! Ја сам за њих био - велики ОН! писали су једном приликом:

"Велики Он је у нашем скромном граду, изађите благовремено да га дочекате са заставице и са цвеће и да се на време снабдевете са аутограми." Мајку му, ти Јужноамериканци одувек су имали смисла за бизнис...

Иначе, један мој аутограм с мастиљаву оловку вредео је ко 45 Черчилових потписа с пенкало, један мој аутограм с пенкало, разумеш, вредео је на берзи исто ко 74 аутограма познатог хумористе Чарли Чаплина, такође с пенкало и с златно перце, разумеш ти мене!

Тог Чарли Чаплина, имао сам обичај да га поведем да ми прави друштво и да ме разонођава на турнеје, пошто дугачак пут па ми било досадно, разумеш.

А што се тиче мене, кажем ја том новинару, реко, сад нисам играо фудбал и кад решим мало да се одмарам и сам сам се бавио с писање и састављање приче. Објавио сам и један роман који се звао: "Каца купуса и деведесет две главице". Тај роман убрзо постаде бестселер за цело писмено тржиште на свету, разумеш.

Дружио сам се с Хемингвеј, с Томас Ман, а госпођу Агату Кристи, чувену писац, водио сам интимну преписку с писма и с разгледнице, а Шолохова сам редовно бесплатно уводио на стадиони.

У подруму и дан данас имам једну комплет библиотеку од књиге с посвете што ми поклањали књижевници у знак пажње, разумеш. Тако некад после ручка, или пак пред спавање, имао сам обичај да листам ти романи, рачунам, нема смисла, људи ми поклањају, а ја да не знам о чему се у те књиге ради, разумеш ти мене...

Иначе кад нисам излазио у штампу, књиге и те ствари, ја сам био обичан човек, разумеш. Водио сам спор са социјалну око стаж за пензију, пево песме у црквени хор, јео, пио, подригиво и уопште... Једанпут сам ишо и код лекара, тако да немам воду у плућа, разумеш, али нисам имо.

Хе, хе... Знаш шта сам радио у петак? Ијао да цркнем од смех, разумеш. Оставио мој друг што смо заједно били у војску крај Пирот оставио ми један магнетофон да га оправим код Тиме "Светехнике". Оправим ја ту справу, реко Тимо како се барата с њом? Објасни он мени, и ја пушто музику и народне песме једно време. Кад у четвртак узмем ја тај магнетофон па тркнем код Каранфилчета те снимим оно "Добро јутро децо" што иде свако јутро на радио-станицу. У петак пролази поред моју кућу комшилук да иду на посо, око фрталъ до седам баш, разумеш. А ја ти онда узмем оно дечије јутро, што се пушта у седам сати, па пуштим гласно. Кад чули они шта се пушта, положише

ноге, мисле закаснили на поса. Да ли си видо Косту, па Цветка и његову жену,
па Дикиног сина!

(Песма која уводи жене код Мољца у трпезарију)

Са женама није лако
било коју било када
ако си је само тако
и данас је држи нада
Са женама није лако...

А тек што су превртљиве
па то је за причу
отровне су као гљиве
на све стране ничу.
А тек што су превртљиве...

Са женама није лако
било коју било када
ако си је само тако
и данас је држи нада
Са женама није лако...

Имо сам овако: у своје време имо сам шест стјуардесе што су бациле на мене око у авиони и други ваздушни објективи, разумеш ти мене. Онда сам имо једну грофицу, стара француска лоза - имо сам обичај да је водим код мог пријатеља Пабла Пикаса да јој фарба косу. Па онда, имо сам осамнаест мис из око четрнест замаља, те жене, мајкуму, како која постане мис одмах мисли - рођена сам за Мољца!

Сад да видимо даље, дакле, имо сам три краљице. Две у Европи и једну с Блиски Исток. Та с Блиски Исток купила соде у некој радњи не ћошку па бацила Грети Гарбо у оба ока. Наравно, у питању сам био - ја, разумеш. Отада Грета ни у кревет без наочари, види се и на слике.

Па сам имо и једну царицу што сам је употребљавао само за празници, или пак после неки куп што га освојим, разумеш. Та царица није била лоша, ал што је умела да се облачи, људи божји, човека воља да прође кад реши да је скине на кауч, разумеш ти мене... Снимо се и један филм о мени и ту царицу, као ја је залудим па ми она препише царство, а ја га сфућкам и тако... С почетка нисам намеравао да се снимам у такви хоштаплераји, ал мој менаџер Патуфна заокупи ме с убеђивање и други разлози, те снимим преко воље. Због ту ствар излазио сам намрштен у филму, те противничке екипе навукле још већи страх од мене.

Иначе имо сам и обичне жене, мислим претежно службенице, сељанке и уопште... Е, сад ја њих што сам имо, ником ништа, толике жене, разумеш, ал оне мене што су волеле једно вече, или пак само један сат у животу, дигле носеве, целом свету уши да пробију. Поред неку госцу-Мицу из општински катастар само што сам прошо, разумеш, она се затрескала до крајњу границу. Јој, каже, била сам с оног Мољац, водио ме на турнеје, упозно ме с Хемингвеја и с Рузвелат, кад седам, каже, поломи се столицу да ми примиче, а кад устанем предржу ми мантил с обе руке до рамена.

Е, нисам веровао толико жена безобразна може да буде! А ја нити сам с њом реч проговорио, а камоли да јој примичем те фотеље - то мени се грабе ко ће пре да ми примакне, пошто свако оће да га приметим, разумеш. Не би се ја ни сетио ту госцу-Мици, ал да видиш - почне она да пише мемоари, као - Ја и Мољац на Хаваји, а лаже, пошто ја на Хаваји сам био само једно вече на ужину, онако с ногу; те писала - Ја и Љуба у подножју Хималаји, а ја у то подножје не верујем да сам био, тамо нема неки фудбалски живот, колико ми је познато, разумеш ти мене.

Ради те лажи и погрешно обавештавање народа, био сам принуђен да сторнирам ти мемоари у штампу и то у последњи моменат, пошто већ стигле грдне претплате, претежно читатељке женског пола, разумеш...

Ма није ми криво за ону моју, бестрага јој глава, ал што ми децу од мене одговара, то ме душа боли. Био сам код њих, баш онај дан кад је играла Југославија с Француску, купио сам Дулету једну машну, а за ћерку и зет набавим једну тацну од чешки порцелан, памет да ти стане.

Имо само неки паре што сам продао саргију сељацима за џакови. Кад да видиш ону моју: "Ти каже да си на децу мислио, ти би ми слао што је суд досудио, а сад то нама не треба!". Ма реко, теби ја да доносим, то ми на памет не пада, а за децу одвојио сам ово, да имају нешто од оца!

"Хвала тата," тек ће она моја шиндивила, "али ми имамо тацне, нема човек где да их држи!". И стварно имају по зидови и у витрине, не могу да кажем, разумеш, али овакву немају! Та мени да каже рођена ћерка!

А све је она подговорила - тако је она и кад смо заједно живели, фуњара једна белосветска. И кад сам видео како стоји ствар, оставим машну за Дулета на његов кауч, окренем се и одем! Без речи! Има осам месеци од тај дан, разумеш, и ко зна да ли ћу икад праг да прекорачим код ту фергафуљу. Само... за децу је мени... Овде ми нешто стало, па стоји!

(Песма о Маргарети)

Негде далеко на крају света
принцеца је живела Маргарета.
Док принцеца сузе лије
Мољац једе из порције,
Док принцеца сузе лије
Мољац једе из порције.

Била је то љубав тренутка
А Маргарета лепа ко лутка.
Док принцеца сузе лије
Љуба једе из порције,
Док принцеца сузе лије
Љуба једе из порције.

Сусрет је био веома кратак
Мољац је глодао пилећи батак,
Принцеца плаче из гласа
А Љуба остаје даса,
Принцеца плаче из гласа
А Љуба остаје даса.

О јадна, јадна Маргарета
баш Љубу за тебе заболи пета.
Принцеза је плакала из гласа
Мољац је ипак остао даса,
Принцеза је плакала из гласа
Мољац је ипак остао даса.

Сећам се имо сам једну што се врзала око онај мој менаџер, Бог да га убије, древна пијандура беше, око оног Драги Патуфна се звао мој лични менаџер. А њој беше име Маргарета, иначе по занимању принцеза са Аргентински двор, разумеш ти мене... А то што се врзала око Патуфну, то све због мене, рачуна Драги ће каже мени коју лепу реч о њој, те жене, само мисле како прослављени мушкарци да збаре, мајкуму...

И тако једанпут, разастрем ја ћебе на терену пред неку важну утакмицу, мислим да је било с Уругвај, или тако нека замља, кад око подне дође она с порције, бајаги, да ми донесе ручак, а у ствари само да ме види, да утоли љубав, разумеш. Руководство се размаче да прође, а она ће тек мени:

- Госн Љубо, донела сам вам мало провијанте, каже сад ако се супа мало просула, да извинете, кадилак ми нешто има слаби амортизери, па се гицка, разумеш.

Ја - рачунам да испаднем кавалџер, кад сам већ светски човек кажем:

Реко, госпа принцезо, немојте да се нађете у бризи због ту супу, ја супу од печурке уопште не волим, и да волим, то што се просуло није важно, разумеш.

Њу обли румен до груди спреда и до плећа од позади, не верује жена толики џентлмен да могу да будем! Ту ја замезетим, љуштим феферони, па их све мочим у клековачу, разумеш ти мене, а она салфетом тера ми мушице с храну. Руководство и остали играчи гледају нас ко да смо телевизија, разумеш, а вода им ударила на уста и на нос... Онда ја устанем, пошто публика већ почела с овације, па не може више ни да причамо, испратим принцезу и обећам да ћу да јој пишем с моје турнеје, а Драгом Патуфни издам налог да запише њену адресу. Она ме гледа, очи јој дошле ко два шољица од црну кафу, лепе очи имају те Аргентињанке, кад видиш неку с наочари, помислиш - штета, мајкуму... На крају је испратим до излаз Б на стадион, даље нисам смео од публику која оће да ме растргне због моју велику популарност у свету, разумеш...

(Меланхолична балада)

О старој слави тешко се прича
Када брат брату покаже зубе
брат се са братом по суду парнични
а то је судбина сиротог Љубе.

Некада је било сасвим друго време
менаџер Патуфна писо је налог
бекови како да дрхте од треме
кад их страшни стави у каталог.

На попрштуру травнатих терена

полутке су летеле ко муве без главе
а данас се тамна навукла копрена
преко сјајних трофеја Љубе Мољца славе...

Него онај прозор главе има да ми дође! Отиднем ти ја код Миле Кицош у бакалницу: Реко Миле, имаш да ми даш неки добар картон од кутију да турим у прозор - поједе ме бре зима брате мој рођени.

А Миле, пропалица једна какве нема у наш крај, тек ће ти мени, каже:
"Слушај Мољац, ја јесам с тобом пријатељ, ал радња је радња! Ако имаш да купиш кутију од мармеладу што се пакује, лако ћемо да изаберемо картон - ако немаш, уклони се из радњу немој муштерију да ми плашиш!"

"Ма откуд ми паре за кутију, Кицош, сунце ти калаисано - ја да имам паре за кутију - ја бих и стакло набавио! А то што ти ја плашим муштерију - то си сад рекао иначе, други пут има зубе у грло да ти сипам да ће да мислиш да си прогутао три коштице од брескве, разумеш!"

И одем!

Данас не могу да причам о фудбал, разумеш. Имо сам с онога мог буразера, буразера, с Тозу звани "Дандара" око стан. Оће да ме избаци из моју девојачку собицу, треба сам да идем с њим на суд да се парничимо, да се циганчимо пред светом, а ја не могу од срамоте, разумеш ти мене... Покупио сам крпе и отишо, нисам ја за те свађе и уопште... Друго је данас време, нико не поштује Љубу Мољац, а некад клањало ми се три континента кад ме виде на улицу, разумеш. Имо сам обичај у то време ствари да средим ко ладну воду, јелте...

Седим тако једно вече с оног мог менаџера, с Драги Патуфна, тешка битанга, мајкуму па ћу тек да му кажем:

Ватај белешке, сад ћу да држим предавање под наслов:

Како се сређују противнички тимови! Лизни плајваз да пишеш! Дакле, овако. Прво бекови. Бекови - њима има да попијем мозак на екс, па послен има да их вежем с једну узицу за стативе да ми се не врзмају онако празноглави по терену, разумеш ти мене... Даље - халфови. С халфови има да правим следеће ствари: Прво намеравам да их хипнотишем међу очи, па кад дибидус забрљаве од моји дриблинзи, има од њих да направим гулаш! Онда ћу да поставим, па да сервирам гулаш од халфови у тањире, па да пустим на њих противничко руководство да их поједе, разумеш. Што се тиче, ако ме питаш за центархалфа, њега сам решио да сахраним у раку што ћу да ископам на противнички пенал. Прво ћу да га насекирам, па кад од секирацију умре има да га сахраним па како који гол дам - а ја ћу успут и њему парастос да дајем, разумеш ти мене. На пример три нуле - центархалфу три парастоса, шест нула - центархалфу шест парастоса и тако...

На свим стадионима на пенали има да направим ново гробље за центархалфови има строго да забраним да се ту сахрањују остали играчи, разумеш ти мене...

Драги Патуфна повато белешке, па ће тек мени, каже:

- Извините госн Љубо, а шта ћемо с противничку навалу? И навала су играчи, ако допустите. Конкретно, на пример, шта ћемо с крила?

Ау, реко, крило ни од пилићи не волим, а камоли од противнички клубови, разумеш. Пиши овако: Крила има да сортирам покрај аут линије да

ми довађују лопте. Чим које крило уђе на терен, а ја ћу за уши п анапоље! Ако опет којим случајем уђу, има да их окренем зиду, па послен ни утакмицу неће моћи да гледају, јакако брајко, разумеш ти мене...

Е сад пиши за полутке! Полуткама има да наредим следеће ствари: "Слушајте вас две полутке, разумете, прво полувреме можете да шетате с вашу страну центра и можете да флертујете с женски део публике. Има да ми се јавите само у случају кад вас ја лично позовем а то је обично кад треба неког играча да пређем пре него дам голови. Друго полувреме сте слободни. Можете да идете у биоскоп, или на неку изложбу, ко где оће, разумете. Ако ме све лепо послушате, дозволићу вам да ми истрљате леђа кад се туширам у свлационицу..."

Јеси написао? Е, сад пиши још је остао центарфор!

Од противнички центарфор има да направим једно позориште, разумеш, па да напишем за њих комедију и док ја играм лопте, он има ту комедију да игра на терену. Наслов за комедију накнадно ћу да објавим! После утакмице центарфора има да поклоним публици ко сувенир, разумеш ти мене...

А пита ме Патуфна, каже: - А шта ћемо с голман?

Голмани нећу да дирам за време утакмицу да би могли да праве параде кад примају голови, разумеш! После утакмице има да их водим по вечеринке и по банкету да причају како су моји голови неодбрањиви, разумеш! Тако се то ради...

Сиром Патуфна, много био глуп човек па не може да схвати...

(пауза)

Е, тако сам ја сређиво противнички играчи, разумеш... И сад ја, молићу вас лепо, треба да идем с Дандару да се преганам по суду око девојачку собицу! Ма није то за мене... радије ћу да спавам у шупу коју мрзим још од детињство, него да се зевзечим по судови... Ја сам био и до смрти има да останем један Љуба Мољац, разумеш ти мене...

Тако ми и треба кад ја молим слепци! Опет онај прозор... Не би ја него стего мраз, мачка с миша да спава, разумеш! Одем до мој први комшија Влада Каранфилче, реко Владо дај ми неко стакло што имаш у шупу, виво сам кад сам дрва уносио, зима ми Владо, а с паре нисам баш нарочит, разумеш!

А он ти мени овако: "За дрва сам те частио, а за стакло немој да ти западају очи јер стакло ми треба оћу да правим кокошињац с оно ноћно светло за пилићи, разумеш!"

"Ама Владо мани пилићи, лако ћеш с њих, него ја ћу се смрзнем без прозор на ову кошаву!"

"Шта се сад правиш Мољац код тебе је ионако зима, а ја пилићи кад угојим има паре да направим с њима!"

И није ми дао... Кад сам ја виво какав је он човек, окренем му леђа и одем! Испод части ми с такви себичњак да имам посла...

(Последња балада о Љуби Мољцу)

Када је Шницла везиво лијандер
Љуба је био још балавандер,
Љуба је био још балавандер
Када је Шницла везиво лијандер...

Шта се то догађа у некој шупи?

Па где је почетак, па где је почетак?
Да ли Љуба прошлост може да искупи?
Можда и сад седи у парку на клупи?
Или лута некуда ко залуто метак?

И већ скоро, ето, дођосмо до краја
Ал где је почетак, ал где је почетак?
Одакле то допире навијачка граја?
Да ли су то зраци неког правога сјаја?
Или ова прича и нема свршетак?

Љуба је био још балавандер
Када је Шницла везиво лијандер,
Када је Шницла везиво лијандер
Љуба је био још балавандер...

Морам да кажем, овако је било, разумеш...

Примили мене да тренирам за подмладак предратног БСК-а и требали да идемо на гостовање у Хрватску и Словенију.

Ћале, да ме пустиш на турнеју, изабро ме тренер. Паре не треба да ми дајеш - све се плаћа!

- Каква турнеја, мајку ти балавандерску! Школу да ми учиш, а фузбал да ми избијеш из главу, иначе ћу голубовима да ти заврнем шију!

Ама ћале немој да си неки! Трениро сам, кажу људи да сам добар, да идем бре на турнеју ћале!? Сви моји другови, пустили их родитељи, пусти и ти мене, молим те ко бога, ћале!?

- Море марш одатле, оца ти мангупског, треба врат да ми скрљаш! Ноге ћу ти пребијем ако те још једанпут видим с ту лопту. Турнеју да ми ниси поменуо, иначе кад предвостручим кајш има да те пребијем ко мачку!

Проклети Риста затвори ме у шупу...

Ћале, пусти ме кад те молим, ћале! Пусти ме да идем, ћале, екипа ме чека на воз, карте су ми купили, ћалеее! (*плаче и лупа на врата*) Шта ће да ми каже руководство ако их преварим, ћале? Убићу се ако ме не пустиш, ћалее! Враћамо се ћале за три дана, пуштај ме из шупе ко бога те молим! Јаојј, ћале мој, има да се манем голубови, има да учим по цео дан, на таван више нећу да се пењем, све ћу да те слушам ћалее! Пусти ме, само сад да ме пустиш, ћале, све што зарадим на фудбал, све ћу теби да дам, ћале! Отвори, пусти ме, молим те... тако ти твога сина Љубе... Јооој... ћалееееееее....

(пауза)

А мој проклети Риста, ждера - зато га Шницла и звали, на моје сузе пет пара не даје. Хтео сам да се обесим о греду у шупи... Како то после подне нисам полудео, ни данас не могу да растумачим, разумеш... А Шницла, идиот каквог нема на кугли земаљској, закључо ме у шупу и отишо да везује конопци што се пуже лијандер око кућу...

Тако руководство и екипа отишли, а ја остао да свиснем у шупу...

(пауза)

А да си ме тада пустио, ћале, кости ти се у гробу окретале дабогда, отишо би на турнеју, послен би игра за први тим, па за репрезентацију, разумеш ти мене, стадион Маракана, Бразилија, Јужна Америка у штампу би писало о мени, излазили би чланци са слике, дружио би се само с познати људи ко што сам ја и уопште...

Грета Гарбо има да прави жур у моју част, с три краља дневно има да разговарам преко телефон, разумеш, жене има да ме сањају у снови, Черчил има да ми предржава капут и да ми пали томпус у лево ћоше од уста, грчки краљ Коча има да добије чвегер ако ми ујутро не скува горчу кафу, разумеш ти мене...

Онда овако је било је ли...

С познати писац Марк Твен имо сам обичај да играм ајнца у ратлук и киселу воду, кинески мандарин куво ми чај с лимун, жене сам водио код мог пријатеља Пабла Пикаса да им фарба косу, познати хумориста Шарли Шаплин поломи се да ме разонођава на турнеје, енглески краљ Ђорђе хвалио се како се дружи с мене, жене ме јуриле, дању и побегнем, ал ноћу нисам успево...

Цео свет ме чита у књиге, слушо ме у песме, гледо у биоскоп и на приредбе, а папа, онај Пије пет или шест имо је обичај да својеручно пали кандило под клин на који ја окачим копачке да висе...

(Неколико акорда на гитари - Љуба лагано одлази са сцене)

Крај

Мома Димић

ЖИВЕО ЖИВОТ ТОЛА МАНОЈЛОВИЋ
монодрама

Мома Димић рођен је 1944. године у Миријеву крај Београда. Дипломирао је на Филозофском факултету (филозофију) 1968. године. Пише песме, приповетке, романе, путописе, есеје, драме...

Књиге: *Живео живот Тола Манојловић*, роман, Просвета, Београд, 1966; *Цигански кревет*, песме, Дело, Београд, 1968; *Антихрист*, проза, Независна издања Слободана Машића, Београд, 1970; *Максим српски из дома старца*, роман у 18 приповедака, Нолит, Београд; *Познанство са данима малог Максима* (заједно са В. Парун), песме, БИГЗ, Београд, 1974; *Творац Русији*, песме, Матица српска, Нови Сад, 1976; *Песник и земљотрес*, виђења и путовања, Градина, Ниш, 1978; *Шумски грађанин*, роман, Српска књижевна задруга, Београд, 1982; *Стварно*, проза, Библиографско издање Драгана Момчиловића, Нишка Бања, 1983; *Монах чека своју смрт*, путописи, записи, епифаније, Јединство, Приштина, 1983; *Гад рескирант*, приповетке, Нолит, Београд, 1985; *Посвете*, песме, Ново дело, Београд, 1986; *Хиландарски разговор, 18 мојих савременика*, Књижевна заједница Нови Сад, Нови Сад, 1989; *Мала птица*, роман, Свјетлост, Сарајево, 1989; *Путник без милости*, путописи, Српска књижевна задруга, Београд, 1991; *Места*, путописи, Просвета, Ниш, 1992; *Како или аутобиографска бунцања* (заједно са В. Парун), КОВ, Вршац, 1994; *Хиландарци, С једног ходочашћа*, Гутенбергова галаксија, Београд, 1998; *Пошто Београд*, приповетке, Српска књижевна задруга, Београд, 1999; *Под бомбама, дневник*, Матица српска, Нови Сад, 2000.

Драмска дела: *Путар* (1963), *Највећи филозоф у мом селу* (1966), *Живео живот Тола Манојловић* (1967), *Шумски грађанин* (1983).

Филмски сценарио: *Како сам систематски уништен од идиота* (1983).

Приредио три књиге Дерокових сећања: *А ондак је летијо јероплан над Београдом* (1983), *Мангуглуци око Калимегдана* (1987), *Успомене Београђанина* (2000), збирку Десанкиних песама на енглеском *Don't fear* (1998), као и антологију *Клетва, Србија, пролеће 1999.* (1999).

Преводи са шведског: П. У. Енквист *Пали анђео* (1988), Т. Транстремер *Формуле путовања* (1991), А. Лундквист *Букет жена* (1995), Б. Сетерлинд *Јапанска посета* (1996), С. Акселсон *Време ласта* (1997), *Пет шведских песника* (Х. Мартисон, А. Лундквист, Г. Екелеф, Т. Транстремер, К. Фростенсон, 1998).

Поезија и приповетке Моме Димића заступљени су у бројним домаћим и страним антологијама. Превођен је на десетак страних језика. Монодрама *Живео живот Тола Манојловић* постављена је у Лондону (1968), а *Шумски грађанин* у Упсали, Шведска (1983). Добио је више значајних књижевних награда.

Године 1963. отпочињу Димићева странствовања по свету (више од 50), укључујући САД, Кину, Аустралију, Египат, Ирак, Јордан, Сирију, Израел и све европске земље изузев Португалије, Исланда и Албаније.

Живи у Београду као слободан уметник.

Монодрама *Живео живот Тола Манојловић* премијерно је приказана у Атељеу 212 1968. године у режији Петра Теслића. У улози Толе наступио је Петар Краљ.

НАПОМЕНА О ТОЛИ. *Светозар - Тола Манојловић (1905-1969), шесто, и најмлађе дете болешљиве Миленије, а од оца Стевана из Неменикућа под Космајем у Србији, за живота више од тридесет пута на дуже облачио је болничку пиџаму, а боловао је "од како зна за себе". Рано је изгубио десно око, пиштољем осакати леву ногу, а коса пре женидбе оседи. пензију је примао 33 године као инвалид-каменорезац споменика Незнаома јунаку на Авали. Подигао је синове Александра и Аранђела. Знао је још ковачки занат, а радио је земљу и чувао стоку. Октобра 1962. године, у три дана, у Неменикућама, написани су његови мемоари. Роман Живео живот Тола Манојловић ("Просвета", 1966) сцени су прилагодили Петар М. Теслић, редитељ, и каснијим допунама глумац Петар Краљ.*

СЦЕНА: *Сеоско двориште. Казан за печење ракије. Унаоколо неколико посуда, барака и флаша; трножац. Тола је обучен у половно сукнено, шумадијско одело. На глави шајкача. Пече ракију и приповеда.*

Тола:

*Кад би могао да дохватим
онај високи плави балон,
што је као лубеница.
Јој, кад би могао
да дохватим
онај високи плави балон
са жутом узицом
што лети поврх черге.
Јој, какав је
онај високи плави балон
са жутом узицом као сунце...
Јој, кад би могао
да га дохватим ја.*

У глуво доба ноћи отиди кришом на раскрсницу суседног села и коликогод можеш да дохватиш руком опиши кажипрстом један круг око себе. У том кругу наложи ватру и у лонцу кувај четири кости: пилећу, кучећу, од овце и од голуба. Кад прође пола сата на источну страну баци пилећу, на западну кучећу, на северну од овце, а на јужну од голуба.

Онда ће се десити ово:

Са источне стране света појуриће на тебе огромни воз и ако се не помакнеш он ће се зауставити код саме линије круга.

Са западне стране допливаће по ваздуху огромна лађа и ако се не помакнеш из круга она ће се зауставити код саме линије круга.

Са северне стране, у чијем си правцу бацио овчију кост, ваљаће се к теби лед високи. Ако се не помакнеш и лед ће се зауставити код саме линије круга.

Са јужне стране можда ће доћи птице грабљивице, а можда ће доћи ништа, али то је оно страшно ништа које убија човека. Али све ће се то зауставити код саме линије круга ако се ниси уплашио и побегао.

Ако си се уплашио и побегао пред неком од силних сила остаћеш оно што си и пре био и више ти никада неће помоћи кување костију у кругу на раскрсницама.

Ако се, пак, ниси помакао ни пред једном светском силом, можеш да пожелиш девојку какву хоћеш, можеш да пожелиш благо какво хоћеш, али ја ти саветујем да ништа не узимаш за стално, јер све је терет, јер све је мука.

Откако сам почео да знам за себе, сећам се ко уши ми отекле. Болеле су ме уши два месеца и прошле саме од себе. Може бит да сам имао три године.

После два месеца заболу ме очи, обадве. Видео сам ко вр' од игле може да се метне. То је било исте године и трајало је безмало целу годину.

Лежао сам под липом што је била ту пред кућом и што се сушила и развијала ко ја сам. Каја (Микаило Ђорђевић - дете) доносио ми увек трешње под липу. Да ме излечу, сипали су ми млеко и богојављенску водицу што је поп благословио.

Било ми је пет година кад сам боловао од стомака. Све на махове стомак ме мучио кад пођем у ливаду, где смо имали колибу. Кад кошкам волове, седнем у дрвена кола; место каната били су кошареви плетени. Кад ме стомак скловири, легнем преко руде, тако се савијем док не стигнем до колибе. Брат Радован ми увек приваћао волове. И то је трајало три месеца.

Жене су уместо лекара узимале лонац земљани. И ја легнем на леђа. Засучу ми кошуљу и лонаш мету на пупак и окрећу га тако да покупи стомак, па после узму крпе и увију их; направе котрљ и њега ставе на пупак и опашу каницама тај котур. И тим сам се излечио.

Јесам кад човек човека закоље гледао. Нисам пао у бару.

Шваба дође до Космаја. Ја сам тада изашао на једно буре од пет акова с водом на колима. Српска војска је била на Космају, а аустријска пред мојом кућом, закопана у рову. Када се борба отворила, ја сам седио на бурету, а куршум удари испод мен у буре. Један чешки официр, кад је угледао, скинуо ме с бурета и почео да псује мог оца Стевана. "Ја ђавола не могу да држим",

правдао се тата. Чешки официр каже: "Дај га мени овамо." Ухвати ме за руку и одведе иза друге куће и да ми двоглед и казао ми: "Гледај право у Космај." Ја сам узео двоглед, Космај је дошао преда мен. Онда је аустријска каубица пуцала од Паунића кућа из Ловена, и кад пукне она удари у Бели камен, а то је преда мном било, и ја се претурим на леђа. А онај официр почне да се смеје и ја се уплашим и с тим побегнем у подрум. И више нисам смео да изађем напоље докле год Швабе нису одступиле и наишла наша војска. А то да ја седим на једном месту - то ми је највећа болес.

1915. кад сам пошо у школу . . . а ишао сам у школу пет или шест дана . . . Да сам уватио још који дан ди би ми крај био!? А видим данас неки ватају . . . Тад, кад сам, дакле, пошао у школу, ударили и Немци и Швабе. Тад сам остао сам са мајком код куће. Сви су побегли. Била је бежанија из села Губереваца. Ту су код моје куће заклали свиње неке дебеле. И оставу свињску главу, а оно ресто однесу. А моја мајка је испекла дулеке неке, па повадила и метнула на шпорет, па је затим метнула ону свињску главу да пече. Утим су стигла аустријска војска и тражили да једу нешто.

Моја им је мајка понудила дулеке, а они кажу: "У нас то само свиње једу." А шта једу људи?! Само им то онда нисам казо. А и седео сам некако незгодно у ћошку. Онда је Шваба отворио рерну на шпорету и онда је угледао једну свињску главу: "Пече се." И казо је: "Но, мајко, ди је месо?" А она је казала да месо нема, да су само главу оставили ови што су отишли у бежанију. И он је узео нож свој и само је осеко уво од главе. И моја мајка је ту главу извадила и однела у подрум, пошто смо у подруму боравили. У подруму смо били ја и моја мајка, моја стрина, моја синовица Наталија и сестра Босиљка.

Ондак је већ ноћ уватила. Ондак је дошао један чешки официр пред врата и казао је: "Мајко, ништа се не бојте. Војска је наша горена у кући." Затим је отишо. Није постојало ни десет минута, вратио се натраг. Уишо је у подрум. Лампа је горела. Ми смо, деца, били полегали у сламарице. Он је сео на једно буре и упито моју мајку: "Имаш ли још чељади?" Она му је одговорила: "Имам још четири сина и једну ћерку." Он је упитао: "Ди су ти синови? Јесу ли солдати." Она је њему одговорила: "Само ми је син најстарији солдат, а они су тројица отишли у бежанију и човек ми Стеван." Ондај је он, тај официр, заплакао и казао: "Ала, мајко, што ће да пропадну деца . . ." А она одговорила му: "Шта ћу да радим када се пронеше вести да све мушко преко десет година кољу и зато сам морала да их пратим у бежанију. Ја сам само остала са овим малим."

Ја сам, као дете од својих девет година, живео са мојом мајком три месеца без браће и без сестре. Ондак, после три месеца, прво дође сестра са колима кући и са стоком, а два брата који су преда мном били старији, као деца, они су дошли после три и по месеца, а отац ми и један брат, заробили их Швабе и отерали у ропство. Отац ми је пропао у Ковину, а за брата Лазара не зна се ни данас-дањи дал' је жив ил' умро. То он ваљда најбоље зна. Те тако сам ја провео живот са својом мајком. Тужно смо живели док ми браћа и сестре нису дошли, јел смо мислили - а шта смо друго и могли да мислимо - да су поклани.

1918. - тада је наша војска дошла пошто смо били исцрпљени за време окупације. Од стоке смо имали само једну јуницу. Миленко Жујевић - тај је био на Солуну и кад је дошо кући (сад не знам да л' је запленио ил' су му то дали)

дотерао је једну краву и једну кобилу и затеко је још две краве код куће. Ондак је мати, пошто нисмо имали чим да оремо, она је отишла код Миленка Жујовића и упитала га да оремо са мојом кравом и његовом једном у спрегу, а он је реко: "Оћу, али да ми даш оног дечака Толу да чува летом моја говеда и твоју краву, с тим, тако ћу да вам поорем." Ја сам пристао да тако радим и чувам говеда и радили смо преко лета све заједно. Ја сам увек јашао ону кобилу од колибе његове (звано место Тресије) и пођем његовој кући. Када сам био под планином Космајом, била је ноћ, око девет сати. Кобила се поплаши нечега и ја спаднем с ње. Када сам спао, кобила је стала. Ја се устанем и узјашем и продужим истим путем, али кобила није тела да иде. Ја окренем другим путем и стигнем кући код Миленка Жујовића. Када сам стиго у авлију, они су кучићи залајали. Они су изишли из куће и упитали менека: "Ајде, силази са коња." Ја сам казо да не могу. Ондак ми је рекла снаја Миленкова: "Јебем ли ти милу мајку, а што не можеш да сиђеш?" Ја сам јој реко да ме много заболела нога лева. Она је викнула њенога мужа и он је изишо из куће и скинуо ме с коња и унео у кућу. И метне ме на кревет и каже мени: "Шта ти је?" Ја сам му реко да ме боле нога, а он ми каже: "Ти си спао с коња." Ја му нисам рекао да сам пао, него сам казао да нисам пао. Они су ме упитали: "Да једеш?" Ја сам казао да не могу. И тако сам лежао у њиној кући шес дана. Нога ми је лева била се прекупила у колену.

Ондак њин зет Војислав Јешић, купио је један кош (овако што се кукуруз држи) од шурњаве Јелице и дошо је с колима да вуче ту зграду, тај кош. Ондак је и мене метуо на кола и дотерао кући. Када је био код моје капије, тада је изишла моја мајка и моја снаја и унели ме у кућу. Тако сам лежао осам месеци. Брат ми је најстарији, Радован, био у војски и када је дошо на осуство, он је казо мојој мајки: "Ајде да му узмемо, да му тргнемо ногу, да му исправимо. Иако остане сакат, лакше ће ићи кад му је нога права." И тада је уватио за ногу и трго. У колену је нога пукла тако јако и превали се. Ту је одилазила као крв и гној. И тако сам, приставимо, лежао ја од те ноге осам месеци. Прездравио сам. Та ми је нога прездравила, али није најбоље. И данас-дањи та нога боли.

Јесам милостињу давао, нисам бомбу размонтирао.

1924. то је било. Ишо сам у поде синовици. Раsturим пиштољ . . . А пуцао сам ја из свачега:

Пуцао сам, прво, из карабина државног. Био сам у војски. А пуцо сам и после ослобођења. Дошо Обрен Јекић код мене кући и доно карабин, и ја му кажем: "Видиш ону грану на шљиви?" А било је удаљено једно тријес метара даљине. Ја сам му казо: "Дај ми карабин и опалићу да осечем ону грану." Он ми је дао, а ја пошто не видим на десно око, ја сам узео и нанишанио са левим окетом и опалио метак и осекао ону грану.

Опалио сам само из карабина око иљаду комата метака, које у војски, које код куће.

Пуцо сам из пушке преламаче. Моја је то пушка била пре рата. Опаљивао сам метке свуд редом, и по ливади и код куће, по шуми. Гађо сам врране и зечеве кад нико не види и разне птице.

Из те пушке сам испалио преко иљаду и по комата.

Пуцо сам из старинских пиштоља. То је била моја пиштољака. И то је било пре рата. Пиштољ, старински пиштољи, капислари. Пуцо сам свуд редом кад су биле славе, свадбе, игре. Највише сам ту и пуцо. Од тог пиштоља се и раним у руку. Употребљаван је барут и каписле. Испалио сам из њега око 150 пута. То - кило и по барута.

После сам пуцо из црногорског револвера од пет пука. Тако се звало што се пет меткова стајало у њега. И то је био мој пиштољ. Била је величина са све цевом тријес сантиметара.

То је била моја пиштољака. Купио сам га у Колубари, кад сам радио, од мојег једног друга. Око триста комата меткова сам испалио, па сам то после све продао.

После сам пуцо из једног руског лагановца од седам пука. Исто је и он с толубетом. И с њега сам се ранио у ногу. То је мој пиштољ. Он је био мали, четрнајест сантиметара дужине са све цевом. Око четири стотине комата сам испалио. Кад сам се после ранио, ја сам то бацио.

Кад сам био у војски, ја сам био у митраљеској чети. Пуцо сам из митраљеза на учењу. Имао сам мој митраљез на руковању. Гађали смо у мете из њега са бојевцима. Кад смо ишли у маневре, онда су били маневриски меткови. С тим сам испалио пе-шес реденика.

И кажем, одем у поде синовици. Растирим пиштољ, намонтирам га и опале три метка одједаред и експлодирају и раним се у исту ону ногу што сам боловао. После су ме пренели за болницу у Београд. Тражили су да ми расечу табан одоздол унакрст да би извадили куршум из ноге, али ја нисам дао. Тако сам га носио две године у нози с поносом. Неки тако кажу: "Гле, онај ћопа!" А ја им одговорим: "А не видите што сам поносан! Гледате само ту спољну страну!"

У војски извађен ми је. Командовано ми је да идем гимнастичким кораком; ја станем на десну ногу лепо, а чим станем на леву, ја спуштим десну. Мој водник официр каже мени што се ја правим луд. Ја сам му реко да не могу да на њу стојим, да ме она боле. А нисам му причо да сам рањен у њу никоме. Ондак ме је зовнуо командир и питао ме: "Добар си војник, а само то једно нећеш да радиш" - вели. Ја сам му реко: "Господине капетане, мене боли нога." Он ми казо да се изујем. Кад сам се изуо, нога је сва била надувена. Он ме је питао: "Што се не јавиш на лекарско?" Ја сам му одговорио да је мени срце здраво, а тамо не даду да се леба једе довољно, у болници! И с тим сам се ослободио гимнастичког корака.

Кад је прошло три месеца у војски, мени је нога заболела и бронтирала. Свирала је молитва за вечеру, ја сам седео за трпезаријом. Сви су моји другови отишли у строј. Наредник је дошо код мене и каже зашто ја не идем у строј. Ја сам му реко да не могу, боли ме нога. Ударио ме каплар каишом по нози што сам тако лепо опрао кад је прегледао навече ноге. Наредник је зовнуо потпоручника Костића Чедомира и дошли су код мене и реко ми је: "Немој тужити Лукића каплара - Смедеревца." Да је био неки виши чин можда бих га и тужио, овако . . . Затим су узели мене и однели у касарну и спустили

на мој кревет. Утим је гронтирала ме нога скроз и ударила је ватра јака да ништа нисам знао за себе.

За Београд, у болницу. У болници сам био шеснаес дана. Ништа нисам знао за себе. Био сам бронтирао пола главе, лева нога и пола тела с леве стране. И сва је кожа спала с мене с пола те стране, свукла се. И они су на моју ногу извршили четир операције кад сам ја био у несвести. Искористили ме. Кад сам се ја шеснаести дан освестио, ја не би знао да имам шеснаес дана за ото што сам видео на листи кад сам донешен у болницу. И ту сам се лечио у тој болници шест недеља.

Пошто сам лежао у болници, дошао сам, пуштен шес недеља. Па био сам у војски од Св. Илије до Св. Симеуна, привремено пуштен кући.

1930. Шта је било хиљаду девет стотина тридесете? . . .

Јео сам траву кисељак, нисам небо сањао. А баш легнем неке вечери и кажем: Толе, ајд да и ти сањаш небо . . . Али то ми никако није успело . . .

А да, 1930. сам се оженио. Али не одмах.

Кад ми је било деветнес година, имао сам љубав са девојком, са Миленом Јешић из села Неменикућа, која је волела мене. И водили смо љубав две године. Ја сам је питао: "Оћеш ли поћи за мене?" Она је рекла да оће. И када сам ја требао да идем у војску, она ме је испратила. Када сам отишао у војску, ми смо се дописивали са писмима. Ја из војске писао сам њој, а она је од куће њене писала.

Али је она волела да више игра, а ја сам јој реко да баш не мора играти на свакој игранки до свакога. Она није тела да мене то послуша, него је и даље играла до других момака. Ја, кад сам дошо из војске, мени су причали у селу како се она проводила са другим момцима. А ја сам је питао јел' је то тачно што ми причају, а она каже да није. Пошто сам ја дознао тачно да је то било. ја сам донео одлуку и оставио сам се ње. То је била садржина одлуке. Нисам више водио љубав са њом.

После тога сам се заузео са другом девојчицом, исто из мога села. И водио сам с њом љубав неко извесно време. Није била лоша девојка, али њени (њени!) нису је дали за мене што су рачунали да сам ја мангуп. Мангуп седи на брду и откуд он сад има везе са мном?!

Пошто сам водио љубав са њима двома, ја сам се слабо после њи заузимао са другим девојкама за ото што ме то коштало новаца кад сам се са њима двома заузео - давао новац за кола, те оне играле до мене, па сам им куповао на вашару колаче и попијемо по неко пиво, и ето, тако ме је коштало.

И тако сам провео времена после те наше љубави једну годину и донео сам одлуку да се женим.

Упознао сам ову моју жену кад сам ишао у село Рогачу на монтирање споменика. Она је била девојчица, чувала стоку туне близу, код гробља, и тако је се она мени свидела. Ондак је мој брат Јордан реко мени: "Да се

жениш?" Ја сам му казо да оћу. Он је ме питао: "Имаш ли неку девојку?" ја сам му реко да немам, а он је мен казо: "Како ћемо?" Ја сам му реко: "Имаш родбине у сваком селу, па питај у кога има добра девојка." Он је распитивао и ондак су му рекли да има у Рогачи - Здравка Кандића сестра, зове се Невена. Онда је мој брат отишо тамо код једне моје сељанке и пратио је њеној кући да пита њене старије оће ли да је дају. Они су њој рекли да оће. Она им је рекла да л' да дође из Неменикућа да је проси. Они су рекли: "Нека дође." Она је се вратила натраг њеној кући и зовнула мог брата Јордана. И отишли су тамо код њене куће и он је просио њу. И ондак они су ту уговорили ту кад ће да дођу да гледају кућу. И дошли су тога дана, када су рекли, мојој кући. И онда су ту почели да уговарају колко ће ту да даду новаца и ракије.

Мало су се гањали док се нису погодили, уредили. Ондак је мој брат Јордан извадио дукате и дао даровнину том мојом девојки.

И ондак је затим прошло две недеље. Ја сам сазвао родбину моју и отишао сам за ту моју девојку и довео је за мене. То је било 1930. године.

После годину дана добијем, нормално, запаљење плућа. као последицу брачнога живота. Мајка престала да ме покрива, а жена још није почела. И тако док су се смењивале две власти ја пропадох. То сам лечио један месец дана и продужио рад. Лекарима су ми забрањивали да једем љуто, кисело и свињско месо.

1919. Отишао сам на занат код Проке Радојковића, ковача из Кораћице. Био сам три године шегрт. Кад сам се ослободио као калфа, зарађивао сам петнаест динара, некад двајес. Није ми се свиђао тај занат пошто се јефтино плаћа.

После сам, 1924. радио код Видана, каменоресца у Младеновцу. Десет сати три банке. Видан, добар мајстор. То је један стегнут мајстор. Он је Нишлија. Бугарин. Тај је тврд за паре.

1926. радио сам код Животе Жујовића Маргера све до двадесет и седме, у Сопоту. Био је другар преко сваке мере. Тај је дао ко год је хтео да попије. Још онда је био отровани комуниста. Знаш ти да је он, пошто се ослободило, дао држави четрес иљада зајма, и то није после ни тражио. Био је другар што не постоји. Али то за њега није ваљало. Што је добар, он је то пропао, нако не би. Јок!

1927. Отишао сам на фабрику у Ропчево да радим. Гор' сам радио годину дана у ковачници. Оштрио сам им алат што треба за каменоресце, за мејдан, за целу фабрику. Они тупе, ја отупљуј! За целу фабрику! Дорије, Талијан, матер му, не знам како се презивао (имао је сина Дарија, али не знам ни како се овај презивао), то је била његова фабрика, његово предузеће, то је он купио. Није био лош човек. Имао је који су му били пословође - Драгољуб Пантелић, пословођа.

Једног дана је дошо Дорије у фабрику. Требало му седам комата степеница да направу, а имао је свега шест каменорезаца, а степенице су му биле потребне хитно. Он је казао пословођи: "Шта ћемо за још једну степеницу, да узме да се ради?" Пословођа му каже: "Имамо ми још једног каменоресца овди." Он је

упитао: "Који?" Он му је реко: "Цојле - Манојле." Упитао је тај Талијан: "Откуд тај зна?" Он му је реко: "Зна он то."

Дорије је дошо код мене у ковачницу и каже: "Цојле, знас ли ти да ладиш каменорезачки посо?" Ја сам му реко да знам само ручно. А он ми је питао: "Не знаш да ладиш на луфт?" Ја сам му реко да нисам радио на луфт. А он ми је реко: "Много је лакше ладити на луфт." И позвао ме, те смо отишли у каменорезницу. Дао ми је нацрт за степеницу и узео је оно црево са луфтом, метнуо длето у њега и да ми покаже како се ради на луфт. Кад сам ја узео у руке са оним да радим, ја сам већ знао да радим на њега, али нисам тео да му кажем да ја знам да радим. Али ја сам узео онај шлауф у руке и метнуо глето, он је стајао преда мном да види како ћу ја радити. Ја сам наместио глето. Одједаред отворим ваздух - оно глето излети и потегне Дорија у ногу, у бутину. А он мени каже: "Ну, порко дио . . .", што на италијанском значи ". . . ти свињу божју". И одма је отишо од мене. Ја сам узео и радио ту степеницу. Кад сам је направио, он је дошо код мен и ухватио ме за косу и каже: "Зато си ти оседио што ти све знаш да ладиш занате!".

Једну годину прескачем - није било ништа.

Ту сам радио док нисам онеспособио. Удари ме једно парче челика од шпица што се теше камен у десно око. У истом времену и камен удари.

У болници, у Београду - ту ме превили и очистили онај камен из окета, али челик нису пронашли. Лекар ми је тражио да ми извади око, а да намешти вештачко. Ја сам га питао: "А кад ја не видим на њега, шта ће ми? Нема ми мојега!" А он каже да ћу кроз неку годину да ослепим и на друго: "Мораћеш да га свако вече мећеш у чашу." Шта ако ожедним у току ноћи?! нећу ваљда да се разгледам изнутра?!

Кад је било месец дана, пуште ме кући. Ја сам отишо у башту са женом и узмем мотику да јој мало помогнем, да јој прашим башту. И кад сам се ја саго да копам, око ме је толико заболело да је тело да испадне. И ја сам пао на земљу. Жена је закукала и ту су дотрчале комшије и питале: "Шта је!" Шта је - моје око боли мене на мојој њиви! Ето шта је !

Онда су ме вратили у болницу и на ленгере ме прегледали и пронашли челик и онда су извршили аперацију, извадили парче челика од три милиметра величине. Од тада сам остао валичан. Залечили су болове.

Кад су они мени, приставимо, ту аперацију извршили, ја сам од зорта један зуб одломио. Један. Ове друге изгубио сам другом и трећом приликом; било је за то доста прилика.

А и ти лекари . . . Кад сам био код лекара у Београду (не могу да се сетим код кога сам био и кад је било, то је најгоре), он ме је питао: "Шта те боли?" Ја сам му реко: "Боли ме све." А он ми је рекао: "Боле ли те коса?" Ја сам му реко: "Да је не шишам, болела би ме и она."

Ту је он мени казао како сам ја испао безобразан, а ја сам му казао: "Зашто?" А он ми каже: "Што ми не кажеш шта те боли?" Ја сам му рекао: "Ти треба да знаш, ти си лекар." Он је мени рекао: "Како могу ја да знам?" Ја сам му рекао:

"Онда што си лекар кад не знаш. Онда боље зна марвени лекар него ви, јер крава не уме да рекне шта је боли."

Он је мени рекао: "Добро, чича, кажи шта те боли, или иди."

"Ма кажем ти, све ме боли: и коса, и ово одело, и капа, и штап. Све ме боле, а ти гледај с којег ћеш краја да ме лечиш."

1946. отидем ја у Раљић, на акцију, код Мале Крсне. Изградња канала. Један митинг је био, збор.

Ја сам ково. Долазили су моји грађани код мене, и мушкарци и женске, те сам им оштрио будаке за изградњу канала. Ником нисам ништа наплатио зато што сам радио за изградњу социјализма.

Сви су редом долазили код мене и питали ме: "Оћеш да идеш и ти на изградњу?" Ја сам казо: "Не могу, имам мало више посла. Пошто сам сирома, треба леба." Када су дошли њи две удовице, да им наоштрим будаке, оне су ме питале: "Оћеш да идеш Толе?" Ја сам казо: "Оћу." Она је једна рекла: "Не да ти Невена." Ја сам казо: "Сад ће она да закоље пиле. да умеси погачу, и једну флашу ракије." Оне су се смејале. Још су оне ту биле кад сам ја казо жени: "Ајде, закољи ми пиле и умеси ми погачу." Она је се смејала: "Па, зал и ти да идеш?" Рекла ми је: "Дабогда оћоравио, па се и не вратио." И смејала је се.

У току те ноћи ми смо кренули у Сопот. Кад смо стигли у Ђуринци, требовано је два воза за нас. Само нису биле класе, него фургони.

У возу је била велика шала и весеље; били смо радосни што идемо на акцију. И кад смо били око Паланке, промаја је била у возу. И мени ово десно око, што сам неспособан, мало заболи, добије запаљење и ово друго и ослепим у њега.

Кад смо били у Паланку, тада су ме скинули са воза и тражили су помоћ за мене. Пошто ту није имало лекара очнога, вратили су ме натраг у воз и продужили смо према Раљићу. Када смо стигли у Малу Крсну, воз је стао на отвореној прузи. Ту су мене скинули са воза и одвели у једну влашку кућу. Пратиоц ми је био Драга Ракић, из села Неменикућа, и један војник из села Неменикућа, мој комшија. Влајна није тела примити у кућу. Ондак је војник на њу строго превикао. Она је престала и упитала: "У коју ћете кућу? Или у ону горе, или у ону доле?" Војник је казао у ону доле, пошто су ниске степенице. Ту су ме увели. Ја сам упитао: "Има ли која жена са малим дететом, да доји дете, да ми замузе у око млеко!" Јел то су ми бабе старије говориле, кад заболи око, да само која доји дете да замузе у око. Ондак је ту та баба имала снају, која је дојила дете, али није тела да ми замузе у око. Било ју је срамота. Ондак је овај војник насилно на њу да она то уради. А она је врискала и побегла у једну собу. А ја сам казао да узме у једну шољу да мало замузе млека и она је то учинила. И они су то мени залили у очи. Мене су болови престали и ја сам заспао.

Одатле су ме одвели у Београд и тад су ме примили у болницу. Шеф болнице, то је био Лукић, он ми је рекао: "Ил' ја теби реко, Толе, ил' не реко, иљаду деветсто триес четврте године да ћемо се опет ми наћи. И реках ли ти да

вадиш то окето, јер сметнуће ти другим оку после пет или шест или двајес година!"

И лежао сам туне месец дана у болници. Био је један чича из Миријева, који је све болеснике зафркавао, па и мене. Кад оћемо д' идемо у клозет, он је нас уватио за руку и одведе. Када нас је водио кроз ходник, он стане и каже: "Пази, овде је рупа од бомбардовања." И виче: "Скачи!" И ми онако слепи морали смо да скачемо.

Једном приликом повео је ме у клозет и викнуо "Скачи!" Кад ја скочио, тада је наишао шеф болнице Лукић, који ме је познавао, и упитао: "Шта је то, Толе?" Ја сам му реко да су овде рупе од бомбардовања, како ми овај чича казао. Он је казо: "Бог с тобом, где може д' има рупа у болници!"

После десетину дана мало сам примећивао светло на ово лево, које данас видим мало, које на осам метара не могу да познам човека.

1934. Судио сам се са Дорије, кад сам остао неспособан у десно око у његовој индустрији. Он је нас раднике пријављивао уреду; држи нас пријављене по месец дана, а по два одјави нас, а нама је наплаћивао социјално за сваки месец. И баш сам тад био одјављен када сам настрадао у око. Он ме је упутио у Болницу општедржавну, а није преко уреда, братске благајне, за ото што је ме био одјавио иако сам ја радио то време. Када сам залечио око, ја сам тражио да ми се да валида за то моје око што сам настрадао. Али нису тели да ми даду зато што нисам био пријављен. Ондак сам био принуђен да тужим Дорија. И тужио сам га и обављали смо суђење неколико пута, али ја сам био сиром раденик, а Дорије је имао паре. И на крају суђења кад је било, ја сам поднео писмене докази које сам радио код Дорија седам година. Ондак је суд обухватио да ја имам право на инвалиду.

И ондак досуде Дорија да депонује депозитној каси сто иљада динара за исплату моје инвалиде, пошто ме није био прејавио. А мени доделе према мојој старости свега сто осамдесет динара месечно да примам инвалиде.

У то време боловао сам од стомака. Имао сам, доктор ми је тако пронашао, запаљење црева. (Ко да је то нека болес!) И то је лечено месец и по дана.

1937. године одем код Властимира Маричића, бакалина, једне суботе. Вече. То је било једне недеље после васкршњег поста. А он је био у Сопоту и купио два сандука лицидерских колача и донео у дућан да би то сутрадан, недеља, продавао, пошто народ иде са децом у цркву на пречес. Бакалница му је била близу цркве. Ја сам тамо отишао у суботу увече и он је био у радњи и распакивао колаче на тезгу. Ту је био Љубомир Манојловић, Владисав Савкић и био је Јован Сариф, звани Ранђић. Стајала је једна гомила колача на тезги. Ја сам казао: "Јово, да платиш, да поједем ову гомилу колача!" И он рече: "Хоћу." Ја сам то прегрнуо преда се. Бакалан је казао: "Стани, немој да једеш . . . да избројим колико има колача и колико кошта." Он је избројао и казао: "Ово кошта 45 динара."

Ја сам се опкладио са њим, са Јовом, ако поједем он плаћа, ако не, ја плаћам, а шта остане - носи он. Узео сам новину и ставио на тезгу поред колача, сео на столицу и почео да једем над оном новином да ми не би оне мрве падале на

патос, па ће да ми каже после како нисам појео све. Ја сам цело време ћутао. Они су ми нудили да пијем воде, али ја нисам хтео. Када је остало пет-шест колачића, ја сам њих тако нагло и брзо појео, па почео да се осврћем по тезги. Они су упитали шта тражим. А ја кажем: "Има ли још?" А они кажу мени: "Зар би могао још да једеш?" Ја кажем: "Могао бих."

1928. године био сам на вашару и онај продаје лимунаду из једне кабулице. Ја сам му рекао: "Пошто да даш да попијем све?" А он каже мени: "Ако попијеш све, не тражим ти ништа. Ако не попијеш, даћеш ми четири банке." Ја сам узео оно и накренуо (могло је да буде две и по до три литре оне лимунаде) да пијем. У четири пута попијем све. И тако добијем опкладу од њега. Ја нисам изгубио. Од тога није ми ништа шкодило, сем што ме је терало да сваки десет минута идем на мало поље. А на том пољу ја сам прави витез!

1956. године боловао сам од бубрега. Прво ме заболели бубрези (осетио сам тамо да су бубрези), после су ми се надуле мошнице и нисам могао да мокрим, да идем на мало поље. Лекар ми је дао лекове, некције и лекове, те тако сам пробавио времена у тим лечењима око месец и по дана, али ипак нисам добро излечен од тога пошто не могу у себе да држим мокраћу.

Педесет пете, педесет шеста сам ковао за моје грађане, али више сам овце и краве чувао него што сам ково. Није то било као некад кад сам ково код Велимира, званог Мује, у Неменикућима. Мало сам радио, не знам ни ја колико. А он је био страшна лопужа. И ондак једне ноћи он је украо једну овцу једног комшије. А онај комшија није смео да набеди на њега, што је то опасан био човек, него онда набеди на мене и на Бана Џукића и на Мију Савкића да би ми као дечаци признали код суда да смо јели месо ту код Мује, пошто смо радили код њега. И једно јутро тај сељак што му је нестала овца, он је дошо са жандарима из Сопота. И џандари су нас сви тројицу покупили и потерали за Сопот. Кад смо били код једне шумице, онда је реко тај сељак што му је украдена овца мени: "Набавите ми једну овцу, па да вас не терају џандари за Сопот." Ја сам му реко: "Какву овцу!?" А они двојица су само ћутали. И нас су џандари отерали у Сопот, али нас нису затворили у затвор, него су нас оставили онде пред кафаном у вароши. А они су отишли тамо у Срез са оним сељаком што му је нестала овца. А мој брат Радован кад је чуо код куће да су мене отерали џандари за Сопот, он је одма дошао у Сопот и питао: "Ви нисте затворени?" Ја сам реко: "Зашто да нас затворе?" Он је отишо тамо у Срез да види кад ће да нас саслушају, а они су му рекли: "Нека чекају они." Ми смо чекали до два сата поподне. Мој брат је опет отишо натраг да види шта је било, оће ли нас саслушати или не. А они су му рекли: "Нек чекају." А ја сам казо мом брату: "Јебем ја њима матер, ја не чекам ноћ да они мен саслушавају, јел' ја мајка гладан." И обрнем леђа да идем кући и позовем ону моју двојицу што су били са мном. Они се боју и кажу: "Не смемо да идемо јел ће нас џандари после да бију." Ја сам казо: "Ајдете, не бојте се ништа." И тако су они пошли са мном заједно, а мој брат је остао. И када је већ сунце залазило, служитељ је изишо и викну мога брата и казо: "Дај оте дечаке овамо." А он му је реко: "Они су отишли кући." Он је позво њега да иде тамо у Срез, и он је отишо. Њему је реко Раја, практикант Среза: "Добро кад су отишли кући, нека и', па кад се позову . . ." И мој брат дошо кући и казо ми.

Прошло је неко време. Срески писар дође у нашу општину и саслуша нас. Имао је и шта да саслуша, јер смо се драли ко магарци. Али пре тога доласка писара, била је испевана једна песма о тој крађи.

ПЕСМА О БЕЛИЦИ

Једно вече у суботу беше
Кад Милоју белицу однеше.
Ударила ждрака од Толина фењера,
Стаде писка Докинога кера.
Јешић Воја врата запречује,
Кука Ната - до бога се чује:
"Устај тата, белицу однеше."
Док Милоје са кревета скочи,
Ал' белица избечила очи.
Док Милоје око стана лута,
Ђукић Бане џигерицу гута.

Кад писар у село долази, а Милоје поднео тужбу и ко је песму испевао. Он је за песму тужио оног туњавка Божу Ђорђевића да је он песму испевао; тај никад није ни запевао у рођеној авлији. И када је позвао срески писар у општину Божу, Божа је реко да је он то чуо од Николе Прокића. Ондак су довели Николу. Никола је казо да му је причала његова сестра Загорка. И њу су довели у општину. Писар је питао и њу. Она је рекла да јој је Јелка Ђукића то причала. Кад су Јелку позвали и писар је упитао: "Од кога си ти чула ту песму?" - она је рекла: "Певају деца." Ондак је Срески писар казао чичи: "Ето, видиш да не може да се увати ко је песму испевао." Чича је саго главу и савио своје брке у уста и почео да грицка. И казао је Среском писару: "Како ћемо сад?" Он му је одговорио: "Шта можемо кад нема никакве докази, него иди кући па гледај посла твоја." Иди и гледај посла твоја - сад ја вас са тим много гњавим, али он му је много паметно казао: "Иди и гледај посла твоја..."

1956. опет сам ишо у Младеновац и радио конорарно код Животе Жујевића. Ту сам радио код њега педесет шесту и педесет седму.

А педесет и осме сам се разболео.

Од то време нисам више нигде радио, већ сам наставио само да добијам инвалидску пензију, коју ми је дата четрес шесте године кад сам и у друго око ослепио.

1934. године добијем као инвалид 182 динара. Њу сам примао до 1936. године.

1936. године добио сам четири стотине. Прегледали ме и дали ми. Молбу нисам писао. То ми је трајало до 1942. године.

1942. су ми дали шес стотине динара. То ми је трајало до четрес и четврте године, док се није ослободило.

Кад се ослободило, они су ми дали 1600 динара. Исплатили су ми од четрес и друге године све по иљаду и шестотина. Од четрес и четврте године то сам све примао до четрес и шесте године.

После 1946. године су ми дали пет иљада месечно. То је трајало годину и по дана.

После су ми спустили на две иљаде и осам стотина. Жалио сам се зашто су ми спустили. Они су ми рекли да према закону и уредби не могу више да примам. Да је наступио само закон или само уредба, али кад су наступили заједно нисам смео да се буним. И ја сам после ћутао.

Они су сами после годину дана подигли на три иљаде и шес стотина. Тако је трајало једну годину дана, па су ми после дали по четири иљаде и пет банке.

То ми је трајало док ми после нису дали шес иљаде и триста. То ми је трајало до шесет и прве године.

1961. године, некога месеца су ми дали по шес иљада и четири стотине педесет, а неког месеца по четири и девет стотина, а неког месеца пет иљада, а неког месеца по пет и по.

Кад је настала шесет друга година, они су ми донели решење на десет иљада и сто динара, за ото што сам имао пензију седам иљада и девет стотина педесет динара. Оно ресто имао сам оштећење очију - две иљаде и сто педесет динара. Те, тако, укупно примам сада десет иљада и сто десет динара. Од ослобођења дупло - пута два!

Кад сам оно боловао од стомака, 1936, исто у тим времену у коски ме ударило од колена па доле. Ноге обадве, Лекари су ми давали неку мас, те сам то мазао, па сам опет помало могао да играм у колу.

Јесам десет флаша пива попио. Нисам у несвес падао.

Били смо у селу Америћу. Ишли смо да монтирамо један споменик. Нас тројица: Божидар Стефановић (звани Јешић), Борисав Јешић и ја. Кад смо се враћали натраг, киша је јако ударила, и ја сам сео у један гип и дошо до Неменикућке кафане. И мени киша нигде није уватила. А њи двојицу ухватила киша у путу и били су обојица мокри ко миши.

И кад су стигли до Неменикућке кафане, ја сам их ту сачекао. То је већ био мрак. Одатле смо пошли сва тројица кући. Када смо дошли до Општине, ту је једна река била навише. То се зове Зубанска река. Њу је била вода сву опливала и нанела велико блато. А пошто се ја нисам искаљо, ја да би искористио да ме они носе, ја се направим пијан. И седнем у општинску порту на један обрежак, на суво. Они су ме викали: "Ајде, бре!" Ја сам казо да не могу даље. Они су ме оставили и пошли кући. Једно двајест метара кад су одмакли од мене, онда је Бошко казао: "Еј бре, Борисаве, ајде да се вратимо да га проведемо. Умреће на овој ладној земљи." Па су се вратили код мене и уватили ме под руку да ме поведу. Ја сам се толико отромбољио и направио пијан да уопште не могу да идем на ноге. Они су онда, њи двојица већали: "Како ћемо да га носимо?" Бошко је рекао: "Борисаве, дај намешти руке мени са леђа око врата да га ја уватим за руке спреда, а ти узми па му подигни ноге и метни себи на раме, па ћемо га тако однети." И тако су урадили. И када су пошли одатле и понели мене, газили су блато до колена. Тако су ме носили за

једно јаче од пола километара до једне воденице поточаре. Пред том воденицом био је један камен воденички. Они су ме ту спустили да се одмору. И запалили по једну цигару дувана, а мени је се тако припушило, али нисам смео да запалим цигару, јел оће они да ме изударају, да кажу: "Ето, виш, он се је направио." А ми сељаци имамо једну причу како је посто дуван. Био је Циган. Кад је зидао под небом, зидо, све цигла до циглу, и већ дошао горе већ близу - он потегне камен озгор. "У-у", зауји с висине, а народ почео да бега. И онда, шта ће, Свети Илија каже богу: "Еј, боже, напео овај да дође на небо, овај Циган. Да пустите мен да идем доле?" Бог каже Светом Илији: "Иди." Свети Илија оде код онога: "Циго, шта радиш то?" Каже овај: "Ја ведрим и облачим, и грим и пуцам и све! Пошао сам код бога." "Добро", каже Свети Илија, "деде, кад ти грмиш и облачиш, ја ћу да идем на земљу." Свети Илија сиђе доле: "Ајде, грми!" Циганин почне да баца камење. Свети Илија ни пет пара. И попне се опет до Циге: "Е, сиђи ти, Циго, сад доле!" Овај сиђе долена. Кад је Свети Илија загрмио онако стручно, из малог прста, он потегне гром у зидину, она се сруши. како се она срушила, Циганин чучне и усере се. Ту никне дуван. И . . . сад ми то пушимо сви. Не морам баш сад да запалим. А није здраво ни за плућа!

Опет су ме узели на леђа исто онако и носили су ме јаче од пола километра, док нису дошли близу моје куће. Они од блата нису могли даље да иду, него су прешли у Борисављево воће па су одатле прешли у Радивоја Манојловића авлију и донели ме до мојег плота. Ондак је Бошко реко Борисаву: "Пређи у авлију да га преватиш." А Борисав је казо: "Јебем му бога, мене су и гаће мокре. Држи да га пребацимо само у авлију." Уватили су ме под колена и пребацили у авлију. Кад су ме пребацили, ја сам скинуо капу и казо: "Фала ви кад сте ме донели до куће да се не искаљам." Бошко је се згрануо и опцово бога. Зграбио је летву да откује да би ме њоме ударио, али се је отковало цело платно. И реко је "Сунце ти богово, да умиреш, више те нећу повести, а некмоли носити!" И реко ми је оно за мајку, али ко у будућности . . .

1939. године заболело ме је опет ово око што је валично и нисам ни на ово друго видео десет дана. То су ми давали неке капљице, те сам засипао очи, и тако сам спасио ово здраво око.

1958. године одем у Паланку (Смедеревску) да купим коња. И ондак кад сам купио коња у Паланки пођем кући. То је било о Св. Николи, зимском. Дунула је кошава гадна. Ја сам био у танком оделу и ту назебем. Када сам стиго кући, ја сам јашао коња. Код куће нисам могао да се скинем с њег. Био сам се сав укочио. Син ме је скинуо и унео у кућу. После три дана добијем запаљење плућа.

Све сам из болнице у болницу ишо да би остао у болници негде, али болнице није тела да ме прими ниједна зато што сам много оболео и што није било места. У последњој болници прегледали су ме два лекара и упитали су мојега сина: "Ко ти је то?" Он им је реко да сам ја његов ћале. Они су му рекли да ја имам воду у плућима - плућној марамици. "Ако ће да да се вади вода, ми ћемо да га примимо у болницу." Али ја нисам дао да ми се вади вода зато што сам знао. Кад ваде воду да вода још више тада надолази. Они су ми рекли: "Ако имаш неког пријатеља у болници у Младеновцу, они ће да те приме и ти ћеш да лежиш тамо и вода ће да ти усане." Онда ме је мој син отерао за Младеновац. Доктор ме је Савић прегледао на лангере и казао је мом сину да

не мож да га примимо за ото што он нема на плућа, него има воду и прелеп марамице за кичму. Ондак је он преписао ми лекове и вратио ме кући натраг.

После тих лекова погоршало ми се. Вода није могла да ми усане. Онда сам се и ту педесет и девету годину лечио. Извор вода извирала . . .

1960. године опет ме заболеле очи и то ми удари у уши. Нисам чуо ништа. Лечио сам се од тога. И кад је, приставимо, то мало ми било залечено . . .
1961. године појави се опет вода у плућној марамици. Син ме одведе на преглед и, за чудо, приме ме у болницу! Ту сам био два пута у болници и добио ПОТВРДУ бр. 140 "Према евиденцији овог Диспанзера види се да Манојловић Светозар, по занимању пензионер, рођен 1905. године, из Неменикућа БОЛУЈЕ ОД АКТИВНЕ ТУБЕРКУЛОЗЕ ПЛУЋА. Потврда се издаје на лични захтев у циљу доказивања болести. Лежао је у АД у Младеновцу од 11. VI до 20. IX 1960. и од 10. IX до 15. XI 1960. године. Лекар АД-а Др. Јевић."

Из те болнице дотеран сам у Београд на операцију. И ту сам у боници оперисан од слепог црева и жлезде на цревима. Ту сам лежао петнаес дана.

1961. године, о Св. Аранђелу, стегне ме за гушу и стегне ме у носу, није ми дало да дишем. Удари ми у уши. Ништа нисам чуо.

Лекари су ми то чистили: уши и нос. Сваки седам дана. Долазио сам у Београд на продубљивање носа. Добијао сам разне лекове, капљице за нос, за уши, мас и неке пилуле, те пио.

То ме је пратило све тако до иљаду деветсто шесет друге године. Шесет друге године не боли ме лево око, али с времена на време изгубим вид и на њега. Некад не видим по два-три сата, некад и по пет сари. Баш у току једне ноћи то ме је задесило у спавању. Ја сам изишо око осам сати изјутра из кревет у клозет, напоље. Кад сам се вратио из клозета, ја сам се уватио за зид од куће и ишо сам полако. Жена ме је упитала: "Шта се држиш за зид?" Ја сам њој реко: "Шта ћеш ти ноћас напољу?" Она ми је рекла: "Бог с тобом, ово је сунце са две вреније изгрејало."

Мене је жена уватила за руку, ја сам се толико нервирао, и увела у кућу и узела мало млека крављег и сунула ми у оба два ока. После један сат тога времена одвела ме лекару у Сопот. Лекар ме је упутио за Београд, специјалисти за очи. И он ми је ту прегледао, дао ми је неку мас и капљице да засипам у око, те се с тим крећем, помало видим на њега.

И тако, на дан 6. X 1962. године имам следеће "Здравствено стање":

ГЛАВА: Десно око валичан и на лево слабо видим. Исто и на уво слабо чујем, Зуби немам, ниједнога. Ово што носим - то су вештачки зуби. Још мало па ни памети немам! У носу имам као неке крастице и смеће ми кад дијам на њега. Грло ме стеже с времена на време, и оно. Ноћу на уста дишем и увлачим ваздух. Гуши ме.

РУКЕ: У рукама реуму имам. Пре годину дана нисам мого да обавијем прстима ни на мишиће, ни на зглоб. А сад премашава и прелази и онај мали прст. Толко

сам ослабио. На левој шаки имам као жуљ који расте и ја га одсечем бритвом. Ту си нашо да ми растеш!

НОГЕ: Ноге (а оне су прошле Амерић, Међулужје, Малу Врбицу, Кусатак, Венчане . . .) не болу обадве на које једва идем. Зато што ме удара реума у кочице и имам на табанима жуљеве. На левој ноzi имам на три места, а на десној на два. Ја сам рањен у леву ногу и то ме смета.

ТЕЛО: Реума у коскама. Реуму имам у кичми и плећима и удара ме у врат и у главу и рекли су ми лекари да имам сипњу. Ја сам им реко да нисам коњ. Имам болесно срце. Гуши ме. Кад идем узбрдо, гуши ме. И брзо не могу, чим пођем. Ако једем, морам да се умарам. Замори ми се и кад једем - срце. Имам марамицу прелепљену за плућа и за кичму. Имам воду у левој страни. Јел, све, бућка кад неки пут мрднем. Имам стомак спуштен шеснаест сантимера. Носим појас, те подижем стомак. И, сад ми лекари проналазе да имам чир у стомаку. Лекари су ми пронашли да имам и на плућа. Кад ме потера да идем на мало поље, не могу да задржим се док руком не држим док не одем до клозета.

Мерио сам се у Младеновцу и имао четрес и пет кила. Кад опсигујеш ове панталоне, ова гуњица, џемпер, капа, опанци и друго, морам да мерим мање од четрес кила.

Имам 57 година.

Сад болујем од свију ти болести; и од бубрега, и од стомака, и од очију, и од ушију, и од ногу, и од гуше, и од сипње, и од чира, и од носа и од свачега.

Од имања, за живота стекох:

1 - 1915. године - Стеван Манојловић -- очевина; пет јутара лоше земље (2,5 ектара);

2 - 1943. године од жене очевина, Марка Кандића - (Невена Кандић - маса - 1 ектар);

3 - Наследио Милоша Сарића - 4 ектара. Милош му није ништа, али га је 1952. године посинила баба Перуника. Нико други није тео да гледа Перунику којој су помрли муж и пасторци.

4 - 1946. године аграрна реформа деделила му 50 ари добре земље.

5 - Наследио Радована Манојловића земље - 2 ектара - његовог рођеног брата. Радован је посинио Толиног сина Ацу. Он посинио, ја наследио.

6 - Маса Вемије Павловића из Стојника (50 ари). То је мајка Милкина, а Милка је моја снаја.

7 - Маса Тикомира Љубичића из Дрлупе, уз ћерку Миланку званом Гара - 1 ектар.

8 - Светозар Тола Манојловић прима пензију од 10,5 иљада на једно око. Друго ми не признају.

9 - Аранђел Манојловић, егзекутор, порески извршитељ, пореска управа за цео Горњи Космај, прима 22.000 хиљаде динара, а кад је на терену и 30.000.

10 - Прича се да примам 13.000 за Перунику Сариф, која се води као угрожена зато што је мени земљу сасвим преписала. Нисам обавештен!

Јесам теле закло. Нисам видео Кинеза. Мора да је пролазио неком другом улицом.

Јесам видео сандук краља Александра. Нисам у позориште ишао.

Јесам давао милостињу. Нисам никад ципеле носио.

Јесам видео четника. Нисам се бријао 40 дана кад је Миладин умро. Јесам у цркву ишао. Нисам никим гробницу копао.

Јесам магарца јашио. Нисам песму саставио.

Јесам видео Тита у Космају. Нисам држао говор.

Нисам на море био. Није ни важно!

И ХОЋУ у болницу у Младеновац да идем. А НЕЋУ много шта, јер не могу.

Ако се, пак, ниси помакао ни пред једном светском силом можеш да пожелиш девојку какву хоћеш, можеш да пожелиш благо какво хоћеш, али ја ти саветујем да ништа не узимаш за стално, јер све је терет, јер све је мука.

*Јој, кад би могао
да га дохватим
Онај високи плави балон
што је као лубеница . . .*

Јосип Пејаковић

ОЈ, ЖИВОТЕЕЕ!

исповест једнога...

Сарајево 1973.

Јосип Пејаковић рођен у Травнику 1948.

Завршио драмски студио у Сарајеву у класи Каће Дорић и Јосипа Лешића. Дипломирао улогом Тузенбаха у *Три сестре*, и улогом Филтоса у *Концерту о јајету* Арабала у режији Каће Дорић.

Од 1970. у сталном ангажману у Народном позоришту у Сарајеву, где је од 1970. до данас прешао пут од члана Дrame до првака куће. Једно време, од 2001. до 2003. био директор Дrame. У истоме театру остварио је бројне улоге у представама *Коме звона звоне*, *Кућа оплакана*, *Вишњик*, *Браћа Карамазови*, *Три сестре*, *Војцек*, *Велики везир*, *Хасанагиница*, *Принцип Г.*, *Омер паша Латас*, *Краљ Лир*..

Више пута награђиван за глумачка остварења; међу наградама издвајају се: Златна колајна 1974. на Фестивалу монодраме и пантомиме за представу *Ој животе*, Стеријина награда 1977. за улогу Омер паше Латаса, Шестоаприлска награда Сарајева 1974, Награда АВНОБИХ за животно дело 1971.

Написао неколико драма: *Ој животе*, *Он мени нема Босне*, *Људски фактор*. *Држава*...

Ма шта имам ја причат, немам ја шта причат. Било па прошло, јел? Оро ја њиву, помагали ми матер Спаса и брат Митар. Брат Митар ми дошо на распуст из Сарајева, ђе је он студиро. Ја, и таман ја завршавао пету бразду кад видим ја неко ко иде преманам. Мислим се кол је... Ја, а ноћ раније ја био са друштвом у биртији код Јаке и све би било добро да није било оног будалетине Жарка Мутића, а будалетне. Дотле је он мене био дотро да сам ја мислио да ћу га са црном земљом саставит. Ал ет' добро се сврши, неби јел белаја. И сад се мислим јел он није ли он? Нисам добро видио јербо ми је сунце ишло у очи. А брат Митар ми дошо иза леђа па ми ишће плуг да ме замјени "Уморјо си се" вели он мени. А ја га и не слушам већ се мислим јел Жарко није ли? Ма није шта ће Жарку сикира. Видим носи сикиру у руци. А брат ће ми јопе иза леђа да ће мени "Да т' замјеним". Како он то рече а ја се поче смијат. Ђе ћеш ти то, незнаш ти то кажем ја њему. "Пус', па ћу ти показат да знам". Даднем ја њему плуг кад имаш шта видјет, коњ на једну страну, а он са плугом на другу. А шта сам се исмијо баш сам се исмијо. Окренем се на другу страну а матер ми размотала питу па ме пита. "Хоеш ли." А ја кажем да нећу јербо сам био препјо синоћ па ми ово орање баш добро дошло да се мало изнојим и ишћерам мамурлук из главе. Митар таман пошо фино да оре, а ја га гледам и нешто се мислим "Нежалим, нежалим што сам толко труда уложио у те, нежалим кад ћеш бит човјек". Па опет погледам преко његови леђа а кол оно ко иде. Мислим сигурно неко иће да насиче граба. Овди више моје њиве има доста граба па су сви сусиди ишли да сику горе граб. Само колко се сићам Жарко Мутић није никад долазјо. А све молим бога у себи да не буде он. Да не будне новог белаја. М... мислећ тако ја се забленио па нисам ни видијо да једно петшест метера испред мен стоји Жарко са сикиром у руци и каже мени "Дедер ти вамо имам нешто да те ко приупитам". А мени нама жгаравица дошла у грло. Мислим се баш добро штос дошо ја баш тебе имам нешто да приупитам и кажем.

Што ме болан правиш међедом синоћ пред људма у биртији. А он мени "Хоћу да те правим и правићу те увјек међедом па да он мени матер Спасу". "А ја њему шта кажеш Црни Жарко?" А он мени "То штос чуо, па да он мени јопе да извинеш матер Спасу". А мени, мени незнам шта м би па да ћу га руком, а он подиже сикиру јено десет цената па је нама спушћа заурлика и паде мени пред ноге. Кад се ту створио мој буразер Митар ја ни данас дан незнам. Он гај убо ножом у леђа и тако осто стојећ испред мене, са ножом у крвавој руци.

И каже "Моро сам, виђо си да сам моро што ме тако гледаш, моро сам, моро сам..." А ја њему штас моро црни Митре? А он јопе "Моро сам", и поче онако ко да плаче. Ја, а коњ се поплашјо па пошо низа стрмо са плугом, а матер ми полетла за њим па кад је видла шта се овди здогоди остави коња па дојде до мене обиси ми се око врата па ми каже. "Црни сине шта уради ако за бога?" А ја јој скидох руке са рамена па кажем, "Ид'у божју матер, склон ми се спута због теб' је све ово и... било". Па ћу т' ја поново Митру, шта уради, аааа, шташ сада, аа, куш... јес' ли аааа шта уради аааааа... Он јопе "Моро сам"! То рече и зашути... Ето ја сам га школо и подзо на ноге. Ишо сам неколке пута у Сарајво распитиво се како му иће школа? Сви његови другови су ми рекли да је добар и студент и друг. А вид' ти сада? Де сад будни паметан. А вољо сам и ја школу само сам је моро напушћат јербо ми је умро ћаћа. Јасам тад моро да радим све оне тешке послове. А и матер ми била болесна на жучи па сам радјо и женске после. Ал ето све сам ја то придеверо. А гледај ти сад шта, шта ми се стрефи. Шта да урадим мати моја куд ме роди. Мислим и гледам час у матер час у Митра, ма некако ме исто гледају канда исто и мисле? Ја ту цијелу ноћ нисам

ока склопјо. Само сам ходо у круг и пушјо. И шта ћу у рану зору покупим се па у Сарајево и пријавим се у прву станицу милиције. Тамо ме дочека један милиционер и каже "Шта си ти треба?" А ја њему кажем да сам убио човјека, а он "На мртво?" Ја кажем, намртво. Каже он чекај мало исједни тамо и ко поче тражит неке папире. Ма шта сједни, мислим се у себи, шта сједни божју ти матер ко да сам дошо казат да му се је крава отелила а не... Касније, кад сам се свашта наслушо у затвору видјо да се нисам треба ништа чудит што је то тако. Ама чуо сам од људи да је човјека убит ко воде пинут. Најде онај друг папир стави га у машину те ће ти онда јел, "Како се зовеш?" Ја тако итако. "Кад си рођен?" Ја тад и тад. Он даље "Ђе си рођен?" Ја му кажем ђе сам рођен. "Име и презиме оца?" Ја тако и тако. "А ђе се то згодило?" Ја кажем на мојој њиви.. И тако он заврши са мном. Ја, нама је комсја изишла са мном заједно на село те су нешто мјерили метром и брзом завршише. Ја и' на крају кад су све завршили позво на ракију код себе, а они нису шћели кажу жури им се. И нису ћели. Ја свидоци су били матер Спаса и брат Митар. И брзом су они мене осудли. Прво сам отшо на лежање казне у Зеницу и тамо бијо само дванест дана, одакле сам дошо овди у Фочу ђе сам и сад. И фино ми је овдје. Мало се ради пуно одмара. Ту сам стеко пуно другова. Одма спрва ја сам добјо да радим један посо кад..., ја, дојде један, један дан код нас у ћелију ђе сам ја бијо још са четворцом, један милционер са још једним другом у затворенчком одјелу, добро разгледаше по нама свима, па ће ти онај затвореник упери прст у ме и рече "Овај". Онај милцајац нама рече "Снама друже". Ја питам, зашто? А оне мени "Ништа те нисам пито већ уради што сам ти казо". Питам га ја хоћу ли поњет ствари? А он мени "И бога ти не зафркавај ме, нетрбаш, хајд брзом". А ја онако полако с ноге на ногу и гледам оне своје другове који су ме гледали некако на по ока, конда сам им нешто урадјо. Изидосмо ми из ћелје, закључа они милционер врата те се упутсмо дугачким одником. Испред мене је ишо они затвореник а иза мене је ишо они милционер. Тако смо дошли право пред управникову собу. Мислим се, шта ли ће самном тамо, и штал сам ја то урадјо да ме тамо воде? Покуца они друг на врата, отамо се огласи управник "Слободно". Уђосмо ми у собу кад имаш шта виђат? У соби стоји вако с'ливе стране још јено двадсторица затвореника незна се који је плећатји и једрији. Ја, и сви, како ја уђо, бленуше у ме кода су незнам кога виђели. А мене нама обли ладан зној. Они затвореник пријде управниковом столу те ти са њим нешто шу ша шу а мени они милционер мени нареди да ступим у ред заједно соним затвореницма. Пријдем ја онима и мислим се у себи да нисам штогод говорјо ћелији, што нисмијо, па да ме није ко од осталих пријавјо. Колко се ја сићам, вала, нисам? Аааа, сад се сјети јесам оно једном причо осталима како ми је мој брат Митар причо како је они у Сарајву силово ону дјевојчцу па га пушћали на слободу. Ал нису ме ваљда због тог доћерали вамо, нису могли због тог јербо је то жива истина, каже мој буразер, да је то писало и у новинама. Додуше мислим се и они је Шабан из моје ћелије говорјо живу истину на слободи па су га јопе доћерали у затвор. Ко зна јесам ли ја то смијо причат? Испод ока сам приборјо да нас има двадесторца и они са управником двадесетједан. Они се друг одвоји од управника истаде са десне стране. Управник подиже први пут главу, па сам га добро видијо, подиже и рече оном затворнику да има он прво нешто да каже. Онај му одобри главом. Каже управник "Позво сам вас овди да вам скренем посебну пажњу на ово! Ево о чему се ради? Ви овде нисте дошли на годишњи одмор, него да испуњавате неке обавезе које налажу прописи овог КП дома. Зато би и ове прилике, напосе неким скрено, понављам посебну пажњу неким а ви знате на ког ја то мислим?, да ставе памет у главе и да се владају како се то од њи тражи овди

у КП дому!" На то ће ти нама један испред мене "Ја сад ништа нисам урадио!" А сви милџонери углас "Тишина!" Ана то ће ти управник "Јел ти ко, ко казо да си нешто урадио?" Каже онај "Па није." А управник "Па шта онда?" "Ништа!" каже онај. А сад, каже управник дајем рјеч овом вашем другу и упери прстом на оног затвореника што је са мном дошо. Ево о чем се ради каже они затвореник. Ма овди у овом КП дому покренула се ко акција, каже он да се изгради један, како се оно каже, јој, ух увик ти заборавим,... от.. ма није от него мотел, јел ида рибњак, ја мотел рибњак ја сад сам се ситио, поред Фоче каже он. Мене је управник замолио да ја то почнем радит, јербосам ја таке послове радјо и на слободи док сам бијо каже он. Ја сам се труд... Како он то рече нама свима ко да је нама пао камен са срца. Неки се почеше смијат од радости, а неки и на глас измеђус причат те ће ти опе они милџајци сви у глас: "Тишина!" Тако они друг продуји. Ја сам се трудио каже он да проберам јаке момке и зато вам кажем једни, да забушавања неће бити, да ће се радит пуном паром, јербо ти рибњак мора бити готов до 27. марта. 27. март је бијо дан ови службеника и милџонера који су радли овди то им је бијо ко њиов празник, јел? Каже даље они друг да ако неко има ко мисли да неће моћи тако да ради нека се нама јави да потље неби било неприлика. Одма ће таки бити замјенит са другим који може, каже ако има кажем још једном нека се слободно јави неће му ништа бити. Мислим, се ја како говориш кондаси њиов а не наш? Пита управник дал има ко болестан? Сви у глас одгорсмо да нема... Каже састанак ујутру раном зором у пет сати сваки прид својом ћелијом са својом групом како вас распореди ови ваш друг овди. И са тим управник заврши. Морете сад ић и поздрави нас и зажели срећу у раду. И тако то би чега се некако увик сјетим. Ја, и тако смот ми радли јесом богамо смо се нарадли, изарадли смо сви паре ибога ти. Ја сам зарадио педесетиседам иљада динара, а, бога ти педесетиседам иљада динара. Ја а они друг што нас је предводио, кажу ако нелажу, ја нисам чуо из његови уста добио награду осамстотинаипесет иљада динара. Сад јес да је он радјо највише од нас ал ОСАМСТОИПЕСЕТ иљада динара ма толке паре болан не бијо, јел? Ја и то кажу да је помлован и пушћан на слободу кажу да ко он и није био ко крив већу су га ђаба и били осудли. Били смо ми и они дан кад је било отворање рибњака, само ми нисмо у ноћ кад су они били други него по дану. Дали нам по сок, а управник нам зафаљо јербо смо брзо завршили како је јел и требало, посо. Нису туде били сви затворници ама јок, какви, само нас двадесторица што смо радли. Макакви ће ће сви из дома, избогати неби и ни ја звао. Их ка бис тако радло овди у дому сви ишли у затвор, па ја, јел?

Мени је потље тога било пуно лакше. Потље тога нисам имо пуно и каква посла. Ма, дали су ми да радим у кујни. Прво сам прао суђе а потлесам гуљо кромпир и резео љеб, и није ми то било тешко. Знао сам ја то радит и на селу код своје куће кад ми је матер била болесна. Тако ти је то... Ехх, ја, овдин сам ја у Фочи упозно свог најбољег друга у животу... Ето, реко сам, ћаћа ми је умро, сад ме ово стрефило, јел у затвору сам а нисам такорекућ ко ни крив, јел, и то ми није тешко, све ћу ја то ко и досад све лако придеверат, ал оно што ми је испричо ови Садик, тако се звао тај друг, то ме је толко уздрмало да сам мислијо да ћу, ух да ћу јој незнам да ћу шта... је јел тако је то мене уздрмајо, ја... штаћ'ш таки ти је живот, јел? Ја, ево шта је било. Он, каже Садик бијо рудар у Креки и зарађиво добро, стоиљада је он ко рудар зарађиво, и повр тога још је сваки мисец излазио са вишком на шесет иљада динара јел значи стоишесет иљада динара мисечно. И шта ће т' бит једног дана каже Садик дојде нама ујутру кад смо слазли у јаму наш секретар рудника икаже нам, каже Садик, да се јел, обујемо у нова радна одјела да да ставимо нове кацге

на главе и кад сјутра јутром не слазимо нама у јаму него да тако сви каже Садик дојдемо прид бараку ђи смо примали плату, каже Садик, ја. Хај мислим се ја каже Садик, сигурно јопе долази неко из Сарајва па ће нам говорит, јел. И тако и би како је реко секретар. Сви су обукли нове аљинке и ставли нове кацге на главе и дошли прид бараку како им је и речено, јел да ураде каже мени Садик. Само, каже Садик мени је нама било сумњиво то што је свудакарце около било пуно милиције? Ал мислим се каже Садик то је сигурно ради тих који ће нам говорит, јел? Кад каже он Садик, изјде из бараке њиов деректор стаде и каже "Другови рудари тешко ми пада срцу ово што ћу вам рећ, ал ми са друге стране дужнос налаже да вам ово кажем, Ја. Ево о чем се ради. Многи су од вас овди чули, а неки морда и прочитали да је јел, ко стање у рудницим не само у Босни и 'ерцеговни тешко него је тешко у читавој Југославији. Зато смо ми, каже деректор одлучли за добро свију вас који овди придамном стојите, да неке рударе оспособимо за нека друга радна мјеста, абогами каже директор, неке и да отпушћамо. Како он то рече а сви се рудари, како и неби, ускомешаше, те зато директор настави каже Садик нешто јачим гласом. Али, другови рудари, другови рудари, каже деректор, ми смо се потрудли побринли да не отпушћамо оне другове који имају пуно дјеце, исто тако оне који су каже он болесни и који сем овог посла незнају да раде никаки други поса. Рудари се нато мало ко смирише. А директор ће ти на то даље како ће онима рударима који будну отпушћани дати да подигну нама сада на благајни дуплу плаћу, и још каже он повр тога да ће свима оним рударима што су отпушћани ићи социјално озгурање све дотле док најду какав други поса.

Каже, почеше прозиват. Прозваше и мене каже Садик јел, међу отпушћаним. Подиго ја нама плату и отшо кући, каже Садик, дојдем жени и кажем, "Жено нејма више твоје стотке" Садик је вазда даво жени сто иљада од плате а шесет остављо себи за ракицу и за цигаре. Каже жена "Шта нејма?" А он, јопе каже "Нејма више твоје стотке" Пита жена "ШТО?" А Садик каже "Ето ја сам ко бива отпушћан са посла." "Јесли каже жена отпушћан?" "Јесам каже Садик." Каже жена "Ех, вала и ја те онда отпушћам мореш и од мене нама отић... Ако, каже она, неш ти из куће, ево ја ћу" и поче се ко спрема, спреми се и оде некуд. На то му шћер поче плакат, Садик је имо шћер од шесест година, јел за матером, било јој је јел ко жао. Пита њу Садик јел јој жао матере а она само климну главом. Е кад ти је жао каже Садик онда мореш и ти нама за њом ако оћеш нећу ти ја бранит. Тако га и шћер напушћа тети мој Садик оста сам ко сиња кукавица. Шта ћеш, ја ал једног дана јавјо му се кад је дозно да је отпушћан један Садиков друг који је радјо исто у руднику па бијо отпушћан прије Садика. Он се каже добро снашо, у Бугојну ради ко зидар и добро му каже иће. Зато зове и Садика да дојде код њег да му мијеша малтер и помаже друге после. Тако ти је мој Садик отшо у Бугојно. Рађо ти он тако и таман поче и фино да зарађује кад једног дана дојде њему у Бугојно један његов друг и комшија и каже му "Ето Садик ја би ти вала бијо највећи душман кад ти ово неби казо, ал јопе са друге ми је стране тешко да ти немогу исказт колко ми је каже он тешко." Ма шта је, казуј каже њему Садик? Ма каже онај Садику "Ти јелде знаш да се је твоја жена курвала са онијем, ајде немој мене правит будалом." Незнам ибога ми каже Садик... Настави онај "Ал то није све, има неколке дана како је он скрвијо на твоју шћеру и кажу ако не лажу да ју је покушо силоват. Садик кад га нама није онди задавјо. Каже му онај "Пушћај ме будало нисам ти ја ништа урадјо!" Те ти њега Садик пушћа те нама на автобус па правац кући. Таман што је сишо са автобуса а жена прид њега. Те ће ти он њој онди прид свитом "Шта радиш ако за бога знаш?" "Шта се тебе

сматра каже она њему шта ја радим!" "Ма каже њој Садик не сматра се мене шта ти радиш него шта радиш од шћере па да јој све њезино!" Каже она њему прид оним свитом који се окупијо "Машта ти, шта ти оћеш од мене, шта би ти ко тијо од мене? Отшо си и незнам ће а сад си ме дошо нападат овди прид свитом. Никакве вајде нисам никад имала од тебе. Док си радјо у руднику ниси ме ни три пута у мисец дана да извинеш јел..." Како она то њему рече а он је нама онди на тести задави прид свима. Ето мислим се ја јел му се горе могло скамарат? Уместо да радиш ко човјек, отпушћен са посла. Уместо да имаш своју кућу и фамилију, жена ти да извинеш јел курва шћерка ће бит ко и матер, види јел шта уради сад са собом? Каже он Садик мени, ја неколко је он мени пута казо, ја "Конда сам се умртвио, ја исто конда и не живим." Ето са тим сам се човјеком толко зближијо да ти немогу казат. Није ми тако никад у животу нико бијо близак као Садик. Некако сам и своју муку заборавијо кроз његову причу. Ја, незнам ја незнам шта смо оно радли у ћелији кад дојде они стражар Лука у ћелију и каже мени дошла ти каже посјета. Питам ја мушко или женско? Каже он мени, женско. Питам ја опет млаје ил старје. Каже он мени млаје. Коби то мого бит мислим се у себи а већ полако ко идем према вратима. Наједном се зауставим те ти јопе питам Луку јел он баш сигуран да је посјета дошла мени. Пита он мене шта ми је јесам ли побенавјо? Јашта је каже он већ дошла теби коме ће другом, нејма вас двојица с истим именом. Упутим се ја према оној соби ће смо примали посјету, а све ми шејтан шапће да то неће на добро изаћ ко да сам нешто слутјо да ће та посјета бит наопака по ме. И нисам се приваријо. Ујдем ја у собу а мени се нама ноге посикоше, посикоше ми се кад сам видјо ко ме тамо очекује. Ама нисам сањат мого, ето сваког сам очекиво да ће ми доћ а Јејицу, сестру покојног Жарка Мутића нисам ама ни мртав очекиво. Како ме угледа нама поче плакат. Како она поче плакат ија засузи. Каже она мени, немој се правит будала придамном ја све каже она знам. Ма шта ти имаш знат питам ја њу? Знам ја каже она све, све ја знам. Ма шта знаш питам ја јопе њу? Знам ја, каже, да ниси каже, ти, каже убијо мог брата Жарка. Откуд кажем ја, знаш? Знам ја ко је све и како сте ви то, јел каже она. Ја сам се следио. Те ти она мени све каже како је било. Знам ја, каже она и то што је тебе напо мој брат. Ти ово сигурно незнаш. Оно вече док сте ти и мој покојни брат сидили и пили у биртији код Јаке твој бразер Митар је мене напо и ћео ме осрамотит. Ма шта кажеш, кажем ја њој? То што си чуо, каже она мени, ал слушај даље шта је било. Кад се је мој покојни Жарко вратијо из онако пјан из биртије, затеко је мене на прагу сву расчерупану како плачем. Онда је он мене пито ко је то урадијо? Ја му нама нисам шћела казат онако пјаном, а он узе сикиру па да ми све моје, па да ће ме сасјећ ако му некажем да му морам казат ја, и пита ме јел неко од вас двојице а јасам само климнула главом и он је одлетјо ко опарен и тако тебе напо. Ја му ови, нисам ни успила казат ко је то урадијо а он је већ несто, и тако јел? Ја њу питам ко јој је казо да ја нисам убијо њеног брата? Она каже да јој је казала моја матер. Питам ја ће је моја матер? У дому стараца, каже она. Шта у дому стараца, откуд она тамо? Каже стрпо је тамо Митар. Ма шта стрпо да му све његово. Јес каже она само што не умре тако је болесна. Митар? Ја Митар! Све ћу ја каже она прид суд поново дат. Немој ибога ти кажем јој ја немој молим те пушћај мене да ја то рашчешљам, па ти онда ради шта оћеш. Дадне она мени ријеч да неће одма ништа потезат и оде. Како она оде а ја се мислим, мислим се ја разбојника јој, само да ми јој падне шака раздерат ћу, ја ћу га раздерат. Само да он мени падне шака. А нека ја њему, тако ми и треба, тако ми и треба кад сам будала. Ја сам цркаво гладан ко пашће само да би њему било добро и десет иљада му за сваки дан даво а гледај ти сад ово. Кад му је било

шеснаест година па кад дојди кући ја сам се знао расплакати ко дијете сам знао плакати. Ма он кода ми и није био брат већ нешто, јел више од тог. Знао сам ко стока живјет само да би њему, јел а гледај ти он он, он јел, силује богати он јел цуре силује по селу. Тако ми и треба кад сам. Тако ми и треба кад сам главом ударен. Врати се ја у ћелију, питају ме они моји из ћелије шта ми се стрефило, јел ми ко умро? Ја кажем горе од тога па зашутити. Три дана сам ја само воду пијо и пушијо и само шутијо и пребиро по глави. Кад дојде он стражар Лазар и каже мени дошла ти посјета. Није ми требало говорити ко је ја сам нама знао да је то Митар. И не пројде мало помоли се Митар на вратима, били мантил прео руке напирлитан божју ти матер ко, ко женско. На њему ципеле цакле се ко огледало, на руци му сат ко топуз, он носи сат ко топуз а ја гаћа немам на себи. Гледа ме онако лоповски на по ока и поче се ко смијати. Дошо си мислим се у себи ће ти је суђено... да. Каже он мени "Па овди теби и није тако ружно види ти богати па ти имаш и јел друштво, ја сам мислио да је теби овди ружније, види богати, добро је овди". А мени нама жгаравца дошла у грло, па сам скочјо, па сам полетјо руком ко, ко пракљачом јој да сам га дофатијо неби му остала глава на раменима. Него ови уфатише ме они моји другови из ћелије и Лазар, те ми тако измаче. Дао би ја њему и друштво и његовог бога и оца и показао би ја њему како је мени овди фино. Како су они мене уфатили ја сам нама пошо скакати и викати пушћајте ме да ми покажем, и тако сам скакао све док ме нису смирили и рекли ми да је отшо. И тако су и они у затвору сазнали сву истину и хоће сада да суде Митру. Ја сам отшо управнику у његову собу и молијо га да ме оставе овдје у затвору. Реко сам му немојте ме ћерати одавде. Немам ни школе ни алата ни... ја и то сам чуо да ми је Митар продо и кућу и земљу и коња па сада немам ће, он себи каже купи ауто. Тако сам молјо управника ко бога сам га молјо да ме он остави у затвору. Ето оставјо ме је неколике дана у затвору па ће видјети шта ће самном. А ја би волјо, ето и Садик је заједно самном овди исто смо и осуђени. Па ћемо кад изиђемо нешто заједно радити. Мени је брате фино овди у затвору мало се ради пуно одмара и не туку, туку само оне што су непослушни нека и туку и ја би и туку.

ЉУБИЦА, ПРВО ЛИЦЕ МНОЖИНЕ

Миленко Вучетић, (1947) књижевник, слободни уметник. Објављује од 1964. Аутор је 2 романа, 3 књиге приповедака, 14 тв драма. Важнија дела: књиге приповедака *Гласови*, *Како се прекалио челик*, *Бараве*, роман *Бежање од среће*, драма *Љубица, прво лице множине*. Добитник је награда "Бранко Ћопић" и "Исидора Секулић".

Монодрама *Љубица, прво лице множине* премијерно је приказана у Атељеу 212 1974. године у режији Јована Аћина. Улогу Љубице тумачила је Мира Бањац.

("Ко је ко у Србији", Београд, 1995)

... Предузеће у коме је Сретен Џелебџић - Крцун провео четрдесет година и био један од најомиљенијих радника, лепо га је испратило у пензију. Добио је златну значку и 2.000 динара.

- Обрадовао сам се као никада. А право да вам кажем, у пензију ми се није ишло, - каже Сретен. Кад је у питању рад, млађи сам од свих...

(Вечерње новости, 19. јануар 1974)

(Говорница са чашом воде. У позадини цвеће палма, застава и крупним словима исписана парола: "Наши пензионери су наш понос и наша брига". Неко је управо завршио "дискусију по том питању". Чује се аплауз, рекло би се, чак, френетичан. За говорницу излази Љубица Смиљаковић. Срећна је, горда и достојанствена на свој начин. Чека да се аплауз који, можда, није намењен њој већ преговорнику, стиша. Вади унапред припремљен говор који ће читати невешто, с муком, али патетично, готово реч по реч.)

ДРУГАРИЦЕ И ДРУГОВИ, У ОВОМ СВЕЧАНОМ ТРЕНУТКУ ЖЕЛИМ, У ПРВОМ РЕДУ, ДА ИЗРАЗИМ СВОЈУ ДУБОКУ ЗАХВАЛНОСТ ДРУГОВИМА ПРЕДГОВОРНИЦИМА НА ЊИХОВИМ ТОПЛИМ И НЕСЕБИЧНИМ ГОВОРИМА У МОЈУ ЧАСТ. ХВАЛА, НАЈПРЕ, НАШЕМ ДИРЕКТОРУ КОЈИ ЈЕ УВЕК НАЛАЗИО ПУТ ДО ЉУДСКОГ СРЦА И КОЈИ ЈЕ ДЕЛОМ И АКЦИЈОМ БИО И ОСТАО УЗ НАС РАДНИКЕ. ХВАЛА МЛАДОМ СЕКРЕТАРУ И ЊЕГОВОЈ ВЕРИ У ЧОВЕКА. ХВАЛА, КОНАЧНО ПРЕДСТАВНИКУ СИНДИКАТА НА ЈЕДНОСТАВНИМ А ИСКРЕНИМ РЕЧИМА, ХВАЛА СВИМА.

(Одлаже говор)

Бићу кратка... Неће се јело охладити... Зна Љубица да се вама жури... Обавезе... Породица... Никада је нисам... Не волим да гњавим...

(Погледа у сат који јој је уручен за успомену и дуго сећање)

А и сат... Није требало... Већ имам... Добила сам један за двадесет година... Додуше, без, овако... мислим... свечаности... А остао ми је и од оца "Лонжин"... Могу?

(Отпија гутљај воде - то ће и касније често чинити - и враћа се свом говору.)

КАО ШТО ВЕЋИНА ВАС ОКУПЉЕНИХ НА ОВОМ БАНКЕТУ ЗНА, ОДЛАЗИМ У ПЕНЗИЈУ И НАПУШТАМ КОЛЕКТИВ У КОМЕ САМ ПРОВЕЛА ТРИДЕСЕТ ГОДИНА ЖИВОТА И РАДА...

(Одлаже говор да би га протумачила.)

У ствари не тридесет... Оппростите... Знате, ресто ми се признаје из рата... То је законом предвиђено... Из логора... Принудни рад... Оснабрик... У Оснабрик су нас отерали из Градишке... Теретним вагонима за краве и стоку... Поделили су нас на станици; лево жене, десно мушкарци, у средини деца... Старце и старице су одмах стрељали поред врба... Оснабрик је мала варош... Сећам се цркве и дрвета крај цркве, а мало у шрех стајала је чесма са орловом главом... Сад у Оснабрику, чујем, има пуно фабрика... Раде са целулозом... Има и наших у Оснабрику; и на спомен-гробљу и у фабрикама... У папирној индустрији су велике плате...

(Пауза)

Извините...

(Наставља да чита)

ВАША ПАЖЊА КОЈУ МИ ДАНАС УКАЗУЈЕТЕ, ДУБОКО МЕ ДИРА И ЈОШ ЈЕДНОМ МЕ УВЕРАВА И У МЕНЕ УСАЂУЈЕ ЧВРСТУ НАДУ И ИДЕЈУ ВОДИЉУ ДА СЕ КОД НАС ВОДИ РАЧУНА О ЧОВЕКУ. ЧОВЕК ЈЕ НАШЕ НАЈВЕЋЕ БОГАТСТВО. ВАЖНО ЈЕ ЧОВЕКУ ПРУЖИТИ УСЛОВЕ И ПОСТАВИТИ ГА НА ПИЈЕДЕСТАЛ ЧОВЕКА. ЧОВЕК У ЧОВЕКУ МОРА ДА САГЛЕДА ЉУДСКУ ДИМЕНЗИЈУ.

(Одлаже говор; учинило јој се да је неко реаговао)

Молим?... Извините ако сам лоше написала... Моје школе су мале... Никакве... А у вечерњу нисам могла... Била је клима, и мени је нуђено, било је прилика да за годину дана завршим два-три разреда, али, тада сам... друг директор се сећа!... радила у ноћној смени... по директиви!

(Пауза)

А знате ли ко ми је први јавио за банкет? Не, није секретар! Млади секретар ми је после... У званичној форми... Званично... Понудио ме је и кафом... А прва ми је јавила Мара Белић, чистачица... Знате Мару... Срела ме је у ходнику... Ишла сам да потпишем решење... Рекла ми је, каже, спремају ти Љубице опроштајно вече. Довлаче пиће у сандуцима. Из Сплита су, директно, преко хотела "Југославија", каже, наручили јастоге... То су ракови!... Један тај сплитски, авионски - осамдесет хиљада! Начула сам, каже, док сам брисала прозоре испред директорове канцеларије. Одшкринули врата да их дуван не погуши. Много, каже, пуше наши руководиоци. Остало од Турака. Неће то, каже, на добро изаћи. Има рак да их покоси у цвету младости... Мара је много лепше рекла, много се лепше изразила... Уме Мара... духовито!... Каже: купују ракове, а умреће од рака!... А венци се, каже, рефундирају из исте касе... и читуље у "Политици"... из које се даје помоћ нама са малим платама. И чула сам још, каже, како кажу да дува нови ветар, то за ветар, каже, не разумем, баш је био ведар и сунчан дан, и како би било згодно, политички, да се и неки радник испрати на банкету. То се, каже, Љубице, односи на твоје пензионисање. Сеци ме, каже, где сам најтања, и уздуж и попречно, ако не падне закуска поводом тебе...

(Пауза)

Добра је жена Мара Белић... Петора уста храни са својих десет прстију... Мужа је однела астма... Штета што и она није овде...

(Пауза)

Можда ви и не знате Мару... Мара чисти... Викнете, понекад, на њу... Оппростите... ја тако мало... у ширину...

(Љубица погледа лево и десно и бојажљиво отпија гутљај воде, а затим се враћа свом говору.)

КОРАЧАЈУЋИ ИЗ ПОБЕДЕ У ПОБЕДУ, ОВАЈ КОЛЕКТИВ НА ЧЕЛУ СА ДРУГОМ ДИРЕКТОРОМ, НИКАДА НИЈЕ ЗАБОРАВЉАО ТРУДБЕНИКЕ И УВЕК НАМ СЕ ОДУЖИВАО НА ЗАСЛУЖЕН НАЧИН...

(Одлаже говор.)

Ако ја вама одузимам много времена, само реците... Знам да се журите... Чула сам за неку кошарку... Види, види, говорим већ...

(Погледа на сат.)

Диван је... Сигурно има седамнаест рубина... Сви швајцарски имају седамнаест... Мој отац је био железничар... Скретничар на улазном блоку... Носио је "Лонжин" са ланцем... Рекла сам вам, остао је после мени... За Божић и Ускрс отварао га је, нама деци, виљушком... Показивао нам је точкиће, и федере, и салице... Једва смо чекали да дође неки празник... Све у сату је, говорио је, направила људска рука... Човек је, јако паметна ствар...

(Пауза.)

Свиђа ми се како сте украсили салу... У оном ћошку смо некад делили УНРИНЕ пакете... Чиновницама кафа и чоколада, нама жути сир, жути, онај слани бутер и обућа... и јаја... Труманова јаја... У праху... Праведно... И за јаја... и за сир... и за слани бутер... и за обућу... Раднику не треба чоколада...

(Враћа се говору.)

АКО БАЦИМО ПОГЛЕД УНАЗАД, У БЛИЖУ ИСТОРИЈУ, ВИДЕЋЕМО КАКО ЈЕ НИЦАЛА ФАБРИКА, НА ГОЛОЈ ЛЕДИНИ, ПРОШАРАНОЈ ЋУРЋЕВКОМ, БУЛКАМА И ЗАОСТАЛИМ РУПАМА ОД ГРАНАТА, СВИ СМО МИ ЗАЈЕДНО, УЗ ПЕСМУ, СА ОСМЕХОМ НА УСНАМА И ТИТРАЈИМА У СРЦУ, ГАЗИЛИ БЛАТО И ОД БЛАТА ПРАВИЛИ ЦИГЛУ, А ОД ЦИГЛЕ ДИМЊАК. СВАКОГ ЈУТРА ДИМЊАК ЈЕ БИО ЗА НЕКОЛИКО ЦОЛА БЛИЖИ НЕБУ, А С ЊИМ СУ СЕ К НЕБУ УЗДИЗАЛИ И НАШИ ИДЕАЛИ.

(Одлаже говор.)

Небо... Дуго сам веровала да све долази с неба... И зло и добро...

(Пауза.)

Било је лето... Нико није питао за прековремене сатнице... И кише су падале... Тамо где су солитери, сељаци су сејали кукуруз, брашњаве у средини, а околу коканце... Око подне је увек неко ишао по клипове... Ја сам их кувала на казану... То су нам били топли оброци...

(Пауза.)

Казан су нам послали из обласног комитета... С казаном је стигао и курир... Млад, па спадало... Казан на шпедитеру, а курир у казану... Донео је

пропратно писмо... Шаљемо вам, каже, у писму, тучани казан, а за унутра се снађите сами. На све стране се гради, па влада оскудица у прехрани...

(Пауза.)

Извините, друже директоре, волели сте... И коканце... И дудињару... Волели сте и у пепелу... печени кромпир с љуском!

(Пауза.)

Не знате ви, другарице и другови, нашег директора... Није он увек био овакав... Мислим... није... био је...

(Пауза.)

Он је лично газио блато и мешао пlevу својим босим ногама, а не преко посредника и стручног тима... Говорили смо му да није ред, да не мора, али није хтео ни да чује... А ни ране му нису биле зарасле... Шта ће ми фалити, вели, као да сам рођен у свили и кадифи... И мене је моја Стана... мама му се звала Стана... и мене је, вели, моја Стана на њиви, у брзди... Напела се као да је пасуљ јела, и готово... И испод мојих ноктију на ногама је џибра... Та џибра која се једном нахвата, вели, никада више не може да се опере. Уђе у кожу. Господин је господин, а друг је друг. Господин носи златни ланчић и иницијал на гађама... иницијал... то му је ваљда специјални учкур... а друг црне табане. Не праве се господа од пролетера! Може неки пролетер, једног дана, да почне да лаже, може курвина крв да му залута у вене, може да каже како није и како је одувек имао гувернанту... гурнем му га мајци капиталистичкој!... извините, тако је говорио друг директор код казана... може кучка издајничка да закевђе, али, ако ципеле изује, одмах ће се видети...

(Пауза.)

Немам ја много... Кратак је мој говор...

(Наставља да чита.)

ЈЕДНАКОСТ ЈЕ НАША СНАГА. БИЛИ СМО ЈЕДНАКИ У НЕВОЉАМА, ПА СМО ЈЕДНАКИ И У ДОБРУ. НЕКАДА СЕ РАДНИК СТИДЕО ШТО ЈЕ РАДНИК. У ЦРКВИ, НА ПРИМЕР, ЈЕР СЕ ТАДА ИШЛО У ЦРКВУ КОЈА ЗАСЛЕПЉУЈЕ МАСЕ, РАДНИК ЈЕ КРИО СВОЈЕ РУКЕ ОД СВЕШТЕНИКА, ПА И ОД ЦРКВЕЊАКА, ДА СЕ НЕ БИ ВИДЕЛО ДА ЈЕ ОН РАДНИК...

(Одлаже говор и тумачи га.)

... да се не би видело да је он радник... Не односи се на црквењака... Ни на попа... Попови су дерали кожу... То се односи на радника... Мислим... извините...

(Враћа се говору.)

ТОГА ДАНАС НЕМА!

(Одлаже говор.)

Нема неједнакости...

(Пауза.)

И Ђука Милић је отишао у пензију. Лане. Направили смо му испраћај у кафани "Гргеч" на Булевару револуције, код "Крина"... Можда не знате Ђуку... Био је миран човек... Није се чуо... Он је дошао у фабрику негде месец дана после мене. Директор га се сигурно сећа, ако га није заборавио. Можете и данас да га видите, скоро сваки дан, код Благоја портира у портирници... Код нашег Благоја... Знате Благоја...

(Пауза.)

Ђука Милић, звани "Пуноглавац"! Право, право, па окука, исправиће све то Ђука!

(Пауза.)

Трећи дан како је ступио на посао, поткачи га рафал. Орањавио се од главе, па све до чланка. По томе је, можда, остао у сећању. У каналима око ледине тада су се још мотале разне банде. А имали су околу и јатаке. У околини. Волели су, тако, да припуцају из чиста мира. Пође неко од наших да натовари цистерну водом, а машингеверка заштекће. Касније је тај олош похватан, суђен је и осуђен, али је Ђука одлежао у болници три месеца...

(Пауза.)

Ми смо га лепо испратили у "Гргечу"... Сакупили смо паре... Свако је дао колико је могао... Купили смо му транзистор. Јапански, са футролом. На батерије. Много је волео транзистор...

(Пауза.)

Ђука нема никога од фамилије... Ми смо му фамилија...

(Пауза.)

Да ја, можда, вас не гњавим?

(Пауза.)

Ђука, знате, иде на пецање, а воли и музику. Док је радио, ишао је недељом и на празнике, а сада иде сваки дан... У ствари, не иде сваки дан... Кад је Благоје дежуран у портирници, не иде... Благоје га пусти унутра, па скупа седе...

(Пауза.)

Ми смо одвојили колико је ко био у прилици...

(Пауза.)

Послали смо и другу директору позивницу за "Гргеч". Штампали смо је специјално за њега златним словима на Обилићевом венцу. Мислили смо да ће доћи. Није то била нека пијанка. Више је то било сећање.

(Пауза.)

Мало је прилика да се човек сећа... Све је мање прилика да се човек сећа... А лепо је сећати се... У сећањима ништа није ружно... И ружне ствари су лепе у сећањима... Ружне су лепе зато што су прошле, а лепе су лепе зато што се памте...

(Пауза.)

Директор није дошао... Нисте дошли друже директоре... Ја вам лично верујем да сте били заузети... Увек сам вам веровала...

(Пауза.)

Ђуки је било криво... Правио се да му није криво, али му је било криво... Попио је коју више... Они који су седели до њега... Марган, Ђорђе, Станоје... не знате ви њих... наши су... кажу да су му пошле сузе... Мало од радости, а мало тако... А он опет каже на растанку, вели, нема везе, важно је да смо ми живи и здрави и да нема рата...

(Пауза.)

Ђука... он би волео и даље да ради у фабрици... макар и бесплатно... Благоје портир га разуме... Да није Благоја... Али, шта се ту може, такав је закон... Закон не пита...

(Пауза.)

Извините...

(Наставља да чита.)

У СМИРАЈ ЛЕТА, С ПРВИМ ЗНАЦИМА ЈЕСЕНИ И ПРВИМ ЖУТИМ ЛИШЋЕМ НА ДРВЕЋУ, У АТМОСФЕРИ АДЕКВАТНОЈ АТМОСФЕРИ У КОЈОЈ ЈЕ ПЕСНИК БРАНКО РАДИЧЕВИЋ ИЗ СРЕМСКИХ КАРЛОВАЦА НАПИСАО "ЗЕЛЕНОГА ЈА ВИШЕ НИКАД ВИДЕТ НЕЋУ", ФАБРИКА ЈЕ БИЛА ГОТОВА. ИЗ СТОТИНУ ГРЛА ПРОЛОМИЛА СЕ ПЕСМА КОЈА ЈЕ ПАРАЛА ВАЗДУХ И ШИРИЛА ОМАМУ РАДНЕ ПОБЕДЕ. ПЕВАЛИ СМО С ИСТИМ ЖАРОМ КАО ШТО СУ ПЕВАЛИ ДРУГОВИ БОРЦИ И ДРУГАРИЦЕ БОРЦИ У ТОКУ РАТА И РЕВОЛУЦИЈЕ, ПЕВАЛИ СМО, А НИЗ ЛИЦЕ СУ НАМ СЕ СЛИВАЛЕ СУЗЕ РАДОСНИЦЕ...

(Одлаже говор.)

Срамота ме је што сте ви мени спремили три опроштајна говора, а ја вама само један. Три! Па, знате ли да у фабрици нико до данас није добио три говора од дирекције!

(Пауза.)

Лажем... Јесте... Добио је пролетос... три!... покојни Глигорије Бабић... На гробљу... Знате Глигорија...

(Пауза.)

Гадно га је поткачила она греда у хали... Примео човек плату, па сео да је преброји. Ово, каже, за кирију; ово, каже, за храну; ово, каже, жени да купим зепа јер је доле бетон; а ово, каже, малој... Намерачио сам једног медведа... И моја мала је, каже, дете... Зашто да и она нема медведа, кад имају друга деца... А греда само пуче...

(Пауза.)

Црни Глигорије... Они који су га знали, нису могли да га препознају... Измешао се дроб са блузом, а глава му дошла чак овамо...

(Пауза.)

Скупили смо у хали и за Глигорија прилог... Купили смо Бранкици медведа... Плишаног... У робној кући... Додуше, нисмо могли да купимо баш онога кога је Глигорије намерачио, нисмо знали који је то, па смо узели највећег... И најскупљег...

(Пауза.)

Он је добио три говора... Само он... Боже, боже, да је могао да чује како сте га лепо величали... Сигурна сам да би се дигао и да би запевао... Његова је била она отегнута мераклијска, она "Ај прошетала Суљагина Фата"... Волео је да каже: она, мисли на Фату, прошетала, а он јој га, мисли на Мују, замандали... врата...

(Пауза.)

Где сам ја стала?

(Враћа се говору.)

ИЗ СТОТИНУ ГРЛА ПРОЛОМИЛА СЕ ПЕСМА КОЈА ЈЕ ПАРАЛА ВАЗДУХ И ШИРИЛА ОМАМУ РАДНЕ ПОБЕДЕ. ПЕВАЛИ СМО С ИСТИМ ЖАРОМ КАО ШТО СУ ПЕВАЛИ ДРУГОВИ БОРЦИ И ДРУГАРИЦЕ БОРЦИ У ТОКУ РАТА И РЕВОЛУЦИЈЕ, ПЕВАЛИ СМО, А НИЗ ЛИЦЕ СУ НАМ СЕ СЛИВАЛЕ СУЗЕ РАДОСНИЦЕ...

(Одлаже говор.)

Ја сам изгледа ово већ прочитала? Је л' те? Мало сам збуњена, морам да признам, знате, док читам, ја се и присећам... и... овај...

(Пауза.)

Директор је певао ону Софкину... предратну... "Цојле, Манојле, диги, диги Радојле"... Певали смо и револуционарне од друга Данона... и у обради од друга Караклајића... син му ради на Телевизији... снимао је лане фабрику...

(Пауза.)

Не буните директоров говор... Директор све зна... Директор се сећа и кад су нам из обласног послали рагу... Коња... Опет је с коњем дошао курир... онај из казана... Чула сам да је постао конзул у Аустрији... Видела сам му слику на телевизору и препознала га... Курир на коњу, а у торби директива: "Шаљемо вам другови овај ратни плен да се почастите у част завршетка радова".

(Пауза.)

Млади то не знају... Јело се оно чега је било... Нису се онда јели ракови и срне...

(Пауза.)

Ја, право да вам кажем, рака и змију не бих појела, па тачно да знам да ћу живети хиљаду година... Ни жабу... А чујем да у нашим финим ресторанима сервирају и жабе... Батаке... Мој Мићко је учио из физике... читао ми је директно из књиге... да у жабама има струје...

(Пауза.)

Немојте да мислите да онда није било ракова и срна... Било је... Само, не на трпези... Било је ракова у рекама и срна у шумама...

(Пауза.)

Тачно... то сам хтела да вам кажем... Мућкам, а излетело ми из главе... То: нисте морали да их наручујете чак из Сплита... Велика је трошарина... И подвоз је скуп... Авионски... Могли сте мени да кажете... Ја бих их нахватала тамо на реци... Хватала сам и Мићку... Сецирали су их на часовима зоологије... Жилетом... На шперплочи... Да виде како куца раково срце и колика му је цигерица... Нисам знала да волите...

(Пауза.)

Секретаров говор ме највише чуди... Не: "чуди"... Задивљена сам... разумете... Ја то озбиљно мислим... Ја се извињавам што вам не знам име, јер сте код нас одскора, али, одмах сте ми били симпатични... Не симпатични... Одмах сам у вама видела... видела сам човека... Због Драгомирке... То је лепо... То са вама и Драгомирком, то је много лепо... Мушки, али и људски... Стварно... А и због овога око мог испраћаја, и због овога сте ми некако...

(Пауза.)

Чула сам, друже секретару, да ћете да жените нашу Драгомирку! Она је распуштеница... не својом кривицом...

(Пауза.)

Није јој лако... Знам ја шта значи бити распуштеница... Тешко је... Свашта се мисли и прича... Зато вам честитам: браво! Тако треба... Не верујем злобницима... Кажу: нећете је... само онако... Извините...

(Пауза.)

Таман кад смо изградили фабрику остави ме Чеда...

(Пауза.)

Дође нам фабрика, оде ми муж...

(Пауза.)

С Чедом сам се упознала у возу... И он се враћао из логора... Не из Оснабрика... Из неког другог... Код Шентиља ме је, одједном, спопала мука... Ваљда због планинског ваздуха...

(Пауза.)

Морала сам... Извините ако је неко гадљив... морала сам да повраћам, па сам се нагела кроз прозор... Успут су нас хранили конзервама...

(Пауза.)

Очи су хтеле да ми искоче... А један, овако, крупан и леп, грађен, мушкарац, Херцеговац - Селиновићи, општина Гацко - са младежима, коврџав, враг у очима, приђе ми с леђа и рече, каже, другарице бивша логорашице зар сте ви неписмени? Овде, каже, лепо пише "не нагињи се кроз прозор вани опасно је" и плус још "не пансере"... Тако ми је рекао... А ја, онако бесна, с душом, да извините, у петама... три сам конзерве појела... нисам могла да будем фина, него му одбрусим: пансере, пан несере, видим ја шта пише, писмена сам за толико, али то не важи кад се човеку повраћа... а сем тога, пан је на чешком друг... било је у логору и Чехиња...

(Пауза.)

И тако је нас тај прозор зближио...

(Пауза.)

Камо лепе среће да ме никада није спопала мука код Шентиља...

(Пауза.)

Лажем... Није истина... Добро је што је тако испало... Због Мићка... Мићка сам ја извела на пут са својих десет прстију. Жао ми је што нисам могла да га дам на неке веће школе... За лекара или инжењера... Геолози су на цени у Замбији... Али, данас је и занат златан...

(Пауза.)

Мићко је од пролетос... у Шведској... Пише да се добро снашао. Зове ме да дођем код њега. Пише, каже, сад мама кад се пензионишеш, дођи да мало уживаш. У Шведској је много лепо за уживање... Неће ти, каже, бити тешко... Куд год да пођеш, чује се наш језик... Врло је мало, каже, Швеђана у Шведској... А и тих мало што има, фини су и пажљиви...

(Пауза.)

Не верујем да ћу отићи... Мићко намерава да се жени... Нарастао мамин... како сте га оно звали?... попишанко!...Упознао је у Шведској једну фини Босанку. Није Швеђанка... Послао ми је и слику... Хериктерка... из Вареша... У Варешу је наш директор градио себи бунгалов... Није згодно да им будем на терету... да им утичем на брак... мислим... лоше... Не ваља то... не ваља се разводити... као ја и Чедомир...

(Пауза.)

Чедомир и ја се нисмо развели... Он се развео од мене... Оставио ме...

(Пауза.)

Рекао ми је да се, извините на изразу, курвам са целим колективом... Колектив те, каже, трти, а за мене си уморна...

(Пауза.)

Није веровао да градимо... Веровао је да градимо дању, али за ноћ није хтео ни да чује... Зна се, каже, шта се ноћу ради кад месец провири... Тад се женској свири... тако је било и у капитализму, а тако је и сада... То се, каже, не мења... Свирење... Његов израз из момачких дана... Кад месец провири, тад се женској свири... Знао је пуно израза... Пада киша, блато грца, директор ми жену... Извините, друже директоре...

(Пауза.)

Није мој Чедомир био против колектива... Само је мало сумњао... мало више...

(Пауза.)

Мићко је тада имао десет месеци...

(Пауза.)

А Чедомир... Он је, још док сам била трудна, упознао једну службеницу из свог предузећа... Богданка Константиновић... Добро сам упамтила то име, и никада га нећу заборавити... Била је висока, црна и бирљива на речима... И кући је долазио с њом, слободно, пуштала сам, јер су радили биланс... Доносила ми је јабуке, каже, ваљаће ти Љубо, сунце, за трудноћу... Мени јабуке, а себи најлонке... Знала је Богданка како се то... Доле најлонке, а горе брош...

Носила је брош и радним даном... Црнка!... Смем да се закунем да се фарбала, још онда, док се фарба могла наћи само код црноберзијанаца... Често је остајала и ноћу да преспава... То ми је комшилук причао... Веле, док ти ринташ, она овде... а ја сам се правдала, кажем, није, него су колеге, па је ствар службена... и далеко јој је да у поноћ, уморна, иде у Батајницу... Тамо је становала... код стрица...

(Пауза.)

Неколико пута у то време, Чеда се и напио... Сметао му је алкохол, али је одједном почео... Па, како уђе, навали још с врата оно његово о свирењу и о вама... извините... друже директоре...

(Пауза.)

После се пресамићивао, плакао и правдао се, али ја то нисам волела да слушам... Умиривала сам га и молила да лежи на леђима, док не скувам чај... Знала сам да је боље да испере стомак и да одспава...

(Пауза.)

Једне ноћи Чедомир и Богданка су се спаковали и побегли... намамила га је чак у Батајницу. Често сам их сретала у граду. Недељом су се шетали Кнез Михајловом, држећи се испод руку. Тобоже, случајно... Знали су да се ја недељом спуштам на Калемегдан, због Мићка... Она је знала... Њему сам се и јављала... Пуштала сам га и да помилује дете... у пролазу... али, од ње сам окретала главу и одбила сам да примим плетено оделце за малог...

(Пауза.)

Тада више није носила брош, чак ни на празник... Није јој требао... А можда је онај раније позајмљивала...

(Пауза.)

Касније су отишли у Немачку... И за Немачку га је она напујдала... Све сам чула... Све... А тек што су стигли, он је њој окренуо леђа, и напустио је због једне Швабице из Дизелдорфа... Има правде! - Знам да није лепо, али ми је мило... Мила ми је, некако, и та Швабица коју никада нисам видела... Кажу да је вредна... Има проширене вене... С њом је Чеда отворио кафану "СЕРБИШЕ-АЛГЕМАЈНЕ ПРИЈАТЕЉСТВО"... То им је фирма... Јесте, смешно је... Није смешно... Шта ћете, фирма је фирма...

(Пауза.)

Извините... Можете ви да једете... ја ћу после...

(Наставља да чита говор.)

ДАВАЛИ СМО И ДАЈЕМО СВЕ ОД СЕБЕ. И ВИШЕ ОД ТОГА, ЖИВОТ ЈЕ У НАШУ ГЕНЕРАЦИЈУ ПОСЕЈАО СЕМЕ НАДАЊА ИЗ КОГА ЈЕ ИЗНИКАО ЦВЕТ ОДАНОСТИ. СВАКИ СВОЈ И ПОСЛЕДЊИ АТОМ СНАГЕ УГРАЂИВАЛИ СМО И

УГРАЂУЈЕМО У ОНО У ШТА ВЕРУЈЕМО. ЗА УЗВРАТ, ДОБИЈАМО ОНО ШТО НАМ ЈЕ ПОТРЕБНО. ТАКО МОРА ДА БУДЕ, ЈЕР ЈЕ ТАКАВ ПУТ КОЈИМ СМО КРЕНУЛИ...

(Одлаже говор.)

Тако је и тако мора да буде... Не слажем се!... Мој је говор, али се не слажем... Нити човек може да да све, нити може да добије све... Мислим... ево, ја... Можда сам могла и више... Сигурно сам могла више... И да дам... и да добијем... Не бих хтела погрешно да ме схватите... Не жалим се... Само кажем...

(Пауза.)

Извините...

(Пауза.)

Можда је тај део мене расипан на више места... Радила сам и по туђим кућама... Суботом и недељом... Морало се...

(Пауза.)

Директор ми је много учинио... Много сте ми учинили, друже директоре... Позвао ме је да и код њега... исто тако суботом и недељом... Каже, мала ти је плата, Љубице, знам да ти је тешко, па ако хоћеш... Леп стан... Десне собе гледају на Саборну цркву...

(Пауза.)

Директорова другарица, госпођа Спаса, јако ми је помогла у животу. Давала ми је разне прње... И ову моју хаљину... Не... Овај костим сам ја сама себи сашила... А дала ми је госпођа Спаса и за ову прилику... Само, за данас сам хтела сама... своје... Имам и ја шиваћу машину... Половну... Добро је то: кад човек има... Увек може нешто да скрпи... Шпарала сам и купила сам... Није "сингерица"... "Багатица"...

(Пауза.)

И за Мићка ми је давала, од њиховог Ранка... Мићко није хтео да носи...

(Пауза.)

Гадну је нарав имао од малих ногу... По нарави је на оце... А душа му је, иначе као вуна... не вуна... као памук... Ни мрва не би згазио... Госпођа Спаса је лепо хтела да се Мићко дружи са Ранком... Каже, само ти њега доведи, Љубице, па нека се сити изиграју док ти спремаш... Прошла су она времена, каже, кад се моја и твоја деца не би смела да друже... Прохујало са вихором... Само ти њега, каже, доведи... А "Прохујало са вихором" је дивна кљига. Гледала сам филм...

(Пауза.)

Нисам, некако, могла... Хтела сам, а нисам могла... мислим... да доведем Мићка код Ранка... Ипак, то не иде... Друкчија су то деца... Мој Мићко је пргав... Ко зна шта је могао да уради... Могао је и да удари Ранка... или да га научи да псује безобразлуке... А Ранко је учио француски...

(Пауза.)

Сат је леп... Имаћу, кад одем, много времена, али, нека... То су три сата... да показују...

(Пауза.)

Због Мићка сам намеравала и да се удам... Желела сам поново да заснујем брак... Гадно је то кад је човек сам... А и финансијски... По цео дан радиш, а кад падне ноћ, с једне стране мрак, с друге стране месечина, с треће стране срце ти се стеже, а у души леденице... Једва чекаш јутро, да дођеш у фабрику, међу своје...

(Пауза.)

Ипак... у фабрици... у фабрици те нико не гледа као женско... Мислим... онако... озбиљно... И код фризера сам ишла... Стављала сам хладну трајну... Мислила сам: како би било лепо кад би неко из фабрике... Ондулирала сам се... Па, јесте, и брош сам...

(Пауза.)

Ех, да је секретар Трифуновић био као овај млади, наш... Али, Трифуновић није... Извините друже секретару... Зато сте ви мени симпатични... Због Драгомирке... Давала сам и огласе по новинама... Под шифром... Купила сам електричне папилотне на струју... Боље су од пластичних на кључалу воду... Описивала сам себе... Тако се то ради... Млада, самостална, с једним мушким дететом, разведена не својом кривицом, тражи мушкарца који би је усрећио и пружио јој утеху у болној и напаћеној души...

(Пауза.)

Јао! свакакви су се јављали... Да сам пре тога умрла, не бих знала колико је самог света... народа... На сваком кораку сам човек, тражи човека... мислим... жену... али првенствено човека... човека у жени... Град уме да прогута... Мислиш, у граду си, живиш у граду, и на коњу си... а оно... шупљина у души...

(Пауза.)

Нисам наишла на правога... ишла сам и са Ђуком на пецање... Мислила сам: наш је... Познанство је дугачко... А и слични смо... То што он сада долази код Благоја у портирницу... то што нема где па му је овде најлепше... мислим... то је то... Ваљда нисам умела... А било је и финих људи... Чак и са занатом... Био је и један висококвалификовани... Удовац... Жену му код Каленића пијаце ударио аутобус... Шофер се запричао са земљаком на предњој платформи...

(Пауза.)

Ја сам у свакоме тражила Чеду... Хтела сам да сваки буде као Чеда, а да опет не буде Чеда...

(Пауза.)

Што би било лепо кад би из човека могло да се избаци оно што не ваља, а да се остави оно што ваља... Само, тога нигде нема... Нема тога ни у Јапану... А Јапанци умеју, кад се ради о техници...

(Пауза.)

Извините...

(Враћа се говору.)

ТОКОМ ОВИХ МНОГИХ ГОДИНА ПРОШЛЕ СУ ПОРЕД НАС И КРОЗ НАС РАЗНЕ И РАЗНЕ НЕВОЉЕ, АЛИ, КАКО НЕВОЉЕ НИСУ ПЕЧАТИ НАШЕГ ПОСТОЈАЊА, НЕЋУ ИХ НИ СПОМИЊАТИ. ПЕЧАТИ НАШЕГ ПОСТОЈАЊА СУ СРЕЋА И УСПЕСИ. ДОЗВОЛИТЕ МИ, ЗАТО, ДА НАЗДРАВИМ СВЕМУ ШТО ЈЕ БИЛО ЛЕПО...

ЖИВЕЛИ!

(Одлаже чашу и говор.)

Људи не воле невоље... Ни ја не волим невоље...
А било их је...

(Љубица би да наздрави, али не зна како. Коначно, узима чашу с водом и њоме наздравља.)

(Пауза.)

Станку Копривици бансек је офикарио шаку... кажу да се злопати са малом инвалидом... и са троје деце... Нико неће да га прими хонорарно без шаке... А ваљало би му да се испомогне... Још је млад и јак... Да је школован, шака му не би требала... Син му, мали, једва да зна да говори, каже, вели, што ти тај бансек, тата, нешто друго није отсекао... За нешколоване је важна шака... Сам је он лепо рекао, чим се дигао из несвести и видео свој патрљак у крви и сукрвици: боље, каже, да ми је глава отишла. Без главе би ми лакше било...

(Пауза.)

Друг директор тада није био у фабрици... Био је у Салзбургу, на специјализацији... А технички је онда водио главну реч. Каже: све ће то народ позлатити... Читао негде...

(Пауза.)

Другови, требало би да помогнемо Станку... Можда би могао да се нађе и неки хлебац за човека без шаке... поред инвалиде... У магацину... Није, ваљда, све у шаци?

(Пауза.)

Тешко је било и кад се порађала директорова другарица, госпођа Спаса и кад јој је дете умрло на порођају... Мислим, родило се тако... Сви смо чекали... Многи од вас се тога не сећају... Директор је рекао: има да буде женско... и колектив је једногласно одлучио: зваће се Трактомирка... У част пољопривреде!

(Пауза.)

Да... онда је тако било... Деци су се давала разна имена...

(Пауза.)

Директорова ћерка је требало да се зове Трактомирка... Економиста што је радио у кадровском, дао је ћерки име Металка... У част металне индустрије...

(Пауза.)

Мени су говорили, кажу, роди Љубице још једног попишанка, па да му наденемо име Фергусон... Фергусони су били главни трактори... Глигићев син се звао Фергусон... Не знате ви Глигића... Помоћник машинисте... Дobar човек... Понекад му је криво што му се дете зове Фергусон, а друга деца Горан, Зоран, Звонко... Задиркују га...

(Пауза.)

Извините... Знам да је смешно... Онај који је био у прошлости... њему је прошлост лепа или ружна... а онај који није био у прошлости... њему је прошлост смешна...

(Враћа се своме говору.)

Ово што ћу сада да прочитам... ово је много важно... Мислим... ја мислим да је много...

(Чита.)

МОЖДА СЕ НЕКО ОД ВАС, ДРУГАРИЦЕ И ДРУГОВИ, ПИТА: КО ЈЕ ЉУБИЦА СМИЉАКОВИЋ? ЗАИСТА, КО САМ ЈА? ОДГОВОРИЋУ ВРЛО ЈЕДНОСТАВНО: ЈА САМ ЈЕДНА ОД БЕЗБРОЈ РАДНИЦА ОВЕ ФАБРИКЕ. НИЧИМ СЕ НЕ ИЗДВАЈАМ ОД ОСТАЛИХ. НЕМАМ НИКАКВИХ ЗАСЛУГА. РАДИЛА САМ ЦЕЛОГ ЖИВОТА, ПОШТЕНО И ОНОЛИКО КОЛИКО САМ МОГЛА И УМЕЛА, И УТОЛИКО МИ ЈЕ ДРАЖЕ ШТО СТЕ МИ СВЕ ОВО ПРИРЕДИЛИ...

(Одлаже говор.)

Зашто ви не једете? Не обазирите се на мене. Мене код куће чека купус. Једите... Касније ћу мало и да поспремим... Склонићу те тањире што вам не требају... Служите се...

(Пауза.)

Мара Белић... знате Мару она ми је прва јавила за ово... Мара Белић ме је често звала да јој помогнем да поспремим после разних банкета... Делиле смо све што остане... и печење... А увек је остајало... Од ње сам научила... Препуни столови... Носила сам Мићку... Здрав је и јак као бик... На регрутацији су га показивали за пример... Кажу, погледајте шта значи кад је неко грађен...

(Пауза.)

С Мићковом војском сам гадно прошла... Кад је завршио занат, каже он мени да би радо да одслужи, па после да види шта ће и како ће... И ја одем у општину код референта... Рачунала сам: најбоље је све средити људски, јер човек мора да верује у човека...

(Пауза.)

Референт ме је лепо примио... Не могу да се пожалим... и ликером ме је послужио... Крушковцем...

(Пауза.)

Кажем ја њему: друже, референте, ствар је таква и таква... Син је ту, године су ту, па ви видите шта ћете... А дошла сам, кажем, као мајка, да молим: ако икако можете да му неку приморску војну пошту удесите, или новосадску... Приморску, кажем, да дете види море... Нисам раније била у прилици. Скупоћа, знате... А новосадску због крофне... Много воли крофне, само кад нису охлађене... Нови Сад је, кажем, близу, непун сат "ластиним", и могла бих често да га обиђем, а оне још да буду вруће...

(Пауза.)

А референт, паметан човек, бивши артиљеријски заставник, Личанин, вели: има снајка да удесимо... Што се Новог Сада тиче, вели, ићи ће теже... Нека се јуначина стрпи осамнаест месеци за крофне... Велика је навала, вели, за Нови Сад... Многи би у Новом Саду да им деца служе... А има, вели, снајка, и оних којима морам да учиним... Што се нашег плавог Јадрана тиче, снајка, не бери бригу: Јадран може... Пула, Ријека, Опатија, Сплит, Дубровник, Херцег-Нови, Улцињ... Нешто од тога има да га закачи... Ови што могу, вели, да удесе, и телефоном, не интересују се за Јадран... Далеко им је...

(Пауза.)

И до врата ме је испратио...

(Пауза.)

Да сте само видели Мићка како је био срећан. И купаће гаћице је дете истог дана купило... Кад, после три недеље, стиже позив, а на позиву: Дивуље...

(Пауза.)

Само сам једном за осамнаест месеци стигла да га обиђем... Намеравала сам још једном, али ми друг секретар није дао... Не ви... не овај данашњи, овај наш, Драгомиркин... него онај бивши... Трифуновић... што је сад у Забели... Питала сам га да ми споји уз празник два дана... мали се био нешто поболео... а он се, овако, мало, продерао...

(Пауза.)

И то разумем... Где бисмо стигли кад би свако, кад му падне на ум, тражио плаћено а да не ради...

(Пауза.)

Не љутим се ја на Трифуновића... Читала сам у штампи да се на суђењу лепо држао... и да се лепо бранио... Бираним речима се изражавао... Признао је поштено да је поткрадао, и никога другог није увукао... Волим кад човек уме да се изражава...

(Пауза.)

Извините...

(Наставља да чита.)

ЧОВЕКОВ ЖИВОТ ТРАЈЕ ДОК ТРАЈЕ И ЧОВЕК, ОДНОСНО ДОК ЈЕ ЧОВЕК ПОТРЕБАН ЧОВЕКУ. ЧОВЕКОВ ЖИВОТ ЈЕ ВЕЧАН, ЈЕР СУ ВЕЧНИ И ЉУДИ. УГРАЂУЈУЋУ ЦЕЛОГ СЕБЕ У ОНО У ШТА ВЕРУЈЕ, ЧОВЕК НИКАДА НЕ МОЖЕ ОТИЋИ У ПЕНЗИЈУ, ПЕНЗИЈА ЈЕ ФУНКЦИЈА. ДОЗВОЛИТЕ МИ ЗАТО ДА С ОВОГ МЕСТА ИЗРЕКНЕМ СВОЈУ СКРОМНУ МИСАО: НИ ЈА НЕ ОДЛАЗИМ У ПЕНЗИЈУ, И ЈА ОСТАЈЕМ ВЕЧНО С ВАМА...

(Љубица у исто време осећа и лаж и истину изговорених речи.)

Ни ја не одлазим у пензију... И ја остајем вечно с вама... Е мој Аранђеле...

(Дуга пауза.)

Аранђео Јовановић-Тамбурица... Он ми је написао овај говор...

(Дуга пауза.)

Он пише... Пише речи за мелодије... И за народне и за забавне... Знате ону...
На свету сам сасвим сама
Никог свога немам ја
Само једну малу тајну
Коју моје срце зна

Дивна песма... Аранђео Јовановић-Тамбурица је јако добар и осећајан... Он је саставио и оно о мајци у туђини и болесном сину... Поклонио ми је ту плочу...

(Пауза.)

Да, другови и другарице... Аранђео Јовановић-Тамбурица је написао мој говор... Станује у Ћустендилској седамнаест...

(Пауза.)

Моји из хале су ми рекли, кажу, пази Љубице, немој да нас обрукаш. Руководиоци су решили да нас испраћају свечано, па није ред да одеш неприпремљена... Није ред да тамо, кажу, кад те оно почасте почастима, ти почнеш тек онако, с брда с дола... Мораш Љубице, кажу, да нађеш неког адвоката који ће те посаветовати... или неког паметног ил ученог човека... свеједно... Свашта се, кажу, може изродити ако одеш непосаветована...

(Пауза.)

И ја сам се сетила Аранђела... И раније је он мени чинио... Спремала сам му стан суботом и недељом... Има две ћерке близнакиње... Зарађује... А и уме... И по души је... Никада из његове куће нисам изашла, а да нисам добила и више него што треба, и лепу реч за испраћај...

(Пауза.)

Питала са, га, признајем, за неке нејасноће... Кажем, не разумем баш све, пола разумем а пола не разумем, а он ми каже: не разумем ни ја, што значи да је добро... Важно је, каже, да их изненадиш и да оставиш добар утисак. Мисли... ја... не зна да ми... он...

(Пауза.)

Ево, ово што је написао... ово ће их, каже, ганути... бољи ће ти поклон, вели, спремити...

(Чита говор.)

ОДЛАЗИМ С МАЛО ТОГА ШТО САМ СТЕКЛА. УМЕСТО МАТЕРИЈАЛНИХ, У МЕНИ СУ ДУХОВНЕ ВРЕДНОСТИ. ВИ СТЕ ТЕ ВРЕДНОСТИ УСАДИЛИ У МЕНЕ. ХВАЛА ВАМ.

(Одлаже говор.)

А није тако... Мени ништа не треба... Имам и не жалим се... Стан ми је јако, јако леп... Неки говоркају да је требало и пре да га добијем... Добро је и овако... Разумем потребе... Знаш: млад стручњак неће да дође, ако му се не омогући и кров над главом... Нама су потребни стручњаци...

(Пауза.)

Имам и бојлер... Припада ми цабе уз купатило... Суботом га укључујем, па све гледам како у предсобљу гори црвена сијалица... Цело предсобље дође, некако, розе... А кад се сијалица угаси, значи да је време да се купам... Не ваља бојлер оставити укључен, јер може да експлодира... Читала сам у штампи...

(Пауза.)

Добро ми је... Стварно имам све... Телефон нисам хтела да узмем... Нудили ми из ПТТ... Свима у згради... Мени то, баш, не треба... Могу и пешке... Лично... Лично је, овако, боље... Телевизор сам добавила на кредит... И фрижидер... Секретар, млади секретар ме је питао шта желим да ми колектив купи на растанку, да ли у нечему специјално оскудевам и да ли имам неку специјалну жељу... Рекла сам му... Рекла... Јок, кажем, не оскудевам... Не, кажем, немам специјалну...

(Пауза.)

Хтела сам... Мислила сам. Само сам једно хтела... У том часу, кад ме је млади секретар питао шта ми треба, све ми је, некако, прошло кроз главу... Мало сам се тргла... Никада раније није ми се то догађало... Никада раније тај мој, што кажу, живот, није тако јурио по мени...

(Пауза.)

Лажем... Јесте...

(Пауза.)

Већ месец дана, откако знам да је готово, и да идем, јури, а само ми једно у мислима... Ни Чедомиру... Ни Мићку више нисам потребна... Па, ето, учинило ми се, понадала сам се, и хтела сам... не да нешто добијем! - него да чујем... само да чујем: остани Љубице, требаш нам, не можемо без тебе... Овако... као да никоме...

(Пауза.)

Сат је стварно леп... Хвала вам...

(За тренутак Љубица је у недоумици. Затим скупља говор и одједном заплаче. Журно, да би прикрила плач - готово јецај - полази од говорнице. На пола пута застаје.)

Оставите тањире... Не морате... И чаше... Ја ћу их после спремити... И опрати...

(Пауза.)

Све вас ово чека...

(Пауза.)

Али, важно је да смо ми живи и здрави и да нема рата...

Драган Ускоковић

ЧЕГОВИЋ

Драган Ускоковић рођен је 1950. на Цетињу. Реалну гимназију завршио је у Подгорици, а драматургију на Факултету драмских уметности у Београду. Пише сатиричну прозу - *Пиле од сокола* (избор кратких прича) - за позориште - *Чеговић, Јабанци, Приспјенак, Стидна капица, Уа, киша, Плајваз, Жута минута* - за филм *Божична песма* (сценарио за први играни филм Српске православне цркве), *Јове, Млађи брат* и телевизију - *Ђе то има, Ко си, шта си, Скривено благо*. Живи и ради као новинар у Београду.

Монодрама *Чеговић* премијерно је приказана у Атељеу 212 1977. године у режији Слободанке Алексић. Улогу је тумачио Петар Божовић.

Имаш ли ватре? Дај, душе ти очине. Ја немам више ни зрна... е, фала ти. Оли? Ма запали...

Виђи, да ти речем. Да ме чојек пита: "Шта то би? Ђе си био? Ђе си сад? Што, како?..." не бих умео одговорит. А, чини ми се да ја ту нијесам крив...

А у основну школу нијесам био лош ђак, мада сам књигу ријетко вата у руке. Осим кад сам мора, кад су ме нађерали...

Три дана бјеше пред крај године, предаваше ми Вукан цртање... И сад, ја сам некад црта, и дан данас не цртам лоше. Мислио сам, оцијениће ме на ово што сам досад црта... а ја ни књиге ни свеске, ниђе ништа. Кад! Оно нијесу били ка ово сад, дневник с двадес имена, већ два-три на једну страну... и ја видим окреће баш на мој лист, и ја - тап! Па кроз прозор.

Вукан скочи: што је, држ га... ја бјеж...

А наставница из математике, и у математику нијесам био лош, онако средњи - ка сваки... И нас неколицина рекосмо да ћемо да идемо у "техничку", мада ја ту школу нијесам волио никако... Математика, математика, математика, да ти очи испану... али ће ћеш мимо друштва.

А и отац ми је волио да му један син буде књижевник, један доктор, један инжењер - да се поноси синовима. Сестру није ни спомиња...

И ја реко тој наставници математике ту жељу. А она мене - крк, јединицу! "То ти је", вели, "превентива за пријемни". Да полажеш и ово, и да се боље спремиш за пријемни..." Не зборих ништа. Сматра сам је - паметна жена, боље она зна но ја ка ђак... Те се спремај, учи.

И, богоми, положих!

Не само овај поправни, већ и пријемни.

А како?

Дошли ми сви пред школу. Ђаци. Неко с мајком, неко с оцем. Са мном бјеше доша отац... а ја ка дијете, таман, почео бијох да чупам некакво лишће са оније грана. А Павле изађе. Нијесам ни знава да ће ме он питат, ни да је он наставник, ни ништа.

Кад, вели, "спуштио си се", вели, "с тија брда, па си", вели, "доша да брстиш овођен".

Богоми, мене уфати нешто мука код толико ђака и толико родитеља. А највише ми мука бјеше од оца.

Реко - спуштио, богоми, ма и ти да заложеш, не би ти лоше било. Како су реаговали сви около, отац ми рече: "Сине, ти положи, но ајмо..."

Неђу, богоми, док се не видим још једном ш њим. "Ма нема ти друге", вели, "но ајдемо".

Ја не шђах, него право у зборницу, не, него у учионицу, ће је ови пита. Кад ево ти га он, ка по обичају, то сам послјије видио, дига ноге на сто. И гура ми листицу, образа ми, другу неку, ону коју он оће, да ме бачи. Но мога ме је он и без тога бачит. Ја не узех ону његову, но узех другу. Кад ме он пита за име.

"Како се", вели, "зовеш?"

Саво, реко.

"Не питам те", вели, "то, но презиме?"

Па што не речеш, велим ја, тако и тако.

А он ти се замисли. "Што ти је", вели, "Вајо?"

Брат од стрица, реко. А колики смо рођаци, могли бисмо се женит. Али, ја сам зна - он је са онијем Василијем "стриковијем" четрнаес година учио заједно! И, богоми, то ме спаси. Пита ме за њега, овамо-онамо и на крај вели: "Уради ли што?"

Урадих два, реко.

"Ај", вели, "трећи ћеш на таблу".

Те он ми га диктирај, а ја пиши. Није било ни десет минута, а он вели: "Ајде", вели, "положио си".

Кад сам изаша, нико вјерова није да сам ја положио. Отац бјеше вас у зној.

"Што", вели, "би?"

Положио сам!

Свако је живи мислио да сам ја експерт за математику, иако ја лијепо знам какви сам био, разумијеш.

Тада сам попио прво пиво у живот...

Отац ме поведе у кафану да ми честита... Е...

Ау школу се уфатисмо, друштво, нас осам. И сви у задње клупе. Богоми, тада су ме цијенили ка финога, поштенога...

А Кемо, један мој друг, вазда је има пара. Био је богат. Отац му је био кројач. А био је с нама и један Лазо који није мога изговарат "с" већ све "ш". Њему се Кемо највише спрда. И Лазо говораше: "Вала ћу те омрсит једном. Нека, нека, омршићу те", вели. Ми смо се смијали томе. Нико није вјерова да ће он донијет сланину у школу. Али, донесе је!

Договорисмо се нас неколицина - и један му скочи на леђа и - тап, на земљу, а Лазо сланину Кему посред уста, крк! Разумијеш.

А он је страшно гледа на то да не додирне сланину или свињско месо. Вјерова је у нешто, разумијеш.

Ми смо мислили умријеће.

Запјенио!

А и препадосмо се, ако ко сазна из школе ишћераће ме!

Шовинизам, разумијеш. Мало сланине и ето ти шовинизам...

Ударили ми против вјере, разумијеш, против свега... Али Кемо, богоми, не прича никоме, а Лаза није смио таћ од нас, разумијеш.

Ето, виђи, како се вратих из Београда, још нијесам одио тамо. ка да је та школа мимо свијета. А и што бих иша? Па она је и за мене далеко... нико од мојих другова не учи више тамо... А шта је све стало у то што је тако брзо прошло...

А што ћеш, сунце избрише и повеће ствари, а не - моју жељу да одем тамо...

А једанпут, један момак из "угоститељске" хтио да отме цигар једноме маломе на улицу, поред школе. А ја и Веско, један мој друг, стајали ту. И овај из "угоститељске" оће да угаси цигар на њега.

Ја велим, што је то, момак? А Веско иза мене шаком посред носа овога из "угоститељске". те он њему угаси цигар.

Поче туча, разумијеш. Почеше да искачу из њихове школе ђаци, а нас двојица. Кад један њихов с леђа лупи Веска, а он ти ногом, не, не, није тад... Послије је за инат ногом сломио врата. И заврши се некако туча. Мене се није ниђе познавало, само двије фрчке кржаве на рукав - и то од њих.

Послије су не звали у зборницу...

И тада сам зарадио један пред искључење.

Има сам један, али ово "пред искључење" ми је додато. То је било незгодно, имаш један, ка да и немаш, неће те ишћерат, али ово... Почну да те третирају ка силецију, разбојника, ово-оно, иако си ти миран. Шалиш се, никад нијеси заслужио... никад никакав тешки испад, да си некога ударио мучки, подмукло - никад!

Сви ти моји другови били су добри момци...

А пред крај смо настрадали. Нијесмо имали те амбиције да учимо. Највећа ни је мука била јер смо имали, на примјер, по пет истих часова

заредом. Па онда професор споји те часове, оно имамо одмор по пет минута, разумијеш. Па сједи и цртај по пет сати. Сви смо бјежали од тога, а то нам је била главна наука, и зато смо и пропали...

Но, треба да завршим школу, а видим е је нећу никад завршит. И једне године велим ја - идем у другу школу да учим.

Дако ми дају прелазне.

Добијали су и код нас двојке, ма ријетко.

Е, чуо хемичар да ја идем и вели: "Даћу ти", вели, "четворку, само ако ћеш да идеш". Разњежио се он, мисли, ако ћу ја да идем - отиће сваки. То је било пред крај првога полугођа, даде он мене двојку одма.

Ај да ти је било виђет његово лице кад ме виђе у друго полугође опет, јадо мој.

А ја што ћу, мора сам ту опет доћ. Е... а једино сам тако код њега мога добит двојку.

Они шуњавци што су бубали дан-ноћ, дан-ноћ, једва су знали за двојку, али професори су им их давали за труд, а ми смо вазда за ту двојку знали. Али професори су знали да можемо и боље, па су ни баш јединице давали.

Мене су зборили, и не само мене - отргни се од друштва, боље ћеш проћ. Али како да се одвојим од друштва, кад сам то ја? Како ћеш се отргнут од самога себе?

...Е сад треба да се упишем у Београд, у неку другу школу.

Овамо сам га био прећера. А ко? Неће с таквим документима.

Ишћеран без права уписа!

Предлаже Трањо Милов, ма бјеше ли он забога... да шверцујемо документа, разумијеш, да избришемо оно владање. Оно ми је било најгрђе. А, никако! Не ћах!

"Чујеш мали, немој случајно..." збораше ми отац, кад одлучише да ме пошаљу у Београд, и избечио очи да ми потврди то "случајно"... "Немој ми кући долазит ако те и тамо избаче из школе. Овђе си ми образ нагрдио да се не могу с људима људски питат, а да ме стид не подувати од тебе. То је једно... а ако ти буде фалило за дуван или што друго - не пиши мајци, но мене! Мајци пиши за школу, а мене за образ и све друго, разумијеш".

Онда је савио цигар, има је страхан дуван - херцеговачки, његов сам и почео да пушим... ко зна како га је набавља. И, вели, полако: "Но се пази! Док не проћеш војску, нико те неће питат како се ти зовеш, но чеговић си!"

Стојим ја, климам главом... кад уђе мајка. Биће да је чула посљедње ријечи, па вели: "Оћеш", вели, "да ми дијете тамо цркне од зиме. Чула сам ја за те београдске вјетрове. На ти", вели, и даде ми нешто замотано. "На ти", вели, "ове дебеле доње гаће. Оне су дугачке и топле..."

Отац скочи!

"Што ће му то? Није од свиле, па и ако се мало смрзне, брже ће дома одит! И учиће, неће луњат, ка овудије. Дако заврши!"

Тако ти се ја запутих у Београд са дугачкијема доњијема гаћама у једну руку, а с документима у другу. А био сам закаснио и с упиом четири-пет дана. Почели ћаци већ да уче.

Но, добро, уписаше ме некако...

Ова школа трајаше три године. Тамо ми је ишло добро, мада ни ту књигу нијесам дира, разумијеш.

Али, ријешо сам био да не излазим, него да стварно учим. И почех, јадо мој, да добијам четворке! Богоми, и ја сам се био изненадио.

А био сам код тетке, мајкине сестре. Она оћаше да будем некаква маза. А нијесам ја по крви такав. Да ме пољуби прије спавања, ово-оно, максе тамо,

аеее! Ка ђетету: оли варенике, оли зобених пахуљица, оли овога, оли мало и онога? Максе тамо... То је ка улицица, гадно... Оно да јој поможем, исцијепат дрва или што друго од мушкије послова... Али да ја идем на пјаци, и још с цегером... не бих, вала, па кад бих крепа од глади. И нијесам ни иша...

Имаше наша школа доктора, педагога, психолога - таман ка да смо у болницу.

И морали смо ић у позориште сваких петнаест дана. Оно, нијесмо морали, али пожељно је било да се иде...

А ја се још и не снаша у Београд!

Иша сам само кућа-школа, школа-кућа. Трећи дан се имах побит са једнијем.

То су они кроз Београд... а ја сам се, некако, против силе силом супроставља. Слабијега никад нијесам мога ударит, а јачега - тука би се ш њим па да би ме искоматио, али побјега не бих...

И то, нападе тај трећи дан, један велики, звали су га Баца, једнога малоба. Све му паљаше фрњоке.

Ајде, реко, још једном га, живота ти!

А мене већ бјеше подушило... а ја кад се смијем, онда сам најгрђи.

Ајде, реко, још једном га... онај мали мисли е ја помажем овоме великоме. А овај - трес, маломе фрњок у главу! А ја га за грло... само преблијеђе, закркља...

Скочише ђаци - ево, професор, ово-оно, разумијеш...

Он, послуре, за врејеме часа, тражаше да изађе. А живио је на Булбодер. И десетину их бјеше окупио. Готов си, реко, Саво. А ја чуо за Београђане, кад уфате не умију по један, но по десет...

Али ја сам се увијек држа онога: напад је најбоља одбрана. Ништа, сам себе убјеђујем, само се немој препанут. А издрвиће те, издрвит. Неће ти бит први пут... а дако закачим једнога, памтиће ме, а послуре...

А нијесам знава да ту учи један Црногорац.

Ови Булбодерци се окупили и играју карте под прозор. А ја велим ономе Бацу, јеси ли их окупио, јеси? Е излази напоље, јеси чуо, да те ја не избачим! Све ћу ве, реко, нагрдит, а тебе поготово. Сад ћу, реко, бога у тебе убит...

Кад дође онај Црногорац, ми бијасмо таман изашли наизван. А они мали, што га је овај Баца тука, отиша па му све исприча... и он одма доша! Они су га изгледа добро познавали, јер од туче не би ништа... Ето тако...

Е за позориште... Наставница српскога бјеше страшно, страшно пријатна жена. Имала је глас, волио сам га слушат, па не знам што да прича. А причала је стварно лијепо. Удата је била за Црногорца, па је и вољела Црногорце. Све ме питаше оћу ли и ја жени ић на пјаци за купус и кртолу ка њен муж? Изгледа да се ни овај није одра носећи... Вољела ме је...

И сад, она дијели карте за позориште. И сви узимају по двије... и пита она мене, разумијеш. Мислим, свако оће сестру, мајку, брата, овога-онога да води, разумијеш. Али интересантно, нико не тражи три, свако по двије.

То они по ђевојку, разумијеш!

А што ћу ја, реко, мећу овијема... кад... ја... е... разумијеш. Не би ни иша... кад они сви гледају у мене. Како не?

Добро, реко, једну карту.

А једна - још већа погибија, разумијеш!

Једну карту?!

Срамота!

Живјет у Београд, а немат ђевојку!? Их!

А ја сам има пара. Сто пута сам бачио и више, а не да не бачим те пет стотина! А некако ми не иде, разумијеш, дај двије карте. А што ће бит кад ја сам дођем? Опет, а купио двије карте... што ћу?

А један што је сједио поред мене, запамтио сам добро те ријечи: "Узми, вели, Саво, узми две карте..." Стани, јадан не био, коме двије карте? Тетка ми не изгоре за позориштем... "Узми", вели, "Саво. Моја", вели, "треба има пријатељицу, па док се сам не снађеш..."

Ух, како сам се тад насмија иронично самоме себе...

Ај, добро, реко, али ако је не доведеш, држ се добро, реко. Сад, није мене... никад не дошла, али незгодно. Што ћу?

Договоримо се ми да се нађемо сат или сат и по, не знам, прије представе у Југословенско драмско. Па смо требали да се нађемо поред позоришта, не него на Славију...

Доша ја и чека пет минута, нема га... чека ја, чека.

Дошло ми да га удавим.

Сад ја и нећу да идем у позориште, но кренуо кући... Срамота, разумијеш...

Што ћу, ја таман кренуо пуд куће кад... Тачно преко трга трчи и виче: "Саво, Саво!"

Што је!

"Чекај, стани, ће ћеш..."

Ту се ми мало препоријечи.

Ђе су ти, реко, те твоје страшне пријатељице?

"Па, ево их, иду..."

Оне таман стигоше.

"Ово је моја треба", рече.

А ја онако љут... а ово моја! Разумијеш. Она је сигурно у првоне тренутку помислила: какви је ово дивљак, мили брате? Оно, како сам ја реагова...

Те ми почни да причамо... Сад, нећемо ми у кафану, но у сластичару, разумијеш. Купи онај момак некакве бомбоне, а ја пет пута толико - по ташне напуни она моја, е... Некакве куглице, слатке. Никад то прије, ама ни послје нијесам јео.

Те прошетај се ми мало, а све оне куглице у уста, разумијеш.

И дођосмо пред позориште, а онамо на ћошак, како се зове... она улица прекопута... ма није важно, окупили се момци. Сваки кравату, одијело. Имаше један и лептир машну, да ти је виђет. Их!

А ја ти идем у џемпер и панталоне. Чисте, уредне. Фино, спортски, а што ћеш. У позориште се иде, мој брате, са краватом.

Мене погледа један од оније са краватом, из разреда до мојега, погледа ме од главе до пете. Како ми то би криво, да ти је знат... Реко, овај ћеш ми поглед објаснит сутра, и прођо...

Дође вријеме да се улази у позориште. Богоми, половина од овије момака била је без ђевојке. Чеса, није их тројица-четворица с ђевојкама дошло. Па што онда купују по двије карте? Оно, нема-нема. Идеш сам. Сам си се и родио, је л де?

Уђемо унутра и како сједох... карта бјеше тачно поред оне наставнице. На такве муке падох! Човјек може да издржи бол, трпио сам ја, човјек све трпи... али кад се у такав огањ увалиш.

А ће сам ја љубавио? Оно чуја сам... Јес, било је и љубави - ја овђе, а она тамо, гледамо једно друго. Не смијемо ништа рећ, бож сачувај, само се поздравит.

А овђе е, него први судар - тап! До тебе! Под руку те држи!

И тако сједим ја, па наставница, муж јој и ћерка с ове стране, а с друге ја, ова моја ћевојка, онај момак и његова ћевојка. И сад, гледамо ми оно, чини ми се... јес, "Будилник", "Будилник" је био! Фина представа, их што сам се смија...

Кад онај момак ону своју одма загрли, а ја... можда бих и ја да сам на његово мјесто... Ова се моја мене примаче, а ја бјеж руком. Она све пуд мене, а ја немам ће - без на наставницу. И искривљуј се... а овој, ваљда симпатично, виђела колико је сати, па све више и више, јадо мој. Па ме подувати... а мука од наставнице.

Све тако, но дође пауза од десет минута, те данух душом. Треба да се изађе. Да се смирим мало. Питах ову - оли изаћ?

"Не", вели, "не пушим."

Изађе они момак, изађе муж, изађе и шћер. А наставница остаде, разумијеш.

Кад... причамо ми... "е, ти си се добро снаша", веле другови мене. Ово-оно... кад ја назад, а оно наставница и она сјеле једна до друге и причају!

Куку, бруке, разумијеш. Што имају оне да причају? Нит се познају, нит је ја познајем, нит ништа! Што је то? Паре би грдне да да се више не врћем тамо. Не знам о чему причају...? И ја што ћу?

Ајде, морам се вратит тамо... и како оно ја идем између редова, они устају. Устаје и наставница... ах, да ти је знат како ми је било! Код нас наставник вели: "Ћут! Мрш напоље! Донеси ово, учини оно..." сто јада, али се навикнеш. Мора си га слушат. А овђе не, него те цијени, поштује. Поштује твоју личност, а то ти одједанпут дође необично, једноставно не можеш да се снађеш...

Хтедох ја да прођем и ову моју, да прођем мало даље... Кад ми наставница вели: "Не, не, Саво, овђе је твоје мјесто..."

Послије ме пита како ми... ово, оно, за ту ћевојку... "Она", вели, "тебе цијени..."

А, јадо мој, о чему су оне причале? Ја мијењам боју... Пукни земљо да у тебе ускочим... Немам друге ријечи осим: да, да, јес, јес. Не знам што ћу причат. Први пут су сјеле и ова је испричала бог те пита што! Разумијеш.

Послије почесмо о овој престави. Виђе она да се, тобож, ја разумијем у те ствари - а јесам страшно! Нијесам ни зна ће је ово црногорско позориште. Оно, зна сам да је ту неђе, али нијесам никад био... А оно јесам, гледа сам "Горски вијенац"...

Е заврши се и та комедија.

Треба да идемо кући, да пратимо ћевојке. Направио ти се Саво кавалђер.

Ау!

Лако ми га је сад, ниђе нико, без ја и она. Нема везе што ми год рече, нико не чује без ја и она.

Изашли, и онај момак, богоми, се направи поштен: "Ја ћу", вели, "ову моју да испратим. А ти", вели, "испрати њу".

Ођу,реко.

Те ти ја питај: ће је тај аутобус ћевојко?

"Тамо", вели.

Те ја ш њом ТАМО.

Сад знам, а тога момента нијесам зна ће смо кренули, разумијеш. Сјећам се да је био аутобус 27, а ја сам ш њим мога и у школу. Али сам иша седмицом, јер сам има попуст. Те ми аутобусом, до њене станице.

Добро, што је било било је, испратих је ја, разумијеш. Заказасмо да се опет нађемо... А, камо пунте среће да је више не виђах...

Кад она оде, виђех ја ће сам.

Бог те пита?

Ниђе живе душе, да питам некога. Нема ни милицајца...

Сам - ка у гори вук! Ниђе нико! Од љубави не знадох што се чини од мене...

Она оде, а ја сам...

Али, ја се сјетих - видим жице од трамваја или аутобуса, што ли? Па ја полако, све гледајући у њих, полако до жељезничке станице.

А живио сам више Славије, таман код онога циркуса... идем ти ја та, идем... Кад сам видио онај сат, ка да ме је сунце огријало. Видим хотел "Славија". И одатле ми није било тешко до куће поћ. Било је више од два по поноћи. Колико сам лута кроз Београд?

Кад сам доша, тетка плаче. Мислила је да ме је спрштило нешто, да сам се потука неће. Или да ме је неко разбучио...

Послије, кад сам схватио, сјутрадан, кад сам прича, мислим, а ја сам био једно два минута од куће, разумијеш.

Двије улице ниже...

Послије сам и ја иша да видим кудије сам лута...

Ето, тако ти је то било...

Како пече ова божја јабука, ка да је судњи дан... и сваки дан овако. Да није ово мало ладовине... Кад нијесам на поса, овђе ти сједим по цијели дан.

А ће ћу?

Дома ми се не мили - отац и мајка по ваздан о парама зборе... Ка да је све у њих, је л де?... Она моја браћа завршила школе, па у канцеларију - нека их, и то неко воли...

А мене ти је овђе, на овај парапет, под овом липом - најладније и најтоплије... Видиш, на улици ниђе нико - а подне је...

Да ти нешто речем... Овђе ти се по подне наређамо уз ово дрвеће, ријетко причамо, али се сви осмјехују - биће да мисле...

Звала мене ова моја да идемо код ње кући.

Ђе?

"Кући", вели.

Чијој кући?

Вели, "код мене".

Замисли, код ње кући. Ја јој момак, и те работе, разумијеш... а она зове кући. Како кући - а отац, мајка? Ђе је ту стид, разумијеш. Ајде-де, да сам јој муж, па и да одем. Али овако, разумијеш - нећу... А можда оће да ме навуче - идеш код ње кући, сви те виде, успе ти нешто, разумијеш?

И?

Одједном наиђе отац.

А!

И - мораш се женит!

Сви су ми зборили - чувај се. То су Србијанке... нећеш се окренут, а уфатиће те тако да нећеш знат ципеле свезат.

И нећу да идем.

Мене? Мене, је ли? Није се та још родила...

А њој то смијешно. Што се њенога оца, вели, тиче што ја радим и с киме сам. Како то, мислим се ја, па ти си му шћер, кога ће се тицат ако њега неће.

Ја, богоми, имам сестру, и чини ми се, не, него знам засигурно, отац би је размака да је она... разумијеш.

И ја мислим да ме тај њен отац не развуче ка гумерабику ако ме уфати у њену собу. Али, ајд сад ти. Које отац, те ово, те оно, отуд одовуд, ма ако што бидне, бјежаћу, а ако не... а што знам, нијесам ни ја за бачит - а ђевојка зове...

И - пођем ти ја код ње.

Вели, има своју собу - засебно. Добро! Дођемо ми, питам ја - морамо ли се сазуват? Не, вели. Добро је кад се не морамо сазуват.

И, сједнем ти ја, а све гледам кад ће неко ућ. Прекрстио ноге, запалио цигар и - ћутим. За сваки случај сјео сам мало даље од ње, разумијеш.

И сад, прича на ово-оно, и вели, "оћеш ли", вели, "да ми видиш слике?" Оћу, реко.

То ми је изгледало нормално - кад је била мала, па како је ишла на екскурзију, па с оцем и мајком... И донесе једну кутију за ципеле пуну пунцату слика...

Колико слика имаш, реко, ка да ти је отац сликар.

Ја имам, реко, једну кад сам био мали, шћели да се сликамо сви заједно, и таман да се сликамо иза куће, ја закачим за једну жицу - избуцам гаће, а отац уфати - па преко носа. Тако сам ти ја ту изаша и избуцан и изубијан.

А друга слика у живот ми је ова - на личну карту. Њу сам ставља и на књижице за попуст за градски и свућ ђе је требало. Понесем је код сликара и велим - направи оваквијех једно пе-шес комада.

И сад гледам ону гомилу слика, јадо мој. То ти је цијели један живот. Сликала се како трчи, па како стоји, па велика, па мала... па на море. Е...

Док ти ја не питах - а ко ти је ово - брат од стрица?

"Не", вели, "то ми је био момак у - осмом."

Што велиш?!

Момак у осмом!

И још му слику држи заједно са својима - јавно!

Довати она да ми покаже и друге... ово сам, вели, на мору. И ту бјеше један, па још један... Мене се смрче!

Доста сам, реко, гледа, ја би да кренем.

"А не, тек смо" вели, "дошли. Ђе ћу", вели? Јесам ли се што наљутио?

Не, реко. А овђе ме стисло - мене покажујеш слике. Колико си их само наређала, мислим се. Мене си нашла. је ли? Мене? Да нећеш и мене да сликаш?

И ја оћу да идем и готово.

Таман се ја дига, кад ти уђе њена мајка.

Стојим ја, стоји она.

Смјешка се... пружи ми руку и вели: "А, то је тај Сава."

Мене стид, разумијеш. Ја ш њеном ћерком, разумијеш... сам, у собу... а она мене руку.

Проговорисмо двије-три, ја га ни не мрчих, она све причаше. А ја се све мисли "који ли јој је ти Саво?" Ја је никад прије нијесам видио - па ни не зна како се ја зовем.

Но, сједосмо, нијесам мога отић. А како сједох, збунио се ја, пушим пред њеном мајком, и изгорех руку. Али трпим, и онај цигар стисни па полако у џеп.

А боли, јадо мој.

Поче њена мајка да ме пита о Црној Гори. "О, били смо ми", вели, "на мору у Прчњу. Црна Гора", вели, "има најљепше море". Да, да, зборим ја, најљепше... а све би да кренем.

Тада је била она мода... разумијеш, оне дуге косе и работе, што ја никако нијесам подносио, нити сам мога, нити сам волио то. А момци они тамо, они су носили некакве кошуље, а оне ка плисиране, како ли? А кошуље розе - женске боје, разумијеш. А оно скупљено свуда... страшно су ми ти момци били женскобањаста, разумијеш.

А поред нас живјеле неке бабе. Никад нијесам зна колико их је - све извираху из њиховога стана.

И сад, кад се сретнемо у ходник, ја мислио старе жене, врата до врата, и кад им се обратиш мораш рећ ка код нас: добар дан, стрина, разумијеш. И ја њима, онако из поштовања, добар дан, стрина. Како си?

Аих! Ка да је гром стрефи.

"Стрина! Нијесам ја тебе стрина!"

Те ово, те оно, разумијеш. "Ја сам", вели, "госпођица! како се", вели, "усуђујеш да ми се обратиш", разумијеш... Сад се ја нађо, ка да сам ја погријешо.

Ја поштовање дајем, а испадо крив, разумијеш!

Нијесам се мога сложит ш њима никако.

Код њих је све друкчије. Чак и диње. Одем ја да изаберем дињу, а они ми дају пипун! Нећу пипун! Онај зине у мене - па, тражио си, вели. Ја сам тебе, баћо, тражио дињу, а не пипун, разумијеш! А код њих је диња оно што је код нас пипун. А наша диња је лубеница код њих. Ка да и наша лубеница није диња.

Код нас има колачића, слаткиша, али нема понеких којих има онамо.

Био код баба некакав празник. Светац, што ли?

Пошто су се добро држале с тетком, позову оне мене, јер не бјеше тетка тај дан кући.

Уђем ја... Гори свијећа иако је дан.

Нормално, не чудим се. Нека гори.

Кад! Донесоше оне мене нешто да једем. Гледам ја у оно, а оне: "Не бој се, то је жито." Не бојим се, што бих се боја, али да ти право кажем, никад нијесам јео жито, нако ако кад одем на село па натрљам клас у руке, е... И увриједих се. Код нас тако жито дају прасадима, разумијеш.

Не, реко, нећу жив!

"Ама, то је колач", вичу оне.

Видим увриједише се, а не виде ће се и ја увриједих!

Ђе се још људи чашћавају житом?! Ракија и те работе, разумијеш. И изађох из собе...

Послије, кад је поп долазио код њих, наговоре га да ускочи и код мене. А ја био сам у собу. Поче да кади, да ђаволи, вели, изађу из мене. Какви сам ја безбожник. Не вјерујем у бога и те работе. А поп млад, па га ја звах унутра. Оди, реко, на по ракију. Одма ћеш се претворит у свеца. Таква је громовача да ће ти из очију муње сијеват. Бабе вире иза врата, а он озбиљан. Кади, а онај тамјан баш лијепо мирише...

А послвије сам и сам тетке купова жито.

Али, право да ти речем никад се нијесам мога навић на онај живот. Колико ми се пута десило ако не иде који друг са мном, да ни с ким не проговорим од школе до куће.

И цијели аутобус ћути - ка да је неко умро... То нијесам мога поднијет...

А прве године кад бијох доша ријешо сам био да учим. Јесам, богоми, није лако било... А онда нађох друштво. Те се малко привикох средини. Има сам око осамдесет неоправданих изостанака. Тетка долазише у школу, пет пута је долазила да види дневник и никако јој га не даваху.

"Каква је ово школа", вели?

Најмодернија на Балкан, реко.

А директор је био Црногорац. И пола професора Црногорци... Ето... није ми требало ни да учим. Страшно сам се држа с професорима. И све су ми оне неоправдане оправдали. Другога би давно из школе ишћерали.

Тетка је била референт за културу... ха, ха, ха. И сад, мислила је да треба културу свакоме да дијели.

Дође ти она на село, код нас овамо и - оће да се сунча. Село је то, јадо мој, а она у купаћи костим. Тамо се жене једино пред спавање свлаче, и то кад се свако свијетло угаси.

А не, она је - референт за културу, нема ту стида, зна она. Треба њима показат, разумијеш. Тако један дан, тако други дан, док ти моја друга тетка, која није ишла даље од продавнице мјешовите робе, довати један дренак, па ш њим - могу ти рећ, поцрњела је прије но што је мислила...

А имаше велики стан, па опет није шћела да се удаје. Добро отац збораше, неће, вели, она да се спушти дотле - да се уда. И - није се удавала. Оно, имала је једнога, ја сам га зва Рено Мајор, пошто је има таква кола а и такав чин, па све о њима причаше... и састајала се ш њим неђељом поподне. Дуго ја за то нијесам знава. Даваше ми паре да идем на утакмицу и ја иди. А једне неђеље не бјеше утакмице и ја лежах у собу. Она је, дати, мислила да нијесам ту. И, што ћу ти причат - цијело поподне нијесам се смио мрднут. Тако сам упозна Рено Мајора.

А што се претвараше да је болесна, јадо мој. Пијаше прашкове за зуб, за главу, за стомак, за празник, за прије подне, за маглу, за пролив, за ноге, за руке, за грип, за чир, за рак, за све... И једанпут, мишљах ја, умрије. Зовем ти ја хитну помоћ. Реко, пука јој је чир, или жуч - чим оволико виче, и звекнуће се, разумијеш. Још ми то треба.

Кад они дођоше - она скочи! Што сам их зва? Треба сам друге да зовем! Ови ништа не знају...

Које друге, јадна не била - ово је хитна помоћ, велим.

Ма нијесу ови, вели. Има њени неки, који јој стално долазе. Само они знају што јој је и само јој они могу помоћ.

Гледају они мене, гледам ја њих.

Љекар оће да је прегледа, а она - јок, не да. Док један не поче да виче, па што сте нас, вели, звали, кад јој није ништа. Ко ће, вели, ово да нам плати? А тетка - што да плати? Ваша је дужност да дођете кад неко умире. Виче тетка, а виче и онај. Ја гледам - мало прије не могаше проговорит, згрчила се ка куцко на кревет и јечи, а сад виче, јадо мој, и шета по соби ка да јој није ништа.

Нијесам зна што ће јој та комедија, ако је стварно нешто боли. Но, не збораш ништа. Онај љекар даде некакве прашкове и одоше. А она мене - што си их зва? Они не знају ништа. Кад требају чојеку, не можеш их дозват, а сад - боли, боли и прође. Ја гледам и не зборим.

Никад више нијесам зва хитну помоћ за тетку. Она виче, превија се, пије прашкове - јер воли то. А зашто то воли, ђаво ће га знат.

Таман сам се мало привика, почех с друштвом да идем тамо-овамо, водили су ме да упознам град...

Али, некако, како да ти речем... Не знам оли ме разумјет - нијесам мога да се опуштим, да се сродим - ка нога у нову ципелу.

Њима је свије лијепо, нормално, а ја бечим очи. Они се забављају, разумијеш, а мене вазда нелагодно...

Ма, нијесам ја такав да се не могу привић, да не могу разумјет ситуацију.

Зато сам шета или луња, како гођ оћеш, само сам. Тако сам доша и на Калемегдан... Е, на Калемегдан ми, послије, мило бијаше ић. Има народа, брате - смију се, трче ђеца, пашчади - иха! Свака друга жена води по једнога... Тебе је смијешно, не мораш ми вјероват, али ту сам видио да и Београд има дрвећа...

И сад, шетам ти ја, шетам... онако, и размишљаам и не размишљаам, како-кад... Кад, изједанпут поче да надлази народ. Напуни се све, јадо мој, да се не може кркнути. И? Поче свирка, пјесма... заиграше црногорско коло. Удари ми некакав трун у око... Их, јадо мој.

Игра они народ, а мене срце бије, оће да искочи. Игра бих, мада нијесам играч, али не познајем никога... А и овако ми је лијепо, да ми игра све испред очију.

Виђи, никад ми теже ни љепше у живот није било, но ту ноћ. Оли вјероват?

Сједим на они парапет, гледам... а преко ријеке свијетла... па ми се чини да сам сам самцијат на овоме свијету - а нијесам, пјевају испред мене наше пјесме, играју наше игре - а ја опет сам... не умијем ти објаснит.

То се ни не може објаснит, без ако нијеси књижевник... И рад тога нечега почео сам стално ту да долазим, па сам и остаја, богоми, до касно... сви пођу дома, а ја још сједим...

А послије сам чуо да се спрдају по Београду са тим људима што се окупљају на Калемегдан: то су, веле, шофери, кућне помоћнице, а ја сам видио и повиших официра, истина у цивилу, то су ови, веле, из унутрашњости - ка да су они однекуд из спољашњости. А и тетка је за њих знала. Ту се, вели, окупљају и Србијанци, и Босанци, и Македонци, и Шиптари, и наши - сви.

То је, вели, неприлагодљивост дошљака на структуру велеграда, па вели: ту рекреирају свој свијет... можда?! Не могу, вели, да се прилагоде - па се окупљају.

И то је, видиш, стид...

И ја сам иша на Калемегдан стално. Сам. И нијесам то никоме зборио. А баш чудно, ни с ким се не упознах на Калемегдан.

А једанпут, бјеше доша брат код мене. И ја, како сам се био навика на београдски живот, није ми било страшно да, рецимо, кад нека цура дође, нормално ми је било да јој придржим капут. Прије сам се томе чуддио јер код нас то никако није био обичај - да се држи капут. оно јес, али старијима, да ли је човјек или жена, свеједно, да му се придржи, али млађеме то није био обичај. И било ми је страшно чудно.

Но, добро сад, ја сам се био навика и прошло је било вријеме, и ја држах капуте. Али, кад ми је био брат доша, сјетих се ја тога обичаја и би ми страшно непријатно.

Дође једна, ајд ја морам да придржим, али окрећи се некако, све да он не види. Дође друга, дођоше неки другови... ја ајде држи, држи, кријући да се то не види. Добро, но видим ја ће он све гледа па му чудно и исколачио очи. Први пут у Београд, па није ни зна за тај обичај.

Али нека та мука, него кад сједосмо.

Поче прича, зафрканција, кад једна цура вели: "Молим те", вели, "оћеш ли ми", вели, "Саво, додати мало воде". Ја погледај у брата, дигни се, донеси јој чашу воде. Друга вели "и ја би радо, ако оћеш и мени донети?" Добро, донеси ја и овој воду, кад моја ђевојка вели - "и ја бих, хоћеш ли и мени?"

А мене дозлогрди, не зато што јој ја не би донио воде, но ће ме брат гледа.

Обрука се ја ту - носи воду!

А, нећу ти донијет, реко, но други пут, реко, кад пођеш, дома се напи воде, па онда дођи код мене! Донијећу ти, реко, и љеба и сира, чега год оћеш, али ме немој ћерат за воду. А ти, ако ти се пије, ево ти, па иди сама па се напи!

У реду женско, али ово данашње убеђивање, ова равноправност? Е па добро, кад смо ми равноправни, зашто ја, претпоставимо, да будем млађи ако сам старији?

А још смо, прије свега, равноправни.

И сад ја ка паун, разумијеш - изволте.

Оћу ја први пут кад се сретнемо, то ти је они осјећај удварања и онога - о, како не, изволите и те работе. Треба ово, треба оно, разумијеш. Али касније? Не, брате! Полако, нек се зна ко је жена. Нећу ја да се бијем, да се свађам, али она је код мене, нијесам ја код ње, разумијеш.

Е кад сам био други пут друга година, понавља сам само ту једну годину, долазио сам, богоми, доста касно кући. Око два по поноћи. А тада је било дрогаша и тетка мислила да и ја дроге пијем... или ко зна ће идем, разумијеш.

И ја, једном око седам сати, мислим да је било седам или осам, ту неће, а може бит да је најприје било пола осам, е, дигни се ја оћу да идем. Кад она: "И ја ћу с тобом!" Ма нећеш са мном, ја имам својега посла. Идем, реко, а она оће, па оће. И ја је убјеђујем како њој тамо неће бит лијепо, како су то млади људи. Како ће јој бит незгодно. Ко зна шта ми све не чинимо тамо? Може да се застиди, зацрвени, разумијеш. А она - све ће то да прегори, разумијеш. И стаде на врата.

Ј а велим - максе, максе док сам фин!

Она је мислила да ћу ја да се свађам ш њом, да ћу, можда, да је ударим? Ма, какви. И она на брзину узе капут и работе, разумијеш, да иде са мном.

Ајде!

Кренули ми, она мене под руку. А ја што ћу, мислим се како да се од ње отресем.

Те ја круг око куће. Све шетње. Она гледа и ћути. Те ја, онда, круг око кварта...

Она не издржа: "Што ти чиниш од мене? Што је ово, што је оно?" Реко, тетка, ја тако шетам сваку ноћ, а ти очигледно немаш склоности ка ја.

"Ајмо", вели, "сад!"

Ајмо, реко.

Те ја још један већи круг око цијелога краја, док не дођосмо на један сквер. А ја у круг око сквера...

Наиће један комшија... Добро вече, добро вече.

"Што чините?"

Извео мало тетку у шетњу, на ваздух.

Послије ми окол, па право до пред врата.

"Никад више с тобом. Ти се спрдаш са мном, ти ово, ти оно." Е тако... никад више није ни питала ће ћу, а камоли ишла са мном, разумијеш.

А кад ми је доша старији брат, баш тада бјеше модерно носит зулуфе, браде, разумијеш.

Једва га препознах, толике зулуфе имаше.

Кад се брије, само мане овако... Ја се смијем и чудим. Њену треба само секунда да се обрије, а мене по уре.

Е, он је има обичај да се ка вазда фали: учинио ово, учинио оно...

И баш причасмо о томе женскоме свијету, кад он... ми причамо, разумијеш.

А ја никад нијесам волио причу, но покажи - дјелом, е дјелом!

Фино је причат, али дјело. Ја ово, ја оно, ја с мојој ђевојком, женом... не би ти ја жив опра судове, не би ово, не би оно.

А ако не би, разумијеш, а ти ћути, бар те нико неће ништа ни питат. Нити ће те ћерат да ти направиш то. Него ћутиш, приталушиш се.

А он ти - не ја...

А мислим се, оћеш вала или жив нијесам.

Кад сјутрадан, тетка отишла, а ја тек по подне морам у школу. Тетка на поса, а мене сину идеја. Реко: брале, ја морам, реко, да идем у школу, а ти ако оћеш ова три-четири тањира... разумијеш? Ја то чиним, реко, сваки дан. А, реко, сад немам кад. Па да тетка не виче, ти знаш, ако нам је тетка, није ни мајка. Него, разуми ме, морам у школу, па, ако оћеш, ти то на брзину. како било...

И не дам му да размишља, разумијеш, него бјеж. И право у биоскоп. А у Београд има на сваки ћошак по биоскоп, и по цио дан раде.

Кад се ја врати, виђи ја што је он учинио - очистио собу, кухињу, сваки тањир опра, уредио креденцу... све, разумијеш!

Смијешно мене... а нијеси трба толико, реко.

Утолико дође тетка с посла. Кад она: "Ко је био?" Реко, није био нико.

"Јесте, како није. Ко је женско било овђе?"

Што женско, реко?

"Јес", вели, "ко је ово фино уредио?"

А брат да би ми помога, вели: "То је Саво", вели, "урадио".

Ја више не могах издржат, но почех да се смијем и реко да је то један који то никад не би, ал му се омакла ријеч...

Јес, а погледај овђе - би река чојек, све делија до делије - а ко зна што дома све не работају... Пушти јадан, знам ја то...

Кад сам био у Београд, најприје ми се све чињело лијепо, добро, а послије - све ми је сметало.

Тако ти је било и овђе, прије но сам отиша, све је било - како је било. А тако је било од вазда. Нијесам има што мислит, све је било смишљено... Али кад се вратих... Ни с ким се не могу сложит, ни с ким исто не мислим - па ни са самим собом... И сад, ђе сам то ја, ко сам ја - ни не мислим... а и ко ће мислит на ову врућину...

Али, да ти речем - нијесам ни знава да сам Црногорац, оно знава сам, али не толико да се не може дисат, док не дођох у Београд.

А ти си Црногорац! А! Ти храбар, ти добар, то ово, ти оно... Па и ја виђех да нијесам за бачит - Црногорац, јадо мој!

А највише ме је зачудило што су сви, ама сви зборили - и ја сам поријеклом Црногорац. Знаш, мени је прадеда из Црне Горе, не знам како се зове место, али, ми смо негде око Цетиња.

Ах, колико има наших, јадо мој, само су се притајили, а по попису нема нас више од по милиона.

Најгрђе ми је било, кад се вратих, што сам ја осјећа да сам Црногорац. У Београд се навика - Саво Црногорац, Саво Црногорац. А овђе су сви, јадо мој, Црногорци...

Кад сам се вратио, звали су ме "Београђанин". Кад бих било што хтио да кажем или бих река, зборили су: "А, ко може с тобом... ти си био у Београд, је ли?"

А збораше ми тетка: "Не иди, запослићу те ја овђе, ја сам референт за културу,"

А и она ђевојка... волио бих бар да имам њену слику...

Завршио сам школу. Доша кући. Мислио сам запослићу се одма...

Прође један дан, ја се не запослих. Прођоше и два дана и три. Е, реко, мора се нешто радит. Мој поса не могах добит, а покушава сам.

Одем ти ја у фабрику, покажем диплому, још београдску - мислим, их, ова се више третира но ове домаће. А шеф кадровскога ми вели:

"Дођи," вели, "сјутра. Дако ти нађемо нешто."

Ако имаш дај сад, што сјутра...

А опет, мислим се, можда ћу добит поса. И дођем ја код њега сјутра. А он ми вели:

"Опет ти. Е па није то лијепо од тебе. Мислиш, чим си доша - ми једва чекали на тебе."

И видим ја, не могу добит поса, па бог. "Дођи", вели, "сјутра... А чеговић си ти, момче?"

Мене се смрче. Зафркаје ме већ десет дана, а сад пита чији сам... Каке то везе има? Каке то везе има, почех ја да вичем, ја сам ја!

Што ту има мој отац и моје презиме!

Имам ли ја диплому - имам, јесам ли завршио у Београд - јесам! Е, па, што оћеш више.

Нијесам ја никакав чеговић - ја сам свој чојек!

"О", вели он, "јеси ли", вели, "ти доша мене да примиш на поса или ја тебе? А, Београђанин?"

Не знам што ми би, тек, скочио сам и тако га опрчио преко носа да сам му сломио два зуба... Добро, нијесам баш два, али сам му окрвавио њокалицу.

И, запамти, реко, ја сам Саво!

Има сам једнога друга који је завршио економску школу. "Саво, вели, ни ја не радим свој поса, оли, вели, радит са мном - док се не запослиш?" Оћу, реко. И почео сам да молујем ш њим. Кад сам доша кући увече, онако офарбан, и од креча - отац скочи - "Јесам ли те зато шиља у Београд - да будеш молер? То си мога бит и да не учиш то ђавоље. Само оћеш о образу да ми радиш, да ми се цијели свијет смије. Таман си", вели, "школе у Београд завршио. И почео сам", вели, "посао да ти тражим, а ти... Идем сјутра у фабрику, тамо је Димо главни. Запослиће те одма. Нијесам ја", вели, "тамо неки, па да мојега сина не запосли. Ја сам њему ваља, и то кад је било танко..." Развика се он, а ја ни не зборим да сам већ био у фабрику и да сам се упозна с Димом.

И сад, радио ја с тим мојим другом, кад не прође ни три дана, а дође писмо из фабрике - примљен, потпис: Димов.

И сад - нећу да идем тамо. Имам и ја своје достојанство. Кад није хтио мене да да поса на моје име - сад на нечији углед - нећу.

Их!

Скочи отац, оће да ме бије.

Да ме нијеси така, реко, нијесам ја више...

Тако ме је прилијепио, да нијесам ни завршио. Мене крв на уста, крв у очи. Скочим ја, а он опет заману... Виђех ја е ће ме убит, те бјеж преко врата...

И ће ћу, ће ћу, побјега сам на село код ђеда и тетке.

Обрадова се мене ђед. Закла кокота рад мене. И сад сједимо ми поред огња. Он није хтио да се док је он жив купује шпорет. Кад умре, вели, урадите што гођ оћете, а он ће, вели, поред огња да умре.

И сад, дошле неке комшије - да ме виде. Питају како је било у Београд, јесам ли видио све оне из новина на улицу...

А ту бјеше и Сенка, шћер једнога комшије. Не знам који ми ђаво не даде мира, ал ја то вече уговорих ш њом да идемо, сјутра, да чувамо краве. И, које, нијесмо се били ни пољубили, а искочи њен отац однекуд.

"Што мислиш", вели, "погани, да ти је ово Београд? Лијепе си школе научио. Да нијеси чији си - сад би те", вели, "утука ка пса." Ја сам хтио да му се извинем, нијесам ја...

Ето, видиш... вратио сам се дома у град. Сад радим у фабрику рад оца...

Ето, тако ти је то, разумијеш. А онда... поче све ка да ни мрда нијесам ниђе... Поса, корзо, удварање... кафана, поса...

А како се удварамо? Све зависи - што је љепша, то љепше причаш. Што је, мислим, овако... мање ти ријечи треба. Мислим, осјетиш је, разумијеш. Видиш, интелигенција... У ствари, како налетиш... све зависи.

Обично се каже: Оппростите, да вас питам нешто, разумијеш.

"Ајде, јадан", вели, "што ти мислиш ко сам ја? Ајде, иди, па ти твоју сестру питај!"

Е, овако ће ти одговорит. Оно, неће свака...

А ти кад јој прилазиш можда оћеш и за брата њезина, претпоставимо, да је питаш, је ли тако?

Али, јок, она ти вели - питај ти твоју сестру...

Ја сам једној река: Ајмо да попушимо у парк по једну!

"Ти мислиш да ја идем у парк?" Скочи цура, јадо мој. Има сам ту погинут.

А на Морачу, једном, купали се ми... и удвара се један мој друг.

"А, ђевојко!"

"А", вели она?

"А, знаш ли ти да пливаш?"

"Знам", вели, "а ти?"

"А би ли могла препливат Морачу?"

"А би ја, а би ли ти?"

"И ја би, оли да се потркамо?"

Ето, тако ти то изгледа... Или на корзо изађеш... Откад се ту ништа промијенило није. Идеш горе-доље, а све гледаш у страну, па ти се врат искриви ка да имаш три ишијаса...

Е... или имаш "своје" дрво. Ту долазиш, наслониш се, причаш... лијепо је, а што? Дани пролазе, не работаш ништа, не мислиш ништа... Док се оно дрво не искриви, а онда пређеш на друго...

Ето, тако ти је то...

Радош Бајић

ЛЕД

Радош Бајић, глумац, сценариста и продуцент (1953. Медвеђа код Трстеника), дипломирао је на Факултету драмских уметности у Београду. Оснивач и главни уредник продуцентске куће КВИТ-ПОДИУМ.

Написао сценарија за филмове: *Трећа срећа*, *Траговима косовских јунака*, *На путу за Катангу*, *Откос* (мини тв серија), *Лед*, *Секула*, *Дезертер*, *Бела птица*.

Играо у четрдесетак филмова и телевизијских серија (*Бештије*, *Сарајевски атентат*, *Освајање слободе*, *На путу за Катангу*, *Дезертер*, *Жеђ*, *Маховина на асфалту*, *Држава мртвих*, *Бело одело*, *Вук Караџић...*).

Као издавач објавио: Живојин Павловић, изабрана дела у 10 томова; Милован Витезовић: Изабрана дела у 10 томова, Миле Кордић: Изабрана дела у 10 томова; Живојин Павловић: Дневници I-VI.

Написао драме: *Дуел* и *Лед*.

Монодрама *Лед* премијерно је приказана на сцени Дома културе Студентски град 1976. у режији Огњенке Милићевић. Играо је Радош Бајић.

Боле прсти, бриде, јакоје, некај нек боле. Е, има да те искалемим, ебем ти манастирчиће, па макар отпали. Ови се замењују, калеме, данас једнем, сутра другом. Е код мене не да калемим. Ма неће ники да ти ради то ки њему што ради, све то ошљаре онако, да му је само у његове авлије да има дворце и да му ту буде лепо, а кад изађе на пут - може да се удави у блату, њега то не окупира уопште. Ма, бацају по путу празне шишиће од вегете, кутичиће од ималина, мртве пацове, има колико оћеш. Ма, нема то више ки некад, отели ти се крава па дођу људи, па падне слатко и вода и по нека љута. Е, код мене не да уредиш. Нећеш код мене да га калемим како ти оћеш. Ма, неће бре љуцки ни да калеме, наре лечка пелцер одозгор и само шиљкау, шиљкау и кад биде увече искалемили по три иљаде сви, а то после кад га мећеш у трап отпаду главе, пелцер само лети, то куј те пита. Овако га калемим ти, има да шкрипи калемар ки кад се отвара вратнице, састављам га ја тако гадно да има да ти се чини да је порасло на њему.

Овако сам. Устанем ујутру у пола пет и боцкам га полако, за 10 дана, десет. Мама ми доноси материјал, мантикола дебела ки прс, пелцер ми добар и шта ми се тиче. Не излазим уопште одавде. Реко сам маме ако ми виче неки кажи да сам отишао на вежбу. Додуше, изађем само кад треба да... је ли, да... вршим, и то!! Изашао сам малопре, реко, чека мало да ми се одморе прсти и да... то, је ли... ма да пишам, и отиднем иза куће у шљиваче, мрзи ме да идем у нужник за малу ствар и таман сам се раскорачио кад чујем иза мене: "Ел ти треба помоћ, Миливоје", каже, "да ти помогнем."

- Па реко, ел' баш оћеш да ми помогнеш?

- Каже: Па ја сам докон, мого би.

Е, реко: ... Ако си већ решио да ми помогнеш, дела богати, прескочи се преко плота па дођи, реко, да ми га малко подржиш. Ама, реко, марш одатле, ма не треба ми твоја помоћ за никад, макар козом орао, и реко, немо да ме пресецаш ту кад видиш имам посо.

Ама, радили смо ми саир божи, свађали смо се, судили де, шта нисмо радили и он би сад хтео да ми помогне, мора да му нешто треба кад ми тако пази. А то све почело онако, за ништа. Прешо сам му ја пре неку годину колима преко младе детелине и он би тео да му дам четрес иљада за оштету. Реко, зашта да ти дам, бре, па нисам ја магаре да серем паре, не берем ја то по дрвећу па да и имам за бацање. Реко, не дам. Имање до имање, кад окрећем кола не могу да гледам да л точак прелази међак. Наљутио се он, утопчио нос ки окарину, швиче по авлије, тера пизму, не да збори, е, велим, јакоје, љути се колко оћеш, што јес, јес, траг пола педа, колко прешо точак, а он би тео четрес иљада. Не дам.

И, кад беше те године да калемим, спремио сам све живо, устао сам рано и чекам да долазе. Тад сам се био замењивао ту по селу. Чекам ја, пет сати нема ники, шест сати нема ники, шта је ово, реко, што и нема сунце и калаисано ебем. Кад, оно он изашо из авлије на раскрсницу и пресреће људе, они сврћу овамо за код мене, и вели: Је ли, каже, де ћете ви? - Дидемо, каже да калемимо Миливоју. - Којем бре, каже, Миливоју. Ма, не калемим он, каже, данас, одложио, еве каже, сад само што оде, мора, каже, диде одма у Накосу дизоре оно, дали му, каже, трактор из задруге, мора да иде одма, не сме да чека ће да му се стврдне. И тако, врну ми калемаре да ми се не стврдне. - Видо ја шта би, трчим од куће до куће, а бре, у бре, оће бит, тера гор, тера дол. Не вреди, људи отишли другом послем којекуда. Ел, ел ме заеба Радоје, заеба. Јакоје, тако ми и треба.

Е, мислио сам сваку ноћ кад легнем како да му врнем тај дуг. Преврћем се по кревету не могу да заспим, реко, дећеш на мене, сунце ти калаисано ебем. Па,

ел он зна на кога се намерио, па ја сам у војске био курир и препливао сам Дунав у пуне опреме, а река валовита, убило се... па ја имам у мудима оно што он има у оне главе ки лијево лубенче.

Отиднем у Трстеник, пијачни дан, да купим неке уларе за говеда, и шетам тако по пијацу гледам како се крећу цене, кад, ете ти је његова свастика, укурила неке ћуриће продаје: Је ли, каже, пријатељу, како су ови доле, што не дођу малко у тазбину, вели, како су, ел су добро, ел су здраво... - Ма, реко, добро су пријо, реко, добро су, здраво су. Уе, врнем се ја одма издушке, на локал, и уз пут смислим све. Викнем га ја још с пута: Радоје, реко, долаз овамо. - Шта ћеш - вели он, и шурка нешто по авлије. - Долаз овамо - реко. Реко, био сам у Трстенику и така и така ситуација, срео сам, бре, ове ваше и веле, умрла ти бре баба, него немау кад да долазе овамо па веле, каже, е, каже добро је пријатељу кад смо те срели, молим те кажи доле никако друкше, они одма нека долазе, каже, така и така ситуација пошто је ово, летње време, оће данас да је саранимо. - Ма, ајде бре - вели он. Реко, - је, тако је. Ама, није била никако болешљива - вели он, - Реко, тако је бре.

Уе, гледам ја, попео сам се на таван и тачно гледам и њину летњу кујну. разлетели се они по авлије, јуре кокошке, оде он у бачвару, лупау бурићи тамо, точи ракију, жури да не закасни. Па, дећеш на мене, ма није се родио тај да мене заебе. Он у Почековину са женом, укурио бокче, обуко се лепо, па преко цкеле, преко жита, пожурio да стигне што пре. Кад тамо у село почели они да кукау, жена нариче ки што је то обичај, а и мајка је то, није шала, додуше ње ми мало било жао ал' тако ју се заломило, шта да радим ја сад. Ушли они у авлију и куку обоица, а они тамо таман се затекли за ручкем. - Је ли бре, шта ви је, шта кукате. Па, каже, - Ел, умрла нана? - Ама, која нана бре - веле они. - Па, каже, наша нана. И тако... А нана може да је боље но сви они. Па, де ћеш на мене, сунце ти калаисано, па ја сам био најбољи војник у чете, стоји на мене оно одело ки саливено. Угоио сам се био, ноге пуне ногавице, образи ће да испрскау. Волео ме водник више него све. Шаљем му ја честитке сваке Нове године, то не може да пређе, и не жалим уопште. Отиднем у Трстеник и купим најлепшу, па кад га истрокујем штампаним словима срећна та и та, то има само да гледаш. Не прође много, добијем ја од њега једну још лепшу, и сад ми ћути на креденцу у кујне, онако на расклапање. Вели поштар, каже, овакву нисам донео ни једнем у селу. Па реко, не мош ни да донесеш, то само мене мож да донесеш таку лепу честитку, шта ти је тебе.

Написао мој водник, каже: Митраљезац, каже, желим ти да у ове године не арчиш више меце у празно, него ако оћеш, каже, да се ожениш па да ти дођемо на свадбу.

Ама, хтео сам ја њега да позовем још одавно, волео би ја да он дође, да га ја проведем мало поред Мораве, да попијемо по неки црњак, ал' знам немам де да га доведем, и не зовем га. На могу човека да метем да спава тек како било, оделења на куће сам тек бетонирао, још нисам ни све прозоре метуо, а кад правиш кућу то има да бацаш паре ки у провалију. Ама није мене за њега, за њега мене и којекако, ал треба да дође са госпођом и дететом, добро, дете ће у лавор, али госпођа треба да изађе ноћу, оно, време ладно, пробије ветар, и није згодно, није згодно. И решавам се да направим ту јаму и то купатило, оставио сам ја оделење за то, ал једва, деда не да, да га убијеш. - Но, каже, треба да нуждим у куће, треба да поганим кућу, тешко му кад дође да отидне до нужника ки народ. - Ама, бре, деда, шта ти, реко, па ел видиш, реко, да то праве сви по селу. Овај, овај оде Радоје, направи то први, ама он би се убио ки сироче кад не би штрчео ки празилук из торбе. Забио се он у ону рупу, а ја га гледам па велим: -Је ли бре, шта радиш то. - Па копам. -Ама шта копаш ту уз

мој плот, реко? Кад он расцепи оне уснице ки кад љубио усиљану плотну па вели: - То ти је бре скептичка јама, и уводим купатило, ако ћеш да знаш, ту иде та вода и то из купатила, па шта ће да смеће моа скептичка јама твојем плоту.

- Ама, бре и ако неће ништа да му смеће, требао си да ме питаш ако си човек, шта се мене тиче твоја скептичка јама, буши ти по твоје авлије како ти оћеш, него немо, реко, случајно, та твоја смрдљива вода, и то, да иде овамо по моем дворишту, и да мене, реко, подрива кућу овамо. Кад он избечи оне очи ки одран ован, па вели онако илобазно:

- Ама, знам ја, каже, што си се ти унезверио ки кад ти расту кутњаци, криво тебе, каже, ће да прснеш од муке што ја уводим купатило, а ја ти, кажем, нисам крив што ћеш ти целога века да се купаш у лавор.

- Ама, реко, ја се бар купам у лавору, а ти се ниси окупао од како те бабица окупала, забарелко један, ама, реко, забарелко један, а што се тиче кад ћу ја да уведем купатило, ако треба да производим шећерушу да ме спроводи милиција на саслушање, ако тако треба да га направим, не треба ми за никад. Кад њему засветлеше оне очи, мого би да упали сено на триес метара, па вели: Е, каже, слепчовођо један, за то што тако радиш, за то ћеш вечито да останеш слепац.

- Куј слепац, реко, куј слепац, ебем ти кућевни дирек, понови то још једаред, велим ја и извучем коц из плота. Кад он понови слепцу, ја рипим у ону рупу па кад га..., а онај коц онако сув, па овако мало зацепљен, а она цепљика све учини: тиииииииуујјјииинн. Поче да свира. Па де ћеш, реко, на мене сунце ти калаисано. и тако. Дадо гор у Суду девеста иљада њему и дадо четрес и осам иљада судске трошкове и тако. А није ми жао, леба ми што га јем. Што да ми буде жао. Изашли смо ми гор од судије у онај ходник и ја му дадо оне паре: реко, еве ти, бре, ове паре пошто и онако волиш пару више него рођену мајку, таман можеш за ове двеста иљада да купиш плочице за купатило, тако реко, да и ја учествујем у изградње, можда ћеш да ме пустиш некад, реко, у то твоје купатило, мало да се плакнем. Бар кад идем на сабор. Пишам ти се у њега. Кад он вели, каже, за ово ћу да те тужим што си реко. Реко, тужи ме, ама, пишам ти се у њега. Кад, неки људи веле гор, каже, зашта бре да га тужиш па оно за то и служи. И тако.

Море, каки моји сабори, ма, не идем ја на те саборе уопште, баталио сам ја то одавно. Кога да гледам тамо? Дим да играм коло? С ким да се уватим за коло, све то школовани, све то шесето, шесетпрво годиште, нема ни један моја пар. Уватио се неки народ онако. Набивау оне котурове на флаше, иду на стрељане, гађау из пушке оне патуљце. Ја погађам оно стално. Мене то није интересантно, покупим ја све оне флаше пива и грицкалице, привесце за кола. Пиво попијем са друштвом, грицкалице донесем кући по пуне џепове, има то и сад, вуче се фијока, и привесце за кола трампим за клакер и оранџаде па појим тако друштво. Море и девојке. Видели ови што имау те стрељане како ја имам соколово око, па им не вреди што ми дају пушку са фаличним нишанем, чим је ја узнем у руке ја знам шта јој фали. И гађам одма, да л у подножје, да л у центар. Ма, моле ме они, каже: "Немо молим те да гађаш више, покупи нам се ово све, еве ти, каже, црвендаћ попи са друштвом, немо да гађаш, молим те више". Ма, нисам ја узалуд био, је л тако, најбољи војник у чете.

А то што мој водник тера шалу са мном да не арчим меце више у празно него да се оженим, нема од тога ништа, то неће сад на село ни једна да се уда за сељака, оће она да имаш неку службу, неки занат, или да радиш негде у иностранству. Неће да прља руке. Неће да музе краве, оће да купи тетрапак, ће да је, а неће да ради, ће да живи лепо, а на селу то све теже може, мораш

добро да се ознојиш ако оћеш увече да се најеш. Мора да га прскаш, да га копаш, да га плеваш, да му загледаш у небо да л ће нешто да га убије одозгор, ако га убије никем ништа, опет долазе признанице, плаћај порез и прирез, не пита те ники одакле, да л има, да л си ти те паре извуко из земље, да л ти та земља то дала. Ти произведи неко ти не гарантује да ћеш тај производ да уновчиш, и кад ти га откупе, откупе га по цене коју они сами одреде и за коју тебе ники ништа не пита; ако оћеш, оћеш, ако нећеш не мораш нек ти пропадне. Откупе ти грожђе по три динара, после га продају у Словеније за пет, литар киселе воде скупљи од кила жита и тако. Али, кобељамо некако. Ипак, најгоре што може да те задесе то ти је, да ти убије одозгор. Да те сатре, да те урнише потпуно, после целу годину има да кецаш и не можеш да се опоравиш. Нема, нема и то ти је, једва има да купиш чељади по "тигар" пиротске опанце од гуме.

Пролетос, имао сам пшеницу њиве четрес ари, родило, нане му га затиткам, па растртило. Жути се њива ки дукат. Устанем ти ја ујутру, собајле, па све узлетим уз брдо ки да имам крила, па ућем у моју пшеницу, а она све шушти. Дуне мало ветрић, а мене се чини да све чујем како пуцка зрно о зрно. Реко, још данас па сутра да жњемо, ја ћу напред, мама за моном нека купи и нек везује, а ови старци, баба и деда, нека уживау ако знаду, ако може нешто нек помогну, ако не може, ја ћу сам, за два дана ћу да је обалим. Има да покупим свако зрнце.

Кад беше увече тај дан пред жетву, седим ја на басамаку, запалио сам цигару, гледам у небо: оно се цакле звезде на њему, реко, даће бог да ме послужи време још неки дан па после како му воља. Повукујем ја оне задње димове, чека, реко, да испушим ово па дидем да одмарам кад, ете ти га нешто лупи у комке. - Што па бре, пушиш те цигаре, сам ти реко да не мећеш та говна по уста, што па бре се трујеш - вели деда. Реко, не пушим бре деда, шта ти је тебе, шта презиреш ту. Ја то кријем од њега, љути се он, неки Франуз што му оперисо ногу у Скопљу осамнајесте године реко му да је дуван много штетан, а ја нећу да му правим секирацију.

- Ти мислиш - каже - да сам ја ћорав, гледам ја већ подуже, светли цигара у мраку. Немо, бре, каже да пушиш то ако ме слушаш. Реко: бре деда, ћу да се трујем, ако ми се пуши ћу да пушим, не мораш ти мене да контролишеш ки да сам ја мали. Не пушим свилу, пушим љуцки цигаре са филтером, не шкоде ништа. Него, реко, што па бре не упалиш светло ће да сломиш врат по тем мраку. Ма, каже, нећу да палим светло за сваку ситницу, сијалица ки тутка изгори час кило соли, боље каже, да идем полакше па да купим кило соли, него да журим и да палим светло па да јем неслано јело. - Ма, ради, реко, како оћеш, него да ћеш са тем лончетом, де си пошо, велим му ја. Каже: - Ћу дидем бре да наточим лечка љуте у бачвару. Да узнем, каже, малко љуте да истрљам ову ногу жига ме нешто цео дан данас и јучер, мора да ће да се промени време сутра.

Реко, деда, немо молим те да буташ ту, сам слушао малопре на телевизору каже циклон се очекује тек за недељу дана. - Е, пишам се ја, вели он, на твој циклоне, мене каже, кад жига нога то ти је најбољи циклон. А он то има, око Божића узме шес лукова па и расече на два дела и то му испадне 12 месеци и то посе метне на перду и посоли малко и то му покаже како ће време да буде. И посе увек кад падне киша он каже: - Е, каже, знао сам. Кад суво време каже: Знао сам да ће да буде суво, и стално богоради и псује мајку овема што јављају за време на телевизору каже: - Шта они знаду, како они може да погоде, ја са лука, боље погодим.

Ама, реко, ћути бре деда, молим те, немо да баксузујеш ту, сутра ћемо да жњемо, а ти ту баксузујеш, шта тајиш ту по тем мраку, нумеш, реко, дидеш да спаваш. Кад... нога га није жигала бадава. Погоди деда.

Comment: 1

Жњем ја, наоштрио сам срп само врска, мож да се обријаш са њим. Мало, мало па погледујем у небо, оно нека запара, нану му ебем, једва се дише, а жедан сам, жедан, мого би Мораву да попијем чини ми се. Мама понела једно флакче са водом, оно удари у коц и разби се. И тако остасмо без воде. А деда држи краве да пасу, овако у једном шљивачету, а ја му велим: Реко, деда, ид, славе ти, на онај беловодски извор, види, имаће вода доле, и погледај по онама њивама имаће негде неко тиквенче, дела богати изврти га па донеси малко воде да пијем, много са жедан. Оде он, нема га, нема, нема, ја погледујем у небо, видим нешто ми се млади од села, реко, неће ваљда да биде нешто неваљатно, и навалио сам ћу дисечем руке, тако брзо радим. Не дижем главу, питам нану и маму: Ел' иде деда, - Ма, нема га још - веле оне. Па ди је отишао, шта би с њим побогу и забога, отишао би досад у Трстеник и врнуо би се. А мама вели: Тражи он дрењине по врзине, преварио га неки да то скида притисак куј има. - Дабогда га притисла земља - куне га нана - де је досад. - Да ти помогнем колико било па вајда. Не треба, реко, ништа да ми помогне само сам много жедан, велим ја и гледам гор, а оно ми све сумњивије. И тек поче неки ветар, ово реко ил' ће да га донесе ил' ће да га однесе, еба му мајку. Друго нема.

- Је ли, реко, чусте л ви да л' то не загрме мало?

- Ма јок море, авион негде неки - вели мама.

- Ма како авион, нема ни појма о авиону, него реко, ел иде деда?

- Нема га још, Миливоје - каже, него ајде синко коћеш да ужинамо, ценим да је прешла подна. Појеђи нешто, каже, па ће у тем ваљда и он да стигне, тако каже, да не запињеш жедан и гладан. Ужинајте ви, не могу ја, реко, нисам гладан - велим ја и не стајем. А она пшеница сува ки злато, сама ми пада у наруче, ки да зна шта је чека. И поче ветар, све јаче, све јаче, погледам ја у небо, видим, иде нешто црно од села и неки подмукли клокот ки да чујем. - Ако ћеш, каже, да ти намажем на леба мало кајмака и јаје одозгор - вели мама. Реко: Бре, једи ту ако ти се је, ја не могу да јем - и учини ми се да поче нека капка да ми лади леђа, зној ми цури са чела у очи, све ми слано гризе зенице.

Погледам доле низ ливаче кад у неки земан ете ти га он иде, видим не носи ништа у рука. - Е, реко, де оде побогу и забога - и врпољим се час погледујем у небо час у пшеницу, унезверио сам се ки свиња пред шприцање. - Де ти је вода, реко, бре? - Туј, каже, добра вода на оном извору, нисам знао да онако добра вода, пија ја, каже, двапут ки волина. - Ма, де ти је вода, реко, бре - дерем се ја, не чујем га, ни он мене изгледа. Шуште забрани, крече свраке, ветар носи неку шашу, шушти моја пшеница.

- Жестоки врежови по онама њивама, каже, много, много велики ал' нигде тиквенче да га пушком гађаш. - Е, реко, да је било ки буре ти га не би видео. Каже он: - Шта ће ти вода изгледа да ће да падне киша, ће да биде воде колко оћеш. - Цениш, реко. - Ценим - каже - жига ме нога цео дан јучер. Е, реко добро кад те жига.

Кад поче. Прво онако крупне капи, удари ме у леђа па све шљепи, а моја пшеница шушти, и све ми се чини ки да чујем неки јаук. Окренем се нагло, видим баба скинула мараму и моли се и крсти, а мама ваби она говеда што се оргла бабе из рука. - Бежи, вели, под кола, Миливоје, - вели мама. А ја опљунем дланове па наставим да жњем. Клизе капљице низ моју пшеницу, срп ми закучује у земљу, ветар је носи, једва је ватам. И тек поче да зврца по

леђима, скаче око мене ки зрно пасуља, па ки ора, па поче ки јаје. Удара ми свуд по снаге, а ја једино што чујем она јаук. И ка негде далеко, чак иза брда чујем маму: Миливоје, Миливоје! И мислим се кад ли је пре отишла тако далеко. А оно ме бије одозгор. Ја подигнем главу, исправим се што више могу па дигнем руку и срп у вис и ођу да погледам у небеса, отварам очи, али не могу, бије ме оно свуд, не осећам ни бол, ни ладноћу, само чујем она јаук, јаук, и ођу да гледам у небеса, ођу да видим гор најдаље што може, тео би да видим одакле иде ова ала баш на мене па ми се отргне нешто чини ми се чак из пета и рикнем: Боже, ебем ли ти све звезде и звездице ако те има де.

И тако брзо дође, тако брзо и прође. Громови бију и даље ал' на суво. Очи ми затворене, осећам смирује се, ветар ме лади, а мене се чини да сам врео ки наковањ, дишем ваздух, дубоко, осећа се ед и паљевине у њему и сад чујем јаук али чини ми се да је прави, ту близу. А оно мама и нана наричу: Миливоје, Миливоје! А ја не смем да отворим очи, једва савијем главу и нешто ми пуче у врату, поче да дрхтим, чујем она јаук, Миливоје, Миливоје, и замишљаам, свуд около град убио па разлепио, само моа пшеница од четрес ари стоји нетакнута, њише се на ветру. И учини ми се да је то стварно тако ал' чујем мама нариче, Миливоје, Миливоје, па не могу то више да издржим, не могу да ме убијеш, отворим очи и викнем: - Шта ви је, шта кукате ту, лебац ви се огадио. Погледам, а оно, око мене где била пшеница сад стрњиште, неки, неки клас са још држи ал' и он помолио главу на ниже, пуши се земља и испарава. - Нећу да чујем кукање, реко. Нема да се кука, ођу песму оде.

Кукњава се узела по пољу, дувка ладан ветрић, земља мирише на зелене воћке, а ја запевам: "Пшеничице ситно семе". Замало да заплачем, ма није мене срамота, ако ми се плаче што да не плачем, што да ми се срце цепа онако на суво. Кад ми доље да кукам, ја се искукам и лакше ми. Лакши сам некако и брже идем. Само кад би ме деда видо да плачем не би се добро провео. Бранио он мене да кукам још кад сам био дете. Кад ми погинуо отац у мајдану, копао песак и сручи се онај песак, и оно камење на њега, донели га они кући, а ја сам био са децом по забранима, скупљали смо јаја од сврака. Улазим ја у авлију, видим, испред вратнице санитар, испред куће седе људи на клупама, жене бришу авлију. Улетим ја у кућу и одма ођу да уђем у гостинску собу. А деда ми препречи пут, па вели: - Чекај, чекај, каже, оца ти се тамо брије и уређује, полако, каже, и без плакања, ниси ти, каже, жена да плачеш. А мене падоше она јаја на бетон што сам и држао у кошуље и велим му: - Ма, реко, деда, што си ти гологлав? Реко, а што си ти гологлав?

И тако. Сад ми је требао песак за калеме, требало дидем у мајдан, ја нисам хтео дидем тамо, платио сам човека, дао сам му четрес иљада, реко ти да ми то доведеш, ја нећу да идем тамо, ођу само да га видим у авлије. И кад идем у поље тем путем више не идем, идем около, много ми даље, али нећу да се подсећам, шта ми вреди да се подсећам. Ал не може нико да ме сретне на путу да ме изубива и да ме измаже блатем, јер зна да немам оца и да нема куј да ме брани. Куј сме сад да ми изиђе на пут, нек ми стане неки на сенку ако сме, а ја никога не дирам, живим часно и поштено. Добро се провели они билмези у Краљеву што су хтели код мене да ућаре. Они оће код мене да сашију одело. Стојим ја на пијаци подајем гројзе, а оно гројзе слатко ки мед, оно нека оморина, навалиле осице и пчеле, ће да ми изваде оче, ал' народ нешто такше. Наиће неки, неки, ал' слабо. Ја то нумем да га натуткам тамо да му вичем: Изволте, изволте, да му ја ту залазим. Ако ће дузме нек узме, ако неће не мора. Видим ја око мене људи продају амо пада ал' стално нешто цавањаку. Уе, ја сам се удрвио оде поред ове тезге, не јебава ме ники ки

трулу шљиву, не да га продам никад. Чека, реко, и ја мало да цвањкам нешто. Па оплетем: Изволте, изволте много лепо гројзе, изволте госпође, оваки производе нисте јели никад, још мало па ће дидемо, навали народе, разгаламио се ја и почеше, богами, да долазе. Кад ови око мене почеше да се погледују. - Је ли, каже, шта ти је? - Реко: - Шта шта ми је бре, да видите ви како ја умам да богорадим. Поче ја да продајем не стижем, да мерим све, кило, два, кило, два, кило и по три киле. Наиђе нека екскурзија, дадо онама децама јевтиније, остадоше мене само још две гајбице. Кад не лези враже, кад ти нешто не иде, не иде па то ти је. Етеј, тројица иду, гледам ја, иду редом од тезге до тезге, пипају гројзе и заебавау народ. Вичу: де сте џуце, де сте сељаци, де сте гецовани? Приближавају се они, а ја мерим једном чиче гројзе, они шутнуше једну гајбицу, она долете до моје тезге, удари ме у ногу. - Мери, каже, то мало брже, ево иду ове силације овамо - вели онај чича. Измерим ја оно гројзе и мету овако руке у џепове, кад ете ти они, иду према моје тезге, метули оне гуме по уста. - Је ли, бре, каже, Бен Квик, шта си се ти ту разгаламио ки да је ово твоје сокаче, има да бидеш фини кад си на пијацу. Вели онај најкрупнији што иде напред и насмеја се, видим ја шкрб све, има само неколико зуба напред. Има на руке истетовирану голу жену. Прекрстио он руке и гледа ме право у очи, а она двојица што стоје иза њега, пређоше напред, узеше два највећа фишека и почеше да преврћу оно моје гројзе. И све оне најбоље гроздове да мећу у оне моје фишеке. Уједам се ја за усницу, држим руке у џеповима и поче да ми се окреће неки вентилатор у стомаку. Реко: - Што па момци преврћете то гројзе тако, није ред, може, реко, да се договоримо да све буде fino, што да правимо гужву. Велим ја то, и погледујем тезге, овако код нога стоји ми једна гвоздена шипка што с њом причвршћујем холандезе у гајбице, а у десном џепу сам стего једну бритвицу, ки кашикче, шилјкам тако са њом пруже кад сам докон. Кад један од оних што трпау оно гројзе у оне фишеце, има ову доњу усну овако напред и вели: - Нема ми шта ту да се договарамо с тобом, Бен Квик, нека газда одлучи да л ће да ти плати. И повукоше се они два корака уназад, а онај главни се искези, спусти руке, па пође један корак према тезге. Мене се заврте вентилатор још више у желуцу, удари ми крв у образе и као муња потегнем оном песницом у којој ми бритва и љуљнем га тако гадно преко уста да он падне на дупе ки светњак. Истог трена, чини ми се, рипим за ону гвоздену шипку ипод тезге, стегнем је добро, па реко: - Оте овамо, оте овамо, даду ви ебем шилјокуранску, да ви ја дам гројзе са биберонима. Оте овамо да ви Бен Квик сашије панталоне. Немо, реко, да гледате у газду, он скоро неће да устане, и кад буде устао има да буде плав ки грлица. Реко, ајте овамо да ве ја изканурам. Па де ћете на мене, сунце ви калаисано. Мене видра није равна. Још да је имао куј да ме школује, где би ми био крај. Додуше, кад сам завршио осмољетку наставник, реко деде, каже, биће штете ако Миливоја не дате даље у школу, овакога рачунџију нисмо имали одавно у школе. Ал, ја знам, куј да ми заради за књиге, за свеске, та дедина инвалида једва стиже и за порез, он се већ, човек испустио, остарео, не може више да запиње, носи сноп трске па се задише, задише. Баба, и она тад некако пала са тавана, била у болнице деветнајест дана, може да шурка по нешто код куће, ал о рађу нема ни појма. Једино мама. Е, реко, знам шта ће да биде, ја има да отиднем од куће, она има да се разглављује од посла, има да трси, трси док се не истроши ки сапун. А то покојни оца не би дозволио.

И тако. Остадо ја. Мало због имања, мало због оце. И кад идем узбрдо, нешто глеам нема омладине, нема младости, у просеку четрес-педесет година, већ све трошно издише, не може више да запиње. Пита ме деда: - Добро, каже, ти

си млад човек, требао би то да знаш, шта ће да биде са овема имањима што остају, евиј, каже, гомила њих што имау првокласна имања одоше са земље, каже, куј ће то да ради.

- Па, реко, деда ваљда ће да буде неко удруживање, нека колектива ће то ваљда да ради.

- Ма кака, каже, колектива, они не обраде, каже, ни њине њиве, погледај, вели, како су им њиве.

- Ма, реко, деда, шта ме то интересује, нека ради куј оће, ја знам да ја нећу. Мене прсне кршњача док обрадим и ово наше, шта ће ми туђе, не треба ми ни оволико. Нећу да ломим врат, нећу да се забијем у земљу пре времена. А тео би и ја да прођем, да видим, да доживим, да осетим ал ми се не да.

Гледамо ми тако, једно вече телевизор, беше нека емисија о мору, баба и деда седе на отоману, баба дрема, а и мама се клати на столице, ће да падне колико јој се спава. Деда кад и кад раздере на бабу, кад ова почне да хрче: - Иди бре, каже, спавај, шта чамиш ту. - Ма нећу - вели она - сви у крају одјавили телевизор, једини ми плаћамо. Кад га плаћам ћу да га гледам, да га ебем, ћу да слушам за време. - Но, знаду они онога много да погоде, каже, да биде време, сутра ће да биде тако и тако. Опет он те његове лукове. Гледамо ми тако, а оно неки бродићи, а на бродићима девојке лепе ки виле, оне у костимима, покривено само полечка гор, и лечка доле, оно све..., а деда, кад се појаве оне, окрене главу, ка гледа нешто друго, а ја знам да га срамота. А ја сам се загледао па није да сам жудан, него гледам оне девојке како се мажу помадема, оне момце како скачу са даске у море, како возе оне скије, гледам онам народ како се брчка па се нешто мислим, мајку му ебем, да л они нешто брину, да л њи брине што нема вештачко ђубриво, да л њима некад племењача сатре виноград, да л њима нека године не роди добро, да л њима град некад убије пшеницу и није да сам жудан... Кад деда не може да више врда, увати га ја. - Е, каже, пишам се ја на оваке мисије, пуштау ту свашта, ове гологузе кваре народ, ајд дидемо бре, баба, да спавамо. И устаде он, а ја му велим: - Чекај, реко, деда, реко, деда знаш шта:

- Шта - вели он.

- Реко, ја сутра собајле идем на море!

- Де идеш, бре? Реко: - На море, деда! на море!

И то вече подмио сам се ја, мама ми дала нову пресвлаку, подмио сам се само до пола, што да се подмивам све, идем на море, тамо ћу... Метнуо сам будилник на надказну да ми звони собајле, ама будим се ја свако јутро, сам, рано, ал' плашим се да се баш сутра не успавам. На столицу сам наслагао одело по реду како ћу сутра да га обукујем све ново, фармерке сам купио од неког студената из села и, не обукујем ја то стално, обукујем само кад пођем негде. Лего сам ја и жмурим, жмурим, затварам очи, окрећем се час на једну час на другу страну, не могу никако да заспим, не могу па да ме убијеш, узео ме неки немир, па стално мислим, реко, почињем прскање, а ја идем на море, ће да ми поје пламењача калеме и виноград, па после шта сам урадио. И преврћем се ја по кревету, мало, мало па загледам у оне фосфорне казальке на будилнику, а оне, чини ми се, заборавили да се окрећу. Реко, шта је ово, што не пролази ово време, бројим овце, замишљаам да пада кишица, затварам очи све ме жуље, ал не могу да заспим никако. Будилник кљуца, кљуца, ја дреждим, а неко кучиште поче да подурлава, подурлава, чини ми се баш у наше авлије, реко, нека га нек подурлава, престаће, и затварам очи и даље, ал не могу да заспим да ме убијеш. Реко, шта подурлаваш ту, реко, ебем ти род и рипим из кревета, а овако ми стоји пушка на зиду, реко, шта слутиш ту на зло, и изађем у комку. Чека, реко, да те ућуткам за вечита времена. Пун

месец па се све види ко да је дан, реко, шта подурлаваш ту и подигнем цевку у првцу, кад оно - неко мало кученце, бело, бели се ки бундевка у онем мраку, ки да ме опази, па само спусти главу ка земљи и уђута. Гледам га ја преко мушице, гледам, реко, има да га растурим у комате, метнуо сам шестицу, гледам га, престаде оно да заурлава, повило главу ка земљи и не миче се. А мене рука, не миче, реко, има да га растурим, гледам га преко мушице, па реко што се не помакне мало, и би ми га нешто жао, реко: - Чибо тамо, чибо... Кад оно се не миче, реко, како је ова анђама: - Марш, реко, чибо! Ама, реко, ебем ти рок твој - подигнем цевку малко увис и опалим изнад њега у правцу. Боо, пуче пушка, упали се прозор у дедине собе. Кад оно се само крену према мене, и чини ми се ки да ме погледа, па најспорије што може упути се према вратницама, ципеле-мипеле, па исто онако полако, нађе рупу у капије и шмугну на пут.

- Кака је то пуцњава - вели деда, огрнуо се ћебетем и изашо.

- Ама, реко, неко кучиште, досади ми, подурлава ту, не могу да заспим. Кад он се загледа у мрак, уздахну онако дубоко, па вели: - Слути нешто. А то кад ти дође куче пред кућевни праг и кукувија на јасен, знај неко ће... А ја се збунио, па не знам шта да му рекнем: - Реко, деда, ако ти цениш да ја не треба да идем на море, ја ћу да се пишманам... Кад он вели: - Немо, каже, да се пишманиш, кад нешто једаред одлучиш тако нек биде. Иди, вели, иди и богати купи тамо једну флашу киселе воде, попи воду, а у ону флашу кад пођеш кући завати мало тога мора да видимо да л истина толико слано. Реко: - Ођу, деда, шта ми то тешко, вели му, реко, деда, већ је доцкан треба, реко, малко да се одморим сутра ћу да путујем далеко. - Нек ти је лака ноћ - вели он. - Немо, каже, да оставиш пушку тако, очисти цев, не ваља да остане тако, рђа цевка, послушај ти мене ако оћеш да тебе послуша пушка. И окрену се и оде. Полако. Гледам га, ки сенка је, а како је то ала од човека била, бацао је он по троицу у каиш у свое време. Реко: То ме чека, нема шта да изврдам, то ме чека. Сад ми се чини да ћу вечито да останем оваки ал' то ме чека. Е, кад је тако ћу да идем, бар да прођем мало да видим... И легнем поново. За дуго нисам заспао, врпољим се по кревету и стално ми у главе оно бело куче... цвррррр... будилник, рипим ја... погледам ја, свањива се, поче да се обукујем, дидем. И кренем на аутобус до Трстеника, после има директни на Ужице, па све до мора. Кренуо сам ја, идем, а мама трчи за мном, држи неке две јабуке у рука и вели, каже: - Миливоје, чека мало. Еве ти, каже, ове две јабуке, бићеш гладан уз пут па нек ти се нађу, немо да бидеш гладан. - Па, реко, добро ел знаш да не смем ништа да метем устак кад путујем, реко, ел знаш да повраћам у аутобусу, па, реко, ел си могла да ми даш те две јабуке код куће, него треба, реко, да се јуримо оде по путу да ни се чуди народ?

- Ама, могла сам, каже, него, каже, сине Миливоје, - поче она да водени очима.

- Нисам то тела да те питам пред овема старима, да л нећеш ти можда, црни сине Миливоје, можда дидеш?... Реко: - Де дидем, бре?

- Па, каже, да л нећеш ти, црни сине Миливоје, можда дидеш тамо.

- Ама, де дидем, бре?

- Па, каже, тамо, у то иностранство!

- Ама, шта ти је бре, мамо, велим. Па јел си блесава ти, па зар би ја тек тако отишо у туђину, па зар би ја вас тек тако оставио, па шта би реко, реко, покојни оца да је жив. Па не би ја отишо тамо за државу да ми даду.

- Ама, ја сам, црна кукавица, мислила да нећеш можда да пођеш за њом. За Ружицом. - За којом њом, за којом Ружицом? - питам је ја. - Па за мене је она умрла одавно. За мене она више не постоји, осушила се, реко, мамо, та грана у мене одавно.

- Ама, знам ја, каже, синко, реко је мене поштар да си ти добио честитку од ње, и да ти је она писала коџа пут. Немо, каже, Миливоје да не оставиш, да ни расте коров по имању, ја, каже, знам кад је љубав у питању заборавља се и мајка и огњиште.

- Ама, реко, мамо, нек пише колко јој воља. Ја та писма одма џепам. Не могу нигде да мрднем да ви нешто не презирете, реко. Иди, бре, кад стигнем на море ћу да се јавим одма. Иди, врши поса, немо да ми замајаваш, ће да ми отидне аутобус.

И да ми то није рекла можда не би све време мислио о тем. О њој. А и није шала, две године сам ја прескакао плотове због ње, брао за њу ране воћке и доносио јој прве зумбуле. Завидели ми сви у крају. Играм ја коло са њом на сабору, свирачи ће да попадау, не дам ја да престану, а кад се заврши коло, она ме још држи за руку па вели: - Миливоје, мили, ти се у овем народу најјачи. А ја, ки да ми ветар ушо у плућа, не чујем никога и не видим никога, само њу чујем и само њу видим.

Кад је било, дошо мене позив за ЈНА и на неколико дана пред моју гозбу нађемо се ми, а она мени вели: - Миливоје, ја се бојим.

- Чега се бојиш, кажем јој ја. - Па, каже, 500 дана је то није шала. А ја је гледам у оне њојзине врране очи па велим, реко: - Ружице, 5000 иљада дана, 50 иљада дана не може да растопи нашу љубав.

- Тако је, мили Миливоје - вели она. И кад је била гозба - испратница ја сам реко деде: - Слушај, реко, деда, да и зовеш. Каже он: - Па нисмо се звали раније. Реко: - Ако се нисмо звали, да и зовеш. Мама вели: Миливоје како ти воља. - Ама, реко, мамо, не зовем ја њи због њојзинога оца, ја зовем њи због Ружице. А они нит су дошли, нити су пратили пару ки што је то ред кад иде регрут, ма није мене за пару, него добро кад су пратили њу. Кад беше око девет сати, таман се гости раскравили, а она вели, каже: Миливоје, ја би морала кући. - А што, реко, Ружице, па тек је девет сати.

- Па, каже, морала би, тако ми рекли моји.

- Ма куј ти реко. Реко: Ајде, реко, ја ћу да пођем код твојега оца, ја ћу му да му кажем отворено шта имамо ту да кријемо, нећемо да се видимо годину и више дана. А она вели: - Боље немој, боље немој, мили Миливоје. После у касарне чекам ја пошту, чврљим се ки на зејтину, испочетка писма, писма - после разгледнице, разгледнице и на крају са пет речи. Телеграм: Живот је против нас. Ружица. Тад је испао велики човек мој водник. Има каже, митраљезац, девојака ки блата, немо да се сикираш. Зар таки момак да се секира због девојке.

Знао сам ја одакле дува ветар. Њен отац је ту одиграо улогу, био он у заробљеништву у Немачке и тамо направио неке швалераје. И дошли му пре неку годину са "мерцедесом". Питам ја Ружицу: - Је ли, реко, одакле ти оне белоње? А она вели: Ма, то су неки...

- Ма, који су, велим ја.

- Па један од њих ми је ваљда бата, а она двојица су му неки другови... Другови... то је ли. И од тог доба Ружица је пошла на шнајдерски курс, каже, требаће јој. Веле, каже... није долазила прошле лето, каже, у другом је стању. У ствари, њен отац је ту одиграо улогу. Он мисли ако има све, да може да ради са људима шта оће.

Вуко он нама љубре један дан са трактором и зато је њему требало да врнемо једнога радника, простога. Брао он жито и поручио по Ружице, никако друкше, да му пођемо. И ја велим маме, реко: - Мамо, ја би ишо да наберем неколико гајбица да терам у суботу на пијак, а ти, реко, да пођеш сутра да врнеш тога радника. А она ми ушива неку кошуљу, ови стари полегали, подиже главу од

оне кошуље, погледа ме, задрхташе јој уснице, поче да... Реко: - Мамо шта ти је, плачеш. - Ма, јок каже, очи ме нешто печу. Реко: - Како те печу, говори зашта плачеш. - Ама, каже, Миливоје, боље иди ти њима врни тога радника. - А што, реко, да не идеш ти? Кад њој грунуше сузе па вели, каже: - Ама, каже, сине Миливоје, није лепо да ти то говорим, дете си ми, ал не могу више то да издржим, он мене прогања, вредам ја од њега да га не сретнем у пољу ки гуја, он мислим да ја ако немам човека може да ради са мном што оће и да ми збори шта оће, ја ако сам изгубила мојега човека и ако сам остала сирота и уклета, ја нисам изгубила поштење и образ. Уе, мене нешто фисну преко груди, ки да ме пресече, Она вели: - Немо, каже, Миливоје синко, преклињем те, немо ти њега случајно да дираш, ја се склањам од њега, немо да га дираш, ја сам црна кукавица крива што сам ти ово рекла. Немо, каже, да га дираш! - Ама, реко, нећу, мамо, да га дирам. Нећу да га такнем. Уе, пошо сам ја да му врнем тог радника. Радим и цео дан ћутим. А пошо му да му ради и овај, овај оде дрљопуз, Радоје. Фали се он цео дан како плаћа много струју, ради му бојлер стално у купатилу, и како сад купује млин и уводи двотарифну струју, па вели: - Ти, каже, имаш ћерку ки икону, добру и паметну. Кад би ја имао тако тако чељаде, пазио би куј ће да ми биде зет. Не би дао тако чељаде за некога баксуза. Ништа ја, ћутим и радим.

Кад беше предвече, треба да отерамо једна кола кући па да се, пошто то стоваримо одма вратимо за друго. И он одредио да пођем ја са њим. Ћутим ја и кипи у мене ки кад ври вино. Он вози, а ја придржавам вилом на кривинама да се товар не занесе и преврне, и стално ми на уму оне мамине сузе. Тео би да мислим нешто друго, ал' не могу. Скоптисало ме. Удаљисмо се мало од њиве, један километар, вози он, ја идем за товаром и стално ми на уму. Реко: - Што она да плаче, ама, реко, моја мајка да плаче. Не могу то више да издржим. Викнем што могу: Стој, реко, кочи! Стаде он. Вели: Што да станем? - Стој, реко, изгледа да ти ова задња гума испустила све. Закочи он трактор и скиде се да види, па дође овамо, ка задњем трапу, овамо ка мене. А ја га ћапим онако за груди па га повучем навише онако ониског: - Слушај, реко, ебем ли ти сису која те подоила, реко, немо случајно више да си ми погледао мајку иначе ћу да те одробујам слатко. Исцечају те ки свиња мрсан џак. Реко, срам те било од дупета, џукело једна, имаш девојку за удају. И није смео он да брани Ружице да се виђа са мном. Зна он да би прошло ки кроз дреш. Ал' сачеко ме кад сам отишао у ЈНА, и ту ми га...

Како сам ушао у аутобус у Трстенику, одма ми се смучило. Не могу да га поднесем па да ме убијеш! И кад беше од Чачка до Ужице само да се цркне, одра се од повраћања. Каже онај кондуктер: - Ти ћеш, бре, каже, да цркнеш до мора ако наставиш тако. - Ма, реко, је л ће скоро Ужице? Каже он: Оће. - Е, реко, да ме истоварите у Ужицу, тамо сам продавао грожђе једаред и знам добро Ужице и, реко, па ћу ја посе да ватам онај Београд-Бар, возом, реко, могу да се возим до на месец. И тако и би.

Изађем ја из аутобуса, ки кад су ме били, ама ки кад суме били, једва идем, дајем неке сигнале ал'... Умијем се на једну чесму, повратим се ту лечка и распитам се посе кад има тај Београд-Бар, кад оно тек после подне у пет сати. Туј, реко, шта да радим цео дан у Ужицу. Те купи једну сардину, отвори, поједо, попи једну флашу пива, седим и глеам оне возове, кадикад пождригнем, одвио сам транзистор и слушаам песме.

- И искочим ја мало напоље. Оно време лепо, плави се небо, нигде облачка, гледам ја, па ми нешто сину, реко, што је за прскање, мајку му ебем, нема ветра да носи чорбу. Мирно време, реко, по овакем времену можеш да га бојадишеш како оћеш и, реко, да л да се вратим, сунце ти... Ама, реко, ако

пропадне нек пропадне, не морам ја да останем баш много, достанем 10 дана, па да се вратим. Око неки народ навалио, са некема куферима ће да ме обале. Туј, бре, реко, леба ви ебем, ће да прођете кроз мене. И де ћу, ајд до пијаца, оно већ подне, пијац се стањило, глеам, донели неке краставце, они чиворни, чиворни, глеам млад купус, оно главице некако лијеве, лијеве, па пожутеле, а ја гледам па ми мило, онако ми нешто дође лепо, па велим, реко: - Ти твоји краставци би имали да зову оне моје код куће тата. Пита ме он одакле сам, ја му причам одавде, оданде. - Е, каже, друкше је код вас, ваша је земља благороднија, боља. - Ама, реко, јес. Тако је. Реко је сам сад пошо мало до мора, нећу да будем много да будем недељу дана, па кад се вратим има да купим сваку травку по имању, да га уредим има да буде имањце ки лутка.

Причамо ми тако, а транзистор му одвијен овако на тезге, прича нешто. Реко, чувате л ви да л ово не јавише за време. Кад он вели: - Ма, јављали и јутрос биће лепо недељу дана, а посе се очекује погоршање, и требало би, каже, ово лепо време да искористимо. - Е, реко, баш ме много заболе, баш кад сам ја пошо на море треба да се искористи време, реко, ћу да отиднем да умочим мали прс у море, два три дана, не треба ми више, па ћу да се вратим. И угасим му ја онај транзистор. Шта ћу сад, ајд, реко, да идем на станицу да купим карту за воз, па ћу онда да видим шта ћу још три сата. И дођем ја на шалтер ди се продају карте, оно нека гужва, ја сам уватио ред и чекам. Како се приближавам шалтеру нешто мислим, нешто поче да ми врти у глави. - Све ће, реко, некако мама и деда да заврше ал куј ће, реко, да покоси ливаду. Ливада велика, 60 ари неће, реко, ваљда мама да узме да коси. Мислим се тако, и како се приближавам шалтеру застајкујем, застајкујем и пропуштам све што су иза мене напред. Замислио сам се а они људи се осврћу и чуде се. Реко, није ваљда излапела да узме да коси онаку ливаду. Има да се разлепи, па то мене треба да косим два дана од јутра до сутра, а камоли њој.

- Дикле путујете ви, пита ме преко наочара она жена на шалтеру. Дошо сам ја, све који су били иза мене, све сам испропуштао, нема више ники. - Па ја, ја, реко, до мора, него... Поче она тамо да шајати по онем апарату што избацује карте... - Него, реко, госпођо, немојте још чекајте... мало, молим вас... реко, ја би до мора, него... знате ли можда кад има први за Трстеник? Кад она ме погледа преко наочара, па вели: - Па друже, каже, оћете ли ви до мора или до Трстеника?

- Ама, реко, ја би до мора, али реко... поче ја нешто да бутам.

- Друже, каже, склоните се молим вас са шалтера. Људи чекају иза вас, кад се ви смислите, дођите.

- Оћу, реко, а кад има за Трстеник?

- Има каже, сад, само што не изађе из станице.

- Реко, куј перон?

- Перон два...

И тако. Улетим ја у шинобус, он већ кренуо. Гледам тако из воза. Пролазе бандере, пролазе поља, пролазе њиве, пролази пшеница, мислим се сутра ћу собајле у косидбу. Мислим се, па како је могло да ми падне на памет да кренем негде на 10 дана од куће. Паде ми на памет и оно бело куче. Реко, ако дође и ноћас, пуцаћу у њега, славе ми. А и скоро деда ми вели, каже: - Миливоје, ја идем овако још по овем раћу, ако ме увече нема за дуго, знај да сам ја негде међу редова. Зна он. Ама, и ја знам, и спремио сам даске, ене, суше се на тавану. Буковина, и за њега и за нану. И тај дан у косидбе, за мало да исечем неке јаребице мале, прну ми овако њена мајка испред. Ја стадо, чујем пију, пију, оно, пет мали издужили вратове, једва се обукли, не да и дирам. Нека расту, шта ме кошта. Неће товар да биде мањи ако навигљак сена

остане на ливаде. Ливада покошена само стоји мали круг на средине. И сваки дан сам их обилазио, свако јутро обавезно измесим проју и леба, и донесем им. Гледам, из дана у дан како расту. Кад, једно јутро, ја до гнезда, њих нема. Реко: НЕКА ВАМ ЈЕ СА СРЕЋОМ! А ја...

Зијах А. Соколовић

ГЛУМАЦ... ЈЕ ГЛУМАЦ...
ЈЕ ГЛУМАЦ

Зијах А. Соколовић, глумац, писац и режисер, рођен је 1950. године у Сарајеву, Република Босна и Херцеговина.

Завршио је гимназију и Драмски студио МЕЕСС-а 1969. Исте године почиње живот глумца у Малом позоришту (Камерни театар 55) у Сарајеву.

Дипломирао је на Академији за сценске уметности 1976. године самосталним пројектом *Ex Ponto* Иве Андрића.

Марта 1983. постаје слободни уметник. Ради у позоришту, на филму, радију, телевизији. Игра на сценама највећих позоришта пређашње Југославије - у Сарајеву, Београду, Загребу, Љубљани, Скопљу, Дубровнику, Новом Саду, итд. За свој уметнички рад добио је 33. награде: две Стеријине награде, четири златна Ловорова вијенца, три златне колајне на Фестивалу монодраме и пантомиме, Златну арену, Шестоаприлску награду Сарајева, прву награду међународног фестивала Птуј...

Његов текст *Глумац... је глумац... је глумац* преведен је на немачки, енглески, француски и пољски језик и игран је двадесет земаља света.

Од јануара 1992. Зијах А. Соколовић живи у Бечу. Редовни је професор на Брукнер Конзерваторијуму на одсеку за глуму. Уметнички је вођа пројекта Театро фестивал у Салцбургу.

Премијера монодраме *Глумац... је глумац... је глумац* одржана је 1977. године у Камерном театру 55 у Сарајеву. Представа је режирао и у њој играо Зијах А. Соколовић.

Посвећено мом оцу Асиму

I ДИО

ПРОЛОГ

Добро вече. Добро дошли у театар.

Драго ми је што сте одлучили да један дио свог времена, један дио ове вечери, проведете у театру. То је лијепо и ја сам увјерен да сте свјесни посљедица. Дивно је и то, што ви још увијек можете самостално да располажете својим временом: да идете гдје ви хоћете и да радите шта ви хоћете. Ето, то је још један, у низу доказа, да сте ви слободни људи.

Чињеница је, да сте једна богата културна средина, и да сте као појединци, који чине ту средину, бременити културом, театарском прије свега, и да та култура просто... извире из вас. Онда знате, да су ријетки случајеви, да један глумац изађе на позорницу и да представа овако почне. Да, ријетки и необични. У сваком јавном наступању, па и у овом мом, има нечег стидног и недопуштеног. Зато, бићу веома искрен, иако сам у непријатној ситуацији и незавидном положају: вечерашња представа не може да почне. Она се отказује. Жао ми је што ја то морам да кажем и надам се, ако ме не разумјете, да ћете ме бар оправдати.

Када смо разговарали да ову представу играмо у овом простору, имали смо добру вољу и жељу, али, нажалост, од наших жеља до наших могућности је дуг и тежак пут. Дошавши у овај нови простор, жељели смо да представу припремимо, у техничком смислу организујемо, онако како се она игра од премијере. И наравно, имали смо много посла: другачије димензије сцене, њена ширина, дубина и висина; и уопште, различите техничке могућности; затим рад на свјетлу, јер овдје је други распоред рефлектора; тако да смо осјетили да представа губи неке своје основне елементе. На примјер, ви знате који је задатак свјетла у једној представи? Тачно, да направи атмосферу или да неке сцене или детаље издвоји из цјелине. Онда, ова сцена је мало шира и дужа, тако да се режирана интимност губи. А онда се појавио проблем који нисмо могли да ријешимо. Сценографија. За вечерашњу представу није постављена сценографија. Извињавам се али мислим, без ње нема смисла ни почињати представу и она се мора отказати. Ви, наравно, идете у театар и знате шта је то сценографија и шта она значи за једну представу. Колико мени помаже да слободније играм, да помоћу ње памтим мизансцен, и на којем мјесту говорим неки текст. Са њом се осјећам сигурнијим. Можда је то навика, али сада, када је нема, имам осјећај као да сам... опростите, као да сам наг. Колико сценографија вама помаже: да лакше пратите представу, да видите детаље који су битни, а који се не спомињу у тексту. Колико вас сценографија анимира: рецимо, ако је глума досадна, или рецимо, ако садржај представе не разумијеш, а претежно не разумијеш јер си глуп... ти ипак имаш у шта да гледаш. И док то разгледаш, представа се и заврши. Тако си често био у театру, гледао представе, а ниси ни свјестан да ништа ниси разумио.

Не бих желио да ви помислите да је све ово неозбиљно. Да се нисмо припремили за представу. Да смо жељели да вас потцијенимо или тако нешто слично. Молим вас! Сценографија је требало да се пребаци из нашег театра у ваш театар. То је био договор. Људи из наше технике су се припремили за

гостовање, секретаријат театра ангажовао фирму да се изнајми камион да превезе сценографију, термин представе је био договорен, и као што видите, карте су биле у продаји! Све је било у реду. А онда нам је она фирма, гдје смо изнајмили камион испоставила предрачун трошкова. Када смо погледали тај рачун и прочитали суму новца коју требамо платити, ми смо занијемили. Толико новаца само за камион!? То је лудост! Ми нисмо вјеровали. Звали смо фирму телефоном, провјеравали да можда није нека грешка, да су нам послали погрешан рачун. Међутим, није. Рачун је био наш. Зашто и како толико новаца!? Ми смо у том тренутку заборавили чиме се бавимо. Заборавили смо и на театар и на представу. Толико новаца само за камион!? Ми када смо у бифеу театра најпијанији, када пијемо, и када размишљамо и сањамо новац потребан за театар, нисмо дошли до те суме! Господо, не бих желио да ви на основу овога помислите да ми немамо новаца за (...театар... културу... умјетност). Имамо, само немамо толико. Ми имамо новаца за мањи камион, али на тај мањи камион не може да стане све од сценографије. Било би глупо играти читаву представу са пола сценографије. А ми смо жељели да ипак буде театар. Да играмо представу. Зато смо били спремни да све учинимо. Ево, рећи ћу вам, ионако сте планирали да овдје сједите, да смо ми направили једну групу умјетника која је имала задатак да ријешити тај проблем... са камионом. И ми смо одмах ишли у Министарство за културу: да са том господом поразговарамо; да им објаснимо новонасталу ситуацију; да нађемо заједнички топли језик; да анализирамо стање. Питате зашто у Министарство за културу? Зато што они живе од нашег рада, добро живе, и нормално је да идемо код њих. И они су нам стварно изашли у сусрет... и ми смо се том приликом руковали са њима. Ја сам, као глумац, требао да објасним садржај представе, и да говорим о односу глумачке игре према сценографији, о њеном значају, и о томе да нема представе ако нема сценографије. И тако је и било. Чим смо дошли у Министарство за културу и када је један господин отворио врата, ја сам почео да говорим: ако нема сценографије онда нема представе, ако нема представе нема театра, а онда нема умјетности, нема културе! Како сам ја то рекао овај господин је занијемио. Није могао да проговори. Јер, ни он није био свјестан да је таква ситуација. Онда смо ми њему донијели воде да пије. Онда је он нас питао да ли је та умјетност нешто ново, зашта он још не зна или је то, тај театар и та представа оно... што је и прије било. Ја сам онда рекао да је та представа, наравно, нешто ново, а да је театар као што је и прије било. Онда је он рекао да они сада немају времена за оно што је прије било. Онда сам ја рекао, дајте да се објаснимо. Онда је он рекао да дођемо идући мјесец, у други уторак у 10 сати. Ја сам онда рекао, зашто да долазимо идући мјесец кад смо сад ту? Онда је он питао да ли смо донијели потребну документацију и папире? Ја сам рекао, да нисмо могли... Онда је он рекао морате, папире морате донијети, да све то стави у компјутере. Ја сам онда рекао, добро, донијећемо папире, само да вам кажемо наш проблем. Онда је он рекао, и ми имамо својих проблема па нам никад није пало на памет да идемо код вас и да вас малтретирамо. Онда сам ја рекао, можда то и није проблем. Онда је он питао, шта је то ако није проблем? Ја сам рекао, да се све то нама чини као проблем, али да нам је непријатно да кажемо. Онда је он рекао, да нама не треба да буде непријатно. Онда сам ја рекао, да је нама ипак непријатно. Онда је он рекао, ви морате да говорите! Говорите! Онда сам ја рекао, ради се о новцу. Онда је он рекао, слободно реците, немојте се бојати. Поновите! Онда сам ја рекао, проблем је у новцу. Онда је он рекао, реците слободно гласније! Онда сам ја рекао гласније, проблем је у новцу. Треба да нам дате новац! Онда је он питао, ко да вам да новац? Онда сам ја

рекао, па ви! Онда је он рекао, ми вама не можемо дати новац. Онда сам ја питао, како то!? Онда је он рекао, тако! Не можемо! Ми смо новац за културу од ове године потрошили прошле године. Онда сам ја рекао, па нисмо ми то знали! Онда је он рекао, ето сада знате! Онда сам ја питао, шта да радимо?! Онда је он одговорио, не знам, није моје да радим. Онда сам ја скочио и повикао, шта ћемо, како ћемо планирати?! Онда је он рекао, да су они планирали и воде велику друштвену акцију, која је у току, да док се не нађу новци за културу, да ви ове и наредне године, будете некултурни! Што се уосталом и види.

Ја сам тада желио да му објасним представу, њен садржај, однос између глумачке игре и сценографије... А овај господин мени, само ти играј! Онда сам ја рекао, али не можемо да играмо! А овај господин мени, како не можете? Онда сам ја рекао, можемо! А овај господин мени, ето видиш да можете! Онда сам ја рекао, али има сцена у представи које не можемо играти, јер нема сценографије! А овај господин мени, дивно, играјте представу, а када дођу сцене које не можете играти, прескочите и играјте даље. Онда сам ја питао, како да прескочимо сцене у представи?! А овај господин мени, само ти прескочи, шта публика зна требају ли те сцене или не. Онда сам ја рекао, то није могуће! А овај господин мени, шта они знају?! Они не читају књиге, њих интересује лото, спортска прогноза, лутрија... Онда сам ја рекао, не ради се о томе да знају или не знају! А овај господин мени, само се о томе ради. Онда сам ја рекао, ви то господине посматрате генерално! Молим вас, мислите мало, анализирајте друштво и ситуацију! Нису то све глупи људи! Можда ту у дворани има и паметних појединаца... који све разумију и који читају. И знају све! Ви мене, опростите господине, гурате у глупу и неугодну ситуацију: да играм представу без сценографије и да прескочим неке сцене! Добро. Ево ја играм представу... играм... а онда изненада у гледалишту устане неки појединац и каже, прекините ову представу која мора да има сценографију и нећемо да гледамо театар у коме се не играју све сцене! Господине, шта ја да радим у таквој ситуацији?! А овај господин мени, једи говна! Ти си глумац и играј! И шта ти појединци имају да виде?! Читаво друштво не види, а они, као, виде! Гдје су ти појединци? У театру? Онда сам ја рекао, ви мене нисте разумјели. А овај господин мени, ти само играј, а ми ћемо те појединце снимити видео камером. Онда сам ја рекао, тај новац о коме говоримо, то не иде нама - то иде њима, као друштву! Не нама - него њима - то јест, вама! Да они дају новац, можда и вама, а онда ви нама. И онда сам ја овом господину говорио о вама: како ви долазите у театар и гледате представе; како размишљате; како мијењате свој живот; како онда другачије мислите; како то вама треба као и сваком друштву на свијету; како је то умјетност; како је то традиција; како је то култура... А овај господин мени, ко их јебе... само ти прескочи те сцене. Онда сам ја рекао, ви мене савјетујете шта ја да радим, а ви не знате ни садржај представе, не знате ни како се представа зове, не знате ни ко је написао комад. Ништа не знате! Ја хоћу да вам објасним! Ја хоћу ту, у Министарству за културу, да вам одиграм представу, да и ви једном видите театар - ништа вам неће бити. Ако не читаву представу, оно бар сцене из трећег чина, јер у тим сценама се најбоље осјети и види однос између глумачке игре и сценографије. И ја сам брзо помакао сто, склонио столице, повукао тепих, навукао завјесе на прозоре, његов звучни стуб, телевизор и видео су били дјелови моје сценографије. И почео сам да играм! Трећи чин! И док сам ја играо читаво Министарство за културу се окупило у соби овог господина. Овако су отворили очи и гледали. Овако! На вратима су стајали и гурали се. Они који нису могли да уђу, звали су телефоном да само мало чују

глуме. Каква атмосфера?! Ја не знам да вам то препричам. Али вјерујте ми: они су други свијет! Они су тако близу, а тако далеко. Ко каже да ванземаљци не постоје?! Постоје: у Министарству за културу! Ја нисам ни завршио сцене из трећег чина а они су ме прекинули. Секретарица од овог господина је плакала. А онај господин, што је са нама разговарао, морао је да иде на један важан састанак. Опште ствари и виши циљеви! Онда је један господин рекао, откуд ви?! Шта да радимо са њима?! Други један господин је рекао, сједите господо, хоћете ли кафу и киселу? Секретарица је и даље плакала. Само је један господин био непријатан: говорио је нешто за глумце и балерине... и како у оркестру има превише запослених. Ја сам тада, у Министарству за културу, међу тим људима осјетио да је само у питању "људски фактор", и да те ту људи разумију, да те схватају, и да твој проблем посматрају као свој. Ето, људи те ипак разумију! И ја сам заплакао! Господо, плакао сам, дајте нам сценографију! Помозите нам да дођемо до сценографије! Онда се један господин бацио преко стола и викао, господо, знамо ми за ту вашу сценографију! Ја сам о њој читао у новинама, и ја сам све те чланке из новина изрезивао и слагао у хербар од мог сина, да се не погужвају. Други господин је био тужан, и ја знам шта је сценографија, јер ја сам једном, прије рата, био у театру и видио сам ту сценографију. Једна госпођа је рекла како јој је драго што ће да види ту сценографију - о којој је много прича слушала. Ја сам онда рекао, да неће да види сценографију јер нема новаца. Дајте нам новац, па ћете видјети сценографију! Онда је један господин рекао, ми вама не можемо дати новац, јер Министарство за културу још није на том ступњу цивилизације - да дијели новац! Секретарица која је и даље плакала је кроз сузе рекла, Министарство за културу сада само духовно дјелује. Онда сам ја рекао, дајте нам да играмо представу, да радимо, вријеме пролази! Онда је један господин рекао, ми прво морамо оформити једну комисију која треба да састави упитник на који ће се одговорити, треба ли та ваша сценографија или не! Ми ћемо комисију саставити од пензионера и домаћица из нашег округа. Ми ћемо те људе организовати, активирати, даћемо им осјећај да нису заборављени, да нам је њихова помоћ драгоцјена, даћемо им хемијске оловке, папире, протезе за зубе, чепиће за нормалну столицу, мјерићемо им крвни притисак сваки дан - и даћемо им материјале са тим информацијама око те културне проблематике. И чим они изграде мишљење о тој проблематици, а то је за три-четири године, ако у међувремену не забораве зашто се окупљају - ми њима напишемо на великој табли зашто се окупљају, али ови из плесне школе избришу! Секретарица је престала да плаче и лакирала је нокте на ногама. Дакле, кад они донесу одлуку, ми ћемо обезбиједити новац, ви камион, и тако ће публика да види - то што треба да види. Онда је један други господин рекао, како ви улазнице од ове представе вечерас морате да сачувате, јер када они донесу одлуку о финансирању, то је дакле, за три-четири године, ми платимо камион, онда ће се та сценографија поставити или овдје на позорници у театру или у неком парку или на неком тргу. А ви ћете, путем средстава јавног информисања бити обавјештени: када је то, који дан, у колико сати и, наравно, на ком мјесту. Тада ћете ви доћи са вечерашњом улазницом да видите ту сценографију и да комплетирате свој умјетнички доживљај! Онда је други господин рекао, ако тај дан, када се буде постављала сценографија, буде случајно национални празник, обиљежавање побједе у славној битци од прије 897 година, то се може искористити да се позове и сценограф да одржи кратки говор. Ви се можете том приликом и фотографисати са њим. Позваћемо фолклорне групе из сусједних градова, ватрогасне оркестре, продаваћемо мјеста за роштиљ и флипере. Организоваћемо трку коња, скок

удаљ, бацање камена са рамена, потезање ужета између села. Позваћемо телевизију! Онда је она госпођа опет рекла, да јој је драго јер ће ипак видјети ту сценографију. Секретарица је плакала јер је просула лак за нокте. Онај господин који нас је први примио јавио се телефоном да иде на службени пут - годину дана! Остали су се почели договарати који датум би био најбољи да се сценографија постави.

Вјерујте ми, ја сам желио да им објасним представу, њену идеју, начин на који играмо ликове... желио сам, али нисам могао. Они као да су природно глупи и као да немају центар за размишљање. Ја сам викао, господо, ми смо представу већ направили. У њу смо уложили: вријеме, знање и љубав! Како да направимо другу, десету, стоту представу, ако ову сада не можемо да играмо?! Ја бих желио да играм, али не могу јер нема сценографије. Не могу због себе... а и због вас! Ви да сједите ту у театру... као стока... да гледате... да бленете... да се гуркате... и наравно питате се, шта је ово?! Не разумијете шта се догађа и мислите да је проблем ту - на сцени! А није - проблем је сасвим на другој страни! Ево, могу да вам то објасним. Хоћу. Морам! Ја сам глумац. Рећи ћу вам: то је драма! Ха-ха-ха! Драма! Не знам колико сте ви тога свјесни, јер ви сте тренутно у мраку: драма! И у тој драми, ја играм улогу принца који долази пред зидине једног огромног средњовјековног дворца, једне велике тврђаве: да из тих зидина, из тог дворца, из те тврђаве - ослободи своју драгу - своју љубав коју је непријатељ заробио! Господо, гдје ја сада да дођем - кад нема новаца за камион?! Гледајте, ја већ у првој сцени, првог чина, излазим на позорницу као принц, и говорим текст: "Оооо! О ја данима и годинама чекам, чекам да ослободим своју драгу, моју љубав". А неко ће од вас, из гледалишта рећи: "Зашто чекаш?! Ослободи је одмах!". А ја не могу да је ослободим зато што постоје зидине! А ти зидине не видиш - јер нема новаца за камион! А ја морам да чекам испред тих зидина: данима и годинама. Зашто?! Зато што је то драма. Јер, када бих ја ту принцезу, моју љубав, одмах ослободио: то би била комедија, а не драма. И ја тако чекам: да ли ћу је моћи ослободити или нећу?! Да ли је још увијек волим?! Да ли она воли мене?! И на крају - у мени се јавља дилема! Да ли је сав тај труд који сам уложио да је ослободим - адекватан резултату који ћу ја добити од принцезе, на крају драме?! И док ја живим са својом дилемом, сатима, данима, годинама: ви као друштво два пута излазите напоље. Представа има три чина и двије паузе: ти на свакој паузи излазиш у фоаје, пијеш, пушиш, пишаш, сређујеш фризуру, стављаш парфем, шминкаш усне - вратиш се у гледалиште, гледаш кога има на балкону, питаш гледаоца поред себе: "Опростите, онај глумац... принц, да ли је ослободио своју драгу или још увијек чека?!". Ти се забављаш, а ја и даље остајем сам са својом дилемом!!

/ПРВА дијалог сцена - ДРУГИ партнер/ Опрости, немој да се смијеш! Будало једна! Сједиш ту и смијеш се! Ја објашњавам како је ово драма, како је човек несрећан, како је ово тужно - а ти се смијеш!? Ставио прст у нос и уживаш! Ти ниси свјестан шта је ово! Изволи ти изаћи на позорницу и стани испред зидина и чекај! Само три дана чекај? А помисли сада на принца који чека годинама?! И ти се сада смијеш! Платио улазницу (рећи цијену театарске карте) и све ти смијешно. Да си платио улазницу 5000 ти би се замислио, не би се смијао. А ово је драма! Ево сад ћу вам показати да се увјерите. (ПРВА А дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Молим вас госпођо, извадите своју марамицу из ташне. Видим да сте нашминкани, па да вам сузе, које ће почети да теку када угледате несрећног принца, не покваре ваш изглед. Гледајте! Прва сцена из трећег чина у којој принц дуго стоји испред зидина тврђаве: "Ооооо, зидине! Оооо, проклете зидине!". То он као да разговара са зидинама. "Ооо, зидине кржаве!"

А зидине су кржаве зато што су се прва два чина принчеви војници пењали уз њих и на њима се борили. Ту је било мртвих и рањених који су крварили и зато су те зидине и у тексту кржаве. То објашњавам да знате зашто су кржаве. "Ооо, зидине! Ооо, зидине индиферентне!". Индиферентне зидине?! Ха-ха-ха! Како зид може бити индиферентан?! Јој, како је глупо преведен овај дио текста. Шта ми глумци све морамо да говоримо: које глупости и будалаштине! Замисли сада мене, као глумца, који озбиљно говорим ову глупост: "Ооо, зидине индиферентне!". У пичку материну! Ова реплика нема логике! А у ствари преводилац није схватио шта је писац желио да каже том репликом. Писац је желио да покаже како је принц очајан: јер зидине у себи имају принцезу - физички, а није им стало до принцезе, а принц нема у себи принцезу - физички, а стало му је до ње! Једноставно, зар не?!

(ДРУГА дијалог сцена - ДРУГИ партнер)

Господине, разумијеш? Ништа ти не разумијеш! "Ооо, зидине! Ооо, зидине!", и док ја играм очајног принца, неко од вас ће из гледалишта рећи: "Овај глумац... он није нормалан! Говори о некаквим зидинама, а зидина нема на позорници!". Тачно господо, нема. Зидина нема, јер нема новаца за камион. Јер, шта су зидине? Шта зидине представљају? Зидине су материјална препрека мом духовном завољству. И што су веће зидине - то је већа дилема! А што је већа дилема - то је већи умјетнички доживљај! А што је већи умјетнички доживљај - то је јача катарза! А што је јача катарза - то је скупља улазница! Како да улазница буде 5000 кад нема зидина и кад нема дилеме? Знате ли шта је мени жао? Мени је жао што ви не можете да видите те наше зидине. Како су оне прављене, колико је то радника постављало, како то све изгледа са ове друге наше стране коју ви никада не видите. Колико је разног материјала потрошено да се те зидине направе да буду праве: дасака, ексера, платна, стиропора, раних металних копчи. Е, кад би ви то видјели? (ДРУГА А) дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Господине, кад би ти видио те зидине, а нећеш их видјети јер нема новаца за камион. Ти би, рецимо, ушао у театар, у гледалиште, сјео на своје мјесто и кад би видио те наше зидине, ти би рекао: "Ооо, зидина?! То ће бити драма. Онај глумац никада неће освојити овај дворац. Никада!" А принц мора на крају драме да освоји дворац. Зашто? Зато што је принц позитивна личност. И док сам ја викао у Министарству за културу, како да направимо хиљадиту представу, кад ову једну не можемо да играмо - дошао је један нови господин. Онда је он питао, зашто не можете да играте представу? Онда сам ја рекао... Онда је он рекао, нема?! Онда сам ја рекао, нема! Онда је он рекао, ако нема, а треба вам, онда ви тој публици, тим гледаоцима, тим људима - објасните шта нема и зашто нема. Објасните им зашто то вама треба и зашто не можете да играте представу. Онда сам ја рекао, али театар се не може објаснити, он се мора играти! А да бисмо га играли, ми смо радили мјесецима. Радили на свакој нијанси и сваком детаљу: када и ко је написао овај текст и у којим политичким, економским и другим условима; којем покрету и филозофији припада писац; у које вријеме и у који простор је стављен садржај представе; који су односи међу ликовима и како се они развијају; ми морамо знати карактер сваке личности, како мисли и како се развија и мијења у односу према другим личностима и према догађајима у којима учествује. Пробе текста: читаће пробе. Постављање мизансцена. Ситна реквизита. Прогони појединих сцена. Прогони чиновна. Свака реквизита на сцени. Костими. Свијетло. Тон. Сваки покрет мора да има своје оправдање. Није исто када се рука подигне овако... или овако... или овако! Само један прст другачије постављен људима мијења живот. Онда је овај господин рекао, ако немате то што вам треба, а хоћете да играте представу... направите

направите од нечега то што вам треба, објасните људима шта би то требало да буде, шта то вама значи, и шта то представља у вашој представи. Онда сам ја рекао, али ви мене тјерате у непријатну ситуацију и незавидан положај. Ја сам, ипак, само глумац! Онда је он рекао, ако желите да играте, потрудите се: направите и објасните то шта нема... и играјте представу. Ако нећете, онда лијепо откажите представу. Зато сам ја вечерас и изашао на позорницу, и зато је представа тако и почела. И ја мислим да је боље да се објасни - него да се откаже. А ви? Да ли мислите исто као и ја?

(ТРЕЋА дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Молим вас, господине-госпођо, да ли сте за то да се представа објасни или откаже? (дијалог А) Ви сте да се објасни. Хвала вам што мислите као и ја. Како сте паметни. Зато сам вас и питао, јер изгледате као један интелектуалац. Госпођо, ово је ваш муж? Како је паметан. Ви сте се добро удали. Било би дивно, ако сте и ви паметни као он. Госпођо, да ли бисте ви разумјели када бих ја објашњавао? Разумјели би? Дивно! Ево видите, постоје жене којима можеш нешто објаснити! Госпођице шта ви мислите, да или не? Ви кажете, да! Узбуђен сам, сачекајте ме послѣ представе! Хвала вам, што желите да вам објасним. (дијалог Б) Ви ћутите? Пустите га, размишља. Не смије да говори, жена му не да. Ћути, јер зна да ништа не зна. Он не разумије шта сам га питао, он је странац. (дијалог Ц) Ви желите да се представа откаже? Ја вас разумијем, ви сте вечерас први пут у театру и мало сте збуњени. Госпођо, овај господин је са вама? Како је глуп. А иначе у животу, да ли он вас разумије, када ви њему нешто објашњавате? Ако не би разумјели, зашто сте сјели ту, у први ред, као да сте нека важна личност. Погледајте, најглупљи сједе у првим редовима. Ево примјера да одијело не чини човјека: лијепо обучен, а глуп.

Већина гледалаца је за то да се објасни. Дивно! И треба да се објасни чега нема. И објаснићу!

(ЧЕТВРТА дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Наравно, ви знате како изгледају средњовјековне зидине. Учили сте у школи, гледали у разним филмовима и у телевизијским серијама, путовали сте по свијету и гледали, често на календарима и туристичким водичима постоје колор фотографије средњовјековних двораца: дакле, видјели сте их и знате. Јер, када ви знате како изгледају и од чега су направљене, те праве зидине, мени је сада много лакше да објасним гдје су оне на позорници закуцане за под, затим, како читав дворac изгледа и да још покажем и детаље који су битни за нашу драму. Господине-госпођо, молим вас, да ли сте ви видјели неке средњовјековне дворце или тврђаве? (одговор А) Видјели сте! Дивно. Хвала вам. И ви сте путовали. Ево он-она зна, учио у школи, сјећа се, то је књига из историје! (одговор Б) Овај опет ћути. Он се и не сјећа. Она и не зна шта је то дворac. Он није сигуран да је то што је видио одговор на моје питање. (одговор Ц) Он никада није видио неки замак, дворac или тврђаву? Штета, ја сам мислио да сте ишли у неку школу. Ја сам сигуран да си ти видио, али си заборавио. Јадник, он се ничега не сјећа. Ти гледаш само у своју жену.

(ЧЕТВРТА А дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Пошто сте видјели и учили и знате како изгледају средњовјековни дворци и тврђаве, молим вас господине-госпођо, реците нам, од чега су и од којег материјала направљени: с а д! (дијалог А) Од камена. Од дрвета. Од глине. Од цигли. Од жељеза. Од стакла. Он зна јер је паметан. Овај је био одличан ђак, све зна! Госпођо, да ли је ваш муж био овако паметан и прије брака? (дијалог Б) Ти размишљаш? Хајде, кад се сјетиш, ти нама лијепо реци. Ти ћутиш? Мора да ти је криво што други знају, а ти не знаш. (дијалог Ц) Не знате и никада их нисте видјели? Нормално, тога И нема на селу. Од стиропора? Нисам питао шта вам је у гаћама, него од којег

су материјала зидине. Шта се ти смијеш? Ја када не бих знао ја бих плакао. И ти се смијеш? Не зна, а смијешно му. Немојте ви да му говорите. Знао он, само не може да се сјети. Од картона? Ти си се шалио? Ако се ниси шалио, онда си глуп. Шта сједиш ту ако не знаш? Ако не знаш, запиши шта ови паметни људи говоре. Ти њу волиш, а она ништа не зна. Госпођице, ви сте спавали са њим? Па он ништа не зна! Те материјале смо већ споменули. Не понављамо градиво. Госпођице, како ја вас да задовољим, када ништа не знате. Погледајте колико људи ништа не зна! Појма немају ни о чему! Замислите да је представа почела... а да нико ништа није објаснио: онај сједи и зева; онај гледа на сат; онај ћути; она једе бомбоне; онај спава; онај ништа не разумије; она ништа не зна; онај глуп; онај мисли да смо ми глупи, а да је ово будалаштина; она се не сјећа; онај заборавио; онај мисли да зна, а не зна; она стално прича као да је на улици... И онда изгледа на крају да сам ја крив - што сте ви глупи! Није истина! Само треба да се објасни! И објаснићу!

Дакле, ништа нема! Прво ћу објаснити чињенице које су природне и историјске - њих вечерас нема - јер нема новаца за камион. онда ћу објаснити још неке ствари из самог садржаја представе. То се, иначе, никада не објашњава, али ја ћу то урадити због вас. Видите и сами, да овдје, међу нама, у гледалишту има људи који ништа не разумију. Само сједе, једу, серу и спавају - и онда гласају! А ја ћу то објаснити, тако да сви разумјемо, да сви знамо, да сви гледамо исту представу - и да смо сви једнаки! Молим вас, немојте сутра по граду причати како сам ја вама вечерас све објашњавао. онда ће други људи рећи да сте глупи и да ништа не знате.

Дакле, то је драма! Ха-ха-ха! У тој драми ја играм лик једног принца, који је од својих малих ногу био принц. Ево, рецимо, ова чињеница није из сценографије него из садржаја драме. И он је од својих малих ногу - од свог дјетињства био позитивна личност. Њему је и природа помогла да буде позитивна личност. (ЧЕТВРТА Б дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Неко од вас ће упитати, како му је природа помогла? Е, природа му је помогла тако што је он био син - јединац! Јер, да је било још браће у породици, они би сигурно водили рат између себе, који од њих ће бити принц. У том случају, да је било тако - нама вечерас не би требали новци за камион... И тако је било у једној земљи: краљевини. А у другој земљи, исто краљевини, хиљадама километара далеко, живјела је друга породица, која је умјесто сина - гле случајности - имала ћерку, принцезу. Јединицу. Овдје је он... овдје она... и временом... они се упознају. То је желио и писац представе, да се они што прије сретну, упознају и крену у драму. И сад, моје даме и господо, они расту. Расту... ти не осјећаш како вријеме пролази, како те простата мучи и мораш у клозет, како си гладан јер читав дан ниси стигао ни да једеш, како нећеш стићи на посљедњи аутобус, како сутра мораш зубару, како су цијене опет скочиле... а они расту. Расту! Постали зрелији и паметнији људи. И онда, када су они постали зреле личности, када је требало да имају интимне односе, када су морали своју љубав да крунишу једним таквим светим и природним чином, који је у нашој представи умјетнички доживљај: дошао је рат! Непријатељ је освојио краљевину, заробио принцезу и затворио је у зидинама једног огромног средњовјековног дворца. Када је принц чуо ту вијест и схватио да је остао без своје драге, једине љубави - тек тада је знао шта принцеза значи за њега. Окупио је своју краљевску војску и кренуо у рат, да освоји тај средњовјековни дворца у коме је заробљена његова принцеза: "Војско моја! Говори вам ваш принц! Јууууриш на зидине дворца! Ураааа!". Ура! Ура! Ура! Зидина нема, јер нема новаца за камион. Зато вам сада и објашњавам како је принц кренуо и гдје је дошао.

(ПЕТА дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Ево, зато сам и донио ове двије цигле, од којих се могу направити зидине, као што је онај господин и рекао. Ево, госпођо, провјерите. Да ли су праве и да ли су тврде? Да, да драга моја, то је тврдо, а не оно што ваш драги има у гаћама! Немојте се више заваравати. Дакле, то су зидине огромног дворца. Овдје, на врху цигле, налазе се војници који бране дворец и не дозвољавају принцу и његовој банди да га освоји. Јер, за ове унутра, ови напољу су банда, а за ове напољу, ови унутра су банда. И тако се чини да су, у овој драми, сви банда у комаду. Принц и његова банда, опростите, и његови војници, су више пута покушавали да освоје дворец, али то је било немогуће. Немогуће прије трећег чина! А и због тога што су зидови дворца страшно високи. Молим вас, погледајте како и колико су високи ови зидови. (ШЕСТА дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Госпођо, ви сједите врло близу дворца и добро видите: може ли ово нормалан човјек да освоји или мора да чека? (дијалог А) Тако је госпођо, он не може да освоји дворец, јер су зидине велике, и он мора да чека, а ви сједите близу и све то видите. (дијалог Љ) Не мора да чека и може одмах да освоји? Госпођо, нисам вас питао да ли бисте спавали са мном, него, да ли принц може да освоји дворец. Да ли сте ви мене слушали кад сам говорио? Ово је драма! Ово су огромне зидине дворца. Ово су војници - и он мора да чека. Идемо даље: сваки средњовјековни дворец је у својим угаловима имао огромне куле. Тако и дворец из наше драме има кулу. Пошто куле нема, јер нема новаца за камион... сачекајте да потражимо нешто што личи на кулу. Ево, ова мала канта за смеће! Када се окрене... овако... и када се постави поред ове цигле... изгледа као права кула. Наравно и она је висока... погледајте, већа и од самих зидина. Ту је принцеза и заробљена, на самом врху дворца. Ту су прозорчићи кроз које она гледа: да ли је њен драги дошао. Она би жељела да он што прије дође и да је ослободи. Али, она је глупа, јер она не зна да ће он њу ослободити - а ви знате, јер сам вам ја рекао. Ето, то је скоро све!

Мени је жао што ви не можете да видите и детаље у сценографији, јер би онда сами могли даље да размишљате. Неко ће сада, можда, упитати, зашто је та канта овакве боје? Е, она је овакве боје зато што је у то вријеме та боја била модерна. Други неко ће упитати, зашто ти прорези на кули? То је направљено због циркулације зрака: вентилација. Трећи ће упитати, зашто је кула округла и због чега је већа од зидина самог дворца? Паметно питање господине. То није без разлога. Замислите овдје хиљаде војника. Принц командује: "Јуууурииииш на кулу са њене десне стране!". Напад не би успио, пошто је кула округла и нема своју десну страну! Ха-ха-ха! И још нешто: у овој кули су одаје од виталног значаја за живот читавог дворца. Ту су одаје, са златом, оружјем и муницијом и храном, које су међусобно повезане уским спиралним ходницима. И када непријатељ, у овом нашем случају принц и његови војници, освоје дворец, да би освојили и кулу, морају стати у ред, један иза другог. Ха-ха-ха! Ето, то су разлози.

Неки паметњаковић ће размишљати и поставити питање: "Зашто је то драма? Јер односи између жене и мушкарца су се промијенили. Зашто принц ратује, кад има још жена на свијету? Зашто сада играте тај текст и шта сте хтјели рећи са том представом?". То су, можда, права питања. Зашто ми то играмо и која је порука ове драме? Шта је принцу, као обичном човјеку, давало снагу да се бори и жртвује? Који је то мотив да човјек, а посебно наш принц, издржи и истраје у свему. Мотив је тај: што је принеза била невина! Госпођо, немојте да се смијете... није она као ви! Дакле, то је то, што смо вам хтјели рећи. Тако природан и нормалан тренутак у животу човјека, а приказан на умјетнички начин. Да са том, драматичном поруком, коју ми вечерас вама дајемо, идете

послије кући. Да данима и данима размишљате, дискутујете, анализирате, причате... и на крају закључите: "Каква драма! Пфа! Како велики дворца са зидинама и још већом кулом! Колико војника. Какав рат! Колико рањених. Колико мртвих. Које све оружје. Који топови. Принц! Принцеза! И каква јebачина на крају!?". Господо моја, и све то за колико новаца? (рећи цијену театарске улазнице), рецимо: 100! 100! 100! Па гдје то има за те новце?! Гдје? Има код нас: у култури - у умјетности - у театру!

Дакле, зидине... Ово је кула... Па, да, заборавио сам: ту је и капија. А капије у средњем вијеку биле су направљене од огромних балвана и оковане жељезом, а високе на десетине метара. И једна таква капија, била је овдје... између зидина и дворца... и била је стално дигнута: овако! А то принцези не одговара, јер принц не може ући у дворца да је ослободи. А овој војсци тако одговара: јер су сигурнији, степен безбједности је већи, мање их иде на стражу, и имају више времена за своје слободне активности: шах, зидне новине, хорска-драмска-рецитаторска секција и сарадња са средњом медицинском школом. Капија се, понекад, и спушта: овако! И када се спусти, то опет принцези не одговара. Можда ће неко помислити, да њој ништа не одговара и да је мало чудна. Господо: љубав! Мислите као што мисли принцеза: принц чека годинама испред зидина дворца и када види капију спуштену, то је за њега могућност да уђе у зидине дворца и да је ослободи. Наравно, он ту могућност неће пропустити. Љубав и страст су јачи од разума. Извући ће свој мач и јурнути преко спуштене капије: "Драааааааа!". У том тренутку, непријатељ са зидина дворца може га стријелом рационално погодити: "Фијууу!". Гдје? У виталне дијелове тијела, који су потребни принцези. И шта ако га ту погоде? Нема умјетности! Нема драме. Тада се наша представа прекида, а принцеза остаје јунферица. А ви морате знати да без његових муда нема културе. Опет ће неко од вас рећи: "То све што сте говорили ми разумијемо. То су разлози за два чина драме, али не разумијемо зашто три?!". Тачно господо, јер нисам завршио са свим детаљима, којих нема јер нема новаца за камион. Гледајте: испред ових зидина налази се велики, дубоки канал са водом... пун амеба, аждаја, бактерија које могу да угризу и пренесу заразу. Тај неко ће још да инсистира како канал и није нешто важно. Па, за тебе и није, јер ниси образован и не читаш. А лекције из историје? А стратегија ратовања? Узми, молим те војну енциклопедију. Лекцију А: рана зора. Магла. Тишина. Принц. Хиљаде војника. Наређење: "Јурииииш!". "Уууурааа!". "Ура!". "Урааа!". "На зидииинеее!". "Ура... канал! Станите... канал! Не гурај се, идиоте, зар не видиш?!". Онда сви дођу до канала, па се морају скидати, поквасити, пливати. А вријеме пролази. Они који знају пливати одмах скоче у канал: "Бућ!". Остали, који не знају пливати, морају пливалице и душеке да надувају. Опростите, не чујем шта питате? Зашто принц не преплива канал и да ли зна да плива? Наравно да зна, госпођо. Он је позитивна личност. Он све зна! И зато зна да не може да савлада препреку која је историјска чињеница: да у средњем вијеку није било канализације. Да људи у она давна времена нису толико размишљали о срању, као ви данас! Ха-ха-ха! Једноставно: нису били тиме оптерећени. А ми, јесмо и тако се цивилизирамо. Мислиш да није тако? Погледај: сједнеш... уложиш одређени рад... гледаш... Моје! Нико као моје! Пустиш воду. Оде. Срце боли... али, оде. За пола сата станеш на први мост и гледаш. Ено га! Види га?! Моје. Оде! То је цивилизација. А у она давна времена све је било другачије. Рецимо примјер: војник на зидинама дворца. На стражи! Гледа да ли има непријатеља. Љут! И одједном: велика нужда. Мора да сере. Клозета нема. Нико га није измислио, а он глуп да га измисли. И како ће то да уради? Природно. Као ти на излету. И

пошто није био тиме оптерећен, он то лијепо узме, и све преко зидина дворца: "Опаа!". Извините, молим вас. И гдје је то пало?! У канал! А то принц зна, јер је тада и живио. Замисли да то принц није знао: преплива канал... попне се уз зидине дворца... бори се... освоји кулу... пронађе одају у којој је принцеза заробљена... провали врата... у једној руци држи велики мач... у другој штит... по читавом тијелу ране и крв... а на врху главе нечије говно! Принц каже: "Љубави моја. Љубави дај ми!". Која би му историјска личност дала? Не постоји драматург, нити драматуршки поступак који би ту одлуку оправдао. Ето, то је све!

(СЕДМА дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Баш сам се уморио, али вјерујем да сам рекао све што је значајно. Ево, да и ја погледам. А? Није лоше. Добро је! Господине-госпођо, да ли сте задовољни мојим објашњењим? Хвала вам. Зидине дворца су као праве. Можда она канта мало смета... али, ипак се види да је то кула. Шта ви мислите господине-госпођо? Што дуже гледам све више вјерујем да је то огроман дворцац и да га је немогуће освојити. Али... ипак... ја нисам задовољан. Јер, један је осјећај када играш, а други када гледаш. Можда... када би имали времена за само неколико детаља... све би било још боље.

(ОСМА дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Господине, хоћете ли мало да нам помогнете? Изволите, молим вас, попните се на позорницу. Хвала вам. И ви, господине. Слободно се попните. Како се ви зовете? Драго ми је. Господине, молим вас, и ви се попните на позорницу. Госпођо, вратићу вам мужа, не брините, иако ми се чини да нећете бити много срећни. И ви, дођите, господине. А сада... вас неколико станите испред зидина дворца. Дођите овдје. Полако. Пази на канал! Канал. Да ли су вам мокре ципеле? Нису. Добро је. Сада станите мирно. Окрените леђа публици. Немојте да стојите у једној линији. Опустите се, будите слободнији. Сада полако дигните руке високо изнад главе. Још више. Будите мирни. Даме и господо: ово је шума испред зидина дворца! Ту се, у шуми, принц и његова војска припремају за нападе на дворцац. Шума: буди мирна. Не окрећи се. Ви госпођице, молим вас, будите тако добри као што сте лијеви и попните се и ви на позорницу. Тако, хвала вам. Како сте? Чучните, ево ту. Молим вас, на оба кољена. Госпођице, ви имате велику и значајну улогу. Ви сте: жбун! Грм! Шума не окрећи се. Хеј ти, ти си дрво, како можеш да се окрећеш? Госпођице, ви сте сада мјесто гдје принц, у овоме рату, проводи највише времена: он ту код вас спава, једе, мисли, одмара се од битака, пише дневник, сере... Шума гледај напријед! (дијалог А) Госпођице, ви не носите грудњак? Мора да су вам сисе чврсте и да стоје саме од себе. Могу ли да их видим? Дивне су. Хвала вам. Какве сисе има?! Могу ли да их додирнем? Као камен! (дијалог Б) Ви носите грудњак?! Наравно, такве сисе као што су ваше и морају да се чувају. Могу ли да их погледам?! Госпођице, немојте се смијати. Ваша улога је озбиљна. Који мирис употребљавате? Диван је. Госпођице, ако се ви будете смијали, публика ће помислити, да вама као грму, није стало до принца, а то значи да нисте разумјели своју улогу и да сте глупи. Молим вас, будите озбиљни. Тако. Грм, пази, твоја улога је да покажеш како је принц очајан. Стави руке на груди и главу окрећи десно-лијево. Мало јаче! Господине, дођите на позорницу. Хвала вам. Клекните на кољена... и сад још на лактове. Полако... тако. Сада ходајте: ви сте медвјед! Медо! Ви господине. Исто тако... као да имате четири ноге: ви сте вук! Шта ме гледате? Ходајте! Ово је шума. Ви сте слободни. Ви сте сада гладни и идете шумом да нешто поједете. Шума: дигни руке! Гдје си видио да се дрво окреће и смије. Господин, ви сте као право дрво: зимзелено! Госпођо, додајте ми вашу ташну. Не бојте се, нисам ја лопов, ја сам глумац! Хвала. Сада

ћу да је ставим на раме овом дрвету. Ево, овако; то је гнијездо. Госпођо, молим вас, и вас госпођице, станите ту поред грма. Руке испружите напријед, да буду савијене у лактовима: ово су двије тужне врбе. Господине, то је ваш син? Дођи мали на позорницу. Брзо. Једну руку стави овом дрвету на раме, а другу овом дрвету на руку. Поскочи мало у мјесту. Хоп-ла! Још једном. Ово је мајмун на дрвету. Ево... тек сада имамо све детаље. Шума. Дивље животиње. Медо. Вук. Зећ? Грм. Тужне врбе. Зидине. Кула. Дворац!

Сада морамо да направимо пробу најтеже сцене у представи. Друга сцена трећег чина: када принц осваја дворац и ослобађа принцезу. Морате ми сви помоћи. Слушајте ме. Близу је крај представе. Још само неколико сцена и ви идете кући. Драма траје! На самом крају Друге сцене почиње велико невријеме: олуја! Све је у том тренутку против принца: и Бог, и разум и природа! Ти, као гледалац си очајан и мислиш: "Он никада неће ослободити своју драгу принцезу. Никада више неће бити са њом?". Али, погледаш на свој ручни сат и помислиш: "Још петнаестак минута и биће крај... значи за који минут овај глумац ће ослободити принцезу!". И петнаестак минута прије краја представе, дакле, почиње, олуја! Киша пада: ссссссссс, ссссссс! Громови ударају: гром! Брууум! Грооом! Вјетар носи и чупа све испред себе: уууууу! Фијууу! Гром! Ссссс! Фијууу! Драма! Молим вас да пробамо ту Другу сцену из трећег чина. Све, молим вас! Велика олуја! Сви заједно... три-четири: уууу! Сссс! Гром! Брум! Фијуу! Олуја мора бити јача. Што је јача олуја то је већа драма. Гласније господо. Још гласније! Шума, шта стојиш. Њишите се: десно-лијево. Јаче! Грм, ти мораш да се тресеш. Животиње су уплашене. Медвједе један, ти си уплашен. Олуја мора бити гласнија и јача! Грооом! Сссс! Ууууу!

(ОСМА КАТАРЗА дијалог сцена - ДРУГИ партнер, ГЛУМАЦ силази са позорнице и сједа у гледалиште) Уууу! Фијууу! Гром! Ссс! Ови су глумци изврсни, господине. Да ли се и вама свиђа ова представа? И мени. Оно треће дрво са лијеве стране је сјајно. Када видим ове тужне врбе, ја помислим да сам у природи поред неке ријеке. Штета што онај вук-медвјед није у неком зоолошком врту. Браво!

(аплауз)

Даме и господо, проба је била сјајна. Тако сте надахнуто играли да сам у једном тренутку заборавио да нисте права шума! Медвједе, како си ти талентован. Слушајте ме сви: ви сада идете на своја мјеста у гледалиште. Када дође трећи чин и ова сцена коју смо сада пробали, ја ћу тексту, који говори принц, додати још реплику: "Шума! Грм! Медо! Мајмуне! Врбе тужне!". Ви у том тренутку брзо изађите на сцену и глумите то што смо сада пробали. А ја ћу и даље играти принца. Хвала вам! Још један аплауз за њих! Хвала вам!

(ДЕВЕТА дијалог сцена - ДРУГИ ПАРТНЕР) Тек сада је све ово као права представа. Ја сам сигуран да сам објаснио све чега нема. Господине-госпођо, да ли сте задовољни? Да ли сам све лијепо објаснио? Да ли вам је сада јасно колико сценографија значи театру?! Да ли све видите? Да ли сте препознали све детаље? Желите ли да неке детаље поновимо? Да ли сте све видјели о чему смо говорили? (дијалог А) Ви мислите да сам све објаснио? Хвала вам. Наравно да вам је јасно, јер ја сам се толико трудио. Ви све видите? Дивни сте. Ви имате машту. (дијалог Б треба занемарити као да не постоји, а тражити одговоре који праве дијалог и граде представу) (дијалог Ц) Нисте задовољни? Нисам добро објаснио? Не видите? Ви сте, стварно, природно немаштовити. Боље би било да сте остали код куће. Господин-госпођа, који сједе у истом реду као и ви, они виде, а ви као не видите? Молим вас, погледајте још једном! Само мало маште и ништа вам се неће догодити! Господине-госпођо, да ли видите дворац? Видите! Хвала вам. Да ли је дворац

велики? Наравно да је велики, ово је драма! Да ли видите зидине? Хвала вам што видите. Да ли видите кулу? Наравно, њу је лако видјети јер доминира сценом. Да ли видите прозорчиће на кули? Видите. Хвала вам. Не видите. Вјерујем вам: јер су прозори тако мали, а ви сједите далеко. Можда не би било лоше да сутра ујутро одете код очног љекара. Јер, мало је чудно да сви виде, а ви не видите. Господине-госпођо, да ли ви, можда, видите и принцезу на прозорчићу? Видите?! Ви сте маштовити. Сјајно. Хвала вам. Ви не видите? Господине-госпођо, ви је не видите зато што не може принцеза читав дан да буде на прозору. Хладно је! Ви не видите зато што далеко сједите? Молим вас, дођите на позорницу. Да ли сад видите. Ако не видите, ја ћу сад да вам канту донесем у крило. Да ли сад видите? Сада би свака будала видјела! Господине-госпођо, ако видите принцезу, реците нам, како изгледа? Да ли јој је коса плава или црна или... Плава коса. Хвала вам. Црна коса? Дивно. Ви имате своје мишљење. Хвала вам. Смеђа. Зелена. Црвена. Сиједа! Ћелава! Да ли неко види неку другачију принцезу? Гузата? Сисата?! Обријана. Господине-госпођо, нисам питао какви сте ви доле! Жута са тачкицама?! Шарена?! Господине-госпођо, ви сте луди, а ми тражимо нешто нормално, Ви сте сексуални манијак. Госпођо, молим вас колико ви видите војника на зидинама дворца? (одговор са двадесетак војника) Госпођо, нисам вас питао са колико њих сте одржавали сексуалне односе, него колико их има на зидинама дворца? Ово је драма госпођо, која траје три чина. Не може у драми да буде двадесетак војника. Њих мора да буде хиљаде! (одговор у десетинама и стотинама војника). Честитам, госпођо. Честитам! Она броји док се ми играмо! (ДЕСЕТА дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Даме и господо, пошто видимо више различитих принцеза, а да у драми не би било забуне: сада морамо гласати! Морамо гласати да би сви видјели исту принцезу. Гласати, дизањем руке. Она принцеза која добије највише гласова, она ће бити заробљена у кули, појављиваће се на прозорчићу, и њу ће принц на крају... ослободити. даме и господо, можемо ли да гласамо? Хвала вам. Плава принцеза! Ко гласа за принцезу плаве косе нека дигне руку: један, два, три... Хвала вам. Црна принцеза! Ко гласа за принцезу црне косе нека дигне руку: један, два, три... Хвала вам. Зелена принцеза! Ко гласа за принцезу зелене косе нека дигне руку: један, два, три... Хвала вам. Црвена принцеза! Ко гласа за принцезу црвене косе нека дигне руку: један, два, три... Хвала вам. Смеђа принцеза! Ко гласа за принцезу смеђе косе нека дигне руку: један, два, три... Шарена принцеза! Ко гласа за шарену принцезу нека дигне руку: један, два, три... Хвала вам. Ћелава принцеза! Ко гласа за ћелаву принцезу нека дигне руку: један, два, три... Хвала вам. Гузата принцеза. Сисата принцеза... итд. Хвала вам! Дакле, даме и господо (на примјер: плава) плава принцеза је добила највише гласова (тачан број). Плава принцеза: први пут. Плава принцеза: други пут! Плава принцеза: трећи пут! Продано! Плава принцеза! Пла-ва! Пла-ва! Плава принцеза је на прозорчићу, плаву принц воли, плава принцеза је невина, и плаву ће на крају принц ослободити. Даме и господо, још само мало, неколико тренутака и почеће драма! (ЈЕДАНАЕСТА дијалог сцена - ДРУГИ партнер) Морамо, молим вас, да гласамо за дворац. Морамо бити сигурни да сви видимо велики средњовјековни дворац, зидине, кулу и војнике. Тек тада може да почне представа! Дакле, даме и господо, ко види дворац нека дигне руку! Да ли сви виде чега нема?! Ко вид нека дигне руку: један, два, три... !!

II ДИО

ПРЕДСТАВА

СЦЕНА 1.

Госпођи реци: када ми пиће справи,
Нека зазвони. Иди, па почини.
Слуга одлази.
Да ли то нож пред собом видим ја,
Окренут дршком према шаци мојој?
Дај да те шчепам! Немам те, а ипак
Видим те непрестанце. Па зар ниси,
Привиде кобни, и опипљив ти,
Ко што си видљив оку? Или си
Тек нож у машти, тобож-творевина,
Из вручићава мозга поникла?
А видиш се опипљив ко и овај
Што га сад потржем.
Водиш ме путем којим кретох већ,
Оружје управ тако имао сам
Да употријебим. Ил се с видом мојим
Остала моја чула шегају,
Ил вриједи он колико она сва.
Клов... молим... Клов.
Видим те непрестано, а на твом
Сјечиву и на дршци капи крви
Који не бијаше прије. Ал тога није:
То се тек само тако привиђа
Крвави овај посао мом виду.
Над половином свијета природа
Изгледа сада као умрла.
А сан, за застор скривен, мором море
Опаки снови: сада чаробњаштво
Хекати блиједој жртве приноси,
А сабласно убиство, пробуђено
Стражаром својим, вуком, што на својој
Завија стражи, кораком се мучким,
Ово је мучки корак; тарквински крупним,
Ово је тарквински корак, и кратким
Сладострасним, ево га,
Свом циљу шуња као дух.
О, драга моја леди Макбет!
Опери руке моје од те крви,
О, драга, леди Макбет.
Учини злочин мој невидљив за око људско.
Да крв његова нестане с руку мојих,
Да Данканова власт уђе у тијело моје,

А крв његову опери, опери, с руку мојих.
Опери руке моје кржаве, драга
Леди Макбет,
Опери овај прљави под по којем се
Ваљам ја, овај под нико није обрисао
Годину дана; добићу инфекцију, о драга
Леди Макбет!
И овдје је ваш прилог за културу?
Ово... ситна пара - ситна логика.
Колико пара... толико глуме!
Кад завршим глуму своју,
ко хоће још нек стави,
Ко неће... марш на телевизију!
О, чврста
И постојана земљо, корак мој,
Ма куд да кренем пречуј, како не би
Ни саме стијене избрбљале куд ћу,
Те грозу с овог скинуле тренутка
Која му сад тако пристаје.
Док овдје пријетим ја, он живи тамо:
За дијела зар све ријечи лед су само.
Бррр!
Долазим, долазим,
Да Либријум у тијело своје ставим
И чашицом се једном окријепим,
По љекарском рецепту!
Идем, и ствар ће извршена бити:
Звоно ме зове. Ти га, Данкане,
Пречуј, јер ово погребно је звоно:
У рај ил пакао позива те оно!

СЦЕНА 2.

Молим... Да. Јесам. У гимназију. Не, ја сам био у Првој гимназији. Можда сте чули за њу: професорица Милачић. А, не. Нисам. Молим. Да, сам. Мислио сам да је тако најбоље. Не чујем. Да, да. Ту је са биографијом и монологом. Да, да. Пјесма. Нисам. Јесам. Мислио сам да је тако најбоље. Сам. Да, да. Нисам. Јесам. Како нема... мора бити, ту на крају. Да. Пјесма. А ово још није готово... Мислио сам ако треба још. Ви сте ме прекинули. Да, да. Припремио сам. Једна наша позната пјесма коју је написао наш познати књижевник и пјесник. Па, овај... Да, Лаза Костић.
Лаза Костић: Међу јавом и мед сном
Срце моје самохрано
ко те дозвола у мој дом?
Неуморна плетисанко,
што плетиво плетеш танко
међу јавом и мед сном.

Срце моје, срце лудо,
што ти мислиш с плетивом?
Ко плетилца она стара,
дан што плете, ноћ опара,

међу јавом и мед сном.

Срце моје, срце кивно,
убио те живи гром!
Што се не даш мени живу
разабрати у плетиву
међу јавом и мед сном!

СЦЕНА 3.

Тата. Тата. Положио сам. Глумац. Било је изврсно. Сјајно. Не могу да вјерујем. Извео сам монолог и један господин ме похвалио. Глумац! Тата?! То је данас факултет: факултет Драмских умјетности. Тата! Глумац?! То се данас каже извршилац драмских радова. Тата, шта ти мислиш о томе да ја данас будем глумац...

Сине, добро. Добро. тако си нам мало измакао испод контроле и... Ја и мамица се јако радујемо да си ти изабрао баш то занимање. Ти најбоље знаш... Имаћемо у нашој породици једног сина инжењера, а сада... имаћемо... једног сина... глумца!

Али, тата. Бити глумац. Бити глумац... то је... исходиште јединствености. Исходиште. Тата, слушај ме! Вјеруј ми. Ма, ти мене не разумијеш. Никада ме ниси разумио. Гледај ме. Тата. Добро је да се неке ствари унапријед одреде. Тата! Глума је вјештина много једноставнија него што се то на први поглед мисли. Хеј, тата! Глумци глуме као да је истина оно што ти чаробњаци дочаравају својом глумом - као да је истина. Глумци глуме глумећи као да им нешто јесте што заправо није, тако да гледалац вјерује као да је истина оно што они глуме. Тата. Човјек коме вјерују да га нешто боли, а не боли га ништа, или обратно, човјек који се тако срдачно смије да може насмијати и друге, а можда је субјективно веома несретан и боле га зуби, а људи му вјерују, за таква човјека се каже да је добар глумац. А видиш, тата, ја бих желио бити...

СЦЕНА 4.

Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo
sponte sua sine lege fiden rectumque colebat.
Poena metusque aberant, nec verba minacia fixo
aere legebantur nec supplex turba timebat
iudicis ora sui sed erant sine vindice tuti.

A, E, I, O, U!

A, E, I, O, U!

A, E, I, O, U!

As!

Позиција један

Pas de deux.

Позиција два

Pas declie.

Позиција три
En avant.
Кикс!

СЦЕНА 5.

Снове снивам, снујем снове,
Снујем снове бисерове,
У сну живим, у сну дишем,
Ал не могу ситне снове,
Не могу их да напишем!

Снове снивам, снове снујем,
У слике бих да их кујем,
Ал су санци полетанци
Не могу их да прикујем
Срцу моме лаганоме!

СЦЕНА 6.

Молим вас, изговорите тај говор онако како сам вам ја показао, да вам готово клизи са језика. Али ако будете жвакали, као што чине многи ваши глумци, онда ће ми то бити исто тако пријатно као да сам општинском добошару дао да говори моје стихове. Па немојте сувише ни тестерисати ваздух рукама, овако: него будите у свему умјерени. Јер и у самој бујици, бури, или, да тако кажем, вихору страсти, ви глумци, морате имати мјеру, која ће то ублажити. О, како ме вријеђа до дна душе кад чујем каквог плећатог разбарушеног клипана како у дроњке цијепа неку страст, да би пробијао уши најјефтинијој публици у позоришту, ово је наравно метафора, која није ни за шта друго него за неразумљиве пантомиме и галаме. Волио бих да ишибам таквог дрипца. Молим вас, избјегавајте то!

СЦЕНА 6 а.

Ја јамчим за то вашој свјетлости.

СЦЕНА 6 б.

Ал наслони на те снове
твоје груди бисерове,
две ледене бисер капи:
Та би студен смрзла снове,
све те слике следила би.

СЦЕНА 6 ц.

Али не будите ни сувише кротки, већ нека вас учи ваше рођено осјећање мјере; удесите радњу према ријечи, а ријеч према радњи, и нарочито се старајте да никада не прекорачите границе природе. Јер свака таква претјераност промаши циљ глуме, чији је задатак, у почетку и сад, био и јесте, можете записивати, да буде, тако рећи, огледало природе: да врлини покаже њено сопствено лице, пороку његову рођену слику, а самом садашњем покољењу и бићу свијета облик, и отисак. Сад ако се у томе претјера, или не дотјера, незналице ће се можда смијати, али ће паметнима бити врло мучно. Паметнима! Хвала, господине. А суд ових ако допустите, мора претегнути читаво позориште првих. Мора! Мора!

СЦЕНА 6 д.

Хвала вам. Ово је био непосредан контакт умјетника са народом. Хвала! А сад, даме и господо, историјска сцена у којој умјетник налази ослонац у друштву.

СЦЕНА 6 е.

О, гледао сам игру неких глумаца и слушао друге да их хвале, и то врло много, који, па да се не изразим простачки, нису имали ни нагласка крштене душе, ни хода крштеног, ни некрштеног, ни човјечијег; него се то шепурило и урлало, да сам ја помислио да је какав надничар природе направио људе, а није их направио добро, тако су наказно подражавали човјечанству!

СЦЕНА 7.

"Надам се да је то код нас углавном..." (поправљено). "Да је то код нас... углавном..." (поправљено). Ух! "Надам се да је то код нас углавном..." (поправљено). Не, не могу се сјетити. Знам смисао те ријечи, али је не знам тачно изговорити. Знам да је то као глагол, али је некако чудно преведен. Не чудно: нелогично! Та ријеч, тај глагол, он је измишљен. Преводац је то измислио. Овај монолог је писан у стиху, и да би се наставци римовали... ова посљедња ријеч у стиху је измишљена! Овај преводац је луд! Тај његов превод, можда, и звучи логично, ја се у то не разумијем много, али ја, као глумац, кад га учим, морам да га учим напамет. То је грозно. Опростите, молим вас. Надам се да је то код нас углавном... (поправљено). Ето, не могу се сјетити. Што сада више инсистирам да се сјетим, то ми је све теже... Још знам да ми је то слаба меморијска тачка у монологу, и прије него што сам кренуо у ову сцену, ја сам у себи поновио тај глагол, и опет сам заборавио! Ух! Потребна је само секунда деконцентрације и човјек се изгуби. Опростите ми. У овој представи има толико текста, толико промјена ритма, различитих емоција, чудних детаља... а све играм сам! Да је овдје, са мном, барем суфлер: све би било другачије. Нико од вас не би видио да ја не знам текст. Ја бих глумио: "Надам се да је то код нас углавном... О!... Углавном...". А он, суфлер, би ми шапнуо реченицу, ријеч, коју не знам: "Ссс... ссс!". И ја бих наставио да глумим. Није мени жао што нема суфлера, ни што се представа прекинула, него ми је жао због лика! Мало ми је неугодно због њега. Јер ја сам сад изашао из њега, да се сјетим текста који сам заборавио, а он, лик, је и даље остао

наслоњен на овом господину-госпођи. Он је сад ту, ја сам изашао из њега, и ја сам сад ту. Јер, не може лик да се сјети текста. Он не зна шта је текст. Он мисли да су све те ријечи и реченице из његове главе. Није! Ја сам учио текст, ја сам заборавио шта треба да кажем, и ја сам прекинуо представу. Како би сад лик могао да разговара са вама кад вас не познаје и не види. Ви за њега не постојите. Ми смо имали суфлера, код нас у театру. Јер то је ипак нека сигурност. Тај посао је радио један диван момак. Он је завршио стоматологију, али је као суфлер био сјајан. То не може да ради свако. Јер суфлер мора да зна која су ми слаба мјеста у тексту, и да ли сам заборавио реченицу или само једну ријеч. И ми смо жељели да он код нас ради. И он је желио. Ми смо писали молбу да се у театру отвори још једно радно мјесто. Добили смо одговор из Министарства: ако се отвори још једно радно мјесто у театру, онда национални доходак из четвртог квартала прошле године, који се стабилизирао на оптималних 14,7%, у односу на први и други квартал ове године, гдје је просјек 76,3% у порасту, и ако сад запослимо суфлера, национални доходак не расте, него пада за цијелих 17,4%, а по кварталу 0,18%, што значи: да је мој хонорар мањи за 10%! А ја не дам мој хонорар! Да, не дам... али зато сам сад и прекинуо представу јер сам заборавио текст. Ево, чим се сјетим наставићу да глумим. Вратићу се у лик и играм даље. Немојте ви мислити да је то лако: да ја уђем и изађем из лика. То је једна сложена психолошка радња, која утиче на рад мозга, на психу и расположење. То оставља посљедице. То је друштвено доказано! Боље је да оставља менталне посљедице, него да ја дајем својих 10%! Ући и изаћи из лика то и није тако страшно. Страшно је кад глумац неком лику да своје органе, заборави текст, и изађе из њега да се подсјети шта говори. На примјер глумац да лику своје органе. Публика у дворани шапуће: "Умјетнички доживљај! Пфа! Глумац му је дао своје органе! Пфа!". Ја играм. Играм!: "Ааа!". И одједном заборавим текст. Глумац није машина. Рецимо, боли ме глава, нешто ми се догодило тај дан и ја заборавим текст. Изађем из лика да се сјетим текста: а лик оде са мојим органима. Гдје оде?! Оде у друштво! И тако неколико пута и пуно друштво органа! Људи се онда питају: "Одакле толики органи?!". Из културе!! Добро, да не говоримо о томе. Ево, други примјер: колико пута сте били у театру и гледали представу у којој, рецимо, неки глумац трчи преко позорнице. Он трчи: "Ааа!". Ти мислиш: "Пфаа! Како онај глумац глуми!". Ти мислиш да он глуми: а он, у ствари, трчи за својим органима! Трчи, јер се давање органа посебно хонорарише! Ти мислиш да је то лако: ући - изаћи - дати органе - а остати нормалан. Наравно, да није лако. Ти немаш ни времена ни простора ни толико улога да би то све постало лако и нормално. Немаш! Опера, балет, драма - све је то код нас на једној позорници. Не могу ја довести свој лик, из неке представе, и десет сати пробати да уђем и изађем из њега и још да му дајем своје органе. Јер, ти имаш своју пробу: три-четири-пет сати! Па ко уђе - уђе, ко да да! Ти, рецимо, пробаш, и треба ти само мало да уђеш у неки свој лик: кад долазе ови из опере-пјевачи: "Ла-ла-ла!", па ови из балета играчи: "Хоп-ла-хоп!", или глумци из неке друге представе, и сви носе своје ликове. И они имају пробу. Још је срећа, ако ти је лик, у који мораш да уђеш, неки добар човјек. Замисли да је неки ружан, непристојан, некултуран, нервозан, да је идиот, будала - јер свијет, који ми играмо, је пун таквих људи. Господо, ако не вјерујете, окрените се околу себе и погледајте. Погледајте не свијет, него првог који сједи поред вас! Погледајте се у огледалу! Ти немаш ни времена, ни простора ни довољно улога да играш. А кад мислиш да све то имаш: пензија! А ја сам имао срећу! Срећу, да је предсједник кућног савјета (хаусмајстор) гдје ја живим, схватио шта мени треба. Он је дошао и рекао: "Ти

си један велики потенцијал, ти си један велики ентузијаста... ти си мало онако... Марш у подрум!". Доље у подруму је остала празна просторија од кућног савјета. Ја нисам вјеровао. Он је викао: "У подрум!". Ја сам добио простор, ја сам добио вријеме! "У подрум подрум!!". Ја сам био срећан! "И немој много да се дереш, дјецу да не плашиш". Хеееј! "И пази на кућни ред: не можеш иза 20 сати...". Хеј! Ја сам сакупио све своје ликове: Макбет, Хамлет, Виктор, Цибра, Фердишченко, Едгар, Леополд, Алекса, Јовадин, Ланселот... и све доље у подрум! Опааа! И ту, у подруму, ја сам пробао. Сатима, данима, годинама. О? А! Иии! У? Е-хе-хе! А? Ууу! Еу? Ио? А! И! О! У! Све: сам... сам... сам! И једнога дана, дошао сам из подрума уморан, кад неко куца на врата стана. Куц! куц! Ја отварам врата и угледам предсједника умјетничког савјета из театра. "Добар дан". "Добар дан". "Шта је било?". "Донешена одлука!". "Каква одлука?". "Једногласна!". "За шта?". "За ангажман!". "Гдје?". "У театру! Ти!". "Шта ја?". "Ти треба да играш лик једног криминалца". "Да уђем у лик једног криминалца?". "И убице!". "Убице?". "Лопова!". "Лопова?". "Четрдесет проба!". "Четрдесет?". "Дванаест представа!". "Дванаест?". "50% на првој проби". "50%?". "А даш ли му органе, још 12%?". "Органи 12%?". "Максимум!". "Максимум?". Толико код нас вриједе криминалци, максимум! Мојој срећи није било краја. Ја сам о томе, у подруму, могао само да сањам. Јурнуо сам степеницама, низ ходник, у подрум. Јурио сам, срећан, да оном криминалцу кажем да ћу ја ући у њега. Да ћу га ја играти! А он је доље у подруму. Сви су они доље: у подруму. У мраку. Чекају: свјетло... завјесу... костим... шминку... реплику... зној... аплауз... критику! Чекају мене! Утрчим у подрум: "Хеј, господине криминалац... ја ћу вас играти!" А он ме ногом удари: "Бууум!". "Хееееј?!". Удари руком: "Трааас!". "Хееееј?!". "Шљааап!". Криминалац. Криминалац и убица. Да бих био срећан: морао сам бити убица и криминалац! Било ми је тешко и била ми је мука! Он да се према мени тако понаша?! Он? Он који, без мене, не постоји! Криминалац? Ха-ха-ха! Ја сам глумац. Ја могу ући у њега и он ће бити фрљав. Ја могу ући у њега и он ће бити смијешан: овако ће да хода! Али ја хоћу да он буде то што јесте! Јер, ја сам глумац! Поново ја сиђем у подрум. Полако. Ставим ухо на врата подрума. Сви су унутра. А мени мука. Ставим кључ у браву. Тишина. Отварам врата подрума: "Шкриип!". Уђем. Гледам. Изађем: "Шкриип!". Затворим врата: "Шкљоц!". У подруму паника. А мени мука. Отворим врата поново: "Шкриип!". Лијевом руком: "Клип!". Упалим свјетло. "Шкриип!". Затворим врата: "Шкљоц!". Гледам их: "Ко вас јебе!". То ја ликовима у подруму. Ха-ха-ха! Сад ми реци гдје је граница!? Гдје?! Овдје? Или овдје?! Ха-ха-ха! Какав морал! Ово је театар! И ја хоћу да играм! У том тренутку, онај криминалац се окрену, као да је хтио да дискутујемо. Али, ја сам глумац! И ја сам скочио на њега. Играју те: "Аааа! Аааа!". Кад ја хоћу и како ја хоћу! "Ааа! Аааа!". А ова чистачица што чисти стубиште у згради: она има већи хонорар од мене. Она чисти три стубишта у три зграде и заради више него ја када лику дам органе. Она чисти: "Ла-ла-ло-лу!". А ја доље у подруму: "Аааа!". Ја улазим у њега. "Ааа!". А чистачица: "Људи! Људи! Шта је оно у подруму?!". Сви станари су дошли на врата подрума: "Ааа?!". "Ооо?!". "Ууу?!". "Иии?!". "Еее?!". Сви су рекли: "Ујетнички доживљај!!". Ја улазим у њега: "Ааа!". А они гледају. Ја постајем он: "Ааа!". А они гледају. Ја сам он: "Ааа!". А они гледају: "Платите карту!! Платите карту!". Побјегоше. Али није то ништа. Ово, није ништа. Ја сам, тако, једном играо Будалу. Десет година. Будалу! Каква сам ја Будала био! Добио сам награду за Будалу. Друштвено признање: као Будала! Кад сам ја желио да будем Будала, ја нисам одмах био Будала. Ја сам, прво, данима и данима ишао и гледао људе. Гледао и тражио инспирацију за своју Будалу. Јер ја нисам

желио да то буде нека тамо нама непозната Будала: него наша Будала! Наша! Кад човјек дође у театар да гледа: он гледа и каже: "Види, онај је исти као ја!". Једно културно поистовјећење. Али, ни ти није ништа! Ово није ништа. Ја сам једном играо "Медвједа" (А. П. Чехов). Годину дана! Годину. Медвједа!

СЦЕНА 8.

Кад се пренеш, прво биће,
Које спазиш, твоје бит ће,
Твоја љубав, твоје жице -
Био медвјед, мачак, лис,
Вепар љути или рис -
Кад се пренеш, бит ће цио
Твоме срцу драг и мио,
Макар како гадан био.

СЦЕНА 9.

Глумац, радимо један пројекат на телевизији. Ово је медиј. Глумац. Радимо једну велику серију. А ја режирам. Глумац. Кад сам читао сценарио, глумац, ја сам нашао једну улогу за тебе. Улога! Мислим... нема текста.... Али, улога! Глумац. Пази: гледај овамо! Овамо. Пази! Твоја улога. Снимамо серију. И онда једнога дана снимамо: тотал! Виде се: брда... облаци - кумулуси... коњи... ријека... шуме... А ти, глумац, ти стојиш у дубини тотала. Стојиш. И шутиш! Глумац. Телевизија! Серија! Пази! Сједи народ и гледа. Гледа! И одједном: тотал! И онда онај што гледа каже: "Јао! Тотал! Упали видео. Жено пробуди дјецу. Брзо овамо, сви! Гледај! Види! Види оно! Види ово! Види оно! А види, види, види оног глумца како шути!". Глумац! Театар?! Тебе ће више људи видјети на телевизији како шутиш, него у театру за читав живот. Хало? Ко је?... Клов? Хало Клов? Прекину се. Глумац, да ти кажем истину: ту твоју улогу... ту твоју улогу... може да одигра било ко!

СЦЕНА 10.

У посјету је дошла једна жена. Срео сам је "Код Лабуда". Сједила је и пушила, веома привлачна, али има чудан поглед. Продоран. Управо сам разговарао са својим пријатељем, Имануелом Кантом, 1724 - 1804, па ми је газда рекао: "Окани се тога, Виктор!". Када је чула моје име, погледала ме и насмијешила се. Изашао сам. Доље пред капијом, баш када сам хтио ући, стиже ме. Она. Отварала је врата од аута и ја сам сјео. Рекла је: "Ти си Виктор?". Хтио сам јој представити свог пријатеља Канта, али она се нагнула преко мене и залупила му врата пред носом. Насмијешила се и рекла: "Ти си, дакле, Виктор!". Нисам знао шта да радим. Изашао сам из аута. Она је сједила и посматрала ме. Ја сам пришао и отворио врата. Као неки лакеј. Гледала ме како сам бленуо у њене ноге док је излазила. Видио сам их све до изнад чарапа. Дивне ноге. Стајала је, заклањајући очи од сунца. Питала ме: "Да ли често разговарате са мртвим филозофима?". Објаснио сам јој да је то један од мојих штосова. Насмијешила се и отишла. То је моје... исходиште... додао сам. Тата! Исходиште јединствености. Тата, немој се освртати, стоји иза твоје столице.

Како ко? Карл Маркс. Маркса је стид због мене. Тата погледај: Георг Вилхелм Хегел, 1770 - 1831! У реду, тата. Отишао је чим је тебе опазио. Тата, ја волим ово мјесто. Волим га. Ја живим и друго ми не треба. Овдје се осјећам сигуран. Ја сам престрашен. Схваташ ли? Ја сам болестан. Ја сам престрављен. Шта мислиш, зашто сам био тамо ... тамо, гдје сам био? Тамо сам имао бијелу собу. Бијели кревет. Бијеле вртове. Све је било тако тихо. У томе и јесте ствар што људи никако не могу да схвате да сам сретан. Не могу да вјерују, а то је сасвим просто. Неизљечиво, али оптимиста. Не дам се ничим узбудити. Знам све што раде. Чиме су тако страсно заузети. Али ме није брига. Не муче ме никакви назори. Ја сам срећан. Тако је то у мојим годинама. Шта хоћеш да радиш? Као да није доста, већ и то, што они раде! И тако преврћеш по смећу... као да си сасвим по страни. А онда се вратиш овамо, способан за нову чарку. Могао бих убити једнога дана. Знате, ја размишљаам о мучењима и имам неколико занимљивих идеја. Али морам рећи да то не би ишло тако лако. Тата, видиш ли оног смијешног човјека који чучи? Оног што нас гледа? То је Дарвин. Видио сам Декарта како је ушао овамо! Декарт је курва! Јурим га. Ја сам прогнан. О! Џон Стјуарт Мил! 1807 - 1873. Чињеница је да ми се болест повратила. "Слобода је у томе да свако може чинити оно што жели!". Тачно је! Ја сам прогнан. Ја сам осуђен на изгнанство. Ја сам глумац. Слобода је у томе да ти свако може режирати оно што жели!

СЦЕНА 11.

Сам од прекјучер: све бијаше театар. Бијаш неки пут на балкону, а неки пут на сцени. У једном чину, кулисе су биле тако големе, да се ништа друго није видјело. Нема сцене. Нема гледалишта. Нема мрака. Нема освијетљене рампе. За узврат маса публике је била на сцени. Маса!

СЦЕНА 12.

Народе! Народе!
Добро вече и добро дошли у театар!
Код нас је свако добро дошао.
Сањате ли да постанете умјетник?
Дођите!
Дођите, народе.
Нас театар запошљава свакога.
И сваког ставља на његово мјесто.
Јесте ли се одлучили?
Честитамо!
Не?!
Штета!
Али пожурите, представите се.
Циркус је најпристојнија форма театра!
Дођите, народе!
Да ли још увијек сањате да постанете умјетник?!
Дођите!
Имате вријеме, простор, радњу! Све!
Одлучили сте се?
Честитамо!

Али пожурите, представите се.
Још прије поноћи.
Јер у поноћ ћемо затворити и никада више нећемо отворити!
Јадан онај који није повјеровао.
Слобода је у томе да ти свако може режирати оно што жели.
Народе. Народе.
А ово: ово је све режија.
Дођите.
Ја сам само глумац!
Дођите!
Ово је јединствена прилика!

СЦЕНА 13.

Драги наши гледаоци, имам част да вам кажем у чему је ствар ако будете љубазни да ме саслушате. Дакле, ово је комедија. Комедија! И ова комедија се још на грчком језику играла под насловом:! У латинском преводу, ова комедија се играла под насловом:! Ми смо ту комедију узели и код нас у театру на репертоар и играмо је под насловом:! Дакле, то је комедија. Видјећете, главна радња у тој комедији одвија се око једног слуге и његовог господара. То су два главна лика. Морам, на почетку, нажалост, да напоменем да ја играм улогу и слуге и господара. То изгледа као мали проблем, али... није. Јер, ја нисам желио да играм све. Ја сам чак писао и жалбу, али ми је она одбијена. Има глумца, код нас у театру, који су могли да играју један од ова два лика. Али, овај један глумац, што би могао да игра, он је био у неким материјалним проблемима, па је молио да неко вријеме не игра. Јер у исто вријеме, када се радила ова представа у театру, он је добио једну добру тезгу. Нека заради, колега је. Овај други глумац, и он би могао да игра, међутим он воли да... попије. Онда свашта каже, а људи не воле кад ти свашта говориш. Овај трећи глумац, и он би могао да игра... али, он је добар глумац! Добар! Тако да смо га ми избацили да нам не смета. Има овај још један глумац, међутим, он је висок, има црну косу, зеленкасте очи, широка рамена... Тако, висок и згодан. Он би могао да игра, један од ова два лика, али не може зато што је такав! Такав какав је, он би рецимо могао да игра ликове у љубавним комадима, љубавнике; љубавне сцене; драме; мелодраме; А ово је комедија! Немојте ви мислити да ми тражимо ману сваком глумцу. Не! Али не може он све да глуми, јер то су проблеми. Нисте ви ни свјесни тежине тих проблема, не само за вас, него и за нас. Ево, молим, примјер једног нашег проблема: плакат на улици. Театар! Представа та и та. Испод наслова великим словима пише: к о м е д и ј а! Ти то једва дочекаш јер обожаваш комедије. Жуто-плави абонман са роза тачкицама, из љубичастог циклуса! Ти жену под руку и правац театар. Сједнеш у дворану. Они глумци на позорници глуме. Ти се смијеш. Они глуме. И жена ти се смије. Они глуме. И одједном се појави онај високи и згодни - лијепо глумац! Жена каже: "Јоој, види оног глумца?". "Пссст!". "Ово је љубавни комад!". "Пссст, није. Ово је комедија!". "Види оног глумца?". "Видим га, па шта?". "У прошлом комаду, кад смо гледали, она једна жена је плакала за њим!". "У прошлом комаду. Ово вечерас је комедија". "Како комедија кад је она плакала?". "Плакала је у прошлом комаду!". "Шта се дереш?!". "Не дерем се, него кажем да је ово комедија". "Ти си љубоморан?!". "Нисам љубоморан". "Што си љубоморан?". "Ово је комедија". "Овај глумац увијек игра у драмама и љубавним комадима".

"Чујеш ли како се људи смију? Чујеш ли?! Комедија!". "Откуд ти знаш да је комедија?!". "Писало на плакату". "Којем плакату?". "Оном испред театра". "Којег театра?!". "Ооовооо!". "Гдје је стајао тај плакат?!". "Иди у пизду материну и ти и овај глумац и плакат!". Ти са женом дискутујеш, а ми глумци, на позорници играмо. Не можемо ми направити паузу да се ти са женом не договориш шта гледаш. А онда, опет, и нама проблем. Да би он глумио, ми сви морамо да радимо. Гдје је ту логика? Ако он глуми: костимограф, скица за костим, материјал за костим, кројач, материјал кројачу, шминкер, перика, пудер, тен, фен, обућар, гардероберка, вјешалица, прање, срање. Боље мени још један мали хонорар, него толики трошак и гужва. Боље мени, а боље и вама. Зашто је боље вама, даме и господо?! Зато јер све један глумац тумачи! Ј е д а н! Један глумац: с в е!! Пази, ти се не излажеш никаквим интелектуалним напорима. Ти само сједи... гледаш: а култура сама улази у тебе. Нема оних ситуација, када ти сједиш у театру и гледаш представу са педесет глумаца. Сви глуме. Ти далеко сједиш. Не видиш добро. Умјесто да пратиш текст и драмску радњу, ти пратиш сисе и гузице младих глумица. Нервира те рођена жена, која не разумије колико и ти. Сједиш. Гледаш. И мучиш се! Нема тога моја господо! Само ј е д а н глумац! Ти ћеш питати: "Како ћу ја знати кад си ти који лик?!". Знаћеш господине. Ја ћу теби намигивати. Играм један лик - намигнем лијевим оком. Играм други лик - намигнем десним оком. Наравно, знам господине, испочетка ће то бити тешко, али послвије... Господо, немојте ни ви очекивати од свега овога неке велике резултате, јер: ово су пионирски потези у култури! Ни Дивљи Запад није преко ноћи освојен. Ми се трудимо, не знам колико се ви перете, али ми се трудимо да "културу" гурнемо што дубље у вас. На сваку вашу пору, у сваку вашу рупу: културу! У нормалном животу је исто тако! Ево, још само да кажем и ово и почињемо са представом! У другој слици другог чина појављује се и лик једне жене. Морам да кажем да је то жена... зато што ћу ја и ту жену одиграти. То мало компликује читаву ствар... али, не много. Јер има код нас глумица које су могле да играју тај лик, али, нажалост, њих има камионима да их одвозе. И док су се режисер, драматург и директор свађали која би од њих то могла најбоље играти, и док не донесу одлуку... молио сам, да ја играм. Јебе се мени! Кад се већ овдје вечерас бламирам, боље да се бламирам у три лика: јер сваки лик носи мали хонорар. Тако је боље мени, а боље и вама: кад је један глумац! Гледај: онај гледалац се завалио, онај куња, онај узео дјевојку за руку па је ставио на своја муда, онај гледа на сат, онај једе бомбоне. Опустили сте се, господо, и уживате! Замисли вечерас овдје, умјесто мене, педесет глумаца. Ти би овако сједио, ти би имао папир и оловку и записивао сваки важан детаљ, теби бомбоне не би пале на ум, ти би заборавио и да си ожењен. Боље је, кад је један глумац. Замисли овдје вечерас, један театарски ансамбл: педесет глумаца и тридесет статиста. Сви они дошли - аутобусом. Глумили. Глумили. И сви отишли - аутобусом. Нико од њих, послвије представе, није изашао испред завјесе, пред публику и објаснио: "Драги наши гледаоци, вечерас је било ово... па је било ово... па је било овако... па је било онако!" Нико. Сви отишли - аутобусом. И сутра тебе питају: "Гдје си био синоћ?". "У театру!". "Ма немој?". "Да, да". "И шта си гледао?". "Једну представу". "Је л?". "Да, да". "И о чему се ради у представи?". "Врло интересантно. Једна савремена тема... Врло занимљиве сцене... Необична музика... Сви глумци су добри...". "Шта је садржај?". "Молим?". "Садржај". "А што се садржаја тиче, ја сам сједио далеко у дворани, па нисам то најбоље похватао!". А овај што је разговарао са тобом, послвије каже за тебе: "Шупак један. Иде у театар, а не разумије!". Ето, испаднеш глуп - а ниси крив! Један глумац! Ја ти све фино

објасним, не послѣје, него прије представе. У нашој представи има слуга, он је позитивна личност, и има господар, он је негативна личност. Сада пази: има жена која воли позитивну личност, долази негативна личност и утичне на ову жену против позитивне личности. Жена одлази са негативном личношћу, а позитивна личност остаје сама. Дакле, све знаш. Све знаш, а представе није ни било. Ти пратиш умјетност, а она није ни почела. Гдје то има господо?! Код нас!! Замисли сада, сутра идеш улицом, сретнеш оног истог пријатеља и ти њега питаш: "Извини, да ли си синоћ био у театру?". "Ха?". "Ниси? Штета! Ја сам био и гледао једну фантастичну представу. Дивну. Тако интересантан садржај. У том садржају има: слуга позитивна личност. Онда има господар негативна личност. Има жена која воли позитивну личност. Долази негативна личност и утиче на ову жену против позитивне личности. Жена одлази са негативном личношћу, а... извини журим, морам кући!". А овај што је разговарао са тобом, послѣје каже за тебе: "Што он разумије?! И зна препричати? Како он да разумије? Познајем ја њега, ради са мном, глуп ко бетон. Како он?! Он кад прочита "Спортске новине", њему овдје на челу, жила искочи! На шта је тај театар спао да га и он разумије! Кад га он разумије, морам да га и ја разумијем!". И ето ти и њега у театар! Тако ви театар и пуните! И боље је кад је један глумац! Ја глумим. Завршим. Изађем са позорнице. Ти мало сачекаш... аплауз и идеш кући. А овдје њих педесет! Ти сједиш, а они глуме. Глуме. Глуме. Онда један глумац изађе са позорнице ти помислиш да је крај... аплауз. А сви около тебе: "Шшшш!". "Опростите". Опет сједиш. Они глуме. Глуме. Теби досадно. Нервозан си. Онај глумац глуми и опет изађе са позорнице, ти поново помислиш; "Е сад је крај!". Аплауз. А сви около тебе опет: "Шшшш!". Ти псујеш у себи бијесан што си испао будала. Хеј, педесет глумаца?! Ти сједиш. А они глуме. Глуме. Одједном, сви глумци изађу са позорнице. Психолошка пауза! Шта ти знаш шта је психолошка пауза? Ти сједиш са женом: "Гдје су? Нема ни једног?". Жена те вуче за руку и показује на сат: "Готово? Како готово, тек је почело... Нема ни једног глумца... Види сви сједе у дворани... Ништа се не пали од свјетла. Нећемо ваљда у мраку излазити?... Шта се окрећеш? Једина се ти окрећеш?... Ух, глупачо једна! Кажем ти узми капут у крило... а ти број да узмеш!... Нема ни једног глумца!... Увијек се нешто зајебе кад ја дођем. Неће они мене правити будалом за моје новце!". Ти се дигнеш са сједишта да изађеш из свог реда... кренеш... а они глумци изненада наставе глумити у представи: "Ееее!! Оооо!". Ти стојиш усред дворане, а сви около шапућу: "Погледај оног! Примитивац, пошао кући, а представа није готова!". А замисли да се тако дигне предсједник општине - па се он зајебе?! Еј, ви појма немате који су то све проблеми које ми за вас рјешавамо. Не вјерујете?! Молим господо, ево још један примјер. Прво: завјеса. Починје представа. Педесет глумаца. Појави се један глумац, ти кажеш: "Знам ја овог глумца! То је онај познати глумац из оне ТВ серије. Да, да, она серија што је ишла дванаест година. Ја сам све гледала!". "А ја сам гледала и све репризе!". "Сјајан глумац. Он је глумио оног младог господина који је у 1487 епизоди оставио своју жену!". Ето, знаш глумца! Појави се сада други глумац, ти кажеш: "Знам и овог глумца! Да, знам и њега. Он је имао врло интересантан интервју у оним новинама... Гдје су сви његови на насловној страни: он и жена сједе, дјеца около њих, и баба, и деда, тетка, пас, папагај... Сви стоје - весели! Сви се смију! Сви весели! Сјајан интервју! Па се он фотографише: скинуо се у кратке гаће и наслонио на бијели клавир. Ту му је омиљени кутак кад ствара. Кад хоће нешто да створи, он тако дође... А онда друга фотографија: он поред прозора, пуши и гледа забринуту у даљину, у будућност...". А он гледа у комшеницу! "А онда му се и жена фотографише. Обукла шлафрок, смотала

пунђу и стоји поред таписерије. То је њој само хоби! Тако се она одмара када дјеца легну да спавају!". И дјецу фотографишу! Дјеца сједе на кожном тросједу са плишаним јастуцима, једно поред другог, скупили ноге, и читају књиге. А мама иза фотографа виче: "У књигу гледај!". А послије, испод те исте фотографије пише: "Каже мама: дјеца чим су сису пустили... књигу су узели сами!". Ето, тако си упознао умјетника - глумца. Тако си му био у кући, у кревету, у клозету. Знаш шта он једе, пије, пуши. Икебана! Итисон! Сторе! Знаш шта ради и како живи и о чему он мисли. Све ти знаш! Све знаш - ни о чему не одлучујеш! Појави се трећи глумац: "Види га... и овог глумца знам. Стари добри глумац. Умјетник. Штета што их данас нема више таквих. Да ли га гледаш на ТВ?! Он рекламира оне нове виршле што се једу заједно са пластиком!". Ето, знаш и овог глумца и од чега живи у пензији. Појави се четврти глумац: "Па овог глумца сви знају!". "Ко је он?!". "Он је... ссс... ссс... Да! Да! Знаш колики му је: оволики!". Појави се један глумац, рецимо, и ти га не препознајеш. Не знаш ко је. А он има епизодну улогу: појави се кратко као слуга и најави двојицу других слуга, који опет најаве долазак четворице господара! И то иде брзо у представи. Један. Два, Четири. А ти сједиш у дворани и пратиш представу: "Знам овог глумца. Знам и овог глумца. И овог знам. Све знам. Ја сам Бог, ја сам Цар!". Одједном се појави онај глумац кога не препознајеш: "Опростите, молим вас, да ли ви знате који је ово глумац?". "Пссст!". "Опростите". Тражиш програм представе у коме пише који глумци играју: "Аха, ево га! То је тај глумац. Нисам га препознао!". Дигнеш главу кад на позорници стоје двојица: "Како двојица?! Сад је био један! Ко су ова двојица? Гдје је онај један, препознао сам га?". Улазе четворица. "Који су сад ови?". А ова четворица се свађају: "Ајајаја!". "Ојојојо!". "Ајаја!". "Ојој!". И овај један вади нож и убија овог другог. А ти сједиш у дворани: "Гдје је онај један? Гдје су сад она двојица? Ко су ова четворица? Зашто се свађају? Нож?! Уби га!! Зашто га уби? Ко је кога убио? Гдје су она двојица отишла? Шта раде ова четворица?". З а в ј е с а! Први чин. "Ау?!". А представа има четири чина. А ти си се у првом чину запетљао. А још си и своју драгу повео са собом. Нећеш ти њу у биоскоп или кафану - него у театар. Култура! И она каже: "Драги, што је ово комад!". А ти њој: "Ееее.... ее!". И она каже: "Драги, молим те, купи ми сок. Жедна сам". Ти њој сок да купиш у театру: то кошта. Култура кошта! Па се вратиш у дворану. Други чин. Сви гледају. Озбиљно: "Хм, хм". И ти си озбиљан: "Хм, хм...", и озбиљно гледаш на сат. Сви се смију и реагују: "Ха, ха, ха...". И ти се смијеш и реагујеш: "Ха, ха, ха... ко ме наговори да гледам ову глупост!". Други чин готов. Пауза. Опет драга: "Драги морам да... пишким. Дај ми ситно". Ти њој ситно да пишки у театру - то кошта. Култура кошта! Па се опет вратиш у дворану. Трећи чин. Четврти чин. Па то траје до иза поноћи. Иза поноћи нема трамваја, метроа, аутобуса... и онда такси! Лова! Лова, господо, лова! Култура кошта. Култура кошта! Култура кошта! А ово је... пррррд... комедија!

СЦЕНА 14.

Комедија! Само један чин: кратко и јасно. Госпођа, ако ће пишкити, нека пишки кући, а не у културу. Ето, зар не видите и сами које ми проблеме рјешавамо за вас. Замисли још само ово: замисли да вам се овдје вечерас игра руски комад? Да ли бисте га пратили? Чујеш шта вас питам? Руски комад? Па им свака личност у представи има по три имена! Да ли би то пратили? Ха! Ми који играмо не знамо како се ко зове, а камоли ви који гледате. Знам ви до

сада нисте ни били свјесни свега тога. Дакле, можемо ли почети?! Дакле: к о м е д и ј а! Комедија. Комедија. Први, посљедњи и једини чин. Написао Плаут! Плаут. Плаут. "Хвалисави војник!". Само тренутак: погледајте ми око... намигујем. Сада прво играм господара. Он је каква личност? Тако је: негативна. И она се појављује на сцени.

У честом љутом боју
Кад поход спремах ја,
Показах праву храброст
И спретност, то се зна!
Мој ратни поклич: ку! ку! - чим је чуо,
Душманин је сваки, смјеста киднуо.
Ку! Ку!
Јунак сам ја! Херој сам ја!
Славни Пиргополиник, да!
Артротрозе! Артротрозе!
Дај народу неколико критика о мени. Нека чита!
Артротрозе! Артротрозе!
Нека народ пије у моје здравље!
На свој рачун!
Артротрозе, (тихо) да живи велики силни јунак.
Ја сада играм Артротрога, он је позитивна личност.
Да живи велики силни јунак, Пиргополиник!
Живио!
Освајао сам земље и благо све за трен,
а награда за храброст био је богат плијен.
И поред кукања и плача,
узимао сам све што сам хтио - врхом мача!
Јунак сам ја! Херој сам ја!
Славни Пиргополиник, да!
И многе лијепе цуре, мој дивни бијаху плијен.
Јунак сам ја! Херој сам ја!
Славни Пиргополиник, да!
Разговарајмо о славним биткама које сам ја водио.
Свијет познаје само један мали дио мојих дјела
у којима сам патио, крварио, гушио се, рађао,
умирао и нестајао.
Да ли се сјећаш?!
Све што ме окружује нека буде дивно и блиставо.
Мој штит нека замрачи сунчеву свјетлост,
као што је некад, у љутим окршајима,
засљепљивао очи непријатељу!
Артротрозе! Артротрозе!
Зашто забрањујеш овом народу да каже истину!
Да у мени нисте нашли пријатеља,
п о с т а о б и х п р о с ј а к!

СЦЕНА 15.

Ако нису тежње наше
Задовољство стекле ваше,

Замислите, да сте снили
И тек жртве варке били.
И да оне слике таште
Тек су сан и пород маште.
Не будите зле нам воље,
Други пут ће бити боље.
Ако звиждук ваш нас мине,
Те нам тако срећа сине,
Пук се куне својом главом,
Све ће стазом поћи правом -
Или лажем, кад то велим.
Лаку ноћ вам свима желим -
Пљешћите нам, па ће све
поправит се мане те!

СЦЕНА 16.

Тата, слушај ме, осуђени да објасне мистериј свога живота, људи су измислили театар. Ја сам измишљотина. Протјерани из раја земаљског створили су овај привремени и умјетни рај, можда у очекивању будућег раја. То је, у сваком случају, најсавршенији, најоригиналнији од свих њихових изума, и онај који највише зачуђује. То је рекао бих, једини проналазак људи, све што им је Бог оставио, проклевши их. Театар у себи садржава све друге проналаске и проналазак театра у својој инфантилности има нешто божанско.

СЦЕНА 17.

Слушај ме сад добро. Имам девет година и имам личну четкицу за зубе са црвеном дршком. Твоја има плаву дршку. Мамина бијелу. Све до сада сам био дијете за примјер. Нисам урадио ништа што је било забрањено. На примјер, увијек сам се заклањао руком кад пишким, као што сте ми савјетовали, и никада нисам увлачио прст у дупе дјевојчицама. Једноставно хоћу да ти кажем данас, тата, данас: да више ни једну годину нећу чекати да бих постао човјек. Што не значи ништа. Али сам једноставно одлучио да будем нешто.

СЦЕНА 18.

Јер, некада када су глумци били искључени из грађанског друштва и када су попут боема лутали свијетом, развијале су се без сумње снажније и осебујније личности. Њихове страсти биле су плаховитије, њихове реакције снажније. Нису имали других интереса. Били су комедијаши душом и тијелом. Данас је тијело добро одњеговано, али је душа слаба, а интереси подијељени. Тата, ја вјерујем у бесмртност театра. То је најбоље уточиште за све оне који су потајно сачували своју младост и кријући се од свих, одијелили се од људи да би се с њом играли све до своје смрти. А до тада, ја бих желио да знам шта је ово? Ово?! Ово исходиште јединствености?! Шта је ово?! Нећу да умрем, а да не знам: шта је ово?! Нећу! А ја сам сада стар... а умире се у свако доба.

СЦЕНА 19.

А глумац мора бити спреман да увијек умре. Такав ти је опис радног мјеста. Да ли желите да ја сад једном умрем? Да умрем за вас? Да ли желите да умрем са драмском радњом или без ње? Молим... желите смрт са радњом! Ево одмах. Тата, извини, имам смрт. Сачекај, молим те. Даме и господо: смрт само за вас! Пази ову смрт: ноћ. Тишина. Магла. Планине. Зима. Језа. Страх. Бол. Неизвјесност. Колона: "Шљап! Шљап. Шљап!". И одједном колона стаде: "Шљап - пљап!". Наста кобна тишина. И у датом тренутку главни глумац промоли главу и рече: "Славко!". "Шта је, Мирко!". "Славко, пази метак!". Фијуууууу!. "Баш ти хвала Мирко. Спасио си ми живот!". "Ништа... ништа. Славко, није сада вријеме за захваљивање. Сад је вријеме за јурише. Јууриш!". "Јурииш!". Ааааа! Глумац... је глумац... је глумац!

Желите ли да још једном умрем?! Још једном?! пази ову смрт!.... Ха-ха-ха! Ова смрт је интересантна. Играо сам у једној представи мужа од једне жене која је била... мислим, имала је оно напријед и оно, назад. Оволико! Да! Они су имали сусједа који је имао ону ствар ту... тако до кољена. Да! И сад, сусјед је завео жену од овог што сам га ја играо и био са њом. Овај муж је то тешко поднио и почео је да муца, да добија тикове, а пошто је остао сам, почео је и да... оно... руком. И он је то тако трпио два чина, и у трећем чину, када је њему све дошло до овдје, комшији је до овдје, то сам рекао, он улази на сцену да се обрачуна са оним. Он му говори: "Ти... ти... моја... же... же!". Овај се смије: "Ха-ха-ха!". "Да... ти... мо.. же...!". "Ха-ха-ха!". "Дн.. тв.. кн...". "Сиктер!". Тог тренутка у њему букну сва она снага и понос, нестаде тикова и говорне мане и он проговори: "Будало мудата!". Сад овај поче муцати: "Ја... ја... ја!". "Није јаја - него глава! Брани свој живот!". И потеже мач. Фију! Тик. Так. Тик. Так. Так. Так. Ух! Што је ово оштро... Ааааа! Глумац... је глумац... је глумац!

Да ли желите још једном да умрем?! Да умрем од љубави?! Од љубави према вама? Добро! Клов... молим... Клов! Ево, умирем од љубави према вама. Умирем! Ааааа!

Да имам три године, ја ово никада не бих урадио. Никада! Али имам девет и страшно сам паметан. Невјероватно паметан! Молим вас, учините ми још једну услугу: посљедњу! Молим вас, прдните једанпут за мене! Ах, каква судбина! Али, ту нема шта да се објасни, мили мој татице. Правим се луд. А то није тако страшно. Ах, ко сам ја? Јесам ли жива слика порока и кајања? Ах! Ја сам Виктор!

СЦЕНА 20.

Што се реформе театра тиче, иде се заиста пребрзо на посао. Изгледа да се готово сви они које ствар занима нарочито боје времена; у тој журби добар дио енергије ће се изгубити. Сваког дана, сваке недјеље, сваког мјесеца читамо енергичне изјаве, пренагљене закључке, које су формирали ентузијастички.

Ти би ентузијастички морали одахнути и мало се дисциплинирати. Умјесто да трче тако брзо према закључцима, требало би да почну од почетка, да траже гдје је истина. То би их водило крају њиховог живота у расположењу које више задовољава него оно у којем се излажу опасности да дођу према садашњим изгледима.

Реформа може, и не мора, произилазити из какве прераде театарске архитектуре, плеса, позорнице, расвјете, тема дјела, претпродаје улазница,

игре глумаца. Сигурно је једно: она може бити правоваљана само ако се сви реформатори удруже пријатељством и буду у уској вези. Надам се, да ће сви ови ентузијаста, данас подијељени, бити ускоро уједињени и да ће пружити историји театра нови доказ правог и несебичног ентузијазма, када се ентузијазам удружи са здравим расуђивањем. И да ће увидјети да ће служити ствар која се највише приближава Магији.

СЦЕНА 21.

Али, ту нема шта да се објасни, мили мој татице. Дошао сам зато што не могу да спавам. А не могу да спавам зато што превише галамите и зато што сам болестан. Много ме боли... стомак. Сви претходници само оптерећују, сина Шарла и Емили Помел, Виктор, који ће умријети тачно са девет година. Тачно са девет. Шта ми остаје, питам те мама, у мом малом породичном кругу који је сав претрпан мојим наградама. Шта ми остаје? Шта? "Сине... рад! Сине... љубав!". Мама! Помогнут природом, имам девет година и два метра. Од пет година сам разумио, тада сам имао метар и шездесет, разумио сам: да треба да се посветим Исходишту Јединствености. Тата, да ли се сјећаш када сам ти говорио, када сам ти причао, када сам те убјеђивао. Остани ту, немој баш сада да идеш! Ја не могу сам, тата! Тражио сам у тишини, радио у тајности и нашао сам! Еурека! Нашао сам основу Исходишта Јединствености. Рећи ћу ти брзо... врати се... тата... не треба сувише узнемиравати Исходиште Јединствености. Тата... рећи ћу ти: Исходиште... то је... било би лако да имам папир и оловку да ово запишем... овако... Тата, Исходиште то је... Ааааа.
Ја увијек умрем када треба нешто важно да кажем.

СЦЕНА 22.

Свршено... Свршено је... Свршит ће се... Можда ће се свршити!

СЦЕНА 23.

Доста.
Бљувотина.
Нешто... од срца.
Ах! Моје срце! Неколико ријечи... из мог срца.
Остави свој кавез... п... п... пти-цо ведре, трах-та, трах-та-та,
Полети до моје прељубљене.
Реци јој, кад стиснеш се уз њедра,
У какву си говну нашао мене!

СЦЕНА 24.

Доста!
Како је то лако. Рекли су ми, па то ти је љубав
па да, свакако, вјеруј ми, зар не видиш...
Изговарај јасно!
И како је то лако. Рекли су ми, па то ти је пријатељство, па да,

увјеравам те, не требаш даље тражити.
Рекли су ми, ту смо, заустави се, дигни главу и гледај ту красоту. Тај поредак. Рекли су ми, хајде, па ниси животиња, помисли на те ствари па ћеш видјети како све постаје јасно. И једноставно! Рекли су ми, гледај како зналачки његујемо све те на смрт осуђене.

Доста!

Понекад - помислим у себи: Клов, мораш моћи више трпјети, ако хоћеш, да им дојади, па да те престану кажњавати - једнога дана. Понекад - помислим у себи: Клов, молим, Клов, у себи: Клов, молим, Клов, ти се мораш овдје осјећати боље него сада, ако хоћеш да те пусте отићи - једнога дана. Али, ја се осјећам сувише стар и сувише далеко, да бих могао стећи нове навике. Добро, значи да то никада неће завршити, да ја никада нећу отићи.

А тада, једнога дана, изненада, завшава, мијења се, не схваћам, умире, или то можда ја умирем, не схваћам ни то. Питам ријечи, које су још преостале - сан, буђење, вече, јутро. Ни оне не говоре ништа.

Отварам врата ћелије и одлазим. Тако сам погурен да видим само своја стопала, ако отворим очи... а између стопала мало дасака! Кажем сам себи да се земља угасила, иако је никада нисам видио упаљену.

Све иде само од себе. Кад паднем, плакаћу од среће.
Клов!
Молим. Клов!
Ништа.
То је оно што зовемо пронаћи излаз.

Хвала ти, Клов. О, опрости, ја теби захваљујем.
На мени је ред
Да играм.
Будући да се тако игра... играјмо тако.

Катарина Амброзић - Мирослав Беловић

НАДЕЖДА ПЕТРОВИЋ

Катарина Амброзић, историчар уметности и критичар, редовни професор Универзитета у Новом Саду за предмет Историја уметности Новог века и Модерна уметност. Ужа специјалност: генеза модерне уметности. Први секретар Удружења Југославија-Француска, кустос, научни саветник и шеф Одељења за страну уметност Народног музеја у Београду, професор ФПН, продекан за науку и уметност Академије уметности у Новом Саду, председник Југословенске секције Међународног удружења ликовних критичара, члан Европског удружења културе. Аутор 167 научних и 43 стручна рада, 26 монографија и књига, 352 ликовне критике, 7 научних пројеката, 22 реферата, 500 уметничких изложби, преводилац 24 књиге. Важнија дела: расправа *Павиљон Србије на међународној изложби у Риму 1911*, студија *Симболизам у уметности и његов одјек у Србији*, монографије *Надежда Петровић*, *Милан Коњовић*, *Микеланђелов страшни суд* и *Ана Беговић*. ("Ко је ко у Србији", Београд, 1995)

Мирослав Беловић (1927), позоришни редитељ и књижевник, редовни професор ФДУ у Београду за предмет Позоришна режија. Био је члан, редитељ и управник Југословенског драмског позоришта, уметнички руководилац АКУД "Бранко Крсмановић". Режирао око 130 позоришних представа и око 200 радио драма, аутор 11 драмских текстова (самостално или у сарадњи), више радио адаптација, драматизација и књига. Важнија дела: представе *Господа Глембајеви*, *Дундо Мароје* и *Ожалошћена породица* на московским сценама, *Мистер Долар*, *Дундо Мароје*, *Дантонова смрт*, *Талац*, *Никад се не зна*, *Сан летње ноћи*, *Плуг и звезде*, *Танго* (праизведба), *Капетан Џон Пиплфокс*, *Биберче* и *Пепељуга*; есеји *О жанру и стилу*, *О мизансцену*, *Позориште на граници векова*, *Писма Раскољникову*, песме у прози *Лирски записи*, поезија *Зазирање од ноћи*, *Вода у ситу* и *Владавина варке*, књига *Уметност позоришне режије*, бајка *Ждралово перје*, монодрама *Милена Павловић Барили*. Добитник је награде Авноја, Седмојулске награде, Октобарске награде Београда, награда "Јоаким Вујић" и "Др Бранко Гавела", 6 Стеријиних награда, Златни ловор вијенац у МЕС-а, Змајеве награде и Вукове награде. ("Ко је ко у Србији", Београд, 1995)

Монодрама *Надежда Петровић* премијерно је приказана 1983. године у Југословенском драмском позоришту у режији Мирослава Беловића. Играла је Маја Димитријевић.

12. септембар 1914.

Пољска болница дунавске дивизије.

Драга Зоро, мили Рајо, драга Јело, необично велика брига која ме за вама мори, нагони ме да вам ево, по пети пут пишем, све у нади да ћу од вас добити ма један одговор, па до данас, ево ни речи; сем што ми дође у чету један јеврејин Алтарас, добровољни болничар, који ми рече да вас је видео пре шест дана у Крагујевцу.

Ми смо овде имали за првих шест дана надчовечанске маршеве из Срема чак на Јагодњу планину, а овде за четири дана надолазак четири хиљаде рањеника... борбе су биле ужасне и очајне с наше стране; а и отпор Аустријанаца доводио је наше до беснила. Па после шест дана успеха и напредовања преко Рожња, Милутиновог гроба, Милетина брда; - газећи преко јаруга и увала и стрмина преплављених нашим рањеницима и рањеницима аустријских Словена, заустависмо се на Јагодњи, на коти 915 Бранковац, према Мачковом камену.

Борбе вођене на том положају биле су више но огорчене, борбе до истребљења. Сви командири чета, командири батаљона, водници, пет команданата пукова, пет потпуковника из деветог, четвртог прекобројног, четвртог првог и другог позива и 64 официра из осамнаестог пука, - изгнуло је и смртно рањено, а војника управо је остало на половини из свију пукова. Има чета које су остале од четиристотине педесет на 120. Рањеника смо имали 4.000., ја мишљах полудећу од јада и чуда... имала сам нервну кризу... када су нам одједном донели двадесет официра тешко рањених, бејаш скамењена... сместила сам их у велики шатор... отпочела сам очајно плакати, тако да су ме сиромаси они сами тешили, а један од њих милујући ме руком по рукаву, сам се гушио у сузама говорећи ми: "Храбро, госпођице Надежда, даће бог, истрајаћемо, победићемо, осветиће нас они који тамо остадоше"... господе, зар не видите, изгинусте сви. Боже, што казни овако нашу нацију!"...

Ниједан рат наш прошли не пружаше нам толико јада и страхоте... али Мачков камен ипак паде, после свију напора наших у руке Аустријанцима... морадосмо се повући, јер нам је претила опасност да нас све заробе, нарочито завојиште - били смо сувише близу њих; морали смо све офицере што пре евакуисати за Пећску - Ваљево... силних познаника овде испратих до вечне куће.

Мачков камен је постао други Говедарник... Четврти прекобројни и девети пук остали су потпуно без официра и командира... Наш брат Влада сјајно се показао у овим борбама. Био је јуначан и храбар, хвале га сви. Чак ми га је хвалио и његов командант рекав ми: "Можете се и ви и ми с њиме поносити," рањен је и он у леву руку, - али ће се свакако после неколико дана вратити у команду.

Сада прихрањујемо и евакуишемо рањенике и купимо их по јаругама. Рана има ужасних из дум-дум метака, тако да се згражавамо. Аустријанци међу дум-дум метке чак и у митраљезе, а у пушке пола дум-дум а пола обичних од осам милиметара, много крупнијих метака од наших.

Ја издржавам умор прилично... чекам писмо од вас... оно би за мене много значило.

Све вас воли ваша,
Надежда

Положница, септембра 1914.

Драги моји.

Сада сам села после скупљања рањеника по разбојишту... целе ноћи смо их доносили, превијали, дерала сам и своју болничку кошуљу и кошуља је дошла на ред... завоја је понестало а ране страшне зјапе. Тиче се живота, - ту се не обазире ни нашта, само дај, превијај, заустављај крварење, запуши ране разлокане - док се кроз сломљена ребра назире срце и плућа, а очи су исколачене - безумне од бола и страха пред смрћу... "сестро дај спаса, умрећу... мајко... мајко!" - И тек се заустави дах, очи стаклене не затварају се, а душа већ изишла, винула се можда у висину - где сви гледамо када се умире... ту су ми љубичице; убрала сам их на гробу браће Рибникара, - где сам залутала са својом пољском болницом, - то су два дивјунака - гробови су им један покрај другог... Хтела бих да заборавим часак на јауке и лелек самртних мука рањеника... ено, један већ умире - не могох се савладати да гледам те муке, оставих га болничару; - а ја сам му придржавала главу, стално му пада и котрља се на столу - врат му је пресечен до кичме и нема више ослонца - нити је свестан; превијен је, притегли смо некако али душа не може лако да изиђе... још се држи за живот, за оно неколико влакана што се зову вратне жиле и побегох... напољу ветар брише... киша ромиња - кожа ми се најежила... ваздуха... ваздуха... како бих радо заборавила што преживљавам и бацила се на онај живот где не постоји ни јаук ни патња. Паде ми на памет стих из Гундулићевог "Османа":-

"Ах, чијем си се захвалила
ташта људска охолости,
све што више стереш крила
све ћеш ти пак ниже пасти."

Октобар, Пећска 1914.

Професору:
Павлу Поповићу

Драги Павле,

Пошаљите ми француске листове, молим Вас, али новије... Шаљем Вам последње цветиће који су успели да се развију на овом позном јесењем сунцу... На фронту је затишје... Ако ми пошаљете војника - послаћу Вам дивних јабука, румених као зраци сунчевог рађања - чувам неколико за Вас нарочито. Лепота ових јабука сећа ме оних дивних стихова Гундулићевих који се односе на лажи и привременост живота, сећате ли их се?...

Иначе, ја користим сваки тренутак затишја, да бележим и скицирам. Много и фотографишем. Покушавам да своја узбуђења ликовно забележим, а неке доживљаје да запишем.

Поздравља Вас Ваша,

Надежда

После победе српске војске у церској и колубарској битци, у затишју почетком 915. отишла сам у Скопље где ми се налазила породица. Све нас је окупила слава Св. Стефана. Тад дође телеграм из Крајове који јавља још једну смрт: сестра Драгица, студент медицине, умрла је у туђини где је као плућни болесник била на опоравку код сродника у Немачкој, у Рурској области. Мада су границе биле затворене, а ја војник, решила сам се да пренесем сестрино тело. Дошла сам на необичну идеју да ми у томе помогне грчка краљица... У Грчкој је тада био руски посланик Демиров, пријатељ наше куће. Он ми је помогао да ме грчка краљица Софија сестра Виљема немачког, прими у Аудијенцију, не би ли ми изашла у сусрет и омогућила пренос сестриног тела. После месец дана вратила сам се из Грчке неостварене намере. Демирову је ипак пошло за руком да ме увери да одустанем од пута за Немачку јер је сигурно да би била ухапшена као српски војник и агитатор чим бих прешла границу.

Породица ме преклиње да не идем више на бојиште... а у фебруару 915. ја се враћам опет на своју ратну дужност... У врховној команди саопштавају ми да се не морам вратити у Ваљево. Нуде ми да идем на конференцију у Рим, или да идем у једну београдску болницу на рад, или у болницу једне стране мисије у Нишу...

Изабрала сам: - Своју болницу у Ваљеву.

Ваљево, пролеће 915.

Ваљево је велика кухница, у којој се једва зна ко је жив, ко је мртав... После суворорске битке коси ужасним размерама епидемија пегавог тифуса. Поред војника и цивила умиру и лекари и болничари. Жртава је у граду до 30.000. Из пољске болнице, с положаја - стигла сам у Ваљево као испомоћ малобројном санитетском особљу...

Пре неки дан добила сам ратно одликовање, војвода га је скинуо са својих груди и прикачио ми га... ослабила сам све су то последице тифуса који сам прележала 1912... После тога никад се нисам сасвим опоравила... Изгледа да ме је захватио талас нове инфекције...

Јуче је код мене био сликар Бранко Поповић. И он је болестан. Наишао је у пролазу с бојишта... Донео ми је литар најбоље каменичке шљивовице... полако смо је пили и претресали важна питања нашег младог сликарства... Снага ме све више напушта а све ми се враћа... дани иду уназад... враћају се ратови, људске муке, људска свирепост, - моји пријатељи, моја странствовања, моји противници, грдње и неразумевања, слике, природа, музеји, тренуци среће и дани мира... Ево ме са братом Растком у Венецији... Полако се опорављам...

Венеција 5. јула 1914.

Драги моји,

Цели дан смо по галеријама и сваки дан када идемо до академије пролазимо и лутамо око цркве "Santa Maria della Salute". Растко ме тера да говорим Лазине стихове:

Зар мени јадном сва та дивота?
Зар мени благо толико све?
Зар мени старом, на дну живота,
та златна вођка што сад тек зре?
Ох, слатка вођко танталска рода,
што ниси мени сазрела пре?
Опрости моје грешне залуте,
Santa Maria della Salute.

Две се у мени побише силе,
мозак и срце, памет и сласт,
дуго су бојак страховит биле,
ко бесни олуј и стари храст,
напокон силе сусташе миле
вијугав мозак одржа власт,
разлог и запон памети худе,
Santa Maria della Salute.

Памет ме стегну, а срце стисну,
уतेкох мудро од среће, луд,
уतेкох од ње - а она свисну.
Помрча сунце, вечита студ,
гаснуше звезде, рај у плач бризну,
смак света наста и страшни суд,
О, светски сломе, о страшни суде,
Santa Maria della Salute.

Ови стихови су ми све лепши и све дубљи. И музика су и филозофија и величанствени, као нека велебна грађевина.

Откривам Растку Тицијана и Тинторета, откривам их по ко зна који пут и самој себи... Читам Долчеов дијалог о сликарству из 1557. године. Како је тачно проникао у генијалност великог сликара: "A Tiziano solo si de dare la gloria del perffeto solorire: La Quale e non ebbe alcun degli antichi; o, se l'ebbe, manco a chi pua chi manco, in tutti i moderni: periciocche, coma io dissi, egli cammina di pari con la natura: onde ogni sua figura eviva, si muove, e le sarni termano."

20. јули 1914. година

Јутрос су новине донеле вест да је Аустроугарска објавила рат Србији.

- Хитамо кући.

Рикарду Јакопићу, сликару

- Љубљана

Београд, маја 1914.

Драги пријатељу,

Опростићеш ми што ти до сада не писах, а такође што ти не одговарах на твоја писма од нове године. Буди уверен да сам се по њима, колико у томе времену могах, заузимала, а потом оставила Мурату да он ради и код министра продужи, и као што видиш све је добро свршено. Радујем се што ћеш доћи у Србију. А то ћеш с јесени сигурно учинити... Ја сам била несрећна тешким ударом који ме је у половини јануара задесио, изгубила сам своју лепу, добру и паметну Анђу - сестру. Ону најлепшу и најмилију међу мојим сестрама. (Она је имала јак бронхитис зимус око Божића, 7. јануара у подне пљунула је крв, а 12. јануара у 4 сахата по подне предала је Богу своју милу намучену душу. Била сам ван себе, мислила сам да ћу умрети. Три месеца бејаш неспособна да радим, да општим са људима, да их примам у кућу, да пишем, - бејаш немоћна... тек одскора почех живети боље, али сам још далеко од оног што некад бејаш... ти и твоја жена знате колико сам ја Анђу волела, бејаше ми кућна мезимица, мој саветник, моја естетичка тачка у кући и породици, а данас је више нема већ четири месеца. - Ето то је узрок што вам не писах, то је узрок био те сам пустила Мурата да за тебе ради...

Опрости ми ти и твоја жена, али су тешки часови почивали на мени, велики бол мучи и данас моју душу.

Кад мислиш к нама у Београд да се преселиш? Буди уверен да ти се радујем од свег срца. И што до мене буде стајало стојим ти опет на расположењу.

Тебе и твоје истински воли, срдачно поздравља, увек твоја пријатељица,

Надежда

30.маја 1913.

30.маја 1913. године потписали су балкански савезници мир са Турском и завршетак војних операција. Нисам стигла да скинем одело болничарке, јер је већ месец дана касније почео нови рат српско-бугарски.Пошла сам у нови рат.

Ишла сам са војском од бојишта до бојишта... сунце је пржило... умирани смо од жеђи... извор воде који је био близу наше амбуланте био је врућ, а више наших глава целог дана грувала је наша артиљерија пољским топовима, без паузе и прекида, зујало је у оном ваздуху пуном ватре, а шрапнелска зрна остављала су у ваздуху сјајну златну пругу. Њима као у одговор долазила су непријатељска разорна зрна и падала на косу преко пута нас. Бејасмо готово оглувели од пуцњаве, жеђи и сунца... нигде заклона... нигде ладовине, ваздух непокретан...

У седам сахата престадоше топови и наши и непријатељски. Густ мрак поче да се спушта, рањеници пристижу обамрли од болова и од ватре сунчане. Радисмо око њих, а удови нем бејашу испуњени оловом. Једва се кретасмо под амбулантним шатором... одједном отпоче да грми и сева тако учестано и

страшно... као колос се нешто заљуља у ваздуху, из сваког камена муња је одсевала, свеће нам се погасише, рањеници се гласно мољаху Богу, све је било пало ничице на земљу да га не би погодила погодила муња или оркан собом однео. Шест пуних сати бејасмо избезумљени од чуда природног. - Ја са ужасом у срцу осетих величанствену срдњу природе на ону силну избљувану ватру коју људи једни другима упутише... драга Косара, много сам ти се намучила, толико, да је напослетку било изван моје моћи, те падох болесна...

Могло је бити да се више никада не видимо. - Разболела сам се - Захватила ме је епидемија тифуса...

21. март 1913.

Испод куле Леке Капетана гдје се шеће Роксанда дјевојка

Драги моји,

Шаљем вам акварелисану слику обале Дрима - шатор ми је баш прекопута развалине куле. Природа је овде божанствена... Целу сам љуму прокрстарила на коњу, остало пешке.

15. марта 1913.

Драги моји,

Шаљем вам своју фотографију у белом огртачу болничарке, снимљену пред војном болницом. Посао је, ужасно напоран, али уграбим помало времена да скицирам и сликам понеки пејзаж и ликове војника и официра, својих ратних другова.

Рашка, октобра 1912

(Балкански рат)

Драги моји,

Ми овде живимо у непрекидном јауку рањеника, превијању рана покличу наше јуначке војске, маршевима њиховим, дочеку и испраћају њиховом на бојно поље, да их отуда рањене примимо и негујемо. Па ипак све иде са одушевљењем а Турци губе битке и наша победа је на помолу. Наши војници ми изгледају као браћа и њихови узвици: Сестро, сестро! - Истински су и чине ме поноситом што сам им у помоћи.

Рањеници стижу у транспортима по педесет и седамдесет. Надам се за дан-два, да ћу са пољком болницом кренути ка Новом Пазару... Када смо пролазили кроз Краљево свечано су ме дочекали многи очеви, пријатељи и ђаци.

Париз, августа 1911.

После краћег боравка у Риму ево ме у Паризу. Град одзвања коментарима на две изузетне, велике кубистичке изложбе које се одржавају у оба салона. Наука је притекла у помоћ и помогла да се на основи физичких и математичких закона решавају и уметнички проблеми. Кубизам и кубистички

принципи нове уметности производ су ове удвојене тражње, - решерж... а и помоћу математике објашњавање релативности естетичких појмова...

Сем мога рада и повремениг боловања, најновије је било бављење краљево овде и сјајан дочек који је припремио Париз и Французи. Његов долазак је после анексионе кризе и додаје му се велики значај.

На све рецепције у двору, код председника Републике на Соареу, Матинеу, у општини Париској, гала опери у суботу увече, бејох позвана и, разуме се, узех учешћа... - То беше јединствена прилика која се човеку може једном у животу да јави да учествује у оваквом сјају најкултурнијег запада и центра где се овакве ствари најсјајније и најлепше могу приредити. Стога нисам хтела да пропустим ову прилику и нисам погрешила. - Сем тога што су Французи према краљу Петру били нарочито обавезни и љубазни због његовог учешћа 1871. године у рату са Немачком, још су и према нама били необично љубазни, према Србима, и дочекивали нас као најодличније госте.

У Јелисејској палати био је у наполеоновим салама концерт у 10 сахата увече а затим бифе где се точио шампањац и држао серкл. Ја сам се са свима поздравила - и министром нашим и председником општине, послаником Веснићем - његовом љубазном господом и са многим сјајним дамама које су севале у бриљантским дијадемама и луксузним тоалетама, које се не даду замислити. - До дванаест сахата и по се остало. Ми смо Срби после тога отишли у једну кафану где смо препричавали своје утиске о дочеку и француској предусретљивости. То је било у четвртак увече. У петак изјутра је био пријем код краља у сјајним дворанама Наполеона и у Министарству спољних послова. Краљ ме је питао малам ли још онако исто и јесам ли учинила успеха и пожелео ми га. Поподне је био матине са концертним делом и закуском у "Otel de Vil" - општини париској. То је дивна грађевина у највећој сјајности с уметничким фрескама модерних сликара.

У суботу је била гала представа у опери. Ту је тек био краљу спремљен дочек. На степеницама које су водиле од приземља до четвртог спрата, у ренесанс стилу, притиснуо фрак, даме у бриљантским крунама, (контесе, маркизе, дипломација и моја маленкост са Св. Савом на прсима). Сав овај сјајни кортеш чекао је краља Петра и председника Републике. Кад су се појавили музика је интонирала нашу химну. Не знам али бејох потресена у том моменту...

У суботу сам ја једина била позвана на ручак - банкет пацифистичког новинарског друштва, које је основало "Унију за права свију народности" у свету. Нисам се била спремила да држим конференцију о српском питању и стању нашег народа у потлаченим земљама Турске, али изазвана и замољена да кажем неколико речи, бејох принуђена да говорим. Извини се у почетку говора, да је мени као странкињи веома тешко да говорим на француском који се никада тако добро не зна, па продужих. Са храброшћу којој се и сама изненадих говорила сам равно три четвртине сахата и изнела сам од прилике, све што смо и колико смо постигли до данас, како смо патили и стање народа српског у туђини... Имала сам сјајан аплауз. Не само да су ми честитали на одушевљеном говору и захвалили што сам их упознала са стварима потпуно новим за њих, замолили да напишем брошуру коју ће Друштво о свом трошку издати. Узели су ме и за члана известиоца по српском питању, чега сам се привремено примила.

Драги моји, то вам је о овим свечаним данима, Париским... и сад се опет ушло у тишину и рад. - Хвала Богу!

Воли Вас Ваша,
Надежда

19. априла 1911. умро је мој драги пријатељ и блиски сарадник, умро је Иван Грохар... Његова импресија је била снажна, органска, топлија од Сислијеве, тоном елементарнија од Клода Монеа... Грохар... оно монументално посматрање природе какво је имао Сезан - међу југословенима имао је Иван Грохар. Иако се уметност Сезана разликује од апсолутног импресионизма Ивана Грохара који је техничком обрадом најближи Клоду Монеу, али њему недостаје оне јужњачке топлине срца и оне експресивне дивљине нашег поноситог Крањца. - Иван Грохар...

А тата је умро 9. априла 1911. у 59. години. Породична несрећа ме сустигла у најранијем и најгорем времену, када сам требала да предам своје радове рађене из циклуса народних песама "Великом салону", чија је изложба отворена у половини маја месеца. А свакако желим да довршим започете радове у Паризу...

Пре одласка у Париз задржала сам се неколико дана у Загребу ради Мештровићеве изложбе. Мештровић ме је запањео, запленио, изненадном дубоко потресао... колосалношћу својих идеја, композицијом, величином снаге, генијалног схватања наше народне поезије. Ово само векови рађају и стварају. Цео дан сам јуче и данас на изложби и не могу да се одвојим од његових косовских јунака и удовица. Са Микеланђеловском снагом погледа и схватања природе и њених облика посматра Иван форме човечијег тела, душевне покрете и страсти, решава проблеме, поставља својој пластици чисту индивидуалну основу са својим особеним погледом на естетичку страну класичне уметности. Оно што смо осећали посматрајући Микеланђеловог Мојсија, Давида, дан и ноћ у Лоренцовој капели у Фиренци, исто је што и проникнути у Мештровићеве пластике.

Из Загреба сам отпутовала у Љубљану и боравила у Јакопићевом дому у коме сам осећала пажњу и топло пријатељство. Пре одласка из Словеније жеља нас је одвела у Шкофју Локу престоницу Грохареву. Зора је била измамила Грохара на ливаду где је довршавао свога сејача у божанском одушевљењу сунчаног колорита. Ту смо га нашли задовољног, као да је био задовољан изобиљем својих средстава за живот и као да је имао стан.

Благом сиромашни а лепотом богати Грохар је нашао затворена врата своје собице а слике му избачене на цесту, јер је Грохарова вересија газдарици била очевиднија неподносивост него што је крањској и словенском југу била очевидна супериорност и знаменитост Грохаровог талента. Тужан, сетан само за тренутак, сиромашни, занесени песник се наскоро нашао смештен у једном амбару у коме су чуване шишарке... У овој чудној одаји, у овом још чуднијем атељеу примио нас је добри, драги Иван Грохар са својим вечно сетним осмехом, задовољним лицем што смо дошли да му разбијемо сеоску монотонију и тежобу трагичног момента. Весело смо заузели места на необичним диванима и столицама за одмарање - на врећама пуним шишарки које су испуњавале половину простора овог чудног атељеа, а пред наше усхићене очи уметник је ређао једну по једну слику и скицу за своје веће и мање радове. - Сејач - је изазвао грмљавину наших одобравања и усхићених узвика, замало па су се у амбару ориле песме веселја и задовољства чисте уметничке среће... Грохар нам је певао лепе словеначке народне песме. Напрезао се да у своја туберкулозом нагрижена плућа удахне здравља, а нервима прикупи снагу за опстанак... сунчеви зраци, као млаз течног злата, просипали су се као из кабла на улаз у амбар. Они су нас измамили у вечно лепа и весела поља. Покушали смо да у себе удахнемо целу природу.

Грохарево пролеће је било у пуном цвету. Из Шкофје Локе отпутовала сам у Париз.

НАДЕЖДА О МОДЕРНОЈ УМЕТНОСТИ

Модерна уметност не пати од једноликости и понављања, бруталне углађености, порцеланског изражавања, копирања природе и њених ефектних момената, шаблонисања, признајући све модерне схеме, анализирајући, она их и развија... Модерна уметност је тежа за анализу, онако исто, као што није лако читати филозофска дела Шопенхауера и Ничеа... Споредна је ствар хоће ли појединац из масе разумети нове проповеднике и да ли ће њима бити задовољан, оно што је у њима, у њиховим умовима, у изразу и начину њихових техника оно ће проговорити, време ће створити моћ да их осете. Уметник иде за својим субјективним мишљењем и посматрањима по сопственом укусу и вољи. Црпе из природе мотиве који му служе као подлога за стварање и компоновање. У ова своја посматрања уноси индивидуалне погледе, решава проблеме без икаквих обзира на мишљење и укус маса, и према својим решењима ствара и пречишћава постављене и већ донесене принципе принципе и закључке без освртања да ли ће се профани и заинтересовани посматрачи сагласити, разумети и волети их.

Способности са којима располаже уметник, омогућују развитак одређеног правца носећи у своје раду традиције уметничких принципа, националне или расне одлике, уносећи у свој рад реформе револуционизма у погледима и техничком извођењу... конвенционалност и помпијерство у уметности према укусу и релативном разумевању већине публике, данас је дискредитовано. Права уметност је одбацила ове друштвене свилене узице, она је као најсуптилнији производ душе, ума и срца уметникова отпочела се развијати слободно ван домашаја конвенција куртоазије уопштених принципа, на тежини свога виталитета; ушла је у литературу развијајући психолошке и филозофске теме, створила своју особену дикцију и дозволила критичару да је чита и анализира, створила нове појмове о естетици.

IV блок - припрема за рат
Београд, 24 септембар 1908.

Рикарду Јакопичу

Драги пријатељу,

Код нас је на прагу рат са Вашом царевином. Ми смо исувише журно изашли судбоносним догађајима у сусрет. Народ је анексијом Босне и Херцеговине раздражен и тражи рат. Београд се преобразио, свет је одушевљен, на све стране купе се да протестују у масама, против Аустрије, певајући ратоборне песме, сви смо у грозници и чекамо са одушевљењем када ће прва пушка пући. Ја идем такође на границу, као болничарка да послужим својој отаџбини и да принесем свој живот ако треба. Овај подмукли рат који се пером води, прети великим и крвавим ратовима, ножем и оружјем, у коме ће бити поприште наше југословенске провинције. Он упропашћује најлепше време рада на културном развијању јужних народа словенских.

(август 1903.)

Драге моје сестре и браћо,

1878. године Европа је берлинским уговором забола нож у срце српства, двома најлепшим покрајинама Босни и Херцеговини.

Наместо да је још онда оставила народу слободно самоопредељење, она га је бацила у ново ропство; скинула му је окове с ногу да би му лакше ставила ланце око врата. Треба да присилимо разбојничку нам отмичарку на поштовање наших националних интереса и слобода... 30. година Босна и Херцеговина биле су поприште аустроугарске експлоатације, народ је материјално исцеђен, понижен до животиње. Наша дужност је да их у свему одлучно и свесно потпомогнемо свуде где наше помоћи потребују. Аустроугарска а и с њом и Немачка имале су од нас у економско-трговинском смислу доброг потрошача... у свим врстама њихових трговинских артикала. Од данас наша је дужност да прекинемо са њима сваку трговинску везу, да их за њихову нечовечност и непоштење ударимо по кеси, која је њима много осетљивија од срца и душе. Објавимо бојкот аустроугарско-немачкој трговини.

Ивану Мештровићу

Драги Иване

Прошло је месец дана како сам твоје писмо добила - а не стигох да ти на њега одговорим иако ми је перо непрестано у рукама. Ја сам ти послала новине одмах после нашег митинга - да из њих видиш како и шта радим. Извини ме што у овој општој народној невољи постадох према теби пријатељу немарљива... осим писама која ми пристижу са разних страна, упутила сам меморандуме журналистици целог света као и женским друштвима у свим државама посао се толико развио да се бојам да не паднем под теретом, но све сам радосно поднела јер веровах и верујем у успех рада. Заузела сам се и шаљем извештај за пољске и руске листове, и пишем им чланке на историјско-политичкој основи. Писала сам свим културним људима, великим руским и светским филозофима... наше ствари сада прилично добро стоје у Европи, само што нам се ваља брзо спремити. Цела Србија ће се претворити у прави војнички логор, ми жене у том правцу исто тако радимо. Шаљем ти слику нашег женског митинга.

Ти си свакако вредан, а ја богме готово заборавих да сам сликар, политика ме је сву толико обујмила, да немам ни станка ни санка, не могу да радим, срце ми је просто располућено од страха и очајања за свој род... осећање ратоборности није се угасило, не дају нам они тешки јауци са Дрине... Пиши штогод о себи. Шта чиниш? како бих радо радила, али су ми живци толико раздражени да немам стрпљења. Ступила сам у везу са руским револуционарима и с њима ћу отпочети нешто... новине ћу гледати да ти сутра пошаљем што више, да би се могао оријентирати.

Ја сам ти иста, само срцем и душом старија. Много ми је прошло преко главе, много ме је жртва коштало ово неколико година, односно ове две године како се не видесмо... Радила сам као пас, али сам морално много тога трпела.

Воли те твоја,

Надежда

Разговарала сам дуго са сестром Анђом о томе шта би требало да напише Лаву Толстоју и она је то искрено и сјајно урадила.

Пресветлом грофу Толстоју, филозофу и писцу!

Волела бих изнад свега да имате стрпљења да ово писмо прочитате до краја.

Ми Срби схватамо сада, боље но икада, да стојимо пред понором који нас тајанствено вуче у своје дубитине. На његовом дну нејасно светлуца зрачак - да ли избављења, да ли смрти - ми се морамо бацити у тај понор са паролом - слобода или смрт - и обрести се између ужаса и спасења. Данас у целој раскомаданој српској земљи нема ни једног Србина који не би одлучно захтевао рат са Аустријом и ослобођење Босне и Херцеговине.

Сада је наступио један од најкритичнијих тренутака, када се Срби налазе у ишчекивању одлуке културне Европе на Конгресу великих сила. Русија ћути! - То страшно ћутање може да стане живота цели народ... Је ли могућно да је велика Русија постала крвник и узрочник пропасти невиних Словена? - Па где је истински хуманизам? Где је човекољубиљиво филантропско уједињење културних народа? Ако се не чује ни један глас у заштиту јужних Словена од германске најезде. Русија ћути јер је Бугарска под њеним старатељством већ добила независност, а Срби нека гину... Можемо ли ми рачунати на помоћ Енглеза и Немаца који у суштини желе слабљење словенства... И тако даље и тако даље.

1907. Рим, јули

Драга Косара,

Да ти се јавим из Рима... Ево већ данима Бранко Поповић и ја путујемо кроз Италију... Заједно обилазимо изложбе, музеје и споменике, водимо и дуге и страсне разговоре о сликарству... Ја летим од генија до генија, тражим хране да се напојим, тражим храбрости да продужим сликарство. Гледам тековине великог сликарства прошлости и учим од Тицијана, Микеланђела и Рубенса. Уметници могу бити велики учитељи, не само свога, но својих народа, не само свога но свију столећа...

Београд, 28 октобар 1906.

Драги Рикарде,

Шаљем ти текст нацрта о деловању југословенске уметничке колоније. Исти текст сам послала и Министарству просвете.

Циљ Југословенској уметничкој колонији је да упознајући покрајине југословенске, њихов живот и рад, њихов карактер, шири васпитни утицај на народ прикупљајући све оно што је лепо, интересантно и оригинално у народу, да се овим упозна запад са нама и оним што је у нас.

Упознајући народ, уносећи му културу, уздићи ћемо уметност на узвишенији ниво, дајући му прилику да са уметником буде у непосредној близини, што ће у васпитном духу бити од веома велике користи. Даћемо прилику да у слици упозна остале југословенске народе, као и своју браћу неослобођену. Као организовано уметничко друштво, намерни смо да приредимо прву своју уметничку изложбу до закључка ове године овде у Београду. На балканској изложби у Лондону, југословенска уметничка колонија узеће учешћа као целина.

Сићево, 1905. августа.

Стално сам у покрету. Проводимо дане у раду напољу. Са мном су Грохар, Јама, Весел, Јакопић и Бранко Поповић. Србија се отворила преда мном. Сликам чистим бојама, чини ми се знатно смелије. - Бојом у пуном интензитету. Техника је свакако споредна ствар за сликара, али ипак она мора бити и јесте израз његова карактера и темперамента. Утонула сам у кривудава црвене и мрке сеоске друмове, с топлим сенкама тешкох вођака, што се повијају над криве сеоске плотове. Сликам простране сеоске забране густе шуме проткане жутим пегама сунца, златне оранице и модре клисуре над искричавом реком, улице с кућама црвених кровова, засеоке с понеким јабланом, сеоска гробља и дворишта с коњима и испрегнутим волујским колима. Сликам сељаке у пољу, на њиви, при вршидби, косидби, или пред кућом, код бунара, у колу. Сликам сељаке у белим кошуљама са дететом на рукама, затим неколико глава циганки мрке пути испод белих повезача са шареним ђерданом око врата. Радим хитро, с грубом техником, дебелом четком идући за формом, опседају ме црвена, плава, жута с мрком, скоро црном, али са много беле којом наглашавам сударе светлог и тамног. Размишљам пред чудом живота и смрти. Из тог размишљања родио се погреб у Сићеву, Валпургијска ноћ и Живот и смрт.

(Оснивање кола српских сестара)

Па шта хоће од нас бес турске трулежи и шта Европа која у својим недрима милионе својих рођених синова радника експлоатише за рачун силних богаташа и аристократије. Зар се ми смемо надати да ће нам просвећена Европа дати помоћ данас, августа 1903. године. - Зар је њој стало до неколико милиона Срба и других Словена. У неослобођеним крајевима турски погроми су страшни: попаљена села, пустош, крв, голотиња, људи су гладни а круха немају... 40 села кичевских и 38 села дебарских је уништено, људи поклани а жене и кћери и деца обешчашћени од бестидних Турака. Стид и срам за двадесети век, век цивилизације, век еманципације женскиња... отресимо се старог немара рестресимо ланце нехата, приберимо се. На заједнички посао! Пригрлимо општу ствар као своју рођену.

(Критика)

Хтела сам из Минхена да 1900. прикажем своје почетне успехе... лепу добродошлицу су ми приредили...

"Ових дана узложила је госпођица Надежда Петровић у сали - велике школе - своје сликарске радове и та изложба објављена је преко свију престоничких листова. И ми смо отишли да видимо радове тог великог поборника на пољу лепога, којих је нажалост код нас тако мало. Међутим, како смо се горко разуверили кад смо видели оно што је госпођица под именом сликарских радова изложила, нисмо се могли довољно начудити толикој њеној храбрости. Зар после рада на Академији, зар после дугог кретања међу радовима и старих и нових мајстора, госпођица не нађе бољих и

лепших узора себи и својој одушевљеној младости, но импресионистичке радове, то болесно и труло схватање болесних и трулих мозгова.

Зар после свакодневног посматрања божанствене игре светлости, она нађе да данашњи артисти у пуном јеку и свога декаденства а и декадентског појма о лепоме, уопште боље осећају лепоту и поезију светлости но ико други пре њих. Као коментар за ту идеју ми молимо госпођицу, да ако већ до сада није прочитала нешто о животу и делима једног Леонарда Давинчија, једног Микеланђела, једног Тицијана? А потом да погледа мало боље око себе и загледа у душе својих модерних учитеља. Ми ово велимо с тога, што верујемо, да је госпођица оним што нам је изнела, хтела да покаже како је и она ђак нове школе. И ако је тако, не можемо довољно да нажалимо труд госпођице и њену вољу, којој је резултат био оно што нам је изложила."

Глупо и тужно... моја драга, мала, домаћа средина, "Немисаона и баровита", као што рече Јован Скерлић.

(Моша и Бранко Поповић...)

(Валцери, Нова година 1900. Док иде музика она пише)

(Катарза)

Минхен, 1. јануар 1900. год.

Вољени моји,

Честитам вам наступање новог века, нека с њим вас обасја срећа и радост ваше деце, која ће бити срећна ако сва њихова браћа буду слободна, као што је данас слободна Србија.

Ваша Надежда

1898. год. децембар, Минхен

Драги моји,

Ја сам добро. Уписала сам се у школу Словенца Антона Ажбеа. Ажбе има 55. ђака, а њих је 15 сасвим одбио, само мене задржао. Тако, ја остајем овде... Ажбе је овде бог учитеља сликарства.

Минхен, 9. јануар 1899. год.

Драги моји,

О школи вам могу толико рећи да сам усхићена, срећна што могу цео дан без прекида провести у раду. Ја сам од највреднијих, а богами како изгледа по самој коректури још мало па ћу бити најбоља.

Мили мој оче, никад нећу заборавити Вашу доброту што ме пустисте у свет да и ја покажем шта може таленат и вреноћа да учине. Радећи не осећам ни усамљеност ни тешкоћу растанка, уопште, ви имасте право кад сте ми казали да ћу радећи лако преболети и заборавити на све. Волим толико уметност сликарства да ни по коју цену не бих напустила студирање...

Драге моје сестре,

Како бих вас радо загрлила, и тебе Београде Бели, и тебе драга кућице, по твојој подобји нигде те нема, овде би се изгубила како си малена и нејака. А моја мила собица пуна лепих успомена, хоћу ли се још кад пружити по дивану и сањати, а моје књиге, моје, та моје је све у Београду, - а овде хладна туђина...

Драга моја мајчице,

Не тражи од мене да одједанпут постанем филозоф Сократ, то време носи... Доста сам се преломила и изгубила од оне своје превелике осетљивости... и сама знаш колико бејаш несрећна разочарењем својим... у раду све заборавих... не тражим љубав, мужа, човека, нити срце и поштовање... Ја се заиста осећам срећно што се не удадох, јер да то учиних била бих једна обична жена, као Лина и друге моје друге и пријатељице које одужују само дуг природи. Ја ћу гледати на други начин да одужим своје дугове... о мојој удаји нема говора више. Ја хоћу да сам сликар а не жена. Жена има доста... а и ти си их доста спремила за тај позив, но још немаш сликара. Ако ми заиста желиш срећу, онда ћеш и то од мене очекивати да будем сликар а не удавача.

Минхен

Драги моји,

У Ажбеовој школи ради и професор Грабар. Пре неки дан ми је рекао: "Оставите ту вашу гордост у раду, оставите то за доцније, оставите то Ажбеу и великим мајсторима; а Ви сте још ђак дакле, ваља постепено"... а Ажбе је јако задовољан и баш воли ту гордост и сигурност и енергију.

У Ажбеовом атељеу, у Георген Штрасе, - три Словенца: Јакопич, Грохар и Јама су душа и средиште. Високи, снажни, мрки обрасли густим, смеђим брадама: озбиљни и ћутљиви, - посматрају као са какве огромне висине овај шарени свет у атељеу који се стекао са разних страна света. Прави Нојев ковчег или Вавилон људи и жена, типова и фигура, језика и раса, који је на разне начине и језике испољавао особине расне, - и националне, својих темперамената и карактера... а Словенци увек озбиљни и тихи, стоје и раде за својим ногарима, цртајући огромне актове... тихо и без шума пуше и међусобно се очима договарају и разговарају. У атељеу сва тројица уживају највеће поштовање свију, а новаци и новице са дивљењем посматрају колосалне способности и даровите цртеже Грохара, Јакопича и Јаме. У лето нестају за извесно време с тим да се у јесен опет врате, увек заједно са својом вечитом сетом и збиљом на лицу.

Драги оче,

У последње време често одлазим у дом великог редитеља и глумца Јоце Савића. Он сада ради у дворском позоришту у Минхену. Ту је створио Шекспирову позорницу. Њега цене као једног од најбољих европских редитеља... по пет сахата дневно, па и осам, што пробавим код њих недељно, као да посећујем универзитет... Како је то величанствено бити бити прави филозоф - психолог, разумети, познавати и знати све као он што зна. Од њега учим и најбриљантнији језик немачки, изучавам немачке књижевнике и

литературу немачку, као и стару позоришну драму. Да га чујеш кад говори о Гетеу, Шилеру, Шекспиру. Са коликим разумевањем дубоким мисли ма - имаш пред собом човека од чијег погледа ништа није скривено... по његовом наговору уписала сам се у Литерарно - књижевно друштво. Присутствовала сам низу састанака на којима се обрађивала Ибзенова драмска уметност. Господин Савић ми редовно даје улазнице за оперу и драму, а затим сатима разговарамо о представама. Апсолутно ниједна појава у књижевности и на позорници не прође, а да се њој не поклони један - два часа одличне критике... ја сам тек сад добила појма, о правој литерарној лепоти, о драмској радњи и о здравој критици.

(Скица за сећање о родитељском дому и првим сликарским почецима)

Палилула - стара једносратница у Ратарској 32... На столу моја бележница. На првој страни нацртала сам букет пољских цветова, записала стихове Његоша, Љубе Ненадовића и ону Гетеову мисао: "Ни дан, ни пролеће, ни љубав не старе у своме повратку."... А на последњој страни бележнице је програм мог теоретског и практичног испита:

1. Познавање геометријских облика
2. Наука о пројекцијама
3. Сенчење
4. Перспектива
5. Познавање архитектонских облика и стилова
6. Анатомија људског тела,

и тако даље, и тако даље... па онда школа, виша женска школа... каква сам ја била учитељица? Не знам... ученице су ме волеле... ја сам и даље радила под упутствима Ђорђа Крстића. Он ми је стално понављао: "Да би се више истине на платну показало, мора се сваки сликар природом користити". - Очито је да је занатска вештина потиснула уметничку инвентивност, а дескрипција интерпретацију. О ликовним проблемима у нашој средини нема речи... треба ићи у свет и учити...

А ипак та моја бележница, тај мој сто..... на првој страници изнад цвећа био је запис: "Не говори ништа што не би хтела или могла и сутра да потврдиш".

Снага ме све више напушта..... сва горим... тифус! Страшно је, али се не бојим.... Надежда дошао је тренутак твоје најтеже битке..... како је све то прошло, како? А колико је још слика у мени..... раскорак, раскорак..... Хтела сам да смањим раскорак.....

(Чује се мушки глас.)

"Ваљево 4. априла 1915. Прва резервна болница у Ваљеву

Са изразом искрене и дубоке туге објављујемо да смо, поред толиких жртава које су пале у борби против епидемије, синоћ у осам часова принели на олтар драге нам отаџбине још једну. Ужасној болести подлегла је и Надежда Петровић, академски сликар, наставница Женске гимназије, добровољна болничарка Прве резервне ваљевске болнице. Умрла је неуморно радећи на неговању и спасавању наших храбрих бораца још од почетка рата. Објављујући овај редак и светао пример самопожртвовања ове племените Српкиње, молимо за саучешће".

АЗБУКА - ВУКОВ РЈЕЧНИК

Саставио Милош Жутић

Милош Жутић (1939-1993), глумац; од завршетка студија на Академији за позориште, филм, радио и телевизију па до сезоне 1985/86. у ангажману у Народном позоришту у Београду, а потом у Југословенском драмском позоришту.

Одиграо велики број улога у класичним и савременим комадима светских и југословенских писаца: Шекспира (*Зимска бајка, Хамлет, Бура, Богојављенска ноћ*), Чехова (*Три сестре, Галеб*), Бихнера (*Дантонова смрт*), Софокла (*Краљ Едип*), Островског (*Без кривице криви, Таленти и обожаваоци*), Голдонија (*Рибарске свађе*), Стерије (*Родољупци*), Команина (*Пророк, Огњиште*), Христића (*Тераса*), Симовића (*Хасанагиница, Путујуће позориште Шопаловић*), Крлеже (*Господа Глембајеви, У агонији*)...

Добио је скоро све најзначајније награде и признања за глуму: Стеријину награду, Октобарску награду, "Јоаким Вујић", Вукову награду, Златну колајну за монодраму, Награду "Љубиша Јовановић", Ћурана, Плакету града Београда...

Одиграо велики број улога у телевизијским серијама и драмама, као и на филму.

Монодрама *Вукова азбука - Рјечник* премијерно је приказана за Фестивалу монодраме и пантомиме у Земуну 1987. Представу је режирао и у њој играо Милош Жутић.

А - АЗ

Б - БУКИ

В - ВЈЕДИ

АЗ БУКИ ВЈЕДИ ГЛАГОЉ ДОБРО ЈЕСТ ЖИВЈЕТЕ ЗЈЕЛО.

А Б В Г Д Ђ Е Ж З

АЗ БУКИ ВЈЕДИ ГЛАГОЉ ДОБРО ЈЕСТ ЖИВЈЕТЕ ЗЈЕЛО ЗЕМЉА ИЖЕ И
КАКО ЉУДИ МИСЉЕТЕ НАШ ОН ПОКОЈ РЦИ СЛОВО

А Б В Г Д Ђ Е Ж З И Ј К Л Љ М Н Њ О П Р С Т Ћ У Ф Х Ц Ч Џ Ш

О П О П Р С Т

О П Р С Т Ћ

О П Р С Т Ћ У Ф

О П Р С Т Ћ У Ф Х Ц Ч Џ Ш

А'

А

Анђео Анђа Анђелија Аранђел

Арађеловац Ариље

А ајдук ајдучија ајдуковање

ајдук Станко, Ајдук Вељко

ако ћеш да се осветиш Турчину,

моли Бога да почне пити ракију,

ако ћеш да се

осветиш Србину

моли Бога да оде у ајдуке. А

Ја стојим а ти сједиш.

Ја дођох а ти оде.

Ако хоће Хоћо онда неће Нећо,

Ако неће Нећо онда хоће Хоћо.

Ако нећеш, а ти пољуби па остави.

Б

баба бабац бабак бабетина батина

Бабакај.

Бастај Балинци Белановци Бљувановци

Батинац Бадањ Бадиновци Багрдан

Брусник Брголе Брлог Бурдељ Бован

Бобовиште Богоштица

Богатић Боговина Боговађа Бог

Бог Бога моли Југовића мајка

да јој Бог да очи соколове

и бијела крила лабудова

Боже мили чуда великога

кад се шћаше по земљи Србији

по Србији земљи да преврне

Што молила Бога до молила
Бог јој дао очи соколове
и бијела крила лабудова

Ако ли ми Бог и срећа даде
те се здраво у Крушевац вратим
уватићу Вука Бранковића
везаћу га уз то бојно копље
као жена кућелъ уз преслицу
носићу га у поље Косово.

Бог
Помоз' Бог - Бог ти помого
Дај Боже, помоз' Боже,
ако Бог да, не дај Боже, до зла Бога,
за Бога милога,
Бог високо а цар далеко.
Богати, Богоми!
Брат брату најдубље очи вади
Побогу брате!

Нема дана без очнога вида
нити праве славе без Божића.

Славио сам Божић у Витлејему,
славио га у Атонску Гору,
славио га у Свето Кијево
ал' је ова слава одвојила
са простотом и са веселошћу:

Ватра плама боље него игда
прострта је слама испред огња
прекрштени на огњу бадњаци;
пушке пучу, врте се пецива
гусле гуде, а кола пјевају
с унучађу ђедови играју,
по три паса врте се у коло,
све би река једногодишњаци,
све радошћу дивном наравњено.

В

Вељко, ајдук Вељко, ајдук Вељко Петровић

Вељко је био танка и висока струка, смеђе косе и врло малих бркова,
дугуљасте суви образа, широки уста и подугачка, мало по кучаста носа;
и није много више било од 30 година кад је погинуо. По срцу и телесном
јунаштву био је први не само у Србији него се може слободно рећи и у
цијелој Европи свога свуд ратнога времена. У вријеме Ахила и Милоша
Обилића он би заиста њихов друг био, а његово вријеме Бог зна би ли се они
могли с њим испоредити.

Залуду су тако његову смрт крили: војска сва још онај дан позна да Вељка нема међу њима; и изнајприје стану говорити да се ранио па лежи, а други, да је прошао кроз Турке и отишао по индат: а мало последије сви дознаду да је погинуо.

Док је он са својим момцима сваки час по шанчевима пролазио, нико није смио показати да се поплашио и слутити на зло, него је сваки морао бити слободан и весео, ако му се и неће, а како њега нестане, војска одма повиче, да се више не може држати у Неготину него да се мора бјежати, макар како. И тако Срби пети дан последије његове смрти оставе Неготин и побјегну у Пореч. Потом одма сав онај крај а мало последије и сва Србија позна да Вељка нема.

В

Врбица мала, Врбица велика, Врбић,
Врбовац, Врнчић, Врњци.

Видово горње, Видово доње

Видевци, Видровац,

Војмиловићи, Вридаје, Валакоње,
Велика Дренова.

Вид, Видан, Видоје, Видосав.

Владан, Владета, Владимир,

Владислав, Властимир, Влатко,

Војин Војко.

Вучко,

Вучић,

Вукосав,

Вукоје,

Вукашин,

Вукоман,

Вујадин, Вујан, Вујица, Вуксан, Вуле.

Вук!

Вук Мандушић!

Вук Мићуновић!

Змај Огњени Вук!

Змај Деспот Вук!

Војвода Вук,

Вук Стефановић,

Вук Стефановић Караџић

Ја сам се у Србији родио и узрастао, и зато чини ми се, да на свијету нема љепше земље од Србије и љепшега места од Тршића.

Г

гавез, георгина, главоболка, граб,

горун, горушица, гуња, глог,

Гага! Гавра! Гавро! Гаврило!

Гачац гавран!

вран, галовран, головран!

Полећеше два врана гаврана
од Требиња од Херцеговине
Полећеше два врана гаврана
са врх Цера изнад Чокешине,

Полећеше два врана гаврана
од Србије земље племените
и Мораве воде валовите

Полећеше два врана гаврана
од Косова поља широкога

Полећеше два врана гаврана
са Мишара поља широкога
а од Шапца града бијелога
кржавијех кљуна до очију
и крвавих ногу до кољена...

Прелећеше сву богату Мачву
валовиту Дрину пребродише
и честиту Босну прејездише
те падоше на Крајину љуту
баш у Вакуп проклету паланку
а на кулу Кулин капетана
како паше оба загракташе

Голубац Голија Гоч
Гвозден Гвозденија Гвозда
Гојко Голуб Гордана
Гроздана Гроза
Гад
гада
гаду
гада
ој гаде
с гадом
о гаду
гадови
гадова
гадовима
гадове
ој гадови
с гадовима
о гадовима

Д

9 99 999 9999
Златна јабука и девет пауница
Вила гнездо тица ластавица
вила га је за девет година
а десете поче да развија

Тад завришта девет добри коња
и залаја девет љути лава
и закликта девет соколова
и ту мајка тврда срца била,
да од срца сузу не пустила,
већ узима девет добри коња,
и узима девет љути лава,
и узима девет соколова,
па се врати двору бијеломе.
Далеко је снаје угледале
мало ближе пред њу ишетале
закукало девет удовица
заплакало девет сиротица,
завриштало девет добри коња
залајало девет љути лава
закликтало девет соколова;
и ту мајка тврда срца била
да од срца сузу не пустила.
Кад је било ноћи о поноћи,
ал' завришта Дамјанов зеленко;
пита мајка Дамјанову љубу:
Снао моја, љубо Дамјанова,
што нам вришти Дамјанов зеленко?
Ал' је гладан шенице бјелице
али жедан воде са Звечана?
Проговара љуба Дамјанова:
Свекрвице, мајко Дамјанова,
нит' је гладан шенице бјелице,
нити жедан воде са Звечана
већ је њега Дамјан научио
до поноћи ситну зоб зобати
од поноћи на друм путовати;
пак он жали свога господара
што га није на себи донио.
И ту мајка тврда срца била
да од срца сузу не пустила.
Кад ујутру данак освануо,
али лете два врана гаврана
крвава им крила до рамена
на кљунове бјела пена тргла;
они носе руку од јунака
бацају је на криоце мајци.
Узе руку Југовића мајка
окретала, превртала њоме
па дозивље љубу Дамјанову:
"Снао моја љубо Дамјанова,
би л' познала чија ј' ово рука?"
Проговара љуба Дамјанова:
"Свекрвице, мајко Дамјанова
ово ј' рука нашега Дамјана,

јера бурму ја познајем мајко,
бурма са мном на вјенчању била."
Узе мајка руку Дамјанову
окретала, превртала њоме,
пак је руци тијо бјеседила:
Моја руко, зелена јабуко
гдје си расла гдје л' си устргнута
а расла си на криоцу моме
устргнута на Косову равном!"
Ал' ту мајка одољет не могла,
препуче јој срце од жалости
за својије девет Југовића
и десетим стар - Југом Богданом.

Д
Д - деда, дека, дедурина
Јовандека, Милошдека, Милошенда
деда, дека, дедица, дедуљак
дед - ђед - ђедо
девојка - дјевојка - ђевојка

Ђ

Ђ - ђа ти мени, ђа ја теби; ђа тамо - ђа амо
ђак - ђаковање - ђачиђ
ђаво - ђаволак - ђаволчић

Узео калуђер Светогорац мало дијете мушко, па га однио у Свету гору и онамо га отхранио и научио књизи.

Кад му је било већ око осамнаест година онда га поведе узасе као ђака, и пође амо у свијет да пише. Кад дође у прво село, а то дјевојке ухватиле коло па играју. Кад угледа ђак дјевојке, зачуди се каква су то створења, па онако мало као весео и зачуђен пита калуђера: "Шта је оно, духовниче! Шта је оно?" а калуђер као намргођен, одговори му: "Не гледај онамо, синко, нити питај шта је: оно је ђаво." Онда ђак најумиљатијим гласом рече: "Де ла, духовниче, богати! Да купимо онога једнога ђаволка па да поведемо намастиру."

Е

ето, ено, ево!
ето ми, ето ти, ето му,
ето нам, ето вам, ето им,
ен
ден
дину
са рака тину
са рака тика така
елем белем буф
триф траф труф!
енци

менци
на каменци
ту тукује
дванајс деци
ан бан
баштован
баштоведи
штуку дери
штука с' вере
па се дере
ајде с њоме напоље!

Е! Е - хеј!
Ехеј! - Еј!
Еј Милутине!
Еј Драгутине!
Еј Стојо, еј Стојано, еј!

Е еј вала, еј вала, повикаше Турци!
елен
белен
балба делен
жита
гита
окма
локма
златна смоква
златна јабука
иди с њоме напоље

Ж

жаба, жабац, жабић, жабетина жабурина
жабица жабурка, жапче жапченце!

Женидба

У Србији су прије неколико година такомлого искали за ђевојке да се сиромачовек није могао оженити: зато је Црни Ђорђије био издао заповјест; да није слободно искати за ђевојку више од једног дуката... У сватовима мора бити кум, дјевер, стари сват, прикумак, војвода, чауш и гадљар; а остали сви се зову пустосватице, или (као у шали) набигузице... Кад дођу ђевојачкој кући, женик сједе ниже кума, но тај од стида нити смије шта проговорити нити може јести, него све гледа преда се, а пунице и пријатељи прибадају му мараме за капу; међутим ђевојку облаче у вајату, и она једнако плаче и опрашта се с другарицама...

Сваки, који дође на свадбу, треба да дарује младу кад га срене и пољуби у руку; осим тога и сватови измишљавају свакојакe игре те купе новце млади, н.пр. једни оће да закују псето ако га не откупе; једни увате прасе па га метну под пазуво, те га стоји цика; једни оседлају вола па га уведу у кућу па га дарују; једни се начине као калуђери и ишту милостињу; једни као ђевојке па

љубе редом у образ да се дарују итд. Сватови су тако немирни и безобразни, да већ има ријеч: "Као Српски сватови". Побију кокоши и прасце, покољу ћурке, гуске, патке; полупају судове; покраду кашике и друго што се гођ може понијети; пећ собну оборе па изнесу на поље; ће што извуку кола на вр' куће; сами точе, сами пију, вичу, лупају итд. Српска свадба траје скоро неђељу дана. На два дана прије, него што ће поћи по ђевојку почне се пити, па једнако - док не оде кум.

Живот Живота Живан
Живорад Живомир Живојин Живодраг
Живадин Живко
Жив био, велики порастао!
Жив ти ја! Жив ми ти! Живео! Живели!
Живић, Животић, Живојиновић
Живановић - Миливоје Живановић:

"Висока горо, света помено
колевка тврда снова меканих;
што млади некад негова ми век;
Висока горо, стено вечита,
окамењена српска веро ти,
сведено небо што подупиреш
да не пробије с њега божиј гњев;
Висока горо, древна старино,
у древности подмлађујући се,
пустородна благодатнице ти,
не понижена моја сирото,
благодат ми је поздравити те.

З

здрав - здраво
здрово живо
здравље здравац здрављак
Здрав ми био и здравицу попиј
Вино попиј, а на част ти пехар
здравица
здравица прва:

"Прва за помози Боже: Боже, помози Боже; дај добар час и добру срећу; ко о чем, ми о добру, о лијепу разговору; дао нам се Бог радовати и веселити: пити а добро бити, добар бити зла никад не имати. Који рад радили, радом се валили као сретна и честита браћа. Срећно вићеније, сретан састанак и дугу љубав... Чашом другом, љубави дугом, да Бог подужи живот и здравља, срећу и напредак и свако добро... Чашом трећом добром срећом у име Бога и Свете тројице живоначелне Богородице, која може да нам помоне, сваком брату на свом занату, а и нас грешне да не заборави. Винце кисело срце весело и дому домадара кутњег господара коме пијемо у здравље. Здрав буди, спасуј се, на спасеније Ристово, Амин."

И

и, па, те, ни, нити!

исто то само мало друкчије
и ја теби
и ти мени
и ми вама
и ви нама, итд и тако ближе

Ј

јаблан, јавор, јаглика, јагорчевина, јасен!
јад, Јадовно, Јадовик, Јадовник, Јадиковац,
Јадиковица, јадник, Јасеновац!
Јаој!
јој!
јаој мени до бога милога
ђе погуби од себе бољега

Јој колика је Лика од Рибника
од Крбаве до Удбине града
јој коњ до коња, јунак до јунака
Јој копља као и облака.
Јој оро гракће повр Пљешивице
а вук вије у дну Раковице
Јој оди' рођо мила вољо моја јој.

К

камен
од камена ништа до камена!
Отишао на свој камен!
Неће да оставља својега камена!
Камен,
Крст,
Куга,

Клетва - У нас се људи куну онијем што им је најмилије и најсветије: сестра се куне братом, мати сином, родитељи децом, дјеца родитељима, Богом, душом, животом, здрављем, вјером, самртном свијећом, причешћем, црквом али и земљом, небом и ватром, а јунаци коњем и оружјем.

Л

лад ладан
лед леден
леденица леденик леденак
луд луда лудаја лудаија лудак лудило
лудница
лутати ЛУТАТИ

Лутам, још, витак, са шапатам страсним
и отресам чланке, смехом преливене,
али, полако, трагом својим, слутим:
тишина ће стићи, кад све ово свене,

и мене, и мене.
И овде, без тајне,
ниједне воћке нема,
небесне оне боје, горке и бескрајне.
А кад разгрнем долине,
рукама обема,
и, откријем дна бездана, сребрна
и бела,
на дну је, опет, жалост, нејасна и лака,
ваздухом купаних воћака и тела.

И место сребрних пруга, забрежја
и река,
сусрећем, као у сну, уморне мисли,
своје.
А, над трешњама и младим вишњама
тамну и дугу маглу, што се, свуда, шири,
у живот пред нама,
где се страст, полако, у умирању
смири,
и чула упокоје.

И, тако, без реда,
младост увијам миром, снегова и леда.
И, тако, без пута,
моје миловање, по умирању лута.
А мир, свуд је мир, кад распем
што је било
и приклоним главу на оно што ме чека;
на цео један крај са ког се вино слило
и смех, и дивна бестидност далека.

И, тако, без мора,
прелићу живот наш, зорама
Фрушких гора.
И, тако, без пића,
играћу, до смрти, скоком, сретних,
пијаних, бића.

Лутам, још, витак, са шапатам страсним
и отресам чланке, смехом преливене,
али, полако, трагом својим, слутим:
тишина ће стићи, кад све ово свене,
и мене, и мене.

Љ

љубав
љубав
љубаван
љубавник
љубазан

љубазник
љубазница
љубак
љубац
љубежљив

М

Милан Милана
Мулун Милунка
Милоје Милојка
Миладин Миладинка
Милица Милојица
Милановић Милуновић
Милојевић Милорадовић
Милутиновић МИЛУТИНОВИЋ
Добрица Милутиновић:

И овај камен земље Србије
што претећ сунцу дере кроз облак,
суморног чела мрачним борама,
о вековечности прича далекој
показујући немом мимиком
образа свога бразде дубоке.
Векова тавних то су трагови
те црне боре, мрачне пећине,
а камен овај, што се ко пирамида
из праха у небо диже,
костију кршних то је гомила,
што су у борби против душмана
дедови твоји вољно слагали,
лепећи крвљу срца рошеног
мишица својих кости сломљене,
да унуцима спреме бусију
оклен ће некад, смело презирућ;
душмана чекат', чете грабљиве.

Мој видик
није више планински венац,
ни морска пучина,
ни на пучини постављен
свадбени сто.

Цео мој видик
сад је ово голо
ољуштено јаје
на које веје
со.

Н

намастир
Каленић Раваница Манасија Самодрежа
Љубостиња Милешева Аранђели
Грачаница Студеница Сопоћани
Павлица Жича Дечани Хиландар.

Њ

њушка!

О

орао орлић
Орловић орлушина
орловац орловак
Одавић Осмокровић: огањ,
Огњан Огњановић
Осмак Остојић Орландић Ојданић

ој

ој Мораво, моје село равно.
Ој Радоване, радовање моје.
Ој Милице, миловање моје.
Ој Милоше,

О Милоше, ко ти не завиди?
Ти си жртва благородног чувства,
воиствени гениј свемогући,
гром стравични те круне раздраба!
Величанство витешке ти душе
надмашује бесмртне подвиге
дивне Спарте и великог Рима;
сва витештва њина блистателна
твоја горда мишца помрачује.
Шта Леонид оће и Сцевола
кад Обилић стане на поприште?
Ова мишца једнијем ударом
престол сруши а тартар уздрма.
Паде Милош, чудо витезових,
жертвом на трон бича свјетскога.
Гордо лежи велики војвода
под кључевнам крви благородне,
ка малопред што гордо иђаше,
страшном мишљу прсих надутијех,
кроз дивљачне тмуше азијатске,
гутајући их ватреним очима;
ка малопред што гордо иђаше
к светом гробу бесмртног живота,
презирући људско ништавило
и плетење безумне скупштине.

П

Пију вино Новак и Радивој
а код Босне код воде студене

Пију вино Новак и Радивој
у зеленој гори Романији
служи њима дијете Грујица

Вино пије старина Новаче
у зеленој гори Романији
Ш њиме пије брате Радивоје

Вино пије старина Новаче
и са њиме дели Радивоје
међу њима дели Татомире
служи вино Новаковић Раде

Вино пију Новак и Радивој
у горици под јелом зеленом
служи вино дијете Татомире
а Грујица дијете чува стражу

Вино пије шездесет Сењана
Вино пије тридесет Сењана
Вино пију аге од Требиња
тридесет ага и више четири

Вино пије тридесет капетана
Вино пију три српске војводе
Вино пију до три побратима
Вино пију два Куртића млада
Вино пију два Јакшића млада
Вино пију млади Црногорци
Вино пију Турци Требињани
Вино пије Шундић калуђере
Вино пије Мусићу Стефане
Вино пије Србин тукелија
Вино пије Краљевићу Марко
Вино пије Краљевићу Марко
Пола пије пола Шарцу даје.

Р

Рада Радмила Радивоје
Раша Рашуле
Радомир
Радомир Путник
Радомир Плаовић

Срце моје, срце самохрано!
ко те дозва у мој дом?
Неуморна плетисанко,
што плетиво плетеш танко

међу јавом и мед сном.

Срце моје, срце лудо
шта ти мислиш с плетивом
ко плетилца она стара,
дан што шије ноћ опара
међу јавом и мед сном

Срце моје, срце кивно
убио те живи гром!
Што се не даш мени живу
разабрати у плетиву
међу јавом и мед сном.

С
Срб Србаљ Србекања Србенда Србин
Србињ Србљин Србо Србијанац
Србијанка Србија

Србија се граничи од сјевера Савом и Дунавом с Аустријском војничком границом и Влашком, од запада Дрином с Босном до Вишеграда па оданде Лимом са Херцеговином, а од истока Тимоком с Бугарском. Ове су главне границе саме по себи извјесно назначене; к њима још да узмемо и од југоисточне стране Стару планину, која дијели Србију од Мађедоније; али од југа и од југо-запада тешко је сада праву границу назначити; јер, н. п. у најновијим мапама од Србије Метоија, ње је Призрен, столица Српских краљева и царева, Пећ, Српска патријаршија, и намастир Дечани, остаје у Арнаутској. Ако је Шара планина с ону страну Метоије, онда је она права граница између Србије и Арнаутске.

Србија лежи између 42 и 45 степена ширине, и 37 и 40 дужине. Она има у себи, од прилике иљаду четвороугалних миља, на којима живи око 1,000.000 душа.

Србија је готово сва, осим дјекоји мали мјеста поред велики вода, брдовита. Из свију брда теку небројени поточићи на све стране, који се мало помало скупљају у велике ријеке. Земља се управо може назвати родном: свако жито, особито кукуруз, рађа свуда добро; воће свакојако, и то врло добро, рађа и расте свуда; тако и виноград, осим равне баровите Мачве. Смедеревско би бијело вино, кад би људи умјели око њега радити, било боље од свију Маџарски вина, осим Токајскога (да није Ђорђије Бранковић кад је Токај био његов, донијо лозу из њега, те посадио око Смедерева?).

У брдима има доста руда свакојаки, но будући да је њиово копање и топљење у Турскоме царству на особиту тегобу народу; зато не само што ји нико не тражи, него се крију и затрпавају. Крај Дунава више Смедерева има и каменога угља, али га ни на што не употрбљава.

с смрт

Као што многогодишњи 'раст, кога нису громови ни ветрови срушили, почне сам од себе венути, и грану по грану губити, и све брже се крају клонити; тако, драга децо моја, и ја, ког су непријатељске пушке и сабље срећно промашиле, кога су смртне болести обилазиле, - осећам сада, да моје тело, по вечном закону природе, све већма слаби, и све се ближе гробу прикучује.

Ја нерадо о смрти говорим, али без икаквог стра очекујем последње вече мог живота. Моје мисли не лете више у оне године у којима имам јоште да живим, него у оне у којима сам живио. Цела моја прошлост била је бурна и врло променљива, али без икаквог стра осврћем се ја на њу, и са великим задовољством и унутрашњом наградом пролазим у мислима све године мог живота, и радујем се да ни на једно дело не наилазим, за које би ми совјест штогод пребацити могла. Бурна времена новије српске прошлости била су тесно скопчана с мојим животом; и као што су она променљива била, тако је и мој живот био променљив. Ја сам служио и господарио, поповао и војводовао; путовао по народном послу далеке путове и код куће мирно седио и у мојој башти воће калемии; војевао сам опасне ратове и уживао благодет општег мира; с царевима говорио сам слободно, а кад кад збунио ме је говор простог кмета; гонио сам непријатеље и бежао од њи; живио у сваком благу и изобилју и опет долазио до сиротиње; имао сам лепе куће и гледао и' из шуме спаљене и срушене; пред мојим шатором вриштали су сребром окићени арапски хатови и возио сам се у својим неокованим таљигама; војводе ишчекивали су заповести из моји уста и опет судба ме доводила да пред онима што су били моји пандури на ноге устајем. - То је, децо, вечна променљивост судбине коју сам рано познао и на коју се нигда тужио нисам; из те променљивости научите: да се не треба у срећи гордити нити у несрећи очајавати.

Т

Тамни вилајет - Приповједа се како је некакав цар, дошавши с војском на крај свијета, пошао у тамни вилајет, гдје се никад ништа не види. Незнајући како ће се натраг вратити, оставе ондје ждребад од кобила да би кобиле из оне помрчине извеле. Кад су ушли у тамни вилајет и ишли по њему, све су под ногама осјећали некако оситно камење, и из мрака нешто повиче: "Ко овога камења понесе кајаће се, а ко не понесе кајаће се!"

Гдје који помисли:

"Кад ћу се кајати, зашто да га носим?"

А гдје који:

"Да барем један понесем".

Кад се врате из таме у свијет, а то оно све било драго камење. Онда они који нијесу понијели стану се кајати што нијесу, а они што су понијели што нијесу више.

Ћ

ћу, ћеш, ќе, ћемо, ћете, ќе

Ћикавац

Ован који се научи те води овце кад удари непријатељска чета. Кад чобанин опази чету, он избацивши пушку побјегне куд хоће, а ћикавац на коме је и звоно, одма за чобанином а овце за њим; ако чобанин није рад метати пушке, он се само каменом или чиме другијем баца на ћикавац и он одма потри за њим као и пушку кад чује.

У

уста

зла уста на сва уста.

Приповједа се у шали како је некакome човјеку син казао да им је вук изио кобилу, а отац му реко: "Не говори на сва уста", а онда син метнувши на по уста три прста викне: "Богме и ждријебе".

Ф

ф - мало ф - велико

ф - писано ф - штампано

фрк фрка фрчање фрњока фрз фрч.

Х

хајдук - хајдуци држе свој закон, као и остали људи, посте и моле се богу. Хајдуке сви држе за велике јунаке, зато у хајдуке слабо смије и отићи онај који се не може поуздати. Знатнији хајдуци су били - Хајдук Вељко Петровић, Станко Црнобарац, Станоје Главаш, а у старијим временима Петар Пециреп који није имао шаке па је пушку ослањао између ножних прстију и Кулаш - харамбаша који је набијен на колац пјевао:

"Воли Куле на коцу чучати
него зао ручак ручати
Воли Куле на коцу чучати
него зао ручак ручати ".

Ц

цврц, цврц -мрц, цврц-мрц-дрц
цигули-мигули цигули-мигули-цицвара,
цигули-мигули-цицвара-попара
тандара тандара-мандара
тандара-мандара-минди
тандара-мандара-тиндили-миндили-броћ
пућ пућ-пућ пућпур-пућ
дрн дрн-зврц
дрн зврц кума Миловане.

Ч

чик чикање чикати
чик погоди чик удари чик уради
чик поједи чик пољуби

Џ

џаба џамбас џабајаше џак џанарика
џуџи.

џога џогања џомба џора џубе џуздан
џукела

Ш

што гођ су људи на овоме свијету измислили, ништа се не може испоредити с писмом. Пријатељу или знанцу своме, који је на далеко пријеко бијелог свијета, послати мисли своје на комаду артије, читати, што су други написали прије двије иљаде година,и написати, да могу други послије неколико иљада година читати; то је наука, која ум људски готово превазилази и могло би се рећи, да је онај који је први њу измислио, био више Бог него човек.

Ш шума шушти шапуће шапат штака
штула

да нијесам имао шуле, можда би погинуо од Турака као многи моји врсници, а моја шула ме је нагнала да тражим мира, да мирно читам књиге, да мирно записујем оно што сам чуо и видео.

А Б
А Б В
А Б В Г Д Ђ Е
Ж З
И Ј К Л Љ М Н Њ
О П
О П Р С Т Ћ
У Ф
Х Ц Ч Џ
Ш

Јелица Зупанц

ИСИДОРА
(Промислити или проживети)

монодрамски колаж
ЗА
МИРУ БАЊАЦ
сачинила
Јелица Зупанц

Април, 1988.
30 година од смрти Исидоре Секулић (5. април 1958)

Јелица Зупанц (1952) драмски писац, дипломирала на Факултету драмских уметности, одсек драматургије, 1975. у Београду. Од дипломирања ради као драматург и уредник у ТВ Београд. Објављене и изведене драме:

За позориште: *Црњански или лако је Андрићу* ("Сцена", 1986, Атеље 212, 1987), *Србијом узводно* (Београдско драмско позориште, 1989), *Огњена купина* ("Сцена", 1992, нова верзија текста у часопису "Рашка", 1997, Театар Јоаким Вујић, 1997), *Исидора* (Фестивал монодраме и пантомиме у Земуну, 1989), *Гле, Срби* (Фестивал монодраме и пантомиме у Земуну, 1990), *Недовршена симфонија* (Савремена српска драма, 1998); *Брег чежње* ("Сцена", 2002).

ТВ драме: *Учини то својски* (ТВ Сарајево, 1985), *Загреб-Београд преко Сарајева* (ТВ Београд, 1992, Антологија ТВ драме, књига пета, 2002), *Исидора* (ТВ Београд, 1995), *Наша Енглескиња* (ТВ Београд, 1997), *Недовршена симфонија* (ТВ Београд, 1998), *Брег чежње* (ТВ Београд, 2002).

Радио драме: у сарадњи са супругом, драмским писцем Миодрагом Зупанцом: *Замена* (Радио Београд, 1974) и *Кућа на Калварији* (Радио Београд, 1975), *Недовршена симфонија* (Радио Београд, 2001).

ТВ серија за децу и по њој књига *Црвено, жуто, зелено, крени* (Плато, 2002).

Роман *Кафкине адресе* (Чигоја штампа, 2002).

Премијера монодраме *Исидора* приказана је 1989. године на Фестивалу монодраме и пантомиме у Земуну. Представу је режирала Слободанка Алексић, а играла је Мира Бањац.

Мрак. Црно. Тишина.

ГЛАС: Умирање и смрт, последња борба коју свако мора сам издржати. После издисаја што остане, то више није нико, и зато над најпростијим погребом треба да влада најпотпунија тишина. Молим, стога, да се мој леш завије у чаршав из мог домазлука, да се положи у најпростији чамов сандук, и спусти у сиротињску раку, по реду на гробљу. Без икакве аранжиране сахране, без говора и венаца, без новинских чланака. Свештеник ће ме испратити и прочитати над гробом драгу ми просту молитву Господњу. Сем свештеника, моји најближи пријатељи, колико могу и хтедну.

(Исидора. Црни плашт. Свећа.)

ИСИДОРА: И јесте гроб и није гроб. Хумке нема. Мраморна плоча квадратна, не веће од оних којима се попличавају цркве, а над њом здепаст камени крст. Тамо где се закрштавају два крака, чита се још помало видљиво почетак и крај натписа.

Исидора! Како је то одвратно кад човек већ именом својим провоцира негодовање! На корицама књиге стоји реч "Норвешка", а стоји оно твоје име! Крајње неугодна слика и неугодан звук!... Остави то! Сабери главно! "Готов писац". Утврђена неартикулисаност у интелекту и у изразу!

Ко је тај писац који нема дара да зна кад је за нешто прави или срећан моменат, који нема дара ни за живот? Можда има дара за смрт, што је крупан дар.

Ко је тај писац који је са првом својом књижицом одмах био "готов писац", и, премда скоро из Војводине у Србију, "писао српски као да је бар двадесет година провео у Београду"?

Ко је тај писац који је са другом својом књигом срушио до темеља оно мало угледа, од Јована Скерлића констатованог?

Скерлић је узео у руку нову књигу, видео и насловну белосветску реч "Норвешка", преврнуо љутито два-три листа, нашао на два места реч "магла", дакле нека европска мистификација, јер у Србији нема магле - књига је одлетела, гнев у човеку плануо!

Шта!

У доба национализма, толиких националних задатака, после националних ратова, неко тамо иде у Норвешку!

Космополитскога елемента могли смо имати сви ми, Срби, имати га у већој или мањој мери, само у култури својој. А у култури, сав свет, па и Скерлић, морао је имати космополитских обележја и идеја, јер је култура само једна у целом човечанству, по нужди космополитска и уједињујућа бар она, кад ништа друго није, ни до данашњег дана!

ГЛАС: Подај Вам Господе поред добра здравља још такве снаге, помоћу које ћете Заводом моћи управљати тако, као што сте га до сада надзирали, па се не брине, славни Текелијо, за своје потомке, ни ви српски народе за своје синове!

ИСИДОРА: Да ли зао дочек и испраћај књиге доносе смрт?

Била би то од Скерлића измануфактурирана смрт, а писац је решио да умре својом смрћу!

Господине Скерлићу, је ли то ваша последња реч?

Вероватно јесте, ви увек пишете разложно.

Лаку ноћ, господине Скерлићу!

Спавајте мирно.

У Калифорнији, лепој земљи, дотерују леш човека козметички да га људи још последњи пут виде као жива. У Норвешкој леш стоји у провидној леденој љусци. На Гренланду ушивају леш у мекано, топло крзно. Бог да јој душу прости, није само изгледала као мушко, него је и била мушкарац. Да, строга, озбиљна, поштена, као човек. И паметна, брајко, нема јој парице никада више! Па јака да не поклецне, па храбра да брани и себе и друге... Мушкарац! Тек јој смрт повеза женску капу. Штета што јој Бог не даде да неком буде рођена мајка. Мати је то била, света мати!

Бог нека јој буде добар и милостив, лака јој земља!

ГЛАС: Благодарехи високославном школском Савету на милости, којом ме је благоизволео кандидовати и у очекивању потврде мога избора молим, да ми се не упише у грех, ако сам - смерно потписана - принуђена сад одмах после избора у понизности молити високославни школски Савет: да би моју плату као наставнице на панчевачкој српској вишој девојачкој школи са платом осталих наставника на истој школи изравнати и стално регулисати милости имао.

ИСИДОРА: Лежи на одру, хладан, миран, без свести једва једаред. Скрштене руке, дела праведна и неправедна. Што је било неправедно и добро, било је светло од ума и уметности. Што је било неправедно и зло, није потицало из кварежна човека него из енергична човека, из неимара великих ствари.

Гонио је слеп живот, глуп живот; гонио несрећу из "несретње, проклете и бесудне земље".

У злу његову је било добра и врлина.

До данашњег дана немамо два Његоша.

Рушили су Његоша полако не само бриге, напори, морања, болести, пустиња, него и монаштво, самоћа, самоћа по морању, по завету и заклетви, венчање са хладном црквом. Његош је био сав ватра, али у срцу његову је имала и даље да тиња она жута воштаница коју је држао у руци док су га постризали и светско име му сахрањивали. Народ му је вратио лепо његово светско име, отео то име од канона и пострижења, и тако имамо у историји, и у црквеној историји нашој калуђера који се зове дечачким и младићким својим именом - али, воштаница усред пламеног срца остаде.

ГЛАС: Пошто сам већ од дуже времена болешћу заражена, пошто сам члан породице, која је без изузетка од туберкулозе изумрла, пошто живим у таквим околностима, које ме на моју зараду упућују, јер немам никога, а не располажем имањем, пошто ми се стање и школским ваздухом, а наиме непрекидним говором погоршава, - у дубокој понизности молим високославни школски Савет, да би ми ради поправке здравља и бављења у лечилишту за плућне болести једногодишњи допуст - рачунајући школску 1903/04. - милостиво подарити благоизволео.

ИСИДОРА: Никога није смео, ни могао Владика Раде волети са страшћу, са милоштом. Да је жену смео волети, да је дете могао имати, да малог Павла није морао сахранити, умео би он волети и са страшћу и са милоштом: оставио је о томе две песме, високу и снажну лирику, документа крвљу и сузама писана. Да ли је неко остао да њега воли са страшћу и милоштом? Отац

Владичин био је човек безначајан, лишен емотивних особина оплеменењеног типа. Ниједна чињеница, радост, понос, жалост, није узбуркавала у њему осећајност, гонила га у неки осећајни прелом, или у неку лепу службу своје великом сину.

Мати, сестра Лаза Пророковића, од крви Пророковића, била је мушки снажна, хладно трезвена жена.

Мирно су радили послове у домазлуку док је Владика мртав лежао.

Томо купио свако зрнце на гумну, Ивана хранила пилиће. На прекор мужа жени, или жене мужу, истоветан одговор: "Лакше се може без икога, него без ичега".

ГЛАС: Ја сам, од пуне националности, ушла у војну струку. Станујем код доктора Сондермајера, у Војној Болници. Трамвајска пруга Калемегдан - Славија до Студеничке улице, право том улицом до болнице. Стан: степенице под капијом, у крају, лево.

ИСИДОРА: Зашто пас, коњ, пацов да живе?

А у теби даха да нема? Нећеш више доћи!

Никад, никад, никад, никад, никад!

Иза манастира нешто светлуца и мркне, а мало у страну се нешто црни.

Мокар крш светлуца, срог сена се црни као страшило. Има још нешто што шапуће и пуцка: камара животињског гноја, зри, и говори тихо. Сад је и она заћутала. Мир. Владика је на одру. Свештеник сврши читање и иде у кухињу да се огреје. У углу кухиње старац прича пастирчету:

Зар ти, синко, никада ниси чуо за буквин гроб!

Да, свему на земљи спремљен је гроб... Ветар извали букву са жилама, међ жилама је пуно земље, људи и жене кидају жиле и секу дрво, земља се отреса и полако слеже у хумку. Кад све разнесу, остане хумка, буквин гроб!

ГЛАС: Милана Прибићевића сам једва видела. Тако смо обоје хтели. Понекад смо се срели. Он дуго салутира, ја отпоздравим и мимоиђемо се. Кад одмакне, станем, осврнем се и гледам докле могу профил оним чудном елеганцијом нагнутих рамена, и тражим под натученом походном капом једно чело и два ока... Тако се чува оно што ја сад чувам. Само тако се може сачувати. Како прети оно Лаза Костић: да се не оде, оде завек. Дао се превести из II у XX пук, и сад је под Једреном. Издржао оне страшне зиме и међаве и сметове. Видео и белу смрт.

ИСИДОРА: Да ли бих се ја, овако болна, могла разговарати и смејати кад би дошао неко драг и говорио ствари које ме занимају?

Можда је довољно да сама размишљам о оном што бих хтела да ми други приповедају. Можда се могу и без спољашњег утицаја, без разлога, по чистој својој вољи насмејати? Ја хоћу да рзвучем усне, да зажмирим очима, да зинем и да истиснем из груди карактеристичан звук смеха.

ГЛАС: Ако приложени чланчић уопште ваља, мислим да ће моћи послужити као уводни чланак. Оригинална приповетка неће ићи. Могла бих пробати. Али ће, вероватно, остати на проби: имам рђаву навику да само у монолозима мислим.

ИСИДОРА: Гласан смех у овој тишини био би нешто необично и силно! Удахнем у груди много ваздуха, лагано почнем да растављам стегнуте вилице,

и пажљиво станем ослушкивати како ће звук прво пискати, па онда звиждати, па најзад снажно захохотати и продерати тишину и мрак. Протеглим се да затегнем мишиће, одупрем се леђима, испупчим груди, и са одшкринутим уснама, и дахом који сам час храбрила час страшљиво задржавала, постојим тако, у очекивању ефекта и у неком страху, два до три минута...

... Ништа.

Збунила ме врела нека пара која се стаде кроз зубе провлачити и палити ми грло и непце. У левом оку гризе бол. Из десног ока одједаред суну зрак, дебео као метална жице, удари о зид према мени, одбије се натраг, и у тој светлој траци заигра несташна, шарена прашина, па се онда опет смрче. Најзгоднији тренутак да се гласно насмејем! Сад!

Нагло раставим вилице...

ГЛАС: Одложила сам удадбу до пролећа. Сад је ратно време и срамота је удавати се.

ИСИДОРА: Из уста не излете никакав звук. Вилице се аутоматски склопише, заклопараше неколико пута, грчевито се стегоше, притиснуше језик, а под језиком се разлива метални и влажни неки укус. Ништа.

ГЛАС: Разишла сам се са једном особом којој сам веровала и коју сам поштовала. Разлог? Не знам. Опет једна пустош, један гроб. И то гроб на коме се не плаче, а ти су најстрашнији.

ИСИДОРА: Шта је за мене важније: оно што је пропуштено или оно што је остало?

Или је и једно и друго глупост?

А шта је онда важно?

Ништа.

Лажљиви сан ружних девојака?

Или осмех нелепих паметних жена?

ГЛАС: Данас је диван пролетњи дан. После подне ћу се попети на брежуљак, премерити четири стране света и решити се, у коме ћу правцу полетети - за ластама.

Сад могу ићи и могу се удати, и отпутоваћу и венчаћу са за најкраће време.

ИСИДОРА: Женска лепота је чисто мушка ствар. Мушкарац је онај који, гледајући на лепу жену као на суверени предмет уметности, диже женину лепоту до првокласне духовне вредности. Исти тај мушкарац, гледајући на лепу жену као на чулно уживање, спушта лепоту женину до мрачног и неочишћеног елемента. Може се исто то казати још на један начин. Мушкарац је, с једне стране, извојевао жениној лепоти сва права и све почести; и мушкарац је, с друге стране, учинио женину лепоту потпуно неодговорном и пустом силом.

Ала сте се ви пролепшали!

Ми пристајемо да женина лепота буде предмет дивљења, предмет усхићења, и то и духовног и телесног. Питамо само, шта је са женином лепотом у оне радне дане и сате кад никоме није до естетског ни до чулног уживања?

Јер, ми бисмо у те дане и сате хтели неки ефект од лепоте. У те дане и сате ми бисмо хтели да женина лепота стане пред нас као снага из које се чита

неки закон, нека дужност и храброст, нека свесна, место несвесне и елементарне моћи.

ГЛАС: Неколико дана сам провела у Копенхагену, и скоро читаву недељу дана у Штокхолму и Упсали. Швеђани су господство и елеганција Скандинавије, али чвор живота је овде, у Норвешкој. Идем на предавања из норвешке литературе и прилично разумевам шта духовити професор Гуде вели о Ибзену.

ИСИДОРА: Она има маглу у глави, маглу у изразу - и још једну трећу маглу, свеједно, ставите је писцу у душу, или где хоћете!

Али, господине Скерлићу, има два севера у Европи: један кишан и маглен, Енглеска и Шкотска, и други: север снега, иња, мрза, леда, сав од миријада и миријада светлица и свећица које магле не гасе.

Је ли то ваша последња реч?

Да ли ви и мислите што кажете?

Енглеz и Скандинавац поставља то питање.

Северне земље нису друмови за друге земље, оне су усамљене и мирне, живот једнолико традиционалан, спољашње подстреке живота мора често да замењује само појачана игра свести. Њихова ђутљивост. Економија снага: не треба се расејавати примањем туђих саопштења, не тражи се сваки час облик за израз својих размишљања.

Јужани, по темпераменту више уметници и уживачи, запажају пре свега облик, израз, склад фразе и лепоту слике. Баш кад су највише понесени и задовољни, најмање ће питати: Да ли ви и мислите што кажете? Кад је израз допадљив и убедљив, они су готови претпоставити да стоји на убеђењу.

"... Лед у срцу, магла у глави, а мртва фраза на уснама!

... Ко ме сада може бити до неурастеничних криза, обртања и превртања једног малог ја, артистичког распоређивања паучине фразе!

... Егзотична књига госпођице Исидоре Секулић дошла је у најнезгоднији час који је за њу могао бити!..."

ГЛАС: За сада спремам бунду у којој ћу да пропутујем Финмарку и Лапланд.

Овде је све чудно и ново.

Радо ћу покушати и превод Емерсона. Вама прети опасност да ми најскорије издате "Писма из Норвешке", па макар ми хонорар био рачун који досад имам у вашој радњи. Та ће књига бити "приступачнија" од "Сапутника", а мислим не може бити рђава, јер ми је Норвешка јуначки затресла и срце и душу.

ИСИДОРА: Well, do you mean what you say?

Говорник се сплете, па онда стаде тражити по себи, па онда узе везивати неке одломке од сваке врсте, па онда заћута, па онда прасну, бесан, како се може уопште претпостављати да ће човек говорити оно о чему није мислио, тако што је само Енглеz у стању да пита! Реч по реч, без дебатног реда, посвадише се. Нисмо успели да их умиримо. Друштво се делимично разишло. Ларма је напредовала, обе стране су добијале појачање, тешке речи су падале, док јужанин најзад не изјави да друго не остаје него двобој - када Енглеz мирно запита:

Да ли ви и мислите шта кажете?

Околина прасну у смех, јужанин још нешто опсова, па се онда и он охлади, и тако метода северца отклони једно зло и срамоту југу.

Смех!

Чија је књига? Једног пастора.

Ко ју је читао? Један пастор.

Како је доспела до Ингриде? Један пастор.

Извињавала се, врло симпатично и чудно да ништа друго не зна до своје име.

Само своје име. Само своје име.

Лед!

Можда је та залеђеност као и све остало, један сталан ритам, један нарочити ритам, једно трајање, живљење и пролажење које тутњи као и сваки живот, али чији ритам је ван нашег опажања, осећања и маште.

ГЛАС: Удата за доктора Емила Стремницког, лекара из Варшаве. Мој роман са Емилом? Као све што сам романскога преживела. Једно друго мучење, суптилна тестирања, бегане од циља, осцилирање између среће и једног апартног, интелектуалног усавршавања!

ИСИДОРА: Проговориће Бог да ће у свим злим и немирним данима мога живота мисао о теми побеђивати искушење и гасити ватру пакла. Осећам како се срж те мисли раствара, како јој темељ посрће, како спада са чиме је чувана и озидана, и како нешто разоравајуће јури на средиште њено које се руши.

Згуснута крв залива ћелије мога мозга, и следе очи забукте, и преко зеница прелети бело и црвено слепило, и ја осећам заводљивост пакла, и осећам да се и душа греје на топлоти руку и очију, и осећам да је велика неправда што је Сатана и у паклу роб и слуга и што и тамо заповеда Бог!

Једнога дана је из моје собе изашао Бог, а ушао у њу Сатана, и беше ми тог дана чудновато добро и лепо!

И долазили би тада гласови из провалије времена и из царства проклетих душа, и говорили да је њихов растанак стража на вратима великог разочарења и мржње, да ватра и страсти нису више богови, и да обуче црну сомотску хаљину нелепих паметних девојака, и увене у њој као што се суши биљка у црној вази која светлост не пропушта.

(Скине црни сомотски плашт - бело)

ГЛАС: Скамењена просто: мати наследно туберкулозна, отац врло даровит, врло учен и врло ексцентричан, а мајка по оцу луда.

ИСИДОРА: Говорио је о дивној појави да су пет човечјих чула у стању да згреше седам смртних грехова.

Он је био леп, поносан, амбициозан, и ђудљив. И немиран и узбудљив, као да је крв пио. Она је била бледа, мршава, осетљива и страшљива. И стидљива и покривена, као да је росу пила. Код њега се, и у понашању и у разговору, истицао више човек него џентлмен. Он је примамљивао. Код ње се, кроз даму, једва видело каква је жена. Она је будила интересовање. Увек заводљива, али увек при себи. Увек смела да одреши жељу, али увек савладана да је не задовољи. Ако јој очи проговоре и обрзи забукте, она окрене хладан и озбиљан разговор. Ако потегне из ње топла и заносљива реч, она је дочека стегнутих вилица и закованих црта. Увек један стражар који чува достојанство, увек савладана сва трзања.

ГЛАС: Имам прекосуфра јавно предавање, "Гласник" ми тражи у краћем две приче с енглеског, "Рибара Верзеа" још нисам почела преводити. Зашто сте ми послали онолико грдан хонорар? "Марица" није ни толико дугачка, ни толико добра да га покрије. Најлепше Вас молим да се сувишак уведе у књиге као дуговање које ће измирити наредни какав рукопис.

ИСИДОРА: Он примамљив, она интересантна, а међу њима она чудна дијалектика лепог човека и нелепе паметне жене, дијалектика грациозна и опасна, као лист бодљикаве палме који не смеш ни с једног краја у руку да узмеш.

Зашто се никад не може рећи права реч међу људима?

Зашто је увек све мутно?

Природа је јасна, камење је јасно, биље и звери су јасне, а човек је мутан. Прљавим прстом пише лаж о врлини и греху. А тога нема. Има само тренутака, има чула, има кретања и мировања, и има лепоте. Нашто тај уврнути, посредни живот?

Нашто кривудава погледи који увек очи траже?

Равно треба гледати.

У чело би требало људима гледати, а не у зеницу.

ГЛАС: Бићете љубазни да ми рукопис вратите. Јер је сасвим неразумљив поступак да ме у едицијама "Књижевног југа" нападате, а у својим властитим издањима штампате. О, шта је то, за Бога, и мени и Вама? Нити је мени мало редакција, нити је Вама мало сарадника. Заједно радити више нећемо.

ИСИДОРА: У лепом човеку је био страх од паметне жене, у нелепој девојци је био страх од лепог човека.

Он ју је звао *Worttänzerin*.

Речи, речи, речи.

Речма се мазили и кажњавали, речма изражавали веровање и неверовање, на речи се зближили, на речи се и разишли.

Шта је тешко?

Оно што се на туђем длану посматра, што је туђим срцем одмерено.

Зато треба бити сам и нема тешко. Ако хоћете да вам то руски кажем: треба живети у непознатом граду, а умрети у хотелској соби без броја, навукавши себи јорган до браде!

ГЛАС: Од хонорара изволите одбити претплату. Деспот сам на моје и не волим ништа незарађено и поклоњено. Ја сам џентлмен, и никада се не погађам: истински сам паметна, и не мислим да мој рад више вреди од онога што ми се даде. Питајте Цвијановића, питајте редакције листова, никад међу нама није пала реч динар, а још мање речи мало или више. Осталим преводиоцима, ако су сиромашнији, можете платити и боље него мени.

ИСИДОРА: Ви нисте добри према мени.

Толико сам добар према вама колико могу то да будем.

Прегледајући дрско њено лице и мршаво тело, подсмевао се свима њеним маштањима о дугој, мирној загледаности, о тихој ватри, о ономе што штити и чува, о великом присвајању меким, лабавим загрљајима и слатким ћутањем. Жалила је што није хтела да се много одједаред да, и само једаред има; што и она није говорила да не треба вечита вечност чежње, него кратка вечност тренутка који је тако нагао да је без трајања. Не волим што сам жена, највише бих волела да сам риба у Средоземном мору!

ГЛАС: Некуда бих бежала, јер сви људи лажу, и сви људи не знају шта говоре, и нико са собом не расправља ствари. Све се дешава на улици, са улицом, због улице, и зато нема ни темеља, ни начела, ни пријатеља, и зато нико никога не може помоћи, и зато је свеједно да ли сте кога изгубили или добили.

ИСИДОРА: Шта је то у лепоти што прети?

Велика сила, моћна енергија. Свака велика сила у човеку прети. Велика фантазија, велика осећајност, бујан говорнички дар.

Лепотицу, још док је сасвим мала девојчица, изводимо пред људе као врсту победе, али и претње. Оцу и матери, и свима другима, сијају очи: Ах, тешко свету кад порасте! Читаво васпитање такве девојчице, васпитање и тела и карактера, упире искључиво у неке хазардне сударе са судбином и са мушкарцима, као да сем тога ништа више у животу нема; или, ако има, као да те остале, досадне детаље живота могу и други преузети и поднети.

Ружна девојчица?

Она која нема мајку, која комшијске матере љуби и у бурету летује, она која из школе долази у празну кућу, која зна "Робинзона" напамет, и у деветој години чита "Живот и патње у Сибиру" и "Пут у земљи Вашукулумба", она која сакрива главу под јастук кад пролазе мртвачка кола, боји се кад ноћу сат избија и има мршаво бледо лице и дугачке суве ручице.

Са ружном девојчицом неће ученице у ред, не даду јој да проба нови шешир другарице, наставница је не узме да приказује живу слику, она плаче, црвени, сакрива се и бежи!

ГЛАС: Последњи смисао мојих мука за време окупације - реформа и ревизија мога живота за време окупације - то је смисао мржње на славу. На славу уопште. На њу као такву. Као Дон Кихот бих могла насртати на саму метафизичку клицу славе. Као луда жена почињем некад мрзити и чупати место у историји где се велича слава. Као зликовац бих понекад отровала сву уметност зато што и она тутњи кроз душе ратна и славна!

ИСИДОРА: Пожелим да једаред и ти од срца јаукнеш или се заборављено и раскалашно насмејеш, ти убицо својих чула! Ти, платонска загонетко, ти црно-бели проблеме, ти да једаред горко заридаш, ти да једаред у безазленом смеху срце дадеш!

Ни од кога не тражиш душу, и ником не дајеш душу. Зашто је не даш? Зато што ти сва душа треба, или зато што је сву и немаш?

Престани! Ућути! Узми јаку и добру књигу, читај!

То је хирургија: отсече ти болно место, подвезе ток крви, и стали смо опет на своје ноге!

ГЛАС: Што не ваља, не ваља. И, што не пасује у лист, у начела и у стандарде, и то не ваља. И са свим тим се свршава брзо и кратко, и што краће тим боље. Ја сам увек имала осећање радника, а не виртуоза; и гдегод сарађујем, сарађујем да учиним услугу, а не да се представљам и истављам. Оно што се може употребити, наштампајте без речи одобравања, оно што се не може употребити, баците без речи извињења и тешења. Никада вам ја нећу тражити рачуне о прилозима. Гримасе и фарсе литератора нису моја дрскост.

ИСИДОРА: Ко зна Војводину дебелу и трому, идилично припросту, слаткасто и рашћаскано докону, а не зна страсти и подмукле храбрости Банаћана, не зна помамно честољубне Сремце, не зна дуготрајне и често неизлечиве растројености и меланхоличне мргодности Бачвана, не зна вечите вандрокашке немире и сеобе свих Војвођана, не зна црна испарења мртвих канала и разбљечкане ритине војвођанске, тај не зна Војводину. Ко познаје ону Војводину што не зна српски језик, а не познаје језик Даничића, Змаја и Лазе Костића, тај не зна довољно. Ко зна живот благоразумног и благо нахрањеног светског путника Доситеја, а не зна смркнути живот помутљивог Захарије Орфелина, тај не зна судбине војвођанске. Ко не зна халовито олујно небо војвођанско са океаном облака, тај не разуме поезију страховног сујеверја у оног света, и не зна војвођанског сељака. Ко нема обичај да уз патриотску поезију Ђуре Јакшића, као другу половину, стави мирну, трагично поштену патриотску поезију Вељка Петровића, борбену песму духа и духовног стида, тај не зна да је Војводина дала класично пун круг патриотске песме, и тај не зна ни Вељка Петровића ни Војводину. Ко не зна шта је демон у Милошу Црњанском, не осећа у његову делу силовит ритам без станка, не чује крик Сатире која пенуша кроз сузе, тај не зна ко је Црњански и каква је све Војводина.

Дође ето сад један ликовни уметник, један песник спектралних визија над једнобојном Бачком, да допуни писце и мислиоце Војводине, и да буде и јачи од њих тиме што вољно и упорно остаде на родном тлу, и у срцу светлих и мутних проблема Војводине. Милан Коњовић нам није насликао Париз и Венецију и латинска мора!

ГЛАС: Слику вам нећу послати. Нигде се не сликам. Ја уопште не волим публицитет. Живим сасвим повучено, не освајам и немам симпатије и популарности, и помало се стидим кад се видим афиширана. Нисам госпођица. Удовица сам доктора медицине Емила Стремницког, има већ много година.

ИСИДОРА: Господин професор узима шестар, с неким нарочитим уживањем га раскречи, заврне клин што чвршће може да ни једна тачка не мрдне и не утекне, забодете шиљак у таблу, и шкрипи, шкрипи, шкрипи, а за шестаром остаје испупчени, надувени, досадни траг линије која једва чека сама у себе да утрчи, и сама у свој почетак да се сјури.

Осећам како се мало моје чело мршти. Изгубићу ону ситну белу тачкицу која је била прва и почела нешто ново, и почетак и свршетак биће једно, биће све равно и исто и једнако, празно споља и изнутра.

Круг!

ГЛАС: Потпишите Ката Косова. Мушко име се под женске траљавости не може ставити, а свако ново женско име је боље од старог. Чланак вам

смишљаам и скицирам опет такав који нема наслова. Нема, тако бих рекла, ни тачног рода, ни категорије. Можда бих могла рећи, оцењујући из моје струке, природних наука, да спада у ред жирафа: наказа, с челом и очима негде под небом и у врху палми.

ИСИДОРА: Лакше би ми било кад би клин развалио рупу у дрвету табле и склизнуо мало наниже, и кад би креда одједаред обишла малу почетну тачкицу и почела око ње да пише велику спиралу!

Господин професор се љути. Брише и удешава. Али на линији остају задебљаности и истањености, које су пркосно штрчале на глупо упоређеној најпокорнијој правилности, и показивале јасне знаке отимања, ослобођења и бекства.

ГЛАС: Ја вас извештавам да свој чланак о Достојевском повлачим. Он је, ако сте га хтели примити, имао бити публикован у своје време. Пошто задње новине скину Достојевског с дневног реда, ја треба да будем комични хроничар који закашњава на парастос великом човеку. Заиста нећу то бити! Јер је Достојевски, тако ми части, у овој години, пречи од сваке литературе, а ако ја морам до ђавола не дам Достојевског!

ИСИДОРА: Онда тај исти професор прича о духу и слободи и прогресу човека који копа и преврће дубоко у земљи, и лети и влада високо над земљом! Заборавио је само да каже да тај дивни човек, и у дубини и у висини, удара главом и разбија се о периферију оног средишта коме је роб, и који га вуче и у границама својим држи!

Круг!

Свугде је круг, и свугде одређује и побеђује центрум.

Запрегните сву вољу, и све добре и зле силе у центрифугу, узалудна ће бити свака револуција, и на крају крајева ће опет доћи власт сталне тачке и једнаког удаљења.

Круг је одвратни симбол ропства и комике. Бити круг и бити у кругу, значи бити баналан и смешан, бити увек код куће и бити увек при себи. Округли трабанти, округли прстени, трчање по округлом путу, играње у округлом колу, и све што виде и што сретају, све је круг, круг, круг, и свугде чуче оне црне тачке од којих се не може удаљити ни утећи. Све што је материја круг је, и све што није материја круг је. Бог је круг, магла је круг, живот је круг, организам је круг, друштво је круг. Мрзим обожавање средишта, и страх ме од робовања њему. И зато желим да дође неки страшни преврат, и у том преврату да се растворе и распадну облици и могућности круга. Да ми је да се искорени то блесасто враћање у себе, и да не буде круга ни докле око допире, ни докле само сећање и фантазија допиру.

ГЛАС: Молим Вас, као председника Управног одбора "Гласникова" да примите и спроведете где и како треба моју оставку, или оставке, на чланство у Управном одбору и Књижевном одбору листа. Са валиким силама се не могу борити. Немам за то ни урођених моћи, ни - оружја.

ИСИДОРА: Преда мном стоји расклопљена шаховска даска и на шареном паркету треба да се одигра пропаст једног краља. С оне стране где су црне фигуре, столица је празна. Беле фигуре су моје, и у четири вучења требала бих да савладам уображеног противника. Задатак није одвише компликовано замишљен, слика комбинације на први поглед је јасна, као што су, рекла бих,

сви у парном броју вучења скомбиновани примери математски некако уочљиво распоређени.

ГЛАС: Не желим никакву публикацију неке своје књиге. Ја ћу запамтити да ме је тако висока и збиља књижевна установа каква је Српска књижевна задруга позвала, сетила ме се, али вам најлепше благодарим на позиву с молбом да други неко заузме мени остављено место.

ИСИДОРА: Бели топ је одређен да буде црна судбина непријатељу, и од злурада задовољства као да се још више необично зацаклила дежмекаста његова округлина. Дошло ми жао озбиљног црног топа и елегантног вранца и решим се да померим ситну судбину политираних јунака. Помакнем белца за један скок даље од црног пиона и пред очима ми се стаде исплетати нов, додуше заобилазан, али врло занимљив нападај. Повучем два пута брзо и смело, и одједаред се нађох пред неочекиваном алтернативом. Или да изгубим једну фронтску фигуру, или да допустим да ми се поносити парип окреће око своје сопствене осовине...

Зашто је та столица преко пута мене празна?

Зашто немам никог да му покажем да сам јача, или да га мрзим што ме туче, или да га волим што ме се не боји?

ГЛАС: Молим да примите моју оставку на чланство у Одбору књижевне задруге. Дошла је до мене вест да је један од чланова оснивача дао оставку зато што сам ја ушла у Одбор. Врло жалим што сте због мене имали ту непријатност. Захваљујем Вама и господи која су за мене гласала, на поверењу.

ИСИДОРА: Досадна ми је и мисао и победа у самоћи!

Посула сам једно овеће местанце наструганом кредом, са хрпицама од белог праха, побола неколико полуосушених јелових гранчица, и начинила од хартије високу шиљасту корјечку колибу са улазом на врху. И тада је из маште мале девојчице почео да дува ледени сибирски ветар, и да веје толико снега да се гране од њега ломе. А у крзно замотани доброћудни Корејци чучали су око ватре.

Тамо, у њиховој домовини, где увек прети смрт пред колибом и глас у колиби, тамо људи морају живети једноставно као у бајкама, и морају једно другом бити милостиви и добри као у царству neroђене деце.

ГЛАС: Јуче је овде била свечана седница у славу Достојевског. Од Срба су имали говорити господин Богдан Поповић и Душан Николајевић. Богдан Поповић се, наравно, дао извинити што није говорио, а Николајевић би требао да се извини што је говорио.

ИСИДОРА: Пече августовско сунце, а мала девојчица чучи на земљи под амрелом, и гледа у прегршти креде, и види како пролазе снежне коке у белим ципелицама и снежне сове са златним очима, и од времена на време пролећу поларни галебови који су дошли у госте новим жутиим чизмицама.

Мени би чак мило било да је однекуда ударила мећава, па да бели и меки снег затрпа све све рупе и излазе, и да се залече моје галије и чамци. Јер сам имала много јачих симпатија за поезију надимљених сибирских колиба и за тешки живот северњака који су увек борци и јунаци, него за отужни и шарени

југ са лењим и загушљивим ветровима и загрејаним и размаженим становницима.

ГЛАС: Кунем се док сам жива, не бих више могла засести за читање три стотине најгрђих литерата. Робаћу под у "Цвијети" за неки бал, али суд о делима остављам Господу Богу, и несретнику који ће умети да мене замени. Даћете малу белешку у новине да сам ја иступила из жирија а ушао на моје место тај и тај.

ИСИДОРА: Школски задаци ми не задају много бриге. Све је просто и лако. Може се већ у школи научити и запамтити. А брат ми је несташко и мали дивљак. Подиже Скадар на Бојани и зазиђује моје лутке, тражи мравима ртењачу, преже скакавце у кола од карата, и више иде на глави него на ногама.

Седела сам по цео дан сама, у каквом кутићу, и превртала шарене и светле картоне по лексиконима и књигама природних наука. Тамо се видело како букти поларна светлост, тамо је било оних чудних тропских биљака са физиогномијама дивљих животиња, шуштало је море и возиле се по њему грдне галије асирских веслача, ишли су у бој египатски војници, све један као други, са запетим стрелама и оним чудним оштрим профилима главе на оба рамена. Тамо је Карон превозио душе покојника, тамо је било намрштено ћутање залеђеног севера и страшна смрт у песку који не да воде, тамо су, као оштре сабље, севале жуте очи краљевских тигрова и умиљато се плавиле добре очи скандинавских белих соколова.

Тако данас, тако сутра, тако зимус, тако летос, прво у соби, па у ходнику, па на тавану, па у башти, па најзад у бурету.

Ја сам то звала буретом, али у ствари је то била једна грдна каца, расушена, раздрмана стара каца која је стајала у дну дворишта и без икаква опредељења полагаано трунула и пропадала.

ГЛАС: Академију, ја нити смерам, нити посматрам. Она је била и остаје далеко од свих мојих преокупација. У целом свету је тако да ваздан способних људи остаје ван академија, и не може друкчије бити. Само на раду може човек себи извојевати и заслужити место. Академија је парада, случајност, амбиција оних који дању ноћу траже да се значком обележе као бољи од других. Мени лично, Академија просто не личи, не пристаје. Ја сам скромна, сива фигура, нисам боља од других, не волим значке и поворке које иду напред.

ИСИДОРА: У овом шупљикавом и смежураном дворцу буја нека лака, мека и тиха фантазија. И док су се друга деца напољу грејала и целог лета трчала од тарабе до тарабе за једним лептиром, мала бледа девојчица сањала је у бурету своју робинзонијаду.

И ако је требало да ме траже, тражили су ме у бурету, и ако је требало да ме нађу, нашли су ме у бурету.

Телом својим сам осећала падање вечери, и као сунцокрет окретала своју малу главицу за сунцем. Има, дакле, неко проклетство да ништа вољено не може остати. Пролети каква тица, светла као распрснута звезда, па је никад више нема. Прне какав лептир, шарен као да је кроз дугу пролетео, па га никад више нема.

Сањам о великим морима по којима се коралска острва љуљају као котарице цвећа. О пределима где сунчани зраци у тешким дебелим витицама падају на

земљу, и где нема друге хладовине и свежине до када морске тице рашире своја крила и водом са свога перја попрскају цвеће. Сањам о страшној студи и глечерима из чијих се пукотина плази чудна плава светлост, и осећам да тамо на северу, у оним смрзнутим енергијама, мора лежати клица и стихија праве вечности.

У тој трулој колибици сам научила да волим оно што не видим, оно што немам, и оно што мора да прође.

ГЛАС: Опет смо у рату. Опет умиру млади људи горе него, телад одведена на клање. Опет је мржња на све стране, лаж, и, нарочито, немоћ.

Ја немам ништа и немам никога, и све су моје везе с људима само духовне и радне, а дух и рад свакога трена могу заспати. Никад нисам имала култ "плодан" писац, за мене, има нешто безмало увредљиво. Нисмо ваљда шљиве и ораси! Нека су две странице, али нека је у њима печат и слово вредности, доста и предоста од једног човека.

ИСИДОРА: Зашто прота, кад дође за крсно наше име, зашто не чита и име моје мајке?

Ама, дете, то није прилика да се помињу мртви! Има кад се и то ради. Кад? Где? Ја хоћу да се овде, у кући, прочита њено име!

Чим се отац јаче закашље, моје очи се напуне сузама. Кад истрчим пред њега у двориште, и узмем му руку, стежем је као да је то само сада и само за два-три тренутка. У степеништу, отац ме дигне у наручје, и милује, и обоје подрхтавамо и ћутимо.

Ове, ове пилуле, це-ео Париз узима, о-одлично поправља апетит. Врло се пријатно узима. А ово, рекао ми је доктор, утиче на закречавање о-одлично...

Али, мој сиромах тата једнако кашље, и груди га боле, и јауче кад га нико не чује.

Зашто се ти тако свечано, скоро потресно крстиш, пре но што узмеш хлеб у руке?

Хоћеш ли право да ти кажем? Бојим се глади, и захвалан сам Богу дубоко, и потресно, када год видим да је храна на столу. Ко зна који древни и мучни предак мој се то јавља у мени са својим болом и стидом. Бојим се глади и као телесног мучења, и као великог унижења човекова.

ГЛАС: Рат још траје, и дотле је све неизвесно.

Сад више не пуцају ни Немци ни Руси ни Енглези. Требало би да се преслишам једаред да ли сам све наређала: ко све није пуцао на нас и бомбама нас гађао. Да ћу у старе дане на фронт и претрчавати улицама под пуном артиљеријском ватром, то нисам могла раније мислити.

Као што не слутите пошто је сутра једна цепаница, тако не слутим, нисам слутила, да ћете ми послати толико новаца да купим неколико цепаница, и да ми још пуно остане.

ИСИДОРА: Отац је тражио од мене и мога брата да се и ми полако и сабрано прекрстимо.

Чудно ме погледа, помилова по глави, осетила сам, немирном руком, и онда обори очи. Имао је отац мој чудесан поглед ума далеко у прошлост, до сасвим древних, примитивно мучних предака наших, и имао је такав поглед у будућност.

Тамна озбиљност и крст пред хлебом заиста су потресни. Тачно она очева озбиљност, сада у мени, везала би ме одједаред за оца, и за ко зна којег мучног претка нашег из далеке прошлости.

ГЛАС: Вредности и културе се не могу ни уништити ни инјоровати. Јачег живота од њихова нема. Ни лепшег. Шта је лепота и снага једне велике литературе, то би "Летопис" требао боље да зна него што зна. И да, немоћан према сили велике литературе, не живи у заблуди да је учинио херојство ако је пуцао из мале ревије и њене мале праћке, у цина. Ни мене не можете убити, а камоли енглеску и француску књижевност. Маркс, ваш учитељ и вођ није вас учио да тако радите.

ИСИДОРА: Једног јутра сам у јесењем капутићу кренула на пут, и било ми је зима, и нисам се ни у Бразилији угрејала. Тога истог дана, пред вече одједаред упаде у буре, јадан и сав обамро, лептирић с искиданим и процепаним крилима. Поплашила сам се од тог рањеника као од смрти, и дрхћућим рукама сам га подигла са земље. Једва се мицао, и био је бедан као какав мали акробат који је у ружичастом трикоу са златним шљокицама малочас пао са трапеза и пребио обе ноге. Лептир је умро, и то је био први знак јесени, и то је било на моје очи, прво умирање у бурету. Бојим се од тог доба јесени која плодовима и бојама лаже и вара, а убија лептире и ласте.

ГЛАС: Недавно сам видеела умирање једног интелектуалца, који никада није мислио на смрт, никада је није помињао: умирао је, и умро као животиња, у анималном страху до краја свести од онога на шта треба мислити колико и на живот. Срам је и стид да човек умире као во кога вуку за конопац у смрт! Пфуј! Свима кукавицама! И мизерије су сви они који ни толико религије немају да знају да морају умрети. Не знају, глупаци, док их за јаку не потегне!

ИСИДОРА: Септембарске ноћи дигла се страховита олуја. Праскало је и крхало се и на небу и на земљи. Ја сам немирно спавала, бојала се, и неколико пута будила оца.

Те септембарске ноћи је увенуо мој летњи сан. Вихор је покидао кров на бурету, разредио и почупао даске са бокова, порушио и покрхао моје покућство, и подавио лађице и избрисао Мадагаскар и Бразилију. Отац ме је држао за руку и говорио да се буре не може оправити, да га је олуј уништио, и да ће сада и тако доћи зима.

А ја вриштим. Вриштим и дрхтим с оним болесним очајањем сирочета које комшијске матере љуби и у бурету летује.

ГЛАС: Ја имам свој круг кредом још из детињства - седнем с књигама у буџак: прав угао, леђима окренута соби, 90, и, сем отац или брат да ме зову, не одазивам се. У себи одговорим: доцкан је.

ИСИДОРА: И кад се буре склопило и легло, над дрвеном његовом лешиним јецало је дете.

Ја имам свој круг кредом - седнем с књигама у буџетак: прав угао, леђима окренута соби, 90, и, сем отац или брат да ме зову, не одазивам се. Доцкан је.

Мирјана Ојданић

НА РУБУ СВЕГА*
(масовка за расну глумицу)

Посвећено пријатељима

У Београду крајем другог миленијума (1993-96).

Мирјана Ојданић

Пише: - љуте, горке, веселе, утешне, смешне, лирске, страсне, опасне,
сценске, телевизијске и радио комедије, драме, бајке, трилере...
- спискове за самоуслугу и набавку (тј неизводиве трагедије),
- пргаве позоришне критике и осталу оштру сатиру,
- разгледнице без марке, али с топлим поздравима,
- поруке на мобилним телефонима и на папирићима

Не пише: - поруке по зидовима (графите),
- љубавна писма,
- политичке прогласе,
- сонгове за турбо фолк
- и осталу кичерицу.

Дакле, више пише него што не пише.

* Ову монокомедију играла је Злата Нуманагић 1993, год под насловом **Ало, овде ја**, до свог одласка у Америку. Тај наслов морала сам променити 1996, док је Александра Николић спремавала премијеру, пошто је у међувремену изашла монодрама **Ало, ође мобилни**. Одабрале смо тада, на брзину, наслов **Нежељени ефекти**, који се испоставио **нежељено ефектан!** Наиме, на конференцији за штампу, пошто је Саша освојила награду публике на Фестивалу монодраме, сазнале смо да нико, али баш нико није запамтио наслов! Зато претпостављам да нико неће приметити ни да је поново промењен... Уосталом ово и није ниједна од од те две верзије. Прва верзија бавила се углавном преживљавањем у време галопирајуће инфлације и несташице свега и свачега. Саша је пак, у први план извукла љубавни троугао. За њу сам дописивала гомилу текстова, које је она у складу са ситуацијом и својим осећањем за меру, учила, испробавала - па одбацивала. Па враћала. Ово је нека средња "лего" верзија (пошто је остале прогутао један стари компјутер, по имену Миливоје), савршена за - штриховање. Просто избаците саговорника који вам се не свиђа, Ковиљку, или ујку, или купца оружја, или попа... Уосталом, надам се да неће поново доћи време када ће ово личити на реализам, али тада је личило...

М. О.

Овде објављена верзија монодраме *На рубу свега* премијерно је приказана на Фестивалу монодраме и пантомиме у Земуну 1998. године. Представу је режирала и у њој играла Александра Николић.

(Празна канцеларија позоришног драматурга. На радном столу зелени и црвени телефон. На сточићу егзотична биљка, именом Ковиљка. Поред ње фотеља за странке.

У дну писаћи сто. Телефон звони 4 пута. Након краће паузе улази са улице, Душанка. Телефон поново упорно звони. Она диже слушалицу.)

(1. Откачивање списатељке)

Алооо...

(Одмах спусти као да се опекла.)

Ух, мајку му, шта ћу сад?!

Ова ми је екстра неопходна!

(Убрзано нешто тражи, телефон поново звони.)

Коцо, бре, где ми је сад тај текст?

Морам да га нађем, душу ће да ми попије, ајкула!

Где си га затурила, Коцо, коприво једна!

Куд заказах баш за данас.

А, ту си, дабогда те по контејнерима скупљали!

(Нашла је текст, моментално се среди и диже слушалицу.)

Добар дан, овде Позориште, изволите.

О, то сте ви, драго ми је. Баш сам овог часа мислила зашто ли се не јављате кад смо се договориле за сутра.

(Разгледа текст који је нашла.)

Ма, не, на први "зврц" сам дограбила слушалицу. Немогуће! Дакле, какве су нам централе, да не поверује човек!

Ко зна с ким су они вас спојили кад се нико не јавља.

Сигурно с првом помоћи! Ха, ха.

(Ужурбано прелистава текст, лаже, да би добила на времену.)

Дакле... Шта то крчи?... Јел ви мене чујете? Ја вас једва...

Имате право. Важно је да ви мене чујете. Молим?

Наравно да сам прочитала! Са особитим задовољством.

Диван вам је текст! Ди-ван! И ја ћу колико сутра да га препоручим Управнику чим се он, за два месеца, врати из Берлина! Та идите, молим вас, шта су два мала месеца у односу на вечност! А ви, са овим текстом улазите у историју!

То је моја најдубиознија опсервација!

Боже сачувај! Немам ни једну једину примедбицу!

Осим можда... али то није круцијално.

(Сад је на почетку текста, код наслова и лица.)

Ма нема везе! Ко сам ја да вама дајем примедбе!

Ви сте уметница, ја сам обичан занатлија. Мастиљара такорећи.

Добро, ако вас стварно занима... онда... мислим тај наслов... "**Нераскидива веза**" то је мало таутолошко удвајање.

Довољно би било да се зове **Спона** или **Беоцуг**. **Беоцуг** би имплицирао комплексно семиолошко значење вашег врло економичног идејног фонда. Он би антиципирао читаву трагедију.

(Сад је на крају текста. Разгледа.)

Кад рекох трагедију, ако се не љутите, имам још једну примедбицу... Крај, знате... Крај је одвише песимистичан... Људима је доста мрака и код куће, они долазе у театар да би видели нешто колористичније! Уместо те атомске бомбе која пада на крају, зашто не бисте... зашто не бисте на пример направили једно гламурозно венчање са ватрометом?!

Нека то буде метафора пакла! Молим?

Добро, па и Хамлет је трагедија, али не пада атомска бомба на крају! Како нема на кога, а Фортимбрас и његова војска? Уосталом, све је питање концепције и динамичке вертикале... Ко вам каже да венчање не може да буде трагедија? Види се да ви мени, нисте баш ни мало удати!

Апсолутно инсистирам да се избаци атомска бомба и да допишете венчање! Ту би се виолентно експлицирао ваш минуциозни стих трансформисан у бизарне риме!

Шизма, кризма, харизма... Епопеја, ономатопеја. Да... кад смо већ код стиха, то бих такође могла да вам напоменем: Ваши стихови су апсолутно импресивног сензибилитета, али данас то више нико не акцептира. Ово је време прозе... Нажалост.

Препричајте ви то исто, само у прози и - биће ко бонбонче!

Јел' се ви то мало као љутите?

Па немојте да се љутите, тражили сте да вам кажем!

У чему је сад проблем? Разговарамо професионално и колегијално... Немам ништа више. ...Не. ... Не, не.

Не желим да будем виновник ваше маничне депресије!

Текст вам је сјајан, кажем вам! Сјајан!

(Нашла је неки монолог око средине текста. Спасоносно.)

Једино та главна јунакиња... Та Валентина... Много је логореична. Мислим пуно прича. Делује као логоманијак, а знате ионако владају те глупе предрасуде да су жене одвише брбљиве! ... Молим? То је бар једноставно.

Могла би да буде, на пример, **глувонема!**

Шта с тим што носи идеју комада? Као да не може да носи идеју ако је нема! Све то може да се експлицира фином унутрашњом рефлексijом и емотивном анимацијом!

А затим има ту и један чисто практичан разлог. Наиме, наша Стојановићка, наша првакиња, ви је знате? Она је прекрасна глумица онако као особа и као појава. Просто је фрапантна фасцинантна, и флуидна - док не зине. Али кад проговори оним својим басом све пада у воду јер има шпрахфелер, а нема говорну радњу. И - пошто ће она сигурно добити ту вашу Валентину, верујте ми, најбоље је да вам главна јунакиња буде нема! Уосталом, не треба ни да се зове Валентина, него Милодарка! Валентина је водвиљско име!

Зашто мислите да то није улога за њу?... Ха, ха.

Има 20 година и 30 килограма вишка!? Баш сте духовити!

Ха, ха, ха! Целулит и на ушима... Сјајно запажање!

Ви бисте у ствари требали да пишете комедије!

Али, верујте ми на реч, она ће добити ту улогу, таква нам је кадровска политика. Она игра све. Самохране мајке, нероткиње, хероине, даме, љубавнице, куртизане, тинејџерке, шверцерке, швалерке... она је чиста лирска...

(2. Ковиљка, сестро)

(Лакне јој напокон. Особа је спустила слушалицу. Тријумфално, Ковиљки.)

О, фалим те Боже! Већ сам скоро помислила да сам промашила тактику и да ме никад нећеш прекинути. Писци трагедија су најтврдокорнија животињска врста. Не уме да пусти слушалицу. Не уме да попизди, то је недостатак адреналина, моја Коцо! Осуше се седећи за том машином. Слушај, часна реч, у првим слободним тренуцима прочитаћу тај њен комад, баш да видим колико је издржала!

Добро, одрадили смо плату за овај месец.

Сад можемо оно што нам живот значи.

(Премешта кутију до Ковиљке.)

Па, добро ти јутро Ковиљка, сестро!
Лако је теби, а ја имам брдо обавеза данас...
Прво да се јавим ујки.
(*окреће бројчаник, а прича Ковиљки*)
Где си бре? Што си ми лепа и зелена, одјутрос!
Чувај ми те батаке. То су канадски. Смрзнути.
Стално ме избацује већ на другој деветки...
(*Звони зелени телефон.*)
Ју! Препаде ме, идиоте!
(*Она диже слушалицу и спусти слушалицу. Ментална вежба:*)
Конце свога живота држим у својим рукама!
(*Телефону, који опет звони.*)
Видиш да те не зарезујем! Престани! После ћемо ујку.
(*Зелени стварно престане да звони. Она зове са црвеног телефона.*)

(3. Безобразан поп)

Ало, јел' то господин Ђурић?
А, ви сте, господин' попо, нисам вас ваљда, пробудила? Не!
Нисам вас, не дај Боже, прекинула у молитви?
При доручку сте? Е, па лепо, пријатно вам било!
Знате, мени је ваш пашеног Сима дао број да вам се обратим за стручни савет,
пошто сам решила да се крстим.
Е, баш сте ви ђаво, господине попо. Ију, извините, хоћу да кажем - као да
нисте од овога света! Зар никада нисте чули да се једна дама не пита за
године?!
Добро, добро, кад баш инсистирате...начела сам (*гунђа*) пету банку, што би
рекла деца.
Па, чекала сам боља времена!
Како за кога, господине попо, за неког су, Бога ми и боља... Нисам ја крива
што ме нису крстили...
Мој отац је био, да извинете комуниста, па зато...
А, Боже сачувај, сад је демократа и то водећи у странци!
Не, не, мамица је радикал. Знате, они су разведени...
Зар је важно шта је била? Била је исто...
Па, исто као тата.
Знате, они су се упознали на једној радној акцији где су били добровољно по
директиви - и тако сам ја дошла на сцену. Наравно да су се венчали, па како
би се развели да се нису венчали!? Истине за вољу, мора се признати да је и
та компартија имала неки свој морал. И она је терала људе да се венчавају
кад су већ направили децу. Исто као црква.
Молим?... Апсолутно срећан брак. Мислим, сад кад је разведен, сад је срећан.
Као и већина бракова... Молим?
Наравно да сам удата. Срећно удата други пут.
А ви бисте, господине попо били одличан иследник.
Него да **ја вас** нешто питам: Могу ли ја некако да се крстим у манастиру
Хиландар на Светој Гори? Много би ми значило.
Знам, знам, да није дозвољено, али већ је крајње време да православна црква
престане са дискриминацијом жена!
Е, видите, то није тачно! Ја знам госпођу која се крстила усред Ватикана. И
како то, молим вас, она може усред Ватикана, а ја не могу усред Свете Горе?!
Онда се питате зашто католичка црква има више верника. Ето зашто!
Кад ја себи нешто увртим у главу - не питам шта кошта!

(Душанка изува чизме.)

Мислите да не може?

Све може да се купи, господине попо, и ја претпостављам да ви као угледан човек... *(Одлази по папуче.)* и способан човек имате негде неког, ко зна неког, ко има неку везу, која би некако могла то да ми среди. Е, па да је дозвољено, онда ми не би требала веза! Па немојте ми рећи да имате везу код Бога а немате на... Знате, ја идућег месеца идем у Грчку и страшно би ми одговарало... Да, било би ми успут...

Молим, зашто ме то питате?

Па, ако хоћете искрено да вам кажем то "тројица а један", то тешко могу да разумем. И оно са оним безгрешним зачећем и то ми је мало... Ја, госпон попо, имам двоје деце и знам тачно како се деца праве. Ха. Ха... Ало... ало...

Дрчан неки поп...

(Пева црквено) Дабогда разбио телефоооон!

Чуј, он ће мени безгрешно зачеће, а овамо дискриминише читаву лепшу половину човечанства. Ма наћи ћу другог попа, боли ме уво. Узећу првог који се вечерас појави у Дневнику.

(4. Мушка Живка)

(Зове са црвеног телефона.)

Ало, овде ја... Живка, јесу стигли они хамбургери?

Молим, како није Живка?

Па чујем и ја да си мушко сад кад си дрекнуо. А јел то Музеј? Ама Музеј савремене уметности.

(Ковиљки) Ко да имамо сто музеја далеко било!

(у телефон) Питај Живку јесу стигли они хамбургери - нећу да ми се одмрзну, разумеш?... Молим?

Ма, коме ти мајку прождрљиву, педеру један музејски!?

(Лупи слушалицу.)

Уф. Свако се данас 'вата за телефон!

(5. Живка хамбургерка)

(Зове поново са другог телефона. Службено.)

Ало, овде Позориште, да ли је то Музеј?

Жану Живановић, молим.

А, ти си Живка. Шта ти је то са гласом, не могу да те познам?

Озбиљно? Сингапурски или хонгконшки?

А или бе? Ја сам имала Сингапурски А, пет дана ме болела глава нисам могла да гледам... Да, са температуром.

Јок, без сраћке. Тај са сраћком, то је бомбајски А. Њега је закачио мој Теофил.

Жено, што је то скупо! Потрошио ми четири ролне тоалет папира, знаш оног финог румунског, розе, што смо пазариле у Атељеу 212 прошле среде...

Урнисо ми месечну потрошњу! Него, кад смо код тога - кад стижу они хамбићи?... Шта? Ма, ја сам теби те батаке већ узела, ево их код мене. 30 кила, канадски, одлични, велики, к'о од ноја. Само чекам да ми кажеш за хамбургере, па да ти их доставим истим возилом.

(Звони други телефон. Она иде до стола.)

Живкић, чекај мало звони ми други апарат, чекај само час да видим да није Рале, онај лик за превоз батака...

(6. Кретен који би у позориште)

(Диге слушалицу другог телефона.)

Ало, овде Позориште, изволите, молим... Шта желите?

(Слушалицу са Живком стави у џеп.)

Немамо представе до идуће недеље. Молим?

Болестан нам је главни глумац.

Па шта с тим што сте га видели на телевизору? Јел то грех?

На жалост - немамо другог!

Па, знате, госпођо, позоришни прваци не расту на дрвету и не можемо да га заменимо...

Како то мислите: морамо да играмо и ако он умре?

Можда бисмо морали да смо добили плате, али овако не морамо! До закона о позоришту ко жив, ко мртав...

(Спусти слушалицу.)

Нема ништа прече него да ти игра! Оћеш чочек на столу!

(Не зна где јој је телефон са Живком. Тражи, а онда јој просто виче:)

(7. Живка, наставак)

Живка... *(Нађе телефон.)* Ах, ту си...

Ало, Живка, чекам да ми се јави Рале, знаш онај вајар, онај мој вајни девер...

Не, не тај мали и дебели, он уопште није вајар него шустер. Да, и он ми је неки девер, али из првог брака, а Рале ми је из другог. Висок и мршав, ма знаш га сигурно са ТВ. Добио је ове године Октобарску награду... Добро нема везе...

Чекам да ми се он јави па да га пошаљем до тебе да ти доведе ове батаке и да мени пребаци те хамбургере, да ми се не одледе... Молим?

Не греју вас? Одлично!

Колико? Минус десет?

Како -10, кад је напољу +3?

А јел? Толико вас олади кошава? Па што не издате пословни простор хладњачи? Прича се да они имају лове, а немају струје. У сваком случају: супер! Значи да то може да чека Ралета без опасности. Супер! Па, теби ако није супер, а ти се боље обуци! Ти би хтела и смрзнуте хамбургере и грејање и да не плаћаш струју... и министра унутрашњих послова да ти шета белу пудлицу са спољне стране музеја, међу манијацима... Слушај 'вамо: тај Рале, он је мало давеж и сигурно ће да ти тражи да му направиш изложбу у музеју, али ти немој да се нервираш, него му само укрцај у кола те хамбургере...

Е, па знаш, не могу никог пристојнијег да ти пошаљем, јер нема да се бира. Нико други није луд да иде у тај твој Музеј на крају света. Ама, откачићеш га, само му обећај. Човек је уметник, навик'о на празна обећања...

(Звони други телефон.)

Чекај, ево га, напакон!...

(8. Девизни штедиша)

(Спусти "Живку" на сто. На другом телефону.)

Ало, добар дан... јесте Позориште... да...

Ја сам. Ко вас је препоручио? Стева из савеза девизних штедиша? Државних или приватних банака?

Знам га. Кажите још само лозинку.

(Одговара на лозинку што је човек рекао.)

Србија!... Сад реците шта желите...

Нажалост немамо. Ми знате, имамо два синдиката па ни један ништа не ради.

Али сам чула да имају у Дому културе.

Јавите се тамо Гилету портиру, и само реците да сте мој пријатељ. Нема на чему. Пријатно. Поздравите Стевицу.

(Спусти слушалицу, враћа се на први телефон.)

Није Рале, једна будала са slabим рефлексима. Тражи брашно. Касни за испоруком.

(Звони будилник у њеној ташни, али она прво помисли да је други телефон, па се затим мало збуни и лаже Живку.)

Јао, извини... имам посету... Јавићу ти се касније.

(9. Јутарња серенада)

(Спусти слушалицу. Извади будилник и прекине звоњаву. Ковиљки.)

Аха, време је да пробудим Љубишу. Коцо, сад се држи кад чујеш ову јутарњу лирику.

(Шминка се и сређује. Слушалицу зеленог телефона угура у чизму.)

Ти, мали, немој да ми реметиш атмосферу!

(Окрене број на црвеном телефону, затим окрене и слушалицу, па, као на микрофону, пева јутарњу серенаду.)

Тешко је љубит тајно,

кад то не сме бити јавно,

кад то не сме нико знати,

само душо, ја и ти...

Ало Љушке, јеси ми се пјобудио? А онај мали јел ми се он пјобудио?... Добро, добро, није мали, он је даса de lux! И ти си даса. Па, како ми је павала моја мала маца?

Какви матерински инстинкти, мишу мој мали?! Нису то матерински инстинкти, него сексуални. Само да знаш како сам сјајно расположена! Какав је диван петак свануо јутрос!

Е, мени је сваки дан петак!

Тачно, ромиња нека кишица и магла је. Не види се прст пред носом, али бар не гледамо сурову стварност око себе, и зар то није супер!

Не, не, не ради превоз. Дошла сам taxijem. 10 марака.

Јок, нисам добила плату још ономад, али ја сам оптимиста.

Бар имам посао. **Замисли како је тек онима који не раде!**

Да знаш само какве си ми дивне мимозе купио јутрос, за Дан заљубљених...

Молим? Какве везе има што је празник католички, кад је романтичан?!...

Зашто потрошачки? Па, потрошачка је и нова година, па свеједно славимо...

Дакле: Изађем ја из таксија и налетим на ту продавачицу мимоза...

Тре романтик: она у смогу, рана зора, као Сарита Монтиел...

И онда ја купим себи на поклон од тебе један букетић... колико да ми лепше почне дан...

(Тек сад се сети да стави мимозе у вазу.)

Да видиш само како дивно миришу. На љубичице! Знам да би ми их ти купио да си био будан! Видећеш их вечерас кад доћеш на романтичну вечеринку за двоје...

Па, овде су код мене.

Вечеринка исто код мене. Код куће.

Боже Љушке, како можеш у једном оваквом тренутку да ми помињеш **мужа!**?!

Па послаћу га негде. Послаћу га да тражи нешто чега нигде нема. Ионако нигде ничега нема.

Ух, снаћи ћу се ја већ, као да ме не знаш!

Мама и мала путују поподне у бању на 7 дана то сам већ средила!... Боцу?

Њега ћу да увалим татици преко викенда...

Не може да ме одбије, пошто ћу му у противном тражити алиментацију за двадесет година ретроактивно са затезном и ревалоризационом каматом...

Е, Ђоку не могу ником да увалим! Њега ћеш морати да одтрпиш!... Ма, неће те ујести. Он је добар, он те воли...

Добро, ако те једном ујео, не значи да ће поново!

Мацо, немој да се љутиш. Свака велика љубав има неку препреку. Знаш ону причу о Ромеу и Јулији. Они су имали задрте родитеље, а ми имамо Ђоку...

Јао, немој да вичеш, добро, закључају га на тераси!

Их, заболе ме за комшије. Нек' лаје. И они лају!

Него слушај, морам нешто важно да те замолим. Сад кад кренеш на посао, сврати, молим те, пред Пеперминт банку...

Имам ја тамо своју дилерку...

Ко ти је рекао да нема више дилера?

Има брате, само су се неки преквалификовали. Ова на пример тамо демонстрира уместо мене. Да, демонстрације зајебаних штедиша. Треба само да јој даш 10 dem...

Па, тако сам се погодила.

Можда је скупо, али зато она може да попије батине или сузавац!... Шта кажеш?

Јао, немој да се упишкиш. Иди пишки, сачекају те!

Не, не, бићу на жици.

(10. Љушке пишки, мама ћути)

(Нежно одложи слушалицу.)

Коцо моја, зашто се ја увек заљубљујем у неке упишане типове? А што су се размазили ови мушкарци, откад су постали сексуална мањина. Измисле неки рат, изгину к'о будале, постану сексуална мањина и одмах се понашају као национална мањина!

(Позива са зеленог телефона.)

Ало, мама, знам да си ту. Немој бре, да ме зезаш!

Мамаааа! Искључи то! Јавићу ти се за 15 минута!

(11. Љушке - наставак)

(Чује Љушкета, брзо спусти слушалицу и јури на други телефон.)

Љушке? Јеси пишкио? Јел' ти сад лакше? Онда слушај: госпођа коју треба на нађеш има црвени шешир, жути шал и зелени кишобран... Куд ћеш ближи опис?!

То је баш упадљиво! Као семафор!

Не знам како се зове, зар је то важно?!

Обрати јој се некако... покушај са "Добар дан"...

Ма нећеш испасти "смијешан". тамо нико није "смијешан"!

Ама не ћерам те да добацујеш женетинама по улици, чоче!

Ко те ћера да стартујеш бабетине?!

Мацо, немој да се љутиш. Шта ти је одјутрос?

Добро. Немој да ми идеш. Добро.

Стварно низашта ниси. Осим за оно...

Добро, куцо моја, добро, видимо се вечерас...

Зашто да те не зовем куцо?

(Уплаши се да је он прекинуо везу.)

Ало, ало... Ништа. Ништа...

Мислила сам да си ми спустио слушалицу, па сам мало пукла.

Знам да не би... Знам да не љутим лава док спава.

Љубим те, страшно пуно и још мало више.

Цмок, цмок, ајде... иди сад на посао.
Како касниш кад сам те на време пробудила?
Ко пуно прича?

Љушке ако се наљутим, купићеш ми шешир у знак извињења! Упозоравам те, да сам већ ошачовала један розе, велики као сомбреро! Аја, ја, ај, ај, Паломааааа....
Добро, добро, пожуре, чекам те вечерас. Цмок.

(12. веза из секретаријата)

(Звони други телефон. Она се јави.)

Да? Молим? Зашто мене? Ама, немој да ме спајаш са Секретаријатом за културу, шта ја имам с њима. То је веза за управника. Знам да није ту, дај им шефицу рачуноводства... А где је она у пизди материној, на пијаци? Ували им, онда, секретарицу драме. У забавишту? Шта, решила да се дошколује? Па нису ваљда сви на боловању, дај им правницу! Јеботе, па зар сам ја једина дошла на посао одјутрос... Јел? Па схватам да си и ти дошла, ал' није те било кад сам пролазила поред портирнице... Гед ти је уметнички директор? Је ли? Како знаш да зове баш лично секретар? Теби се представио? Добро, споји ме, онда... Уф! *(љубазно и врло фино)*... Добро јутро, изволите...

Ах, па јутро је релативно... ми смо радили и синоћ... Да?...

Па... у принципу ја правим предлог репертоарског плана, али заправо имам врло мало утицаја... Мислим да је Управа то вама доставила још крајем прошле године... Да. Тешко паметном! Грибоједова... Па, мислили смо да је то данас врло актуелно... Шта актуелније? Савремених домаћих текстова слабо има, ви знате криза театра... Ко прави кризу? Ја и мени слични? Извините, али мени слични не постоје... Наравно да сам прочитала. Ја читам 5-6 драмских текстова дневно, и немате појма колико имамо скрибомана. Молим? Да избацити тешко паметном и да уместо њега ставим Нераскидиву везу... Па... наравно, ја сам баш хтела да предложим тај текст управнику чим се врати... Молим? Када се сложио? Овај... Ако сте се ви са њим већ договорили, онда ја могу само... У реду... А извините, могу ли једно индискретно питање? Каће плата? То што ни ви нисте примили, мене не може да утешу... Да... да, да. Забележила сам, довиђења...

(Слушта слушалицу, нерасположено.)

Канда засрах мало Коцо... Ко би рек'о да она скрибоманка има оваква леђа! Јебига! И њена леђа ће неко да смени...

(13. Порука за мамицу)

(Зове маму са другог телефона. Ледено.)

Ало, мама...

(Па говори као аутоматска секретарица.)

Helou, добили сте своју кћер јединицу, наследника и носиоца својих пргавих гена, која вас моли да не заборавите да данас у 16.00 часова путујете са својом унучицом у бању, и да треба до 13. часова да подигнете карте а до 14. часова да подигнете унучицу. Ако имате неку примедбу можете је оставити после звучног сигнала, тили ду тили ду.... пи, пи, пи...

(Спусти слушалицу. Тријумфално:)

Коцо, 'оћеш да се кладиш ко ће кога пре да отера у лудницу?

Ја њу или она мене?

(Пева на сав глас)

Полудеће... п.олудеће....

(Звони телефон. Због њега.)

Полудећу. Полудећу... ја ћу да полудим.

(14. Теофил)

(Диге слушалицу. У апарат.)

Ало... Позориште...

(Смркне се. Ледено.)

А, ти си, Теофиле... Изволи...? Кажи!

Шта да ме обавестиш? Штааааа си урадио?

Кога си позвао на вечеру?

Сјајно! Позвао си на вечеру булументу алкохоличара те ме благоизволеваш известити како си ме за вечерас претворио у куварицу и служавку за твоје пијане коцкаре...

(Нервозно покушава да упали цигарету, али упаљач изда, узима други који такође не ради. То се понавља много пита током разговора са мужем, али не упали цигарету.)

Ма, глете курца! Пословни партнери! Пословни људи своје пословне партнере зову на пословне вечере у пословне хотеле где имају отворен рачун?... Шта, шта, шта си мислио? Па си сконтао да вам ја скрчкам вечерицу да се вас тројица јадни не потуцате по Хајату теглећи са собом читав нови шпил карата за преферанс... Добро, није преферанс, него покер! Знам да није за паре, само не знам одакле ти онда толики коцкарски дугови! Ма не занима ме. Откажи вечеру.

Заузета сам! И стан је заузет!

(Па схвати да се залетела.)

Молим? Не могу!

Па, не могу, зашто мора увек све да ти објашњавам!

(Схвати да неће упалити без суза. Хистерично, кроз сузе:)

Не могу јер нећу, јер немам времена, јер не желим да вас гледам! Јер нећу да будем куварица ни служавка него уметница!... Како, нисам? Шта нисам написала већ 15 година?

Па како да пишем кад морам стално да кувам!

Нећу, јер немам ништа у кући, јер немам плина...

(Сад схвата да је набола прави изговор.)

То је суштина, видиш, сетила сам се - немамо плина! Не могу ни ровито јајце да вам скувам. Видиш, није да нећу, него не могу! Откажи ти одмах ту вечеру!

Закажи је за 31. фебруар, а сад откажи! Онда иди лепо кући: узми све три плинске боце и ону из кухиње и оне две из подрума, па лепо пожури у Мали Мокри Луг, пошто ја имам поуздане информације да ће се тамо ноћас изненада појавити пуне боце... Не, иди одмах да заузмеш ред!

Шта онда што немаш бензина?! Купи. Кад немаш паре - иди превозом, к'о и сва остала сиротиња!

(Поново пада у ватру.)

О човече, ја нисам чак ни чула да негде има тако неспособан мушкарац као што си ти! Шта сад још хоћеш од мене? Да ти нацртам како да унесеш три плинске боце у пун аутобус?!

И да ти тај цртеж пошаљем факсом. Иди бициклом!!!

Снађи се мало. Смисли нешто и сам. Мућни мало том ћелавом главом. Видиш каква су времена!

(Мора још мало да се плаче...)

Баш ме брига! Јесам ти открила где стиже плин? Јесам ти казала где су боце?!

Јесам ти све организовала? Па шта још хоћеш од мене? Хоћеш развод?

Како да се не љутим? До инфаркта ћеш ме довести!!!

Ја сам на рубу нервног слома! Да! Шлога, коме, колапса, инфаркта, лудила...
Ја сам на рубу свега човече!
Ево сад ћу да покварим шминку! Кад ја носим јефтину шминку!... Јао, пусти ме,
пусти ме, молим те!
Иди у - Мали Мокри Луг!

(15. Забуна са кланицом)

(Залупи слушалицу, Ковиљки.)

Боже шта ли сам само нашла на овом човеку! И ко ме тер'о да се удам?! А
једва сам га испросила... Мама! Мама није хтела да јој јединица буде курва...
Боље да буде робиња...

*(Нађе шибицу и упали је али пре него што успе да упали цигарету, телефон
поново зазвони и она одмах распали рафал...)*

Нећу више ни да чујем! Не могу више да расправљам с тобом! Знаш да имам
слабо срце! Оћеш да ми деца остану без мајке?!

Молим? Кога?

Не! Немамо ми таквог. *(Шибица гори док је не опече.)*

Не, не, погрешили сте. Ово уопште није Вршац, него Београд и није коњска
кланица него позориште, коњу коњски!

(16. Србобранка - поверилац)

(Залупи слушалицу, али телефон истог трена зазвони.)

Ама, сјаши с тог телефона, идиоте, треба ми веза!... Молим?... Ко?... А, ти си
Србобранка, душо, извини. Ту ми се неки коњ накачио на телефон па ме коље
читава јутро! А ти звучиш пет година млађе. Јеси ли се заљубила? Срећан ти
дан заљуб...

Знам зашто ме зовеш, баш сам хтела да ти се јавим и да ти вратим тих 1000
марака...

А јел... било је 1700? Каква камата? Па, ниси ми рекла за камату... Знам да се
враћамо у капитализам и да више ништа нема цабе али... Господе Боже, па то
је 300 мојих плата...

Јесте, кад си ми дала то је била једна моја плата, али ко је могао знати да
ћемо пропадати оваквом брзином?

Не сећам се датума али... Знам да су прошле 2-3 године...

Добро! Добро! Не знам датум јер... Јер... Знаш...

Мени су јуче у аутобусу украли мој мали тефтер с дуговањима.

Ма, све се данас краде, драга моја... У мом крају опљачкали пекару. Са
пиштољем! Часна реч. Уш'о даса, уперио пуцу и каже: две кифле и паре из
касе. Јеботе, да је хтео бурек ваљда би дон'о калашњиков! Молим?

Не, нисам пуно. Ту и тамо. Ти си ми главни поверилац...

И најдуже ме чекаш... Па сам хтела да те замолим...

Али не, Боже сачувај, не да ми одложиш. Боже сачувај!

Знам да то већ предуго траје...

Знам да ти треба... Разумем... јасно...

Само сам хтела да те замолим да конвертујемо ако немаш ништа против,
пошто тренутно немам марке...

Не, у динаре, којешта! И одакле ми динари!

Конвертовати, значи претворити у неку другу конвертибилну валуту - само да
се договоримо око адекватног курса...

Па, на пример - имам доларе...

Колико? 1200? Како знаш? Што си брза, као дигитронче!

Па, да... можда... Само ја немам америчке него источно карипске доларе, а они су нешто мало већи...

Не разумем шта имаш против Источних Кариба? То су ти Антигва и Барбуда, они су нам ко рођена браћа, а види Амери шта нам раде... Ја не бих узела амерички долар из чисто патриотских разлога!

Ко те прави лудом - хоћеш фунте да ти дам?

Јок, него суданске...

Господе Боже, Србобранка, нисам знала да си расиста!

А шилинге?... Не, него танзанијске...

Ма, шта се одмах палиш, договорићемо се... Да, да...

Слушам те пажљиво...

(17. Наручивање ујака)

(Остави слушалицу на сто. Покрива је јастуком.)

У црну ћеш ме земљу сатерати...

Ух, јеботе, остаде ми ујка непозван!

(Телефонира са другог телефона.)

Ало, централа! молим вас, не могу да добијем број 99457-444. Не у Батајници него у Канади. Торонто.

Најлепше вас молим. Хвала. Ја сам на броју 629-277.

На мој рачун, наравно! Ту сам до два сата!

(Спусти слушалицу. Говори Коци на Србобранкин рачун.)

Ова још клепеће. Јао, Коцо, што ми Срби имамо тежак епигонски комплекс!

Велики комплекс мале нације! Добро Срби, него чак и Српкиње - Бог те мазо.

Само 'оћемо на запад, па на запад, а колико пута нас је тај запад нагузио - нема везе! Пази, камата, "као свуда у свету!"

(Сврати и завири под јастуче, ослушне да ли она још трабуња и каже.)

(18. Агенција за тиху делатност)

Да, да, потпуно те разумем...

Молим? Немој, живота ти, немој да ми шаљеш утериваче...

Нису, него? Агенција за тиху делатност? Дај ми још један дан... А? Обе руке сто марака? Значи једна рука 50. Је ли?

Десница је скупља... Хм, па... врло пословно...

Добро, добро, наћи ћу ти марке. Јавићу ти се сутра.

Ћао... Само немој да ми се нервираш, то шкоди лепоти!

(Спусти слушалицу.)

У гроб ћеш ме отерати! Стипсо!!! Шта ћу сад?

(19. Ујка из Торонто)

(Телефон звони, она зграби слушалицу.)

Ало... Да, да, хвала лепо...

Пронто, пронто, јел то Торонто?

(Дере се ко да нема телефон. Говори у завичајном наречју.)

Ујка Миломире, јес' то ти?

Па, како си ми, ујка Мићо?

Не брате, ништа, шта би се десило? Зашто би се десило?

Ах, касно? А ја рачунам да ти у твојим годинама патиш од несанице па рек'о да ти малко прекратим дугу поларну ноћ...

Добро, бре, наспаваћеш се, ако је три сата, чек да чујем како си?! Ко ти хрче? Девојка?

Па ни не јављаш, ни у свадбу не зовеш...

Имаш право, није свадба више за твоје године...
А није ни женидба да ти право кажем!
Јел тако?
Само ако ја држим језик за зубе, ти си у цвету младости!
Еј, ујко, а да није то нека жута са пиринчаних поља?
Пази бре, шта радиш, знаш како се они брзо "размножавају".
Знам да није на мене да ти то казујем...
Ујко! Да те питам ја нешто?
Ако је Европа стара курва, шта је Балкан на тој курви?
Их, заборавио си да се смејеш од те њихове зиметине!
Како: зашто? Па, звала сам те да чујем како си...
А зашто претпостављаш да ми нешто треба?
Е, то није истина, баш си безобразан, а ја тебе волим.
Ма, не не, ништа ми не треба, имамо свега...
Само што не цркавамо од глади. Знам да не смеш да ми шаљеш паре, одраће те од пореза, знам.
Ма, не требају ми никакве ствари...
Добро, кад баш инсистираш, Боци су се поцепале патике.
Све троје. И она кожна јакна му је омалела.
Ама, нисам продала, расте дете. Е, није више дете, али расте.
Микица нема зимски капут ни школску торбу...
Па не иде у школу, ал торба треба и за забавиште...
А навалила је да је упишем на клавир. Јесте.
Клавир... музикална је јако. ... На тебе.
Мени лично ништа... сем што сам изарчила су шминку, гола сам, боса и без бунде. Угаљ неће нико да копа, шуме смо већ посекли, а струју извозимо. Ко не набави бунду смрзава се гарантовано.
А сахрана ти је кудикамо скупља од бундице!...
Шта кажеш?
Списак од колико тачака? 20? Како да се уденем у 20?
Знаш колко треба да ти стигне писмо! Јел имаш ти fax?
Пишем бројку! Ама, јасно, само најнужније!
Шта ти је, бре, ко фантазира?
Кад сам ја тражила нешто што није најнужније?
Јесу хтели да нас бомбардују? Јел' било на свим светским телевизијама? Јеси глед'о својим рођеним очима? Претили су сваки дан. Па јесам тражила да ми пошаљеш противавионске ракете? Нисам. Ето видиш да сам скромна.
Добро, спавај сад. Чувај девојче. Сутра чим стигнеш на пос'о чекаће те мој факсић.
Стани, сетила сам се нешто! Знаш ону Симониду Мирковић из Погановаца?
Ону, брате Вукашинову...
Е, она је тамо у Отави код стрица, враћа се идуће недеље, па можеш све по њој да ми пошаљеш да не плаћаш царину и поштарину. Послаћу ти тамо њену адресу.
Наравно да неће пристати да носи клавир... али неки синти...
Ајде, немој да си на крај срца, волим те пуно! Ћао!
(*Спусти слушалицу и припреми папирчину.*)
Овде ћу да направим тај списак чим решим питање Боце!
Само паметно и хладнокрвно. Није Србобранка мени дорасла.

(20. Мица секретарица)

(Концентрација за нови важан разговор.)

Ало Бомерц-комерц, молим вас генералног директора...

Шта? Није ту? За промену...

(Замало да спусти слушалицу, али се досети нечега...)

Јеси ти то Мицо - секретарицо? Што ти дивно стоји та фризура!

Ма - супер! А где ти је Миша - диша?

Озбиљно? Сам? Без тебе? Шта ради у Картуму? Увози песак или црно робље?

Сад су веш-машине толико скупе да би сигурно било јефтиније купити робињицу за прање веша! Ха, ха.

А и не поставља се питање делова!

Него, слушај, мила моја, ја сад имам један крупан проблем. Мислила сам да му испоручим Боцу преко викенда, пошто га тражи војна полиција, јер није дао годину па да га мало склоним... И, куд ћу ја са дететом, сад кад Миша...

(Па се досети решења.)

Уосталом, што да га не пошаљем теби, иако Миша није код куће?! Знаш, ви сте у војном насељу, где војна полиција не залази. Ја само хоћу да ми дете буде буде на сигурном неколико дана... Како си заузета? Имаш љубавника?

Не? То је баш лепо од тебе што си једна верна женица...

Дакле, ако немаш љубавника, не видим никакву реалну сметњу да примиш Боцу у госте. Службено, ти си моме Боци маћеха и потпуно је нормално...

Молим? Шта онда што сте вршњаци?!

Ко те тер'о да се удајеш за жењеног човека! Ти си знала да он има одраслог сина и да ћеш ти том сину бити маћеха!

Уосталом твој мали Пера ће се сигурно радовати да се мало поигра са својим **официјелним** братом по татици...

Шта, шта мислим под официјелним?

А ти немаш појма шта ја мислим?

Мислим службено, законски, они су полубраћа по тати, зар не? Шта хоћеш да ти отворено кажем? Ти знаш шта мислим, ја знам шта мислим и шта ту има отворено да се говори?

Забога жено, о томе си ти требала отворено да разговараш са Мишом а не са мном! Он ти је муж, а ко сам ти ја?

Бивша жена твог тренутног мужа!... Шта?

Шта фали придеву "тренутни"?

Ко хоће тебе да разведе од Мише?

Па ти си идиот! Ја сам теби, жено, доживотно захвална, јер мени Миша никад не би дао развод да га ти ниси смотала.

А шта има ружно у глаголу **смотати**?

Знам да си била трудна, немој да ме вучеш за језичину!

Молим? Еј, немој да цмиздриш, нисам ти ја публика за то!

(Крајње ледено.) Знам да могу да ти будем мајка, али сам увек настојала да будемо као пријатељице.

(Дрекне.) Престани да се дереш!!! *(Пауза. Затим опасно.)*

Шта ћеш ти да испричаш мом Теофилу?

Добро, ако баш инсистираш да разговарамо отворено, онда отворено да ти кажем **као мајка!** *(Екстра ледено.)*

Твој синчић Пера, то јест твој и **Мишин** синчић Пера - неодољиво личи на Дојчила Кнеза! Ја сам то приметила кад сам га први пут видела, али ми није било сумњиво док ми ти лично ниси рекла како ти не подносиш Дојчила Кнеза зато што те барио, а ожењен човек. И док ми ти лично ниси казала како си забранила Миши да **ти га доводи у своју кућу**. Мени се тек ту упалила лампица и ти си то одмах осетила, зар не?

Дакле, ја знам, и ти знаш да ја знам и не видим у чему је проблем!

Па даме смо, нисмо генерали забога, нећемо се издавати!

Зашто бих ја то рекла Миши? То је ваша ствар. Уосталом, ко зна колику је децу он посејао по свету. Мени је баш Жарко, знаш Жарета? Е, он ми је причао да је Миши још једна рибица била у благословеном стању, баш пре четири године, у исто време, кад и ти... Можда сте носиле близанце... Па, вас две...

А? Молим? Немам појма...

Зашто те то сад занима?

И то је, ваљда, уваљено неком другом, приручном татици!

(21. Ескивирање прекобројног)

(Неко им се меша у везу.)

Чекај мало.

Ало, господине, спустите слушалицу, ми смо прве почеле.

Не, погрешили сте, ми већ одавно разговарамо.

Не, није Позориште. Овде Пинг-понг клуб!

(Мица секретарица - даље)

(Откачила је типа, поново Мици.)

Добро је, откачила сам га. Дакле, сад ћути и пливај даље!

Ко те терао да гураш нос у ђаволово дупе, јер и Дојчило Кнез има жену, а и она има очи и - шта ће бити ако она укапира?

А Гордана је љубоморна као шпанска дога, то знаш. Осим тога, они имају ћерку у пубертету којој може тешко пасти ако одједном негде чује да јој је татица направио тајног брацу. Знаш како смо ми девојчице осетљиве на те ствари. А, право да ти кажем и мој Боца се једва навикао на чињеницу да има брата који може да му буде син. Бојим се да би још теже прихватио чињеницу да је тај брат његовом татици уваљен!

Знаш како дечасти не воле кад им мушки предак испада шоња!

Слушај, сачувај те сузе за неку другу прилику и особу!

Еј, на твом месту, ја не бих мене више зајевавала!

(Опет се наљути.)

Ако ме изнервираш турићу те у неку комедију, знаш! Молим?

Како то мислиш: нико те неће препознати кад те ја напишем?

Е познаће те, ја ти добра стојим! Престани да слиниш! Ти си бре, жено, зајевала троје деце, а сад ми ту цмиздриш око маторог Мише!... Шта: како троје?

Математику не знаш, а драматургију знаш! Троје! Троје!

Па, прво си зајевала свог сина који верује да има бату, а у ствари има секу!

Онда си зајевала моје дете које службено има полубрата, а биолошки га нема!

И на концу ћерку Дојчила Кнеза која мисли да нема никога, а има полубрацу!

Али ти си себи тако поделила улоге, па сад ћускај!!!

А у тој подели, ја ти поподне шаљем Боцу у госте на три... **не него на седам дана!**

(Спусти слушалицу!)

(23. Уживање у тишини)

Ти ћеш мени да причаш како ја пишем, ко да си икад ишта прочитала, сем кувара! И можда неки херц роман...

Е, турићу је у фарсу, само да уватим који дан да седнем за машину! И ако преживим Србобранку...

Коцо, знаш шта ми није јасно?! Мушкарци су, бре, потпуно упропастили историју, увалили нас у патријархат, у онолике ратове и несреће, у хареме, у појасеве невиности - све због тога да их нека не заврне и не утрапи им туђе копице. А то им се још увек догађа. И стално сироти питају: на кога личи. А јел' да има татин карактер... а тата, наравно, и нема карактера.

(Вади теглу са макробиотичким доручком од шаргарепе и сл. Пусту неки леп инструментал.)

Ковиљка, сестро, јеси ли се ти ужелела мало тишине?

'Ајмо мало да слушамо тишину и да смислимо нешто против агенције за тиху делатност...!

(24. Шифтар милитарист)

(Грицне шаргарепу. Након краће тишине звони телефон. Она диже слушалицу уморно и са досадом.)

Ало, позориште, изволите...

Да... Ја сам Душанка, изволите... Молим? Шта?

Миљијон комада за кратка деветка?

Шта ти је то кратка деветка?

Ви се шаљите самном?

Муњиција? Ма немој!

Откуд ти човече, идеја да тражиш муницију у позоришту? Јеси ти луд? Ми смо културна установа. Ми смо уметници. Како те није срамота?! Ми смо ствараоци, а не растурачи! Ош' ти да ја зовем миљиција, барабо!?

Молим?... Ко вам је одао лозинку?

Миња из друштва за заштиту животиња?!

(Добацује Ковиљки.)

Види, Миња штити животиње, али људе јок!

(Поново у телефон)

Ништа, ништа, не кажем вама!

Не, не, нема никога, сама сам, слушам вас. Аха.

Да. ... Прави кеш? *(За себе.)* Сам га је Бог послао. Или ђаво?

(У телефон.)

Шушка?... А ко је на слици?... Ујка Сем?... зељено, вољим те зељено... овај... како да вам кажем...

Па, кад је већ тако, ја имам неке везе у једној чувеној приватној банци. Ми се, наравно, тиме не бавимо, али ја лично знам ко се бави и за девизну провизију од 20%...

Мољим?

Добро, ако је свугде у свету 10%, онда ћемо ми да се договоримо на 12% - зато што код нас све иде мало теже...

Дакле, 12% одмах по утовару. ОК?

Да, да, сигурно, ми смо апсолутно против рата. ... Наравно.

Јасно. Знам да браните кућни праг. ... И ми!

Па... могу да вам обезбедим и превоз...

али могу само преко Унпрофора, ако вам се не гади...

Добро, значи, 15% од укупне вредности на тржишту...

Е, то не могу да вам гарантујем!

Можда буду из Хрватске, а могу да буду из Босне или из неког трећег одрађеног рата. Надам се да нећете правити питање. То је и онако потрошна роба!

Не, не, немојте се "зафаљивати". Не треба ми црвена ружа, далеко било! Али ако већ имате некакав малецки фондић за репрезентацију, може један магнумчић 323...

Нека није дамски.

Ја и не намеравам с њим да обављам дамске послове...

Да, да, да, и мало припадајуће муниције. Тек толико да и ја могу да станем на кућни праг свијетла образа... Јасно.

И ја вама!... Дакле, чујемо се у 13.35.

(Спусти слушалицу.)

Лooooова! Србобранка, скоте смрдљиви, скинућу ја с врата и тебе и твоју Агенцију за тиху делатност!

(Ковиљки.)

Коцо, немој ти да мислиш да сам ја неки ратни профитер.

Овај би то и без мене набавио... а мене би она змија...

Нужда закон мења.

Ја сам ситна рибица. *(Лева.)* И треба ми лова.

Јеби га, и ситна риба мора да дише...

(25. Син Богољуб - спавалица)

(Окреће бројчаник.)

Боцо... Ало, Богољубе, сине, па ти још спаваш! Диж дупе из те рупе, сместа. Сместа! Мораш хитно да ми обавиш један деликатан послић... Није прљав, него деликатан! Ма, пробуди се, протоплазмо једна! Слушај овамо, поподне идеш на гостовање седам дана код своје нове маћехице... Зато што ја кажем!

Добро, није гостовање, идеш у госте. Професионална деформација. Тата није код куће, али то не мења ствар!

Јел' да? Волиш што није код куће. А зашто?

Господе Боже, сине, па нећеш, ваљда, да муваш жену рођеног оца!! Дакле, ништа ти није свето! Него, о томе ћемо касније!

Овог часа се дижи из крпа умиј се... Тачно! Опери зубе!

Обуци се лепо господски, као бизнисмен. Немој фармерке и патике. Обавезно стави кравату и пејџер. ... Нека не ради!

Зато што је мени то јако важно, а да би и теби било важно даћу ти 50 долара...

Добро. 75. ... 75 и ни цента више!

Кад се тако упицаниш и намиришеш, онда хитно иди у Југобандит банку и нађи ми тамо Голуба. Знаш оног гологлавог са алком и ожилком на образу... Е, тај што шета пит була, то је тај!

Дакле, нађи га и како знаш, доведи ми га у моју канцеларију до... пола један.

Узми такси! ... Ти никад немаш лове.

Па, дадох ли ти малопре 75 долара?!

Доброоо, добро, журим, узми 10 марака из фрижидера

(строго поверљиво) Доза за маргарин има дупло дно.

Ајде, пожуре, немој да те ја назовем за пар минута и да те затекнем код куће!

Ајде ћао!

(26. Мица секретарица попушта)

(Звони телефон.)

Ало, позориште, изволите... Ах, ти си, Мицо...

Шта то би? Прекинула нам се веза?

Спонтано, као спонтани абортус!

Да, да, знам да је био заузет. Мене стално неко зове.

Ето, баш ме сад звала Гордана. Гордана, жена Дојчила Кнеза. Шпанска дога. Него, да се ми вратимо на наш мали проблем. Шта си одлучила за Боцу?

(Слуша и радује се из све снаге. Показује Коци да је супер, али то одушевљење не показује саговорници. Мици, међутим то не показује, него хладно.)

Добро. Одговара ми. Дакле, шаљеш га првим комбијем до Будимпеште, а онда авионом преко Рима у Картум...

Када?... Поподне?... Одговара. О трошку фирме?

Одлично. Што пре, то боље. Шта да му понесе?

Па, како је заборавио наочари, кретен?! Он је без њих потпуно ћорав. Увалиће му неко уговор за увоз нуклеарног отпада и он ће то тако ћорав да потпише!

Да, да, у праву си. Све има и своју добру страну!

Ето, јесам ти рекла да можемо да будемо другарице.

Поздрављам те, ћао.

(Спусти слушалицу. Ковиљки.)

Знаш Коцо, како каже За За Габор: **Ако вам је бивши муж бизнисмен, најважније је да останете у добрим односима са његовом секретарицом...** хаха, а ако му је та секретарица успут још и жена - тим боље. То кажем ја. Или му неће дуго бити жена, или му неће дуго бити секретарица. Јер, једном правом бизнисмену требају жена и секретарица али у два комада. Поготово ако је ћорав...

(Певуши.) У Милице, у Милице, дуге трепавице...

(Телефон звони. Ковиљки.)

Овај хоће да ми поквари расположење...

(27. Распад система 1 - Љушке и друштанце)

(Дигне слушалицу.)

Алооо... Јао, ти си љубави... Јеси добро стигао на посао?...

Баш лепо... Кога си срео?

Из гимназије? Јееел? И, шта раде они у Београд?

Фино... да... да... љубим те...

Штааа си урадио?... Кога си позвао?

Где? Код мене? Шалиш се!

(Ковиљки.)

Ови мушкарци ништа друго и не раде, него зову друштанце на вечеру!

(У телефон. Љута.)

Јеси ли ти нормалан човек?! Ја сам направила по живот опасне акробације да нам обезбедим интимну вечеринку за двоје, а ти ми сад нудиш твоје гимназијско друштанце.

Па нисам ти ја жена, идиоте! Ја сам ти љубавница!

А да ти ниси намеравао да окренеш жену, па си забуном окренуо мој број?

Слушај, ради како знаш, али ако ти вечерас не дођеш **сам** на нашу вечеру ја ћу... ја ћу...

(Не досети се ничег сем плакања.)

Не знам шта ћу, али знам да ти се то неће допасти!

(Залупи слушалицу, љута.)

Коцо, завидим ти што си биљка!

(28. Распад система 2 - мамица)

(Звони црвени телефон.)

Рекла сам ти шта сам имала. Нећу ништа више да чујем хоћу да те **видим** вечерас!

(Ковиљки.)

Уф, свет је отишао у вражју матер! И ја сам отишла у вражју матер! Не могу да верујем да сам послала дете животињи која продаје оружје и сахрањује керове. Слудела ме она Србобранка.

Па шта, та агенција... неће ваљда да бију једну беспомоћну жену... Неће курац! Сви бију беспомоћне жене...

Требала сам ипак да се крстим, макар у Миријеву...

Како ћу пред Бога, после овога?

Требала сам да га пријавим полицији... Да! А не да...

(32. Распад система - полиција)

(Окрене кратко број полиције.)

Ало, друже... овај извините, господине... Имам да пријавим, један случај... једног илегалног препродавца оружја, заправо једног купца са знате... оним акцентом. Једну зеленашицу и једну агенцију за тиху делатност... Молим? Какве везе има моје име? Ја сам сасвим случајно... Човек купује оружје, огромну количину... Не, не знам где је оружје... Заправо радило се о муницији... Милион комада за кратку деветку... Човек ће ме звати у 13.35 и ви би... Како то мислите да одем у надлежну станицу? Откуд ја знам која је ваша станице надлежна за кратку деветку? Ама, слушај човече, овај тип не намерава да пљачка локалне пекаре него... ало... ало...

(33. Распад система - искључен телефон)

(Панично окреће бројчаник.)

Ало, ...ало ... Шта је сад? Мртав телефон... Бог те мазо...

(Покушава са другог.)

Ало... ало...

(Слуша неко време)

Слушај шта каже, Ковиљко сестро моја?!

(Укључи телефон и чује се off.)

... Пошто нисте измирили свој телефонски рачун искључени сте из ПТТ саобраћаја... пошто нисте измирили телефонски рачун...

(Овај off може да иде до краја представе, заједно са оним инструменталом)

Шта сад да радим? Ја сам одсечена од света!

Јебем ти позориште које не може да плати телефонски рачун!

Ево ја ћу да га платим!

Ево, ја ћу да будем спонзор телефонског рачуна!

(Одсвакуд вади свежњеве инфлаторне лове, обраћа се најближем из публике или директно у камеру.)

Еј, леба ти, господине, буди друг. Иди до прве поште и плати ми тај усрани рачун! Ево ти камара пара!

Кад су их повукли из оптицаја, оца им јебем?

Како да гледам вести, кад падам на нос од посла?

Види колика је то гомила лове. Пропаде ми.

(Баца лову у ваздух и ова дуго пада.)

А могла сам да купим жваку...

(34. Распад система - нестали батаци)

(У очајању, седне на кутију са "канадским батацима" али пропадне, па схвати да нема ни батака.)

Где су батаци? Ко ми ук'о батаке? Како, бре?

Еј, где су ми батаци? Милицјааааа.... Упомоооооћ....

(Истрчава у бесу и паници, па се досети нечег и врати се.)

Чекај, бре, како? Стално сам била ту? Како то може?

Сама сам била. Нису могли да се истопе на ништа чак и ако су канадски... Ма да су из хуманитарне помоћи, не могу... Ковиљка? Ковиљка сестро! Да ли је могуће?

Ковиљка па ти си одвратни месождер, а ја сам веровала да смо пријатељице!

Срам те било! Изроде! Скоте прождрљиви!

Исецкаћу те у салату и даћу те свињама, крмачо једна!

(35. рушење четвртог зида)

(Спрема се за писање.)

Е, не остаје ми ништа друго него да будем писац. Све ћу да их откуцам, па нека им се свет смеје! Стиди се Ковиљка! Све ћу да вас нагурам у фарсу мајци вам га гурнем! Па кад ме нађу поломљену да се зна ко ме је поломио и ко га је посл'о да ме поломи!

(Поново у публику.)

Шта је шта ме гледаш? Није ти доста моје муке! Шта се церекаш? Иди кући! Не знаш где ти је кућа?

Бриши већ једаред! Пустите ме да стварам!

Ајде, марш! И тебе ћу да укуцам!

Крај

Радивоје Бојчић

АЛО, ОЋЕ МОБИЛНИ

Радивоје Бојчић (1949)

Африка за петама, афоризми, Рад, Београд (1989)
Удбина зграда, роман, Српска књижевна задруга, Рад, Београд (1992)
Приче из политике, козерије, Ошишани јеж, Београд (1993)
Спонзор ноћас мора пасти, роман, Ошишани јеж, Београд (1994)
Превише тачно, афоризми, Графипроф, Ошишани јеж, Београд (1996)
Жестоки момци, монодраме, Привредни преглед, Београд (1997)
Између два света, роман, Дама-принт, Београд (1997)
Пад у вис, роман, Ошишани јеж, Београд (1998)
Како сам убио Гутемберга, роман, Партенон, Београд (1999)
Срби после Христа, сатире, Итака, Београд (1999)
Седмица у недељи, роман, Мрљеш, Београд (2000)
Капетан Визин, роман, Букленд, Београд (2000)
Амбис у провалији, сатире, Графипроф, Београд (2001)
На ушћу двеју река испод Авале, роман, Дерета, Београд (2003)

Продавац магле, монодрама, (1989)
Ја, резервиста, монодрама, (1994)
Спонзор ноћас мора пасти, монодрама, адаптација истоименог романа, (1995)
Позови ме одмах, монодрама, (2001)

Госпођа другарица и другарица госпођа, тв-серија у десет епизода
Малбашић, тв-драма
Жеља звана трамвај, тв-драма

Монодрама *Ало, оће мобилни* премијерно је приказана 1998. године у Никшићу на Фестивалу позоришта једнога глумца у режији Радослава Златана Дорића. Играо је Владан Гајовић.

Бел Александер Грејам (Bell Alexander Graham), 1847-1922, енглески физиолог, учитељ говора глувих; прешао у САД; пронашао и усавршио телефон и патентирао га у Бостону 1876. Његов први телефон није имао извор електричне енергије, већ микрофон магнетског типа. Основао је америчку компанију "Bell telephon Co." Дело: "Механизам говора" и др.

ВАЖНИ ТЕЛЕФОНИ

Бил Клинтон.....99-1-202-4561414
Борис Јељцин.....99-7-095-2959051
Жак Ширак.....99-441-9304832
Ја у "Могрену".....086-52-204

Нисам ја одувик био тијелохранитељ.

Кад сам био мали, ја сам чувао волове.

И једнога јутра, док сам пазио стоку, из размишљања о томе, одакле долазимо и куда идемо, а бавио сам се и другим егзистенцијализмом, прену ме изненадна рика.

Данас кад чујем да је неко рикнуо, знам да је то био, или хитац из непосредне близине, с леђа, или с велике удаљености, уз помоћ снајпера.

Док сам се питао, што ли сад ричу, плашећи се да ми се не разобадају, због чега ће ме отац одрати од батина, бацио сам поглед у правцу Рудоње, Јаблана, Мркоње и остале стоке.

И тада сам међу њима угледао вукове.

Јадо мој, читав чопор.

Шта ћу сад, леле мене довијека.

Да зовем оца, нијесам смио, јер сам народном приповједачу послужио као инспирација да смисли ону причу о чобанину који је неколико пута преварио сељане да су му стадо напали вукови, па кад су их стварно напали, нико му није вјеровао, те је узалуд запомагао.

Стрико Мило је био далеко и сигурно ме не би чуо.

Баба Мируна је била покојна, четрдесницу смо јој давали још прије неђељу дана.

Ђедо је био непокретан.

Браћа су била у Београду, а сестре се, ко за инат, поудавале.

И ја шта ћу, него бјеж.

Ка јунак.

Мобилини, мрчо мој, то ти је најсветлије оружје свакога јунака.

Мобилни, то ти је џефердар 21. вијека.

Е, да сам имао мобилни, другачије би ја.

Окренуо бих оца и рекао, ало, овђе ја.

- Тата, напали вуци!

Па, ако би ми се јавио онај глас да претплатник није тренутно доступан, ја бих онда окренуо кума Блажа.

Уколико кум Блажо из објективних разлога не би могао да ускочи, ја бих онда окренуо стрика Мила.

Стрика Мило би онда дигао хајку и наш би Јаблан прошао само са лакшим озледама, а не овако, да га ни после мјесец дана нијесмо могли идентификовати, па и данас једни веле да је то био он, а други хоће да се кладе да је оно био Мркоња.

Тек, сјутрадан у новинама је писало како су вукови на Џаковици заклали толико и толико волова, толико и толико крава, а толико и толико осталог сточарства.

У то вријеме истраге нијесу тапкале у мјесту као данас, па су се починиоци, макар то били и вукови, брзо откривали и били привођени правди.

Сад ова полиција не може да те ухвати ни кад им се сам пријавиш, среће ми.

Али, околности су хтјеле да после извесног времена напустим родну кућу и да кренем својим путем.

И тако, ево ме данас овђе.

Будва, чоче.

Могренска тераса.

Центар свјетске мобилне телефоније.

Треба да се јавим једноме човјеку.

Чекам га да дође, да сједне, ту негђе, сто-два од мене, па да му се јавим А, одакле ћу му се јавит, него са могренске терасе.

Да читав свијет види да се ја јављам.

Види га, лијеп ли је!

Ово ми је осми.

Први сам набавио сасвим случајно.

Једнога дана ишао сам улицом, кад поред мене прође неки човјек.

Држи нешто мало у рукама.

Помишљао сам да је транзистор и таман да га питам који је резултат, кад тај поче да се дере у ону справу:

- Немој Мики да ме зезаш. Хоћу лову одмах, иначе... Шта! Молим. Како то мислиш? Не зајебавај се. Ма пуши ти! Јебем и ја теби. Ало, ало...

"Овај је потпуно луд", помислих и окренух се за једном плавушом, али, убрзо зачух како се онај поново дере.

- Џомба, скупи људе и одмах идите код оног педера. Да. Код њега, мороне. И да донесете до последње марке! Јесте. Чекам вас код "Круне". Код "Круне" кокузе.

И тад ја помислих, мила моја мајко, што је добра она справа. Исто ко и телефон, само мобилно, брате. Прати те ко Удба. А да која Удба, јадан. ЦИА му није равна. И тад одлучим да и ја тако нешто треба да имам.

Приђем ономе и кажем му, така и така ствар, друже.

Нема проблема, брате, одговори ми онај, док сам му завртао руку. Ево ти, носи га, само немој да ме повредиш, јер још нисам рекао све што сам имао.

Можда, одговорим му ја, али ако је међу ономе што си имао и овај апарат, слободно га стави у отпис.

Пошто сам од оних људи који поклоне не одбијају, захвалио сам се оном чуду од човјека и гурнувши га под аутобус, чијем сам возачу пружио шансу да изненадним кочењем спаси један живот, удаљио сам се са места немилог догађаја.

Већ у следећој улици узео сам ствар у своје руке и покушавајући да добијем ујака Радоњу, генерала у пензији и јединог рођака који има обичан телефон, полако сам улазио у тајне мобилног .

Мобилни ти се састоји од кутије, на којој имаш дугмад, онако, ко на шлицу каквог повећег куроње, затим ти је ту мали екран, на коме свашта пише и антене која се увлачи и извлачи.

Е, та антена ти је чудо, јадан.

То ти је највећи изум после точка, душе ми очине.

Како што, кукала ти мајка.

Нема боље справе за чачкање ушију од тога.

С том се жицом не можеш повриједит.

А чеше свраб у ушима ко ни по једна.

То и љекари препоручују.

Кад прочакаш уши, боље чујеш.

Нема те лоше везе која те може зајевати.

Чујеш и кад ти мобилни шушти, и кад зуји и кад пишти.

Чујеш ко да ти је онај ту у соби.

А све због антене.

Да ње нема, још би се чоек служио јавном говорницом.

Е, сад, замисли да те неко види како телефонираш са обичног телефона.

Ако би ти се тај више јавио у животу, јеби ми оца.

Ја то нијесам знао до прије извесног времена.

А тога дана нешто ме овај мој зезао, а ја морао хитно да јавим једном човјеку за једну ствар, и одем на рецепцију.

Дају ми они слушалицу, кад баш кад сам завршавао, видим једног земљака.

Спустим ону слушалицу и викнем за њим, земљаче, а он убрза корак. Ја потрчи, а он у бијег. Ја га појурих још стотинак корака, али кондиција половична, јадан.

Кад јуриш, цркнеш одмах.

Само кад бјежиш, онда си маратонац.

Тако ми онај земљак побјеже.

А већ сутрадан се прочуло.

Љубавница више неће да ме види.

Пријатељи ми саветују да им се не појављујем пред очима.

Дошла ми тетка, очина сестра, донијела питу и кило ракије, и све тужећи, пита ме шта то би.

Шта, тетка, питам је ја.

Како шта, јад ми у дом. Виђели су те ће причаш на обични телефон. Немој бар да те виде! Наша крв, па нема мобилни, е куку мене за довијека.

Како немам, јадна. Виђи!

И ја извадим, не један, него три мобилна.

Кад то виђе тетка, само што не запјева.

А што причају лажови да су те виђели како разговараш са обичног. И то са рецепције, пред читавим свијетом.

И тада се ја сјетим у чему је квака, и од тада кад видим јавну говорницу, заобилазим је у широком луку, а кад видим обични телефон у излогу, разбијем га, покрадем све што се у њему налази, а оставим само обични телефон, да они тамо схвате како то више нико неће.

Помирење са љубавницом је ишло много теже.

Морао сам да јој се јављам и по десет пута дневно, то јест, кад год би ме позвала преко мобилног.

У нормалним приликама, добила би батине што ме провјерава.

Овако, батине ће добити тек кад се помири са мном.

Иначе, најгоре што човјеку може да се деси јесте кад му мобилни ћути.
Кад ћути, то ти је као да га немаш.

А вала, боље је и да га немаш, него да ти ћути.

Кад ћути, дође ми да му кажем, што ћутиш, јадан.

Реци нешто.

Бекни.

Огласи се.

Зуцни.

Јави и да ми је отац умро, само реци нешто.

А што је најгоре, не ћути кад смо сами.

Кад спавате, или кад сте у води, па и кад сте у великој нужди, може да
ћути.

Али, он не.

То увијек ћути пред неким другим.

И што их је више, он дуже држи језик за зубима.

Догађало се тако, сједнем ја са неким важним људима за сто, сви
извадили мобилне и таман да неко заусти нешто, стану они звонити.

Прихвате се сваки свога мобилног, па у причу.

А овај мој ћути. Ја да цркнем од муке.

Обрни, окрени, да није покварен.

Окренем два три броја, видим ради.

Али, није ствар у томе да ти зивкаш од немила до недрага.

Ако си неко, треба тебе да зову.

А мене нико.

Да ме бар на војну вежбу зову, одазвао бих се у знак вјечне захвалности
што су ме спасили бруке.

Но, ни они.

И кад прође вријеме, стадоше они важни људи устајати.

Дадоше једни другима бројеве својих мобилних, а мене и не погледаше.

Не би ни ја њих, вала, да сам био на њиховом мјесту.

Што да ми дају број свог мобилног, кад мене и онако нико не зове.

Па, нијесу они Црвени крс, него бизнисмени.

Немају они времена за губљење са неким коме се ни мобилни не
оглашава.

Е, кад тога дана нијесам у земљу пропао, нећу никад.

Кад тада нијесам дигао руку на себе, или ћу умријети природном смрћу,
или ће ме неко укукати.

Самоубиство ти ја извршити сигурно нећу, кад се тога дана нијесам
убио.

Од тада нема шансе да одем негђе са људима, а да ми се мобилни не
огласи.

Немој неко да ме не зове на мобилни од тад до тад, иначе ћу све да вам
поразбијам, руке ћу да вам полозим, а мозак има да вам проспем, кажем
особљу и гостима кафића из моје улице.

Па, кад одем, од мог мобилног не може да се живи.

А они важни људи ме гледају са дивљењем и само ме по неки пита, је л
те, господине, где набављате толике саговорнике.

Ја, на то само одмахнем руком, јер ми баш звони мобилни, па не могу да
му одговорим, а све мислим, пази да ти не кажем, ко ти, бре, јебе матер
педерску.

Преко мога мобилног највише волим да разговарам са оцем.

Одакле се јављаш, из затвора или са робије, гром те убио мајци, обично ме пита отац, кад га позовем.

Сад сам на Славији, кажем му ја.

А хоћеш ли кога убит, или ћеш га данас само опљачкат, пита ме отац даље, а види се да би дао све да га избавим из ове дилеме.

Нећу стари, кажем му ја и таман хоћу још нешто да заустим, а он ме прекине, са Славије, кажеш, јес, ово.

Па, и није Славија, сад сам код Скупштине.

Море, остани на банкама, не дирај ми Скупштину да ти ја не бих судио. А откуд сад код Скупштине, кад си рекао да си на Славији, узвикује ова трагична фигура моје прошлости, ипак срећна што ме је ухватила у лажи.

Па, тако, у аутомобилу сам.

Каквом аутомобилу, а разговараш са мном телефоном!

Имам мобилни, ћале. Мобилни. Е.

И тада бих чуо како оцу испада слушалица из руку и мајчин глас, у коме препознајем и следеће ријечи: а што му одмах не спустиш слушалицу, јадан, него пушташ да те убије преко телефона.

Потом се чује оно клик.

Некад је моја мајка кликтала као горска вила.

А сад искључиво преко мобилног.

Кад већ помињем своје корене, не могу а да не кажем како некада мог оца није могао да убије ни тенк.

А данас је, сиромах, у таквоме стању да га може докрајчити обичан телефонско позив .

И то не неки претећи.

Него обичан.

Ђетињи.

Опет, нису ни моји сви разговори преко мобилног пријатни.

Не зовем ни ја искључиво своје дужнике и лијепе жене.

Мобилни има то својство да са њега не само да можеш звати друге, него и други могу звати тебе.

И у приликама кад ја бирам с ким ћу да разговарам, све је у реду.

Али, кад мене бирају, није увијек све у реду.

Доста тога је и у нереду.

А рекао сам онима тамо, немој да се главом шалите да некеме дајете број мога мобилног.

Ко ће имати мој број, нека буде приватна ствар мене као појединца.

И заиста, кад имаш мобилни треба строго да водиш рачуна коме дајеш број.

Полицији никад.

Војном одсеку, такође.

Жени.

Ни случајно.

Ни оцу, а ни мајци.

Ако им нешто треба, ти их зови.

Пријатељима само у крајњој нужди.

Ђеци, ако си луд.

Ако хоћеш да ти рачуни буду толики да мобилни можеш да имаш само као отказани телефон, онда број дај ћеци.

Ма, пусти ти причу како можеш да купиш читаву пошту.

То је једно.

Друго је кад твојим телефоном располажу ђеца.

То је скупље и од поште.

Не дај број ни својим пословним пријатељима

Зваће те и дању и ноћу, па када једног дана схватиш како си потпуно нервно и физички исцрпљен, нећеш ни стићи да узвикнеш да су ти то намјестили бизнисмени, намјерно те стално зивкајући, нећеш, бре, успјети да кажеш ни јао мајко, а већ ћеш бити бивши.

Ако већ мораш, дај само онима који треба да те окрену тек да се види да имаш мобилни, а то морају да буду људи од потпуног повјерења.

Ма, какво повјерење, јадна ти мајка.

То морају да буду само они људи који имају мобилне, а ти знаш њихове бројеве.

Е, такви су ти најсигурнији.

Што они теби могу да ураде, можеш и ти њима.

Зато ће те они чувати као не само Зеницу, него и Тузлу ока свог.

И док је тако, нико те неће узнемиравати.

А откуд, ипак, по некоме твој број мобилног, никад се неће открити.

Како до твог мобилног увијек успију да дођу они којима таква једна цифра никада не би требало да падне шака, просто је необјашњиво.

И тако, буди сигуран да број твог мобилног свакако има инспектор полиције који против тебе води кривичну истрагу.

Број твог мобилног има и финансијска полиција.

И војни одсек.

И шеф супарничког ганга.

И жена.

И ђеца.

О оцу и мајци да и не говорим.

И пријатељи.

А онда, када се најмање надаш, на клозетској шољи, за време секса, у тренуцима нервне кризе, у опери,на литургији, непосредно пред напад на бензинску пумпу, на сахрани...

У тим и сличним моментима, огласи ти се мобилни.

И то не онако тихо, пријатном звоњавом.

Него као сирена кола хитне помоћи из раних шездесетих година.

Она која најваљује атомски напад и здесна и с лијева.

И пошто одбијеш први срчани напад, прислониш свој мобилни на уво, а с оне стране чујеш глас своје жене која те пита да ли си видео где је пре шест месеци оставила своје наушнице, или те зове ћерка која ти саопштава да се у недељу удаје за неког шерпаса, којом приликом сазнајеш да се јавља из Непала, или те призива пријатељ да ти каже да у четвртак неће моћи на пецање, или ти се огласи неко за кога се испостави да је погрешно, што је знак да је твој број постао јавно добро и да цифру имају сви, као да је реч о две нуле, а не деветоцифреном броју.

Е, да њих нема, читав живот, а не само мобилни телефон би заиста био велико уживање.

Идеш тако улицом, видиш неки крш од аутомобила.

И сјетиш се да такав исти има и твој брат.

Окренеш мајку и питаш је, је ли мама, да ли сам ја оно имао брата?

Пошто осим потврдног одговора добијеш још и препоруку да цркнеш да Бог да, поново окренеш и питаш, а имате ли број његовог мобилног.

Нема мобилни.

Па, нормално, да има, не би возио онај крш.

И окренеш 988, па тражиш обични.

Кад ти се јави она женска, помислиш, шта ће ми мајка, кад ја имам 988.

Девет, осам, осам ме никад не ружи, а увијек би да сваки број који затражим.

И тад одлучим да од сада 988 зовем - мама.

Да се не ради о рођеном брату, и то једнојајчаном близанцу, никад са тако нечим гадним као што је обични телефон не би имао посла.

Овако, брат ти је.

А и то је, јадан, нешто.

Као, рецимо, сто марака.

И све гледајући у згодне женске, пошто га после толико времена први пут чујеш, питаш га, шта је радио јуче, колико има ђеце, да ли је поправио бојлер, је ли му жива жена, кад је дошао с посла, и како се зове...

Пошто завршиш један овакав братски разговор, са задовољством примијетиш да те је једна плавуша гледала исколачених очију, и сав срећан помислиш како још, кад су жене у питању, нијеси рекао своју последњу ријеч и пун захвалности ставиш свој мобилни у џеп од панталона, тамо гдје је и њему и женама најтоплије.

Ипак, није ни код мобилног све тако идеално као што изгледа на први поглед.

Код оваквог једног телефона, прислушкивање је једна сасвим обична ствар.

Да те прислушкује полиција, ни по јада.

Они и онако све знају.

На теби је само да се нагодиш.

Него те прислушкује ко год хоће.

Нема, рецимо, улица у којима би дозвољено било кретање само власницима мобилних телефона.

У таквим улицама они би могли мирно да попричају, а да их нико не прислушкује.

Овако, свакој аветињи је дозвољено да се креће и оним улицама којима се крећу и носиоци мобилних.

Свака фукара данас може да прође и Толстојевом и Ужичком.

То, бре, некад није могло.

Некад је незапосленима био забрањен улаз у Ужичку улицу.

Њом су могли да прођу само они који су ту нешто радили, као на пример Тито, Кардељ, Ранковић...

А данас туда пролази ко стигне.

Имао мобилни, немао мобилни.

И ако човјек извади телефон, да зове, или је позван, свако може да слуша шта такав један човјек прича.

Како то прислушкивање изгледа, најбоље ћемо показати на једном обичном телефонском разговору.

Како си?

И ја сам добро.

Добро су.

Добро су и моји.

У Грчкој. Ми смо били овђе у Будви.

Супер.

Да је било воде, било би одлично.

Ма, не у мору, у водоводу.

Кад хоћеш. Може сутра.

У пет. Може.

Важи. Онда у пет у "Могрену".

И најглупљем прислушкивачу било би јасно да је онај оданде дао следеће одговоре: добро, како си ти, како су твоји, а твоји, гђе сте били на одмору, како сте се провели, у мору, кад ћемо се виђети, у које вријеме, може.

Међутим, тако нешто се још може поднијети.

Али, да се мени десило оно што се десило власници мобилног телефона у чији сам разговор сасвим случајно улетио, ја бих данас био један потпуно пропао човек, и то пропао, не било гђе, него у прву земљу, еколошку државу.

Елем, што би рекли пушачи ЛМ-а, једном сам тако позвао особу чији идентитет због интереса истраге нећу откривати.

И таман кад сам очекивао да ће ми се особа, коју ћу у даљем излагању звати господин Џ, јавити оним својим карактеристичним, ало, зачуо се глас.

Боја тог гласа недвосмислено је указивала да је глас био женски.

А када сам зачуо и садржај онога што је она говорила, било ми је јасно да о мушкарцу не може сигурно бити ријечи.

Ако неко ово може назвати мушкарцем, јеби га.

А ово је говорило, упознала сам се са Вукашином пре једно три године, кад га је мој муж, Озрен, једном позвао да после посла сврати на пиво. Вукашин је имао груграво плаву косу, дечје лице и пар плавих очију. Али, пре свега, имао је дупенце које би свака жена пожелела. Озрен и ја смо тамнопути, али често уживам у друштву његових колега северније боје коже.

Нас троје смо били у гаражи, пили смо и пушили.

Вукашин изненада устаде, извини се и упути се у купатило.

Ја кренух да му покажем пут.

Ало. Да, чујем те. Кажем, ја кренух да му покажем пут. Сачекала сам да изађе из купатила, а онда га сатерах у ћошак између судопере и фрижидера и шапнух му, желим те. Да. Ма, не кажем теби. Вукашину сам рекла, желим те. Слушај даље. Био је изнанађен и једва је процедио, а шта ћемо с Озреном? Следеће чега се сећам било је то да су нам се усне спојиле у страсном пољупцу и да смо се додиривали свиме чиме се то могло. Нисам могла да одолим и да не клекнем и да склопим усне око онога што га је по полу разликовало од мене...

Шта је ово, шта прича ова женетина. Е, леле тебе Озрене. И куку, него што! И замало да бацим свој мобилни у оближњи контејнер, кад она аветиња настави. Сјајно сам га посисала. Пи! И тад ја притиснем нулу, да не слушам ову бруку и нијесам се смирио док не чух ту-ту, ту-ту.

Много доцније, сједио сам нешто у станици милиције јер сам имао нешто са чланом 134. став два КЗ-а и читао један булеварски лист, јер какав би ја жесток момак са улице био, кад не бих имао везе са булеварима, кад видим слику неке женске, лежи, мами ме прстом, а испод тога пише број 99-45-6545-55434 и натпис "Врући телефон".

И како сам по природи радознао, окренем ти ја број, кад се поново огласи она јада. И опет поче да прича о свом чоку Озрену и његовом пријатељу Вукашину. А ту смо, помислих. Умијешао сам се у везу, и то не толико телефонску, колико швалерску. Како те није срам, курветино. Што то чиниш чоку. Што га не отрујеш, него га овако брукаш пред цијелим мобилнијем свијетом, Е, да ми те се докопат, не би ти мени више ни са псом, а камо ли са том аветињом Вукашином. Срам те било, ти мајка, домаћица и

вјерна љуба. Е јад ти у дом! А о оној мученици, већ и новине пишу и слику јој штампају. Не кажем, није лоша, али да vara онако Озрена, то јој вала не могу опростити.

Е, то ти је слабост мобилног.

Не само што могу прислушкивати онога ко зове, него и онога ко је позван.

Да није тако, она кркну би још варала Озрена са Вукашином.

Овако, сигурно ју је неко пријавио чоку, и ја се надам да је он и њу и њега послао тамо гђе им и припада. У пакао, а но, јадо.

Али, има једно мјесто одакле те сигурно тешко могу прислушкивати.

Не кажем да то полиција не може.

Наша полиција би ти се убацила у слушалицу, да ти је микрофон на Јупитеру, а та слушалица на Венери.

Нашој полицији свака част.

Она слуша своје грађане.

Зато се тако дуго и звала народна милиција.

Али, кад кажем, не могу те прислушкивати, мислим на оне случајне.

И још хоћу да кажем да још има мирних мјеста, одакле човјек може ни од кога неометан телефонирати.

Е, такво једно мјесто је прашума Амазона, али, ако ти је она далеко, онда је то гробље.

То знам, јер кад је стрико Мико умирао, задње му није било да нам поручи да будемо часни, јунаци и увијек сложни, како су нам то поручивали преци од доласка Словена на Балкан до стрика Мила.

Шта је Мико, јадан, боли ли те што, питала га је стрина Стануша, а он јој је последњим снагама атома одговорио, да ме сахраните са мобилним, иначе ћу да вас прокунем.

Куку, јекну стрина Стануша, јер су она и стрико Мико дијелили један апарат, а што ће ти мобилни на они свијет.

Какав они свијет, гром те убио жено.

Ја ти у то не вјерујем.

Ја идем у гроб, а отале могу на миру да зовем са мобилног и да причам што год хоћу, а да ме не чују ни Веко, ни Јездо, ни Вукосав, па да ме после збирају за Голи Оток.

Е, сад ћу да кажем шта мислим о другу Стаљину, сунцу комунизма, па нек шпијуни цркну што ме неће чути.

И стварно, сахранили смо стрика Мика са мобилним.

Четрдесет дана по његовој сахрани стрина Стануша је продала краву и купила други апарат.

А кад је умирао Корчагин, позвао је свога брата Буђонија који нам је једном, у пијаном стању причао како је стрика Мико свако вече звао тога Корчагина мобилним и причао му да комунизму није крај.

Почетак је.

Ја нијесам вјеровао том пијаном говечету Буђонију.

Хоће да помуте револуционарну прошлост и славне голооточке дане нашег стрица, па причају којешта.

Шта прича, какав мобилни из гроба, јадан и припријетих му да ако га још једном чујем, очи ћу антенном да му извадим.

И тако сам мислио све док ми једне ноћи не зазвони телефон и отуд зачух, ало, овђе стрико Мико.

Какав, стрико Мико, ако ти сад дођем Буђони, све ћу ти бркове длаку по длаку почупат, али се некако потмуло, као из земље поново зачу, ја сам јадан, стрико Мико, него да попричамо мало.

Искључио сам мобилни, али од те ноћи вјерујем да вампири постоје, а да је стрико Мико сигурно авет наше револуционарне прошлости.

Али, ако сте до сада вјеровали у сваку моју изговорену ријеч, ово ми нећете вјеровати, иако је истина, живота ми ко ми је најмилији.

Кад се родио мали Раде, отишао ја са Мијом, његовим срећним оцем, да малога и мајку му његову Љубу изведемо из болнице.

Мали, љепота Божја. Иста мајка.

Мијо, мртав пијан и једнако неупотребљив као кад је мали Раде прављен, па ја морао да прискачем у мобу.

И пошто сам Мија оставио на задњем сједишту свога аута, одем сам по срећну мајку и малога Обилића.

И кад сам их угледао, ја букет са осамнаест жутих ружа дам Љуби у руке и таман хтједох да признам очинство, кад мали Раде угледа мобилни.

Мали си ти Раде за мобилни, рекох ја и узех га у наручје.

Али, мали Раде се заплака, па кад смо стигли у кола, ја, да плач не би пробудио пијаног Мија, извадим мобилни и дам га маломе Раду да се игра, говорећи како ћу му исти такав набавити кад напуни осамнаесту, а мали га Раде прислони на уво, и ове ми части рече, ко ће чекат пунољетство јадан.

- Колт и мобилни да ми се набаве одмах, и удари у плач.

И ту схватим да ти ово чудо није луксуз, јадан, него једна потреба савременог и цивилизованог човјека, који живи у еколошкој и оф-шор држави и који не може да тражи јавну говорницу како би сазнао стање на њујоршкој берзи, него мора одмах да реагује, јер бизнис не трпи тегљење.

А бизнисмен, ако је какав-такав газда и Црногорац, последњи је који треба да тегли.

Зашта иначе служи оволика стока.

Гледај их само.

Заузели сва мјеста у мугренској башти, не може се од марве ни дисати.

А кад већ помињем дисање, не могу а да се не сјетим онога дана када су ми на операционом столу отказали не само сви унутршањи, него и сви спољни органи, као што су вјештачки бубрег, вјештачка плућа и вјештачко срце.

Једино што је у том тренутку било природно у читавој операционој сали налазило се у посједу главног хирурга.

Он је био толико природно глуп, да ни једног тренутка није губио присуство духа.

Губимо га докторе, викала је једна сестра, која се кладилa да ће у пензију отићи са сто хиљада умрлих на операционом столу, и ни једним више, а управо сам ја био тај један.

Шта да радимо, куку мени, вапио је хирург, видећи ме како се будим из анестезије.

И тад се ја латим свога мобилног и шапнем да зову Хјустон, доктора Дебејкија.

После тога, све је ишло као по лоју.

На овом столу моја судбина је решена као да је решавана за столом.

Да је свака ова истинита, Бог ми је сведок, а ја сам сведок вама.

Пошто су ми извадили рафал метака из плућа, мени је преостало да, кад сам изашао из болнице, окренем број Дебејкија у Хјустону и да му захвалим.

Мало ми је само било чудно што ми је Дебејки све вријеме понављао, о кеј, мистер Јељцин, о кеј, мистер Јаљцин, ол рајт мистер Јељцин...

Знао сам да сам покварен, али да сам толики Јељцин, појма нисам имао.

Ипак, највишу улогу овај мобилни је одиграо онда кад се кума Радош уписивао на факултет.

Зове ме његов отац, кума Миљан и каже:

- Виђи, ништа ти од овога мога не може бити, него да га ћерамо у војску.

- Кога у војску, кума Миљане?

- Малога Радоша.

- Па, јесмо ли ми пали тако ниско, да ћецу шаљемо у војску, велим ја.

- Но шта ћемо с њим, кад није учио, - вели кума Миљан. - Не могу га оваквога послат ни на Харвард.

А, ако није тамо, но гђе ће, него у војску. Да ми живи ту са фалсификованим љекарским налазима како је лудо, вала нећу, па макар ми погинуо у војсци.

И ћед му је погинуо као војник, па шта му данас фали. Нема тог гуслара да га не помиње.

- Е, боље вала да сам камен родила, него њега. Е, шта дочека ја да једино моје иде у војску. Како ћу пред друге на ти тајм ет фајв о клок, куку мени! - завапи кума Милијана.

Видим ја, хоће мали Радош најebати, да ће га стварно послати у војску, па га позовем и кажем, хајде мрчо да идемо у Београд, имаш августовски рок, да положиш пријемни.

- Ада, како ћу, јадан, - вели Радош, - кад сам ти ја једва и ово завршио. И да није било Миљанових пара, још бих ти ја био у другом.

- Средње! викнем, тек да му не допустим да каже основне.

- Основне,!- викну он, тек да ме тргне из узалудне наде.

- Не мари, море, него да ми идемо у Београд, на природно-математички. Тамо ти нико неће.

- Вала боље и на природно-математички него у пјешадију!- одговори ми Радош, показујући да разликује људе-бабе од људи-жаба.

И ми ти се у августовском року упутимо преко Тивта и Сурчина у Београд.

Прије тога мобилним позовем Лекса.

Лексо Јована, Јован Никодима, Никодим Марка, Марко Јанка, Јанко Нова, Ново Вуксана, Вуксан Радосава, Радосав Миодрага, Миодраг Мојсија, Мојсије Веска, Веско Предрага, Предраг Зорана, Зоран Жан Пјера, а Жан, који би био Перо да није Црногорац, ми се јави и вели да можемо слободно да дођемо и да је на Природно-математичком срећено.

- Преко кога?- питам ја да знам коме да се одужим.

Преко Јула, каже ми Жан-Пјер.

Каквог јула јадан, кад је ово август.

Преко јула, кад ти ја кажем и не питај даље, него кад буде требало даћеш нешто за кампању и тако ћеш се одужити

И одемо ти нас тројица у Београд.

Мали се попне горе, а ја и Фјодор Михајлович Федоренко, доктор природних наука и професор на универзитету Ломоносов, останемо доље, па кад је почело, ја извадим мобилни и познам Радоша по гласу. Радош ми издиктира задатке, ја запиши а Фјодор Михајлович, узми те ријеши. Ја онда отпоздравим Радошу и тако ти тај мали буде најбољи на пријемном и као што му следује по закону, одложи војску, а кума Миљан ни литар лозе, да ми се одужи.

Сад, није остао само он мени дужан. Дужан сам и ја да објасним откуд Фјодор Михајлович овђе. Као човјека који има пуне џепове угледа, и ни рубље више, ангажовао сам га да ми пренеси неке ствари из мајчице Русије. Кад кажем из мајчице, мислим на њену утробу, одакле ми је часни Фјодор доносио руду урана, а гђе ће неко мислит да један такав научник хоће да се бави таквих пословима за шаку долара, који су му потребни тек да би се задржао у животу.

Отуд Фјодор Михајлович, а ја мислим да је данас и Достојевски жив, и он би био на великим искушењима.

И најзад, историја ми не би опростила да се нијесам осврнуо на улогу мобилног у нашем политичком животу.

Радио сам као тијелохранитељ једнога од наших лидера и једном, баш кад смо били у посјети некој кафани, у којој се одвијао програм изван видокруга наше политичке јавности, у тренутку кад је напетост у нашега вође достигала врхунац, уђе један момак.

Како је напетост нашега вође бивала у последње вријеме све ређа, па и кад су Рускиње покушавале да је изазову, а наш лидер је био познати рускињофил, читава се његова камарила усредредила у правцу његових гађа, навијајући за још један политички успјех ове странке, ја виђех да је онај момак крадомице навукао некакву црну чарапу на главу.

Је ли то она чарапа, није, јесте, није, ма јесте, познајем је по рупама за очи, те ти ја извадим мобилни, окренем број и колико сам могао тише, али пријетећим гласом кажем:

- Омере, јеси ли то ти. Па, нијеси знао на кога ћеш вршит атентат, него си дошао да смичеш вођу чији сам ја тијелохранитељ, јебем ли ти оца, турскога.

- О, извини, нијесам знао да си ти умијешан! - поче Омер да ми врда.

- Шта, нијеси знао, погани рожајска. Мрш, из кафане да ти мозак нијесам просуо.

Омер скиде ону чарапу и непримјетно, онако како је и ушао, изађе.

Тек тада се кафаном проломи аплауз.

Читава многобројна пратња нашега лидера повицима живио и разним другим овацијама поздрављала је напетост свога вођства, док су Рускиње пребројавале марке којима их бјеше даровао генерални секретар партије.

Ја одахнух, за што сам имао два разлога: спасао сам вођи и горњи и доњи живот.

Али, као сваки професионалац нијесам се хтио хвалити.

Само лијевом благо стиснух свој магнум, а десном помиловах мобилни.

Да сам имао, дао бих им и по коцку шећера. Е, бих, живота ми мајчина.

Без алата нема заната, а камо ли науке о човјеку, као што је тијелохранитељство.

А, ено човјека кога очекујем. Чек, чек да га зовнем. Који ли му бјеше број мобилног. А, знам.

- Ало, јеси ли то ти. Ја сам. Како гђе сам. Ево ме ту, два стола од тебе. Не, шта ћеш ми за столом. Како ћемо, јадан причати, ако сједимо заједно. Мислиш да се може разговарати преко мобилнога за истим столом. Оно, био сам ја присутан кад се и тако разговарало. Миђун је извео Мару на вечеру и пошто је поручио шампањац, преко мобилног је запресио. Мара је преко мобилног пристала. Јоцо од жене никако друкчије није тражио да изврши брачну дужност, него преко мобилног. Легну тако увече, он извади мобилни, позове је и тражи. Да није тако радио жена му никад не би дала, него би отишла с првим ко би је позвао преко мобилног. Вукота је преко мобилног тражио да му додају чашу воде, а Веко је преко мобилног отјерао своју жену мајци, кад ју је онакву родила. Па, што и ти и ја не би разговарали преко мобилног за истим столом у кафани. Могли бисмо, али има ту један проблем, јадан. Ко би нас видио како разговарамо преко мобилног. Него, хајде ти сад мене зови. Да и и мој мобилни пусти свој јуначки глас, да зазвони ко манастирско звоно на Светога Аранђела. Хајде, похитај, мобилни ти се позлатио.

- Ало, ја сам. Јеси ли то ти. Шта радиш. У Могрену. Ада ко је ту. Нико вала. Пет-шест нељуди и нико више. Све то однекуд из некакога Лесковца, Параћина, Бечеја и шта ти ја знам. Нема ко некад, Њемци, Французи, наши... Него, гђе си ти, погани. Нема те сто година. Ни мобилним да се јавиш. Ех, заузет. Вала мобилним можеш. А за шта ти служи мобилни. Да немаш мобилни, па хајде. Али, кад ти га је већ Бог дао, позови ме јадан. Како, на који. На мој мобилни. Без мобилног ти ја никуд не идем. Могао си ме преко мобилног, вала, и у затвору у Спужу наћи. Ма, на моме пише и ватеррасистанце. Отпоран на воду, јадан. Можеш ме добит и на 20 хиљада миља под морем ко Жила Верна. А, кад ћемо се виђет, ја ти то не знам. Шта се имамо гледати, кад је ту мобилни. Ја ни мајку нијесам видио има три године. Али, мало-мало ја ти њу мобилним. Вели она како је мобилни опасна ствар. Да је могла, родила би ме преко мобилног. Па тако и ти. Шта има да се виђамо, него ти мене зови преко мобилног. Ја сам ти овђе у Могрену стално. Гђе ћу бити, него ту на мугренској тераси. Право да ти кажем, мени по некад и досади, али је овђе моме мобилном најбоље. Куд сви други, ту и мој мобилни. Неће ти се он, вала, раздвајати од других мобилних, да јебе оца. Има ту нека нокија у коју се мој ериксон загледао. Ако, Бог да, биће на пролеће мобилчића. Како луд јадан. Ти не вјерујеш. Е, па баци поглед лијево. Још лијево. Е, видиш ли онога са брковима. Погледни на његов сто. Е, па сад ми вјерујеш. Њему се омобилено дванаесторо мобилчића. Да је среће, па ти и ја да се опријатељимо. Кад је могло њему, а што то не би могло теби и мени. Па их мало подигнеш и право у Тузи, на пијацу. Има Србијанци тамо да их купују ко да су из неког другог оф-шора, а не овог нашег еколошког. Ко полудио. Ја. Хајде то понови. Пази ти шта причаш. Јебем и ја теби, говно једно од говнета. И ђед ти је био фукара. Хајде. Хајде, изаћи па ко се врати. Изаћи, оца ти твога, нећеш ти тако за мога мобилног. Да си ми мајку, па да ти и опростим, али за мобилнога убијам. Хајде, изаћи, а ја ти гарантујем да се ти више нећеш виђати жив на мугренској тераси.

Једва чекам да га упуцам, па да преко мобилног јавим полицији да дође на увиђај.

А кад полиција узме ствар у своје руке, неће ме наћи ни преко мобилног.

НЕВАЖНИ ТЕЛЕФОНИ

Полиција.....	92
Хитна помоћ.....	94
Мобтел.....	011-138-608
Центар за неурозе и гранична стања.....	6490467
Ургентни центар.....	4449-555
ЈКП "Погребне услуге".....	762-762

Мирјана Бобић Мојсиловић

ВЕРИЦА МЕЂУ ШЉИВАМА

Мирјана Бобић Мојсиловић, двадесет година радила је као новинар у многим југословенским листовима и на телевизији.

Објавила је књиге *Баба, немој ништа да ме питаш* (збирка љубавних прича), 1997, роман *Дневник српске домаћице*, 2000, *Сузе су О.К.* интегрални текст истоимене драме, *Happy end*, роман, 2002.

Написала позоришне комаде *Сузе су О.К.* (Народно позориште, Београд, 1999) и *Верица међу шљивама*, монодрама и *Имитација живота* (Народно позориште Београд и Центар за културу Панчево, 2003)

Премијера монодраме *Верица међу шљивама* одржана је у Атељеу 212 2000. године у режији Татјане Мандић Ригонат, а играла је Светлана Бојковић.

Верица, жена између 45 и 50 година. Веома дотерана из асортимана са тезги - сукња на преклоп у дречавим бојама, сандале на штикли, истакнуте груди, ташница у вршћећој боји, јако натапирана, нашминкана, са висећим минђушама са пијаце, јако накићена...

Сцена има неколико столица, једну канцеларијску биљку и сточић. Верица улази на сцену врло одлучно, стане на сред сцене и обрати се публици.

Кунем се, говорићу истину и само истину. Из срца. Како је стварно било. Само хоћу да знате да сам много, много дала за Србију. И сад је некако дошло време да то и испричам. Ми мали, из гомиле, ми се никада не хвалимо где смо били и шта смо све радили, то се некако подразумева. Е, али је дошло време да се све обнови и изгради, па и однос према нама. Није у реду да сам свуда била, свашта прошла, много дала, а на крају - ником ништа.

Ја сам обичан човек, као што видите. Зовем се Верица... Шуњало. Рођена сам после Другог светског рата, мислим тачна година ми пише у документима. Радила сам као дактилограф генералног директора у фабрици Милоје Дрндић Баћко. Живим у Раковици, у гарсоњери.

Тренутно сам на принудном ко и толики други. Па сналазим се некако. Мој зет Бане набавља робу из Мађарске, па смо ја и кума Ратка отвориле једну тезгу на Каленићевој пијаци... Продајемо мешовиту робу широке потрошње. Знате оно - пудинг, вату, улошке, кобасице, саламу, салцгајз, и батеријске лампе, сапуне, детерџенте, оне жичице за прање судова, шампоне, помаде и тоалет папир - то некако најбоље и иде. Није лоше, заради се нека цркавица да се преживи... и да ником не будеш на грбачи.

Ма, што се оно каже - ЖИВЕЋЕ ОВАЈ НАРОД! Стварно смо јединствени на планети. Живота ми! И кад дођеш на пијаци, мајке ми, ако си нормалан - мора нека милина да те ухвати - све врви од живота, жене носе тоалет папир и бинде, некако с поносом... Ако би непријатељ посматрао са висине ту слику једино што би могао да закључи јесте да у Србији има шта да се једе кад се толико продаје тоалет папир... Мајке ми... Нашу малу привреду одржава тоалет папир, живота ми! Немојте да се смејете. Листићи, листићи, ролне и Палома. Може да нема свега, ал тога увек има. Па јел није тако? Да нема тога не знам од чега би сиротиња живела. Тоалет папир нас је одржао и у најтежим тренуцима, стварно... Па јел није?

Ја сам увек говорила да смо непобедиви... Увек, ево, и Милорад ми је сведок (прекрсти се побожно), да из мојих уста никада ништа друго о Србима није изашло, него да смо најбољи, најпапетнији, да ћемо да победимо и да има цео свет да нам завиди. И већ нам завиди. А тек ће да нам се диви. Видећете! И Милораду (прекрсти се побожно) сам то рекла баш овим речима.

Мислим, ја немам шта да кријем. Милорад јесте био мој генерални директор, али ми смо били у вези. Знала сам да је жењен, али шта ћете, оно путо женско и путо мушко. Али, то није била швалерација. То је била љубав. И толика је то била љубав да нема шта ја нисам била спремна да урадим за њега. Сећам се, још 1989. године, он се већ био одомаћио код мене у гарсоњери... и терао ме да бацим Горење шпорет... Како ћу, бре, да бацим Горење шпорет, нов је био... А волела сам и њега и Србију... И онда нађемо компромис... Милорад ми лично шрафцигером скине ону плочицу Горење... а мени толико било мило што смо се разумели и као људи и као Срби. Сада се ту ухватила рђа... Ал' много нам је лепо било. Много... Па што смо се играли... Мени мајонез по грудима, ја трчим око комбиноване собе, а он ме јури да

полиже, па све виче "Томи, волим те Томи!" И све се споплиће о регал, о тросед, фотељу, па се удари у нафтарицу, исправи се и удари главом у стаклени лустер. Ал, то је било стакло из Зајечара, па се занесе и са регала обори оног гипсаног Буду и разбије га у парампарчад, сагне се да га покупи, па почне да урла "У пизду материну, у пизду материну, набодо' се на Тита!" Ја скочим и видим, а Титова значка, из његовог сакоа, забила му се у бутину. Е, тад се он још увек клео у Тита.

После, кад га прошло, он ме убеђив'о - "То је твоја значка!" "Није, Мики, моја, извини". Ја значку са Титовим потписом никада нисам носила, а он, богами, јесте.

Тачно се сећам његовог одеа из Клуза, сако боје џигерице, а значка се цакли у реверу, лимун жута кошуља, зелене чарапе са виолинским кључем које сам му ја купила, сандале... и значка... Дуго је он њу носио... До митинга на Косову пољу... После је тео да је баци, али ја сам је сачувала...

Е, онда кад је дошла директива, он ми реко да променим мајонез, да ставим домаћи мајонез... ја га послушала... а он, сећам се, некако седне смлављен на кауч и каже, "Извини, Верице, ал не могу да те јурим и вичем Евит, Евит!..." Није му више ваљда било узбудљиво...

Добро. Ево, да пређем на случај.

Тог дана дођем ја код њега у канцеларију. Нисмо се до тог дана видели годину дана. Знала сам ја да му жена није у Београду, иначе ме не би ни примио.

Много ти хвала Милораде што си ме примио, а он на телефону. Нека, нека сачекаћу ја да завршиш разговор.

(Верица се шета радознало по канцеларији и док невидљиви Милорад телефонира она превуши песму "Не може нам нико ништа, јачи смо од судбине"... хит Митра Мирића)

... Баш си златан, мада... и ред је био да ме већ једном примиш... Нисам ти ја макар ко...

А он мени - што добро изгледам... Па добро кажем, хвала што изгледам, знам да изгледам. Него, ти си ми нешто другачији.

И стварно, и јесте онај мој Мики, и није. Чудно нешто, промењено.

Ју, какав ти је то бедан поглед... кроз прозор из канцеларије - на бетон. Док си био у фабрици, бар си гледао у зелено...

А он мени - "И Разумена то исто мисли!" Он мени одмах, па буп - своју жену.

Ма немој? Ето видиш и нас две у нечему да се сложимо... А, како је она? Фино... Послао си је на Кипар са децом? Лепо... Апартамент сте изнајмили... Како ће она тамо кад не говори ни један језик? Нисам безобразна, него је то истина. Ти си ми то сам рекао, да не зна да бекне ни једну реч... а и српски, да извинеш, мало заноси... Уосталом на Кипру већ сви причају српски, јел тако? То му дође као нека стварно аутономна српска покрајина. Него, тамо је много јако сунце, Милораде. Разуменка има да ти се угљенише. Она ионако има доста бора, па још то сунце. Има сва спечена да ти се врати; мислиће људи да ти је мајка, а не да ти је жена. Је ли, да те питам јел' још онако дебела? Па нисам малициозна, него последњи пут кад сам вас видела на ТВ, ономад кад сте били на оном пријему, много је лоше изгледала, поружнила, брате, па се удебљала, морала сам да искључим телевизор... Добро, нећу више о њој.

А јел може овде да се пуши...?

Милораде, шта ти је? шта ти је, што закључаваш врата? Немој да закључаваш врата, ја сам овде дошла званично! Људи се састају и растају, што је било међу нама било је, ја сам то преболела. То је готово. Немој бре да се откопчаваш, ниси ми више директор. Некад било, сад више не може. да ме обрлатиш ко последњи пут, па после да ми спушташ слушалицу.

Дошла сам нешто друго да те питам. Седи, куд журиш? Полако, све ћу да ти објасним.

Видим, обријао си бркове, осмех ти друкчији, ставио си зубе, па и нос ти некако дошао нов... ју Милораде, очи ти некако дошле зелене. Да те сретнем на улици, бога ми... Али нећемо да се играмо Вука и Црвенкапе... Ево, да пређем на ствар:

Сада када смо стварно победили цео свет, кад смо победили НАТО, Америку, Нови Светски Поредак, злочиначког агресора и његову солдатеску, Милораде, да отворимо карте, да отворено разговарамо.

Ама, нисам дошла да обновимо везу, колико пута треба да ти кажем. Нисам се удала... Да јесам, чуо би да јесам... Не пијем ништа... Нисам члан. Немам ја времена за то! И није битно да ли је неко члан или није. Битно је какав је човек. Шта брани! За шта живи! За кога гласа! На чијој је страни! Ти ваљда знаш с ким имаш посла.

Ја сам ти прави глас народа. Говорим само оно што мислим и што чујем преко телевизије!

Е, е, Мики, свашта смо ми прошли, све саме офанзиве, и ево, стигосмо и до обнове и изградње...

(Верица почиње разгаљено да пева патриотску песму "Непроходним стазама")

И правда је да нас граде, кад су нас рушили, ђубрад злочиначка. Е, знаш како ми нешто мило око срца кад су пре неки дан на телевизији јавили да ће Немци да изграђују крагујевачку Заставу. Немац ће ЈУГА да прави! Шта? Ко лупа? Ма било на телевизији?! А?... Добро, неће да буде ЈУГО, стварно лупам... ал неко дојче ће да праве. Е, не могу да дочекам да видим како Шваба изграђује нашу индустрију... и то баш у граду где су направили Крваву Бајку... Добро, де, Мики... па знам да нису они написали ту рецитацију... Шта ти је бре? Шта се стално брецаш. Нисам ја полудела од бомбардовања. Ја сам у стању пуне свести!

(публици)

А било је страшно. Код нас у Раковици ролетна није остала читава. Рагастои поиспадали, прозори полупани. Лете они авиони, лете, сваке ноћи нас гађају...

(Милораду)

... Ви сте осетили само кад су гађали Дедиње? Ви сада тамо станујете...? а одскора? Баш ти добро иде, Милораде... и лете авиони, знаш, све пршти, а ја се мислим само - "удри сило, дабогда ти се вратило..." и вратило им се... И тек ће да им се врати...

(публици)

Прво, они воду више немају! Од нас ће да је купују! Сад су смислили да прерађују воду из канализације! Говна ће, бре, говна ће да цеде само да би имали шта да пију! Друго, ови земљотреси, ове поплаве, ови ветрови што се догађају по тим непријатељским земљама, ништа то није случајно, што реко Милић од Мачве: "Дабогда им се главе на леђа окренуле! Стопала им се дабогда наопачке изврнула!" Се сећате те дивне клетве?

Ено им тамо само педери, с опроштењем, и травестити! Нема, бре, ко децу да им прави. Еј, нас ће да моле, нас ће да моле да их силујемо!

Ма идите молим вас. Код њих све неке болести из лабораторије. А код нас све нормалне здраве болести: туберкулоза, шуга, шуљеви, назеб, вашке... А код њих СИДА!

Рибе! Рибе им у води све одједном постале женке. Па после нека неко каже да нема правде на свету. Све је то наше тајно оружје!

(шапатом и у поверењу)

Сви ми у Раковици знамо где се налазио циљ! Како који? Који су гађали! Знаш да то не сме да се прича да је то војна тајна, али... зна Србија да чува своје тајне... Мој брат, Дуле, од тетке, сећаш га се? Ма онај што смо ишли код њега на Авалу, на цревца, што те звао само "директоре, директоре". Што је будала? Извини, молим те, врло фин и паметан младић. Што се из његовог дворишта види Авалски торањ. Видиш да се сећаш! Е, па, Дуле је својим очима гледао. Причао ми.

Па јел' ти знаш да је у Авалски торањ био уграђен специјални Теслин магнет. Ниси чуо? Огроман, специјални магнет! И, кад зликовци пошаљу ракету, она дође до торња, Дуле својим очима гледо, обиђе круг око торња, врати се и - буп, па у Зуце! Буп, па у Зуце!

Па шта ако је срушен торањ? Па јел ти знаш ко је срушио торањ на Авали? Иди тамо па питај по селима! Иди питај! Ми! Ми смо га срушили! Па човече, у Зуцама није више могло да се живи од тих ракета!

Шта се смејеш? Није овај народ ни луд, ни глуп! Све је нама кристално јасно!

Него, чула сам и да су исто овај Жежељев мост у Новом Саду... исто тако... наши срушили... Па да спасу онај народ што живи поред моста! Па не лупам, тако се прича. Пошто купила по то и продала.

А кад смо већ код моста, па јел ти знаш да сам ја сваке ноћи ишла на мост? Ил на Бранков ил на Панчевачки! Ишла сам да чувам мостове са нашим народом. Идемо, тако, држимо се за руке, и певамо. Под нама ил Дунав или Сава, над нама слободно небо Србије! Сирене, а ми слободни! Ко птице. Не може нам нико ништа. Арлаучу оне сирене, арлаучу... Знаш, какво је то узбуђење, мајке ми, да ми је неколико пута дошло да скочим доле... Па не, нисам наравно, ал знаш каква сам ја кад се узбудим... Било ми је то ко да идем на љубавни састанак. Ма јок, нисам имала никог тамо...

Него играм, певам. Браним своју земљу. Станем. Стојим. И тако браним, ја сам и оружје и муниција. Ја сам противваздушна одбрана! Телевизија ме снима... Станем и бројим колико нас је на бранику Србије. А тебе нигде. Е, да је било како сам ја желела, ти и ја бисмо руку под руку, па заједно у коло. А требало је храбрости за то, Милораде! Видео је агресорски пилот, видео је наша озарена лица и није смео да гађа да га не потера малер.

Да није било нас, жена, деце, пензионера и ових што су по задатку морали да дођу - срушили би их. А како би онда београдске пијаце, одакле би зелена салата и млад грашак, извини, ни ово из Мађарске не би стизало... И

како би се ишло на Нови Београд, да није било нас. Чамцима би људи ишли у Сава центар на прославу победе!

А једном сам успела да се пробијем у први ред, да носим заставу. Са петокраком. Њу највише волим, извини, то је застава јединства. Била сам и на јутарњем програму телевизије... Идем у врсти, носим заставу и певам, сви певамо, ветар ми лелуја косу... одлично сам изгледала, а ја гледам директно у камеру... Нисам ни ја од јуче, намазала сам се и ја... Нећу да се не видим... Па извини, што би се само функционери сликали за телевизију. Њих доведу лимузинама за сликање са народом. А ја мењам по неколико превоза да стигнем на време да нас браним. И још се дотерам. Ниједном није било да сам дошла без фризуе. па рекох, нећеш Верице, да вечито будеш само гомила. највише штикле, фризура, минђуше, све. Отаџбина се брани лепотом! Осмех на лице, и гурај се, гурај, па у први ред.

А тебе, Милораде, нигде...

А ја, где год треба Србији да се помогне, ту сам. Увек. Одувек... Увек сам била патриота, ал сад - то је нешто невероватно, потпуно ме обузме, овако као нека језа кад помислим на нашу победу и на голготу коју смо прошли а да се заиста сагињали нисмо... И зато, кад чујем ове издајнике како се смеју нашој победи, како онако петокOLONашки сеире што су стране трупе... како?... добро, трупе Уједињених Нација ушле у Србију и како смо потписали капитулацију, у мени се јави страшна мржња, могла бих све овим ноктима очи да им повадим... Нема страшније ствари него бити издајник свога народа, за шаку долара... ЈА СЕ ВАЛА САГИЊАЛА НИСАМ! Ја се сагињала нисам!

А он мени, да се богами јеасм сагињала. (покаже руком) Е, немој да си прост. Срам те било! Шта је било између тебе и мене то је једна ствар, друго је наша победа.

Милораде, уозбили се! Гледај ме! Ја сам Србија! Свашта је преко мене прешло, па опет сам насмејана! И све што је обећано - испуњено је. Јел Косово остало у Србији - остало је! Нису Уједињене нације окупаторске трупе. И ми смо у Уједињеним нацијама, па не можемо ваљда сами себе да окупирамо, јел тако? Видиш како се ми држимо. Деветнаест најјачих земаља света против нас, а види како се држимо!

Знаш шта сам радила сво ово време? Откад се нисмо видели? Обучем мантилић, па се шетам Таковском. Седам пута сам била на Дневнику... случајни пролазник у телевизијској анкети! Па о терористима ово, о нашем Косову оно, о Рамбују оно, о мирољубивој политици оно... Како? Увек ми је тешко да изговорим... Рамбуије Рамбује о Рамбујеиу оно... Па не може за моју Србију ништа да буде случајно. Морамо сви да јој помогнемо.

А не, да у оволиком граду не можеш да нађеш поштеног човека за телевизијску анкету... Ми смо, нас тридесетак, тај народ који је имао храбрости да стане пред камере и каже да даје подршку напорима владе, председника... Мене већ знају на телевизији... Смејте се ви само, али да сам мало амбициознија, могла бих да се пробијем да водим неку емисију... Што, па камера ме воли... А и правилно размишљам... Она једна што нас интервјуише по улици, осетила је то... једном ми је случајно рекла, колегинице... омакло јој се, а мени је било много мило... тада ми је пало на памет да сам могла да будем мало амбициознија... Што је она боља од мене... А и лепше изгледам...

(публици)

Кажем, нема нас оваквих више од тридесетак у Београду... Ма знам их скоро све. Онај један пензионер Стајић, радио је некада у некој војној служби,

фин човек веома и лепо изгледа, дванаест пута је био у анкети Дневника. Досетио се - само мења оквире за наочари, и капе. Једном шубара, једном француска капа, једном панама шешир. Досетио се. А мени каже што не ставим перику, да ме не препознају. Па не могу ја да стављам перике, видело би се. А ја и волим да се увек види да сам то ја. Јер ја ту представљам не само своју земљу него и себе... Мени то никада није било тешко... Да наступам... И када су нас усташе напале, ја сам се појавила на трибини у Раковици и викала "доле Месић - усташа"! И, сви су ми тапшали. Ал ме онда није занимало да правим политичку каријеру... да будем... функционер... ја треба да будем оно што јесам - слободни политички радник, патриота, али да се то зна.

Извини, Мики, никад те нисам питала... Оно, кад смо напустили Крајину, хтела сам да идем да тим несрећницима носим воду и сендвиче, али је Бане, мој шурак, овај што шверцује из Мађарске, рекао да се не мрдамо из куће, јер сте избеглицама затворили прилаз у Београд. Нашима, Србима... Никад те то нисам питала... Што сте, бре, то урадили? Јел то истина...? То ми једино није јасно, али све друго ми је јасно... Како не знаш за то? Био си на мору, са Разуменком и децом...? Па нисте им дали да уђу, а оно била врућина, жега... Ишао је Бане... колима... понео је једно десет пакета кока-коле и једно педесет килограма нектарина...

У животу, каже, није боље зарадио... у маркама им је продавао, јер су људи били жедни... и није само он... на аутопуту било је тезги колико хоћеш... Сви су зарадили... Ја им не бих продавала, ја бих им поклонила, али... знаш... И ти се слажеш? Кажу људи бизнис је бизнис. Како? Оћеш да поновиш? Е ово ћу да запамтим - у Србији се најбоље зарађује кад је несрећа... Лепо? То је твоја економска политика?

Е, па објасни ми онда зашто Шиптарима све иде од руке. Зашто им онако феноменално раде тезге на пијаци. Лепе, велике, има свега... А одакле им то? Од шверца дроге и оружја којим убијају наш народ. Милошев народ и Карађорђеви. И народ Немањића, средњевековни народ. Ко што кажу на Дневнику. Заклани српски народ ко што су говорили српски академици.

Не мрзим ја Шиптаре шти их мрзим. Мрзим их што се они међусобно не мрзе. Што умеју да се договоре. Ето зато. Они све се лепо договоре између себе - један мења девизе, други продаје паприку, трећи броји паре и љубазни, фини. Што каже Бане, има ускоро да узимају нас, небески народ, да им сечемо дрва. Хоће ли се томе стати на пут? Сад кад смо победили, да се ствари уреде...

Схватила сам ја да је Косово најскупља српска реч. Само једна реч, а толико пара потрошено и у овом рату, и пре рата. И толико пара ћемо да добијемо... То је и овај Немац најавио. Сад ће паре у Србију. Добро сам ја то разумела.

Али, какав је то закон тржишта, кад ја као патриота који је све дао за Србију овако живим, а види како они живе!

Како шта сам дала за Србију? Све! Све сам дала!

Прво - реч нисам рекла кад сте ми узели стару девизну штедњу. Реч. А могла сам и ја да идем у удружење старих девизних штедиша. Да вам правим кермес на Тргу Маркса и Енгелса. Јел сам могла? Могла сам. Ал нисам, јер сам мислила на добро свих нас. Добро, нисте ви, паре је украо Анте Марковић и хрватске и словеначке усташе, мајку им сецесионистичку и антијугословенску, али свеједно, ви сте остали та држава. Јел тако? Па питам те лепо да ми објасниш, како је могуће да смо тако глупи, да смо све узели од Југославије, и петокраку и војску, и авионе, и амбасаде, а паре да не узмемо. Наше паре. И ником ништа.

Друго - јел сам дала паре за Зајам за Србију? Јесам! Ти си ми рекао да треба да приложим нешто. Немој сад! Нисам луда што сам дала, нека сам, није мени жао... Вратиће се то мени, сигурно... само кажем да знаш... да се све узме у обзир... Немам ни камату ни ништа...

Треће - онда дођоше Језда и Дафина. Наравно да сам дала. Све што сам имала од уштеђевине... Сад је лако да ми кажеш да сам будала, али ни ти ниси схватио... Ево га закључак! Слушај! И те паре су биле за Србију! А ко је појео те паре до последње марке? Па ми! Ми смо то слупали, то треба објаснити народу. Србија је појела те паре, ми смо их појели, ми смо слупали те паре до последње марке, треба то објаснити народу. Давали сте нам хлеба, струје, бензина, телевизијске програме... Хранили сте нас и облачили, школовали и забављали. Правили нам контакте са светом. Цео свет сада зна за нас, за Србију. Ми смо већ годинама најславнији народ на свету, захваљујући вама. И нама, српском народу који је све то подржавао!

... Лепо размишљај? Па лепа жена лепо размишља, него... нисмо сви дали исто, о томе се ради. Па и ти си дао, знам. А теби су вратили? Које су могли, они су вратили. Па и ред је да ко је дао више први и добије.

Мени је она Дафина, симпатична, шта, слободна жена са шеширом! Да је неки криминалац, ви бисте је већ ухапсили... А она се сликала са свима вама. Јел нам лепо жена рекла преко телевизије да смо будале што смо давали паре у пирамидалне банке? Јел су нам одговорни другови исто рекли. Ал ја сам схватила! Овај народ је хтео да буде преварен, о томе се ради. Па да после има зашто да кука. Многи су давали паре Језди и Дафини, само да би после могли да кукају и да каљају државу и власт! А лепо су се дружили у редовима!

Четврто! Шта сам још дала за Србију? Кожу! Своју кожу! Види овај ожиљак. Ма не тај, Мики, тај је твој ожиљак, кад си ме убо шрафцигером кад сам претила да ћу да зовем Разуменку и децу и испричам им све о нама, не тај, то је баш ожиљак, то је доказ твоје љубави, тада си ме волео. Него овај, овде, тај има да се забележи.

То је моја рана од контрамитинга, кад су ме дивљаци из опозиције опалили мотком... не, само хоћу да ти кажем да те подсетим... Остао ми ожиљак од мотке иако сам имала ону бундицу од вештачког леопарда коју си ми ти узео у Пироту, јесте, истина је дао си ми, дао пиштољче, да се браним ако ме неко нападне. Од тада га увек носим са собом. Али се на контрамитингу, што је требало да буде круна наше везе и круна Србије, уопште, ниси понео као човек. Немој! Ја се дерем, Мики, Мики, овде сам, убише ме лудаци, а ти држиш транспарент и ни да се окренеш. А ноћ пре тога си ме свлачио у хотелу Праг, и терао ме да облачим бундицу на голо... Зато мене овај ожиљак још више боли...

Ја сам рањеник! Јесте, плънула сам оног једног обријаног до главе што је псовао председника коме смо ми ишли да дамо подршку. Ја сам њега плънула, а он је мене опалио мотком, по леђима и по глави. Да је било бар камере да то снимим па и да ми не буде жао. Нас је било 500 хиљада испред хотела Москва, то је она са Дневника све тачно избројала. То се зна! Ал се не зна да је једна лепа, млада и храбра жена, која је увек желела само добро својој Србији, добила батине и потрес мозга! Тај ожиљак, то је сведочанство тог мог, тог нашег српског бола и раздора. Ето шта сам ја преживела а њега су снимали!

А он ми се упиљио у груди.

Ово?... Крст, из Враћевшнице. Нисам га раније носила, али сад га носим. Верујем у Бога и Југославију. Нису то црквене приче Милораде. Са

петокраком, са српским оцилима, није ни битно са чиме се китимо, само да рата не буде више и да се сви вратимо на своја радна места. Да живимо као сав нормалан свет. да будемо такав народ да те не буде срамота нигде у свету да кажеш да си потомак славних витезова и старих Словена, да ти је Тесла брат и то...

Шта откад? Па ти си ми показао Бога. С тобом сам видела Бога! Немој! Толико тога сам од тебе научила. Знаш, много тога имам ја теби да захвалим. Ти си наредио кад улазимо у фабрику да се сви крстимо, и да ти се јављамо са "помоз Бог". Тад си и браду носио. Ти си рекао да треба да слаavimo славу фабрике. Изабрао си Светог Николу, па си довео свештеника. Па јел си скувао 70 килограма жита!

Се сећаш како смо били неспретни, кад смо почињали да верујемо? Био си галантан директор. Што јес јес. Посна слава, а ти ниси дао да се штеди. Се сећаш како се поп запрепастио кад смо изнели закуску коју си ти смислио - свиња лешо, са блитвом и кромпиром и маслиновим уљем, за оне који воле лака кувана јела. И ТВОЈ СПЕЦИЈАЛИТЕТ - зубатац на ужички начин, у јагњећој марамици, шпикован белим луком и сланиницом, па све то на кајмаку... Ал смо све слатко појели... Поп се, додуше, крстио у чуду, ал нема везе. Мики, Србин када слави, никада не штеди! Јел тако? И кад смо сахрањивали Комадинића, твог заменика, исто си направио закуску која се памтила у фабрици. И још си довео и трубаче, па се ђурђевдан чуо до зоре. Много лепа сарана...

Е, од тада сам почела страшно да верујем у Бога. И верујем да је Бог уз нас, и све носим овај крст, што ми га освешто видовити Љубоје, са Трећег канала... да ме чува од урокљивих очију... Јебо ме...? Е, немој Мики предамном Бога да псујеш... Кажи само јеботе, или јеби се, Немој Бога да псујеш, поготово не сад... Можеш да ми кажеш јебо те отац, или јебем ти мајку али, пред женом, која је постала верница, да Бога псујеш, зајеби то.

Мислим, ја се плашим. Кад је видовита Милева једном преко телевизије мени гледала у пасуљ, знаш ја сам се јавила телефоном, хтела сам да ти право кажем да питам шта ће да буде са нама, са тобом и са мном док сам још веровала да за нас има наде, ал сам некако неспретно поставила то питање питала сам - шта ће да буде са нама - а она је схватила са нама свима, знаш онда је она рекла да ће све да буде добро ако се не псујемо и нарочито ако Бога не псујемо. Од тада ам некако постала још већи верник...

Али, не идем у цркву, то не, осим када је неки велики друштвени догађај. Када је долазила Тројеручица, тада сам ишла, и када је Паја водио народ на божићно бдење... Како који Паја? Па патријарх! Што да му не тепам? Што да му не тепам? Сви му тепају. Ма Србија је, драги мој, велика земља кад су у њој сви са патријархом на ти а са председником на ви. То је земља будућности...

Е зато, мислим, треба да се види ко је шта дао за Србију, ко је био поштен и фер, а ко је био издајник. Ко коси, а ко воду носи.

Ја сам бре попа довела да ми освешта тезгу на пијаци, него шта. И Бог нас чува, мајке ми. Осећам то. Смејали ми се по пијаци, ал ја се мислим само се ви смејте, ја знам шта радим. И да знаш да ми је све некако кренуло на боље... Бог ме чува, осећам то. А и за ово, (*прекрсти се*) има да ме сачува.

А он ми пришао близу...

Мало се осећаш... Врућина је... знаш, па... не, само кажем, ал имамо ми на тезги страشان препарат - намажеш и цео дан миришеш на чисте ноге... на тезги на Каленићу, стварно треба да пробаш... јесте да су злочинци, али козметика им је одлична... то за хигијену стварно имају... Море каква бре

лихварска интернационала, то мирише цео дан кад се намаже, ал на чисте ноге. Какве то везе има? Пијем, наравно да пијем кока колу, шта сад то има везе. То је добро безалкохолно пиће. У свашта ја верујем, ал брате у то не верујем, да у кока колу сипају неки тајни састојак да омамлазе сву децу на свету да им постану робови. мада то пишу наше угледне новине, ал у то не верујем. У све остало верујем. И оно кад је била вест у неким новинама, овакав је наслов имала - Убио мајку јер му је рекла да му је ујак тата! То се наводно десило у неком селу крај Пожаревца, мада звучи као спрдачина, ко да је неко намерно пустио ту вест да испадне да смо ми на страни као Американци, ја и у то верујем, ал у ово не верујем. И твоја деца пију кока колу, немој да ми причаш. И ти си, богами, колико се сећам волео да пијеш виски... А, виски је енглеско пиће? Нисам знала.

Познато је да мрзимо оног хермафродита Блера, али факат - виски је добар. Мислим, ако треба, због патриотизма да пијем кинеску ракију - у реду. И жен шен. И руску вотку - у реду. Али онда кажите народу - то је разлог, идеологија, а не што је кока кола отровна. Јер ако кажете да је то разлог, што их мрзимо, онда је све другачије. Ако се каже да је мржња у питању, сви ће то да подрже.

Народу треба да објаснимо да неће више Србин да помаже америчку привреду, да неће Србин више да целу своју плату потроши на Америку. И на Енглеску. Да им ми, нашим динаром, подижемо облакодере, ето тако треба рећи народу, сви би разумели. Да их ми такорећи издржавамо. А не, ми у рату са Америком, а сваке вечери на телевизији амерички филмови. Да се разумемо, ја волим амерички филм, па нек ме убију, ето толико сам ти ја издајник! Волим, па волим, то је јаче од мене, иако мрзим Америку... То се зна!

Њему зазвони телефон. Нека, јави се само, сачекаћу ја. Ериксон...

(Верица поправља кармин певуши "Куд год да кренем... ко да ми отме из моје душе Косово")

Шта ти је бре? Што да не певам ту песму? Оћеш да ме удариш? Много си ми ти осетљив на песме. Се сећаш оно кад смо седели у Романи Тару... музика, ја се наслонила на твоје раме, шашољи ме твоја брада по челу, тад си носио браду, сећаш се, то је политички било у моди... и ја наручим ону песму "Не клепећи нанулама кад силазиш са чардака", ти мислиш да сам ја хтела да те провоцирам, да провоцирам кафану... то је дивна песма... и ја наручим јер је брате лепа песма, а ти устанеш и опалиш ми шамар... Ни дан данас не могу то да ти заборавам... живота ми. А кад се сетим, сви у кафани су ти тапшали чак и жене, што је стварно срамота... а, Мики, ниси био у праву... Како ми ниси опалио шамар, кад си био у четничкој фази? Шта причаш? Јеси ми бре забрањивао да једем баклаве на јавном месту?

Све ја памтим! И шубару! Што си је носио у акт ташни сваки пут кад ти и ја треба да се нађемо на ливади. И лети!

(Верица вади шубару из ташне и ставља је на главу)

Па је ставиш на главу, а мене тераш да се играмо четника и жртве. Јесте, терао си ме да клечим и да ти говорим "Смилуј се, брате". А ти мени, "Још, још". А ја све понављам, смилуј се брате, док ти не полудиш... Све ја памтим...

И зато, Милораде, ако сам ти икада ишта значила, онда да ме узмеш за озбиљно... чула сам, мислим то се зна, како да кажем, чула сам да су теби

дали да ти направиш списак... да се теби дојављује... да се теби људи јављају... који су нешто урадили... који су много радили... да се то обележи... не мрсомудим, Мики, него само да ти кажем лепо и полако да би све разумео... да ти стављаш на списак за... како да кажем... за споменицу... па сам хтела ето, због свега што сам урадила... што сам ти рекла, а то је само мали део онога што сам ја дала... о патњама мојим ти нисам ни говорила... ето сматрам да сам због свега горе наведеног, мислим претходно реченог, заслужила да и ја добијем споменицу...

Немој да вичеш! Немој да вичеш на мене! Немој да вичеш, шта ти је? Не тражим ти ни стан, ни посао, ни пословни простор ни киоск. Због свега овога напред наведеног, Мики, ред је да ме ставиш на списак. На списак за споменицу. Ето, једино што желим јесте тај мали знак пажње ове, наше, твоје Србије према мени. Само то. Хтела бих некако да будем обележена као неки мали херој. Желим да у нови век уђем са нечим.

Како кој ће ми споменица? Није. Није ми доста што сте нас похвалили преко телевизије, што сте рекли да смо хероји. Да нам се захваљујете и дивите на подршци коју смо вама давали у свим најтежим тренуцима. Е па није. Пуштали смо вас да радите шта хоћете!

(публици)

Знам ја да земља треба да се диже. То нам је свима јасно. Ми ћемо да је дижемо! Па наравно, сви ми. Није мени тешко. Ја ћу да идем на радну акцију ако треба, да дижемо мостове и поправљамо пруге, да градимо фабрике. И кинеску четврт у сред Београда, ми то Кинезима дугујемо, они су наши пријатељи... По десет дневница за Србију? Па даћемо, зар смо мало пута давали? Могу ја још скромније, да притегнем каиш, да се устручим.

Ако је то за добро Србије - нема проблема... Али, да ми се да споменица. За све што сам урадила, да не буде - где си био шта си радио - пропаде ти дванаест година, и без динара, без подршке, без ичега, без мужа, без детета у нови век... Да ми то буде као награда, да се осећам боље. да није све било улудо, да видим да неко цени то што сам дала...

Како нема споменица? Како нема кад сви причају?... У овом тренутку се не дају? Па кад се дају? Јел има или нема? Немој да ме исмеваш, нисам ја то заслужила... Остави те кофере...

Испрси се ко мушкарац па ми реци - докле ћемо да градимо и да славимо ову Србију без награде?

Па ваљда ћемо заједно да је градимо?

Мики, коло да играмо, славе да славимо, под нашим небом, под нашим шљивама.

А, он, чешља се, ставља наочаре. Рођена мајка да га не препозна.

Тотално измењен лични опис. И каже ми: "Извини Верице, али мораћеш да градиш и славиш Србију без мене."

И ту ми нешто пуче пред очима, ко нокаут да ми је опалио.

(публици)

И чујем буку. Не знам да ли то у мојој глави бубња... Каква се то бука чује, јел то са улице или... А он почиње да чупа телефон из зида.

"Остави тај телефон, јеси ти нормалан? Остави тај телефон Србији, нама је сваки апарат потребан".

А шта је у овим коферима? Паре? Наше паре? Све што смо дали за Србију!

Па ти, бежиш, ђубре једно непоштено.

А он мени: "Не бежим него ћу да се вратим", и покушава да откључа врата. Он ће да се врати? А како ћеш да се вратиш Милораде, јел као успешни бизнисмен?

Он петља око врата. Кључ му се заглавио, а он ме гура и гура...

А мени притисак неки доведе... Као да сам под водом, као да се давим. И тад ми сине:

Да би неког спречио да се врати, мораш прво да га спречиш да оде!

(Верица вади пластични пиштољ из ташне и пуца у невидљивог Милорада.)

(Стави пиштољ на сто. Приђе публици.)

Готово!

Тако је било од речи до речи.

Знам да сам ја само мали пион у великој игри живота. Радите са мном шта вам је воља.

Признајем само суд моје партије. А моја партија, то је ваљда свима јасно - то је Србија.

САДРЖАЈ

Радомир Путник: Предговор

Драган Алексић: Балада о Љуби Мољцу или највећи фудбалер на свету

Мома Димић: Живео живот Тола Манојловић

Јосип Пејаковић: Ој, животеее!

Миленко Вучетић: Љубица, прво лице множине

Драган Ускоковић: Чеговић

Радош Бајић: Лед

Зијах А. Соколовић: Глумац ... је глумац... је глумац

Катарина Амброзић-Мирослав Беловић: Надежда Петровић

Милош Жутић: Азбука - Вуков Рјечник

Јелица Зупанц: Исидора

Мирјана Ојданић: На рубу свега

Радивоје Бојчић: Ало, ође мобилни!

Мирјана Бобић Мојсиловић: Верица међу шљивама

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-2(082.2)
821.163.41. 09-2

АНТОЛОГИЈА савремене монодраме /
приредио Радомир Путник. - Земун : Фестивал
монодраме и пантомиме, 2003 (Земун : Макри
комерц). - 396 стр. ; 21 цм

Тираж 500. - Стр. 5-20: Предговор / Радомир
Путник.

ISBN 86-904439-0-8
1. Путник, Радомир
а) Српска драма - 20в-21в
COBISS.SR-ID 106921740